

TC  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

12 EYLÜL DÖNEMİ TÜRK YAZILI BASININDA ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK

Doktora Tezi

Lale ŞİVGİN DÜNDAR

Ankara-2016

TC  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

12 EYLÜL DÖNEMİ TÜRK YAZILI BASININDA ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK

Doktora Tezi

Öğrencinin Adı:

Lale ŞIVGIN DÜNDAR

Danışmanın Adı:

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Ankara-2016

T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

12 EYLÜL DÖNEMİ TÜRK YAZILI BASININDA ATATÜRK VE ATATÜRKÇÜLÜK

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:  
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Bige SÜKAN (Başkan)



Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN (Danışman)



Prof. Dr. Mustafa YILMAZ



Prof. Dr. Ahmet TOLUNGÜÇ



Prof. Dr. Hakan UZUN



Tez Sınavı Tarihi

29.06.2016

  
Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Enstitü Müdürü

## ÖZET

12 Eylül 1980 askeri darbesi tüm alanlarda olduğu gibi basın üzerinde de biçimlendirici bir etki yaratmıştır. Darbeyi Atatürkçülük olarak açıklayan ve böylece darbeyi Atatürk üzerinden meşrulaştırma gayreti güden 12 Eylül rejimi, bu süreçte en çok basından yararlanmış ve basını kamuoyunu ikna etmek için bir araç olarak kullanmıştır.

12 Eylül basınındaki Atatürk ve Atatürkçülük konulu haber, yorum, ilan ve karikatürleri de kapsayacak şekilde inceleyen bu çalışma, 12 Eylül basınının Atatürk'ü bir bütün olarak değil, parça parça ele aldığı varsayımından hareket etmektedir. Atatürk ve Atatürkçülüğün hemen her konuda bir referans noktası olarak görüldüğü 12 Eylül döneminde basın da farklı ideolojileri Atatürk ve Atatürkçülük üzerinden meşrulaştırma çabasına dahil olmuştur. Bunu yaparken de Atatürk'ü bir bütün olarak ele almaktan ziyade, Atatürk'ün kendilerince uygun gördükleri yönlerini okurlara yansıtmayı seçmişlerdir.

Çalışma kapsamında incelenen basın kuruluşlarının Atatürk'ün hangi yönlerini benimsediklerini, hangi yönlerini reddettikleri, Atatürkçülüğü nasıl tarif ettikleri, Atatürk üzerinden diğer basın kuruluşları ile yaptıkları tartışmalar ve 12 Eylül rejiminin basınının Atatürk konulu haber ve yorumları üzerindeki etkisini ele almaktadır.

## **ABSTRACT**

The September 12, 1980 military coup had a formative impact on press as it had on all the other segments of society. The “12 September Regime” attempted to legitimize the coup over (the legacy of) Atatürk and identified the ideology of Atatürkism as its basic principle. To that end, it took the advantage of the media and used it as a tool to convince the public opinion.

This study which is an analysis of the news, comments, adverts and caricatures that appeared in the “12 September Media” about Atatürk and the ideology of Atatürkism, starts off with the assumption that the “12th September Media” instead of dealing with Atatürk as a whole, cut his legacy into pieces. In the 12th September Period Atatürk and Atatürkism became reference points in almost all every aspect of politics and society, the media has also joined this trend and attempted to legitimize different ideologies through them. While doing this, instead of dealing with his legacy as a whole, they behaved selectively and chose some of the features of Atatürk which were deemed as appropriate by them.

With regard to the media institutions that are studied, this study addresses the following questions: Which features of Atatürk they highlighted and which ones they dismissed?, How did they define Atatürkism, as well as the following issues: The discussions that they conducted with other media institutions over Atatürks legacy and the influence of 12th September Media over the Atatürk themed news and comments.

## ÖNSÖZ

Bu çalışmanın tamamlandığı 2016 yılı, Türk siyasi hayatının en temel kırılma noktalarından biri olan 12 Eylül 1980 darbesinin 36. yılına rastlamaktadır. Darbe dönemindeki basınının tutumunu ele alan bu çalışmada, basının darbeyi nasıl desteklediği, darbeyi meşrulaştırmak için darbeyi Atatürk ve Atatürkçülükle nasıl özdeşleştirdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın devam ettiği süreç içinde darbeyi yönetenler yargılanmış ve hüküm giymişlerdir. Ancak verilen hükümler, darbenin izlerini silmeye yetmemiştir. 2016 Türkiye'sinde yaşanan pek çok sorunun kaynağını 12 Eylül darbesinde bulmak mümkündür. Darbe, sadece Türk siyasi hayatında değil, toplumsal, kültürel alanlarda da büyük yaralar açılmasına neden olmuş, telafisi güç tahribatlar yapmıştır. 12 Eylül'de henüz annesinin karnında olan bu çalışmanın yazarı ise, o dönem doğan pek çokları gibi ailesinin 12 Eylül tanıklıklarını dinleyerek büyümüştür. Bu tanıklıklar, konuya akademik bir bakış açısıyla yaklaşma fikrini kuşkusuz desteklemiştir.

Bu çalışmanın hayat bulmasında bana ilk günden bu yana çalışmanın her aşamasında yol gösteren ve metinlerimi titizlikle okuyup, eleştiren değerli hocam Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez jürimde bulunarak katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet Tolungüç, Prof. Dr. Bige Sükan, Prof. Dr. Mustafa Yılmaz ve Prof. Dr. Hakan Uzun hocalarıma da değerli öneri ve katkıları için teşekkür borçluyum. Ayrıca çalışmanın arşiv taramasının tamamlanabilmesi için desteklerini esirgemeyen TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Dijital Bölüm Sorumlusu Zihni Engin Keleş'e ve Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Gazete Arşivi personeline de ilgi ve yardımları için teşekkür ederim.

Bu çalışmanın hayata geçmesinde en büyük pay sahibi kuşkusuz ailemdir. Öncelikle beni akademik hayata yönlendiren ve desteğini her an hissettiğim sevgili babam Halil Şıvgın ve hem bir anne hem de bir akademisyen olarak rol modelim olan sevgili annem Prof. Dr. Hale Şıvgın'a ne kadar teşekkür etsem az. Onların desteği olmadan ne bu yola çıkabilir, ne de bu çalışmayı tamamlayabilirdim. Ayrıca bu süreçte beni yalnız bırakmayan kardeşlerim Hasan Ali Şıvgın'a ve hayatın her alanında ışık ve güç kaynağım olan Merve Şıvgın'a da minnettirim. Son olarak tez çalışmasının ilk gününden bu yana desteğini esirgemeyen sevgili eşim Mehmet Dünder'a da bu yolculukta bana eşlik ettiği için teşekkür ederim. Bu çalışmaya başladıktan sonra dünyaya gözlerini açan kızım Zeynep Lal ve oğlum Mehmet de, anne

karnında benimle birlikte arşiv tozu yuttular, kitaplarla, kütüphanelerle tanıştılar. Dilerim onların ve gelecek tüm nesillerin yolu da bilimin ışığıyla aydınlanır...

Lale Şıvgın Dündar

Haziran, 2016

Ankara



## İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
GİRİŞ.....	1

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ: SİYASİ VE SOSYAL OLAYLAR

1.1. 12 Eylül 1980 Öncesine Genel Bakış.....	16
1.1.1. Siyasi İstikrarsızlık.....	17
1.1.2. Toplumsal Şiddet Olayları ve Suikastlar.....	22
1.1.3. Ekonomik Gelişmeler ve Çalışma Hayatı.....	33
1.1.4. Dış Etkenler.....	39
1.2. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi.....	42
1.2.1. Darbe Hazırlıkları.....	42
1.2.2. Bayrak Harekatı ve 12 Eylül Darbesi.....	50
1.2.3. İç ve Dış Kamuoyunun İlk Tepkileri.....	57
1.2.4. 12 Eylül Yönetiminin İcraatları.....	61

### İKİNCİ BÖLÜM

#### 12 EYLÜL DÖNEMİ VE YAZILI BASIN

2.1 1980’lerde Türk Basınının Genel Durumu.....	72
2.2 12 Eylül Basını: Sansür ve Yasaklar.....	78
2.3 12 Eylül ve Basında Magazinleşme.....	89
2.4 Basının 12 Eylül Darbesine Yaklaşımı.....	97

### ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

#### 12 EYLÜL DARBESİ VE BASINDA ATATÜRK (1980-1981)

3.1 Darbenin İlk Haftası: Yazılı Basının Tepkisi: “Atatürkçü Müdahale”.....	106
3.2 Basının Atatürkçülüğü Tanımlama Çabası: Paylaşılmayan Atatürk ve Atatürkçülük Kavgası.....	133



3.3 Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Etkinliklerine İlişkin Hazırlıkların Yazılı Basındaki Yansıması.....	162
---	-----

## **DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**

### **ATATÜRK'ÜN DOĞUMUNUN 100. YILI ETKİNLİKLERİ KAPSAMINDA 12 EYLÜL BASININDA ATATÜRK (1981-1982)**

4.1 Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Açılışı: Yer Gök Atatürk.....	177
4.2 Atatürk Yılı Etkinlikleri.....	195
4.3 Evren Üzerinden Atatürk Temsili: “Atatürk Gibi Lider”.....	211
4.4 Darbenin Birinci Yılı: “Hayat Süt Liman”.....	223

## **BEŞİNCİ BÖLÜM**

### **1982 ANAYASASI VE 1983 GENEL SEÇİMLERİNE GİDEN SÜREÇTE BASINDA ATATÜRK (1982-1983)**

5.1 Atatürk'ü Anma Etkinlikleri.....	233
5.2 Referandum ve Genel Seçime Doğru Atatürk Etkisi.....	245
5.3 Yeni Anayasada Atatürkçülük Tartışmaları.....	264
5.4 Seçim Sonuçları: Demokratik Hayat ve Atatürkçülük.....	300

<b>SONUÇ</b> .....	313
<b>KAYNAKÇA</b> .....	334
<b>EKLER</b> .....	341
<b>ÖZGEÇMİŞ</b> .....	360

## GİRİŞ

Atatürk ve Atatürkçülük Türkiye’de her dönem en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Çeşitli dönemlerde tartışmanın alevlendiği görülmüş, Atatürk ve Atatürkçülük konulu tartışmaların her dönemin güncel konuları çerçevesinde ele alındığı gözlenmiştir. Çoğu zaman gündelik siyasi tartışmaların bir parçası haline gelen Atatürk konulu tartışmalarda bir kavram kargaşası yaşandığı görülmektedir. Toplumda oluşan Atatürk ve Atatürkçülük algısının en önemli mimarlarından biri de kuşkusuz medyadır. Yazılı ve görsel basında yer alan sübjektif sunumlar, eksik tarih bilgisine sahip kitlelerde Atatürk ve Atatürkçülük konusunda kavram kargaşasına neden olmaktadır. 1980’li yıllardan itibaren çeşitlenen ve mülkiyet yapısı değişen Türk basınının pek çok konuda olduğu gibi Atatürk ve Atatürkçülük konusunda da farklı söylem ve sunumlar geliştirdiği gözlenmektedir. Medyanın yıllar içinde gelişen ve çeşitlenen bir seyir izlediğini dikkate aldığımızda, toplumda da aynı hızla gelişen ve çeşitlenen Atatürk algıları oluştuğu söylenebilir. Çeşitli basın kuruluşlarının güncel olaylar karşısındaki yorum ve tutumları nasıl farklıysa, tarihi bir şahsiyet olan Atatürk hakkındaki yorum ve tutumları da farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temelinde, gazetelerin ideolojileri kadar, Türkiye’de değişen siyasi, ideolojik atmosfer gibi unsurlar da etkili olmuştur. İktidar değişimlerinde ya da siyasi kırılma noktalarında medyadaki Atatürk algısının da değişiklik gösterdiği gözlemlenmiştir.

Son yıllarda Atatürk üzerine yapılan haber ve çalışmalarda sık sık “Atatürk’ün bilinmeyen yönleri”, “Atatürk’ün açıklanmayan demeçleri”, ya da “Atatürk’ün gizlenen yönleri” benzeri ifadelere rastlanıyor olması, farklı Atatürk algıları oluşturma çabasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Son yıllarda gündeme gelen kitaplarda, gazete ve haber yorumlarında, sinema filmleri ve hatta televizyonlardaki tartışma programlarında sık sık “Hangi Atatürk” sorusu ön plana çıkmaktadır. Sadece Taha Akyol’un Hangi Atatürk adlı çalışmasında dört farklı Atatürk resmi ile karşılaşmak mümkündür. Üstelik Atatürk resimlerinden birini seçerek, diğerlerinden çok farklı hatta diğerlerine zıt Atatürk kurgusu yapmak

mümkündür.<sup>1</sup> Hangi Atatürk sorusu çeşitli kesimlerin, birbirinden farklı Atatürk algılarına sahip olduğu ve bu algıların da zaman zaman birbiriyle çeliştiğini göstermektedir. Atatürk'ün bazı yönleri bazı kesimler tarafından sahiplenilmekteyken, aynı yönlerinin, bazı başka kesimler tarafından reddedilme noktasında olduğu kabul etmemiz gereken bir gerçektir. Bu durum tarihi şahsiyet ve olayların zaman zaman çarpıtılması ile sonuçlanmakta ve bu da tarih bilimi açısından bir problem oluşturmaktadır. Bu durum aynı zamanda medyanın işlevi ve tarafsızlık ilkesi açısından da bir problem teşkil etmektedir. Medyanın Atatürk konulu haber ve yorumlarında kullandığı farklı dil ve anlatımlar; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun bugün hala tam olarak anlaşılammış ya da farklı şekillerde anlaşılıyor olmasının temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atatürk ve Atatürkçülük hakkındaki tartışmaların 1980 sonrasındaki seyrini dikkate aldığımızda 12 Eylül askeri müdahalesinin toplumun Atatürk algısı üzerinde şekillendirici bir rol oynadığı görülmektedir. Bu süreçte kuşkusuz basın da önemli aktörlerden biri olmuştur. 12 Eylül döneminde, hemen her alanda var olan baskı, basın üzerinde de söz konusu olmuş, basın üzerinde hemen her konuda var olan biçimlendirme Atatürk konulu haber ve yorumlarda da geçerli olmuştur.

Bu çalışmada 1980-1983 dönemi arasında yayınlanan gazeteler “12 Eylül basını” olarak adlandırılmış ve 12 Eylül basınının Atatürk ve Atatürkçülüğün farklı şekillerde algılanıyor olmasında ne denli etkili olduğu sorusu üzerinde durulmuştur. Çalışma, 12 Eylül basınının “Atatürkçülük algısının oluşumundaki rolü ve özellikle de 12 Eylül 1980 sonrası topluma sunulan Atatürkçülük fikrini” ele almaya çalışmaktadır.

Çalışma her ne kadar 12 Eylül dönemine odaklansa da, Atatürk, vefatından itibaren, Türk yazılı basınında neredeyse her dönem hem tartışma konusu olmuş ve yazılı basın tarafından farklı şekillerde algılanmış ve sunulmuştur. Atatürk çeşitli dönemlerde, dönemin ruhunun da etkisiyle farklı formlara sokulmuş, basın da Atatürk'ün farklı formlara sokulmasındaki belirleyici unsurlardan biri olmuştur.

---

<sup>1</sup> Taha Akyol, **Ama Hangi Atatürk**, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 548

Atatürk ve Atatürkçülük hakkındaki tartışmalar, Türkiye’de 12 Eylül dönemi ile başlamamış olmakla birlikte, “Atatürk ve Atatürkçülük” en çok 12 Eylül basınında tartışma konusu olmuştur. Esasında basın tarihindeki Atatürk ve Atatürkçülük hakkındaki tartışmalar incelendiğinde, Atatürkçülüğün sürekli form değiştiren bir yapısı olduğu gözlenmektedir. Atatürk ve Atatürkçülüğe ilişkin tartışmalar, sadece 12 Eylül dönemine has değildir. Esasen Atatürk’ün 1938’de hayatını kaybetmesini takiben birbirinden farklılaşan Atatürkçülük yorumları doğmuştur. Halil İncelik, “Atatürk’ten sonra Atatürkçülük” başlığı altında Atatürkçülüğün farklı yorumlarını incelemiş ve Atatürkçülüğü yorumlarken, günlük siyasi ve sosyal akımların etkisiyle onaylama veya bağnaz tepkilerle karşılaşmanın da olanaklı olduğunu ifade etmiştir.<sup>2</sup> Kemalizm/Atatürkçülük ideolojisinin her dönem farklı yorumlandığı, önceki yıllarda daha çok modernleşme teorisinin Türkiye’deki izdüşümü gibi görünürken<sup>3</sup> 12 Eylül’le başlayan süreçte, “otoriter bir düzen ve istikrar” ideolojisi niteliği kazandığı söylenebilir.<sup>4</sup> 12 Eylül döneminde ise bu form bambaşka bir mahiyet kazanmıştır. Tanıl Bora, bu değişimleri şöyle özetlemektedir:

*“Kemalizm zaten sürekli form değiştiriyor. Hem esas itibariyle bir devamlılık var, hem de sürekli bir form değişimi. Ayrıca Kemalizm’in farklı yönelimleri, kanatları da vardır tabii... Hem zamanın ruhuna bağlı bir değişimdir bu hem de kendini Kemalizm üzerinden ifade eden sınıfların ve siyasi grupların o dönemdeki dertlerinin, meselelerinin ne olduğuna bağlı bir değişim. 60’larınki anti-emperyalizmle milliyetçiliğin iç içe geçtiği, sol havalı bir Kemalizm’di. 70’lerde sol-Kemalizm rabitası gevşedi, toplumdaki genel Kemalizm dozu da epeyce düştü. 80’lerinki restorasyoncu bir Kemalizm’di, otoriter-faşizan, devletçi bir zorunlu ideolojidi.”<sup>5</sup>*

<sup>2</sup> Halil İncelik, **Atatürk ve Demokratik Türkiye**, Kırmızı Yayınları, 2007, İstanbul. S, 41-52

<sup>3</sup> Levent Köker, “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, A.İnsel (Edit), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, cilt 2. Kemalizm. İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 106

<sup>4</sup> Etienne Copeaux, “**Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine**” (çev. Ali Berktaş), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, İstanbul.

<sup>5</sup> **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/akpye-tepki-ataturk-numayisinde-birlesti-1160471/> Erişim Tarihi: 15.12.2014

Bora'nın da ifade ettiği gibi Kemalizm/Atatürkçülük Türkiye'de sürekli form değiştiren ve zamanın ruhuna göre şekillenen bir yapıya sahip olmuştur. Bu çalışma kapsamında ele alınan ve "12 Eylül basını" olarak adlandırabileceğimiz 1980-1983 dönemi arasında yayınlanan gazeteler de elbette zamanın ruhundan etkilenmişlerdir.

Atatürk algısı yıllar içinde-olaylar karşısında değişkenlik göstermiştir. Ancak hemen hemen her dönemde Atatürk imgesi gerek sol cenahta, gerekse sağ cenahta pek çok siyasal yapılanma açısından meşrulaştırıcı bir unsur olmuştur. Farklı görüşlerin, ideolojilerini Atatürk üzerinden savunma ve meşrulaştırma gayretine karşılık, Atatürkçülüğü/Kemalizmi benimseyenler de gerçek Atatürk'ü bulmaya çalışmışlardır. Doğan Avcıoğlu'nun ortaya attığı "Menderes Atatürkçülüğü"nden, Atilla İlhan'ın "İnönü Atatürkçülüğünden" yakınması, Suna Killi'nin "Sözde Atatürkçülük" terimini ortaya atması ya da İlhan Selçuk'un "Gardrop Atatürkçülüğü" bunun örneklerindedir.<sup>6</sup> Hikmet Özdemir ise özellikle 2000'li yıllarda Atatürk'ün her isteyenin kendi bakış açısından yorumlayabildiği programlanmış törenlerin vazgeçilmez aksesuarı haline dönüştüğünü ifade etmektedir.<sup>7</sup>

Yukarıda da belirtildiği gibi Atatürk'ün basın üzerinden farklı bir forma sokulduğu ilk ve tek dönem 12 Eylül dönemi değildir. Ancak 12 Eylül dönemi basını Atatürk üzerinde belki de en çok tartışmayı ve tahribatı yapan dönemlerden biri olarak karşımıza çıktığı için bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. "12 Eylül Dönemi Türk Yazılı Basınında Atatürk ve Atatürkçülük" konulu çalışmada, 12 Eylül dönemi yazılı basınına anlayabilmek ve diğer dönemlerle kıyaslayabilmek adına, Atatürk'ün hayatını kaybettiği 10 Kasım 1938 yılından 2010 yılına kadar olan süreçteki 10 Kasım (ve 11 Kasım) günü haberleri de incelenmiştir. 1938- 1939- 1940- 1945- 1950- 1955- 1960- 1965- 1970- 1975- 1980- 1985- 1990- 1995- 2000- 2005 ve 2010 yıllarına ait seçilmiş gazetelerin 10 Kasım haberleri de bu kapsamda taranmıştır. Bu yıllardaki Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah, Milliyet, Radikal, Akşam, Tan, Ulus, Kudret, Tercüman, Günaydın, Ortadoğu, Son Havadis ve Vatan gazetelerinin sadece 10 Kasım yayınları bile Atatürk'ün her dönemde farklı bir profille okurlara sunulduğunu ispatlamaktadır. Bu örneklem, hangi yıllar aralığında

<sup>6</sup> Aylin Tekiner, **Atatürk Heykelleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 168

<sup>7</sup> Hikmet Özdemir, **Atatürk'ü Yeniden Düşünmek**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008, s.100

Atatürk'ün hangi özelliklerinin ön plana çıkarıldığı noktasında da fikir vermektedir. Örneğin Atatürk'ün ölümünü takip eden yıllarda "Ebedi Şef" sıfatı yaygın olarak kullanılırken, 2000'li yıllarda, Milenyum Lideri gibi tanımlamalar ortaya çıkmaktadır. Atatürk'ün ölümünü 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi "Atatürk'ümüzü kaybettik", Akşam Gazetesi "Türk Milleti, Kurtarıcını ve En Büyük Evladını Kaybettin", Ulus Gazetesi, "Kurtarıcını ve En Büyük Evladını Kaybettin", Tan Gazetesi ise "Babamızı Kaybettik" gibi manşetlerle duyurmuştur.

Sonraki yıllarda 10 Kasım anmalarına ilişkin haberler ve Atatürk'e yönelik yorumlar gazetelerde önemli yer bulmaya devam etmiş ve "Atatürk'ü anlamak", "Atatürkçülük nedir" gibi makalelere yer verilmiştir. 10 Kasım tarihli gazetelerin pek çoğunda 60'lı yıllara kadar Atatürk'ün "efsanevi" kişiliği üzerinde durulmuş, onun "eşsiz" lider özellikleri vurgulanmıştır. 1970'lere gelindiğinde ise, Atatürk'ün "insani yönleri" basının gündeminde yer bulmaya başlamıştır. 70'li yıllara doğru, yazılı basının 10 Kasım yayınlarındaki yas ve matem havası da dağılmış, Atatürk'ün anılması daha farklı bir şekle bürünmüştür. 10 Kasım 1975 tarihli Hürriyet gazetesinin başlığı bu yeni anma şeklini ortaya koymaktadır: "Ata'yı Anıyoruz, Ne Ağlayarak, Ne Unutarak." Bu bakış açısı basındaki 10 Kasım geleneğinin değiştiğinin de habercisidir. Nitekim aynı tarihte yayınlanan Günaydın Gazetesi alışılmamış bir 10 Kasım gazetesi hazırlamış ve okurun karşına çıkmıştır. Günaydın Gazetesi 10 Kasım 1975 tarihli yayınında; Atatürk'ün dans ederken çekilmiş görüntülerini yayınlamış ve resimlerin altına şu başlıkları yerleştirmiştir: "Şef Kişiliğini Bırakıp Her İnsan Gibi Eğlenirdi", "Padişahlar Gizli İçerdi Ben Açık İçiyorum", "Neticede Unutmayın ki Ben de İnsanım".

12 Eylül askeri müdahalesinin hemen arkasından gelen 10 Kasım 1980'in gazetelerinde ise, Org. Kenan Evren'in mesajları öne çıkmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi Evren'in "Atatürk kutsal bir idealdir" sözlerine yer verirken, 10 Kasım 1980 tarihli Hürriyet Gazetesi tam sayfaya yayılan bir Atatürk portresi ile çıkmış, resmin üzerinde ise Org. Kenan Evren'in: "Atatürk'ün ne sağında ne de solundayız" şeklindeki mesajına yer vermiştir. 11 Kasım 1980 tarihli Hürriyet Gazetesi de anma törenlerine ilişkin haberinde Org. Kenan Evren'in Anıtkabir özel defterine yazdığı şu

satırlara yer vermiştir: “Devrimlerini Yeni Bir Ruhla Yaşatacağız.” Tercüman Gazetesi ise 10 Kasım tarihli nüshasında Org. Evren’in söylemlerini manşetine çekmiş ve şu ifadeleri manşetine taşımıştır: “Org Evren: Atatürk’ün Ne Sağ, Ne Solundayız”. Evren üzerinden yapılan Atatürk okumalarının 1985 yılına kadar sürdüğü görülmektedir. 1985 yılı 10 Kasım haberlerinde de benzer eğilimler dikkat çekmektedir. 11 Kasım 1985 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Org. Kenan Evren’in Anıtkabir’in merdivenlerinde çekilmiş resmini yayınlamış ve şu başlığı kullanmıştır. “Evren: Biz Çocuklarımıza Atatürk’ü Anlatamadık” Aynı haber 11 Kasım 1985 tarihli Hürriyet Gazetesinde de şu ifadelerle yer almıştır: “Evren’den Acı Gerçek: Çocuklarımıza Lenin’i Anlattık, Atatürk’ü Anlatamadık” Tercüman Gazetesi’nin 1985 tarihli 10 Kasım haberlerinde ise yine Evren’in öne çıktığı görülmektedir. Tercüman Gazetesinin haberi şu başlıkla verilmiştir: “Atatürk’ün Manevi Kızı Sabiha Gökçen Hatıralarını Anlatırken, Evren Ağladı”. Tercüman Gazetesi manşetinden duyurduğu bu haberde, bir de Evren’in elinde mendiliyle gözyaşlarını silerken çekilen resmini kullanmıştır. Sabah Gazetesi ise, 1985 yılının 10 Kasım’ında “Bütün Eğlence Yerlerinin Kapalı olacağını, İçki Satışı Yapılmayacağını” manşetine taşımıştır.

Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisinin iktidarı dönemindeki 1990 tarihli 10 Kasım gazetelerinde ise, Atatürk üzerinden yürüyen siyasi bir tartışmanın gazetelere yansımaları görülmektedir. Muhalefet Partileri SHP ve DYP’nin Özal’ı protesto amacıyla 10 Kasım törenlerine katılmama kararını haberleştiren gazeteler, eş zamanlı olarak Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili Yekta Güngör Özden’in Atatürk’e yönelik saldırılar nedeniyle Özal’ı uyardığına ilişkin haberleri ön plana çıkarmıştır. 11 Kasım 1990 tarihli Cumhuriyet Gazetesi “Atatürk’e İrtica’yı Şikayet” başlığıyla “irtica tehdidi” ni öne çıkardığı görülmektedir. 1995 yılında ise 10 Kasım haberlerinde kullanılan resimlerin neredeyse hepsinin Atatürk’ün “insani yönlerini” ortaya çıkaran kesitler olduğu görülmektedir. Hürriyet Gazetesi Atatürk’ün bir Balkan Folklor Festivalinde dans ederken çekilen görüntülerini yayınlamış, Sabah Gazetesi ise Atatürk’ün tavla oynarken çekilen resmine yer vermiştir.

10 Kasım 2000 tarihli Hürriyet Gazetesinde Atatürk “Milenyum lideri” sıfatıyla anılmış, 2010 yılında ise Radikal gazetesi alışılmamış bir şekilde 10 Kasım haberine Atatürk’ün uzanmış yatarken çekilen bir fotoğrafına yer vermiştir. Atatürk’ün cephede, TBMM’de ya da ayakta bir fotoğrafı yerine uzanırken çekilen bir fotoğrafının seçilmesi kuşkusuz tesadüf değildir. Aslında haber metnindeki hiçbir kelime ve hiçbir görüntü tesadüf değildir. Her bir seçim, bir tutum göstergesi olarak okunmaktadır.

Kısaca üzerinden geçtiğimiz 10 Kasım haberleri bile, yazılı basının Atatürk’ü algılama ve okurlara sunma biçimlerindeki değişim ve dönüşümleri ortaya koymaktadır. Ölümünün ilk yıllarında yazılı basının Atatürk’ü kutsallaştırdığı görülmektedir. Hasan Ali Yücel’in 1938 tarihli Güneş Battı şiirindeki ifadeler de o dönemin ruhunun bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır:

*“(...)Ölümünden bile heybet, muhabbet, kudret duyuyoruz ve hayat alıyoruz.  
Ondan geldik, ona gitmekteyiz...  
Vücudundan kaybettiğini ruhunda kazanarak, kimseye müyesser olmamış  
azametli bir çekilişle milyonluk bir gönül sahasını kaplayan göklere yükseliyor.  
O bizim için bir yarı ilahtır(...)”<sup>8</sup>*

Bu şiirdeki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Atatürk’ün başarılı bir liderden çok kutsal ve bir figür olarak sunulduğu görülmektedir. Bu yaklaşımın 70’lere doğru azaldığı ve Atatürk’ün insani yönleriyle sunulma çabasına girişildiği gözlemlenmiştir. Ancak 1980 askeri müdahalesiyle birlikte Atatürk ve sunumu adeta Kenan Evren’in şahsı, söylemleri ve askeri yönetimin icraatlarıyla bütünleşik bir hal almıştır. 1980 sonrasında da bu etki sürmüş ancak zaman içinde Atatürk’ün çeşitli siyasal akımlarla özdeşleştirildiği ya da çeşitli siyasi tartışmaların tarafı olarak sunulduğu gözlemlenmiştir.

Yazılı basının yıllar içinde topluma sunduğu birbirinden farklı Atatürk portreleri arasında belki de en dikkat çekici olan dönem 12 Eylül 1980 askeri darbesi

---

<sup>8</sup> **Ulus**, 11 Kasım 1938



sürecindeki Atatürk algısıdır. Bu dönemde nasıl bir Atatürk profili sunulduğunu tespit edebilmek için çalışma kapsamında dönemin ruhunu yansıtacak üç gazete (Milliyet, Cumhuriyet ve Tercüman gazeteleri) seçilmiş ve bu gazetelerin (ekleriyle birlikte) ilgili dönemleri gün gün taranmıştır. Gazetelerde yer alan haberler, köşe yazıları, karikatürler, hatta ilanlar da çalışma kapsamında tutulmuş ve Atatürk'ün gazetelerde ne şekilde yer aldığı ve okurlara nasıl sunulduğu derinlemesine incelenmiştir. Gazetelerde yayınlanan haberlere eşlik eden fotoğraf, illüstrasyon ve diğer görseller de incelemeye tabi tutulmuş, bu görsellerin de vermek istedikleri mesajlar analiz edilmiştir. Haberlerin sadece içerikleri değil, sunuldukları yer ve kapladıkları alan da yine çalışma kapsamında analiz edilmiştir. Bir haberin manşetten görülmesi ya da iç sayfalardan görülmesi arasındaki farklar da kuşkusuz bu çalışma kapsamında anlam taşımaktadır. Tercüman, Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri çalışmanın omurgasını oluşturmuş, ancak, ilgili dönem açısından önem arz edebilecek diğer yayın organlarında yer alan haberlere de yer verilmiştir. 12 Eylül döneminin, topluma yansıyan farklı siyasi görüşlerini temsil ettiği gerekçesiyle seçilen bu üç gazeteden Tercüman; milliyetçi muhafazakâr kitleye hitap etmekte, Cumhuriyet; sol görüşlü kitleye hitap etmekte, Milliyet ise merkez diye nitelendirilebilecek yayınlara ağırlık vermektedir.

12 Eylül dönemi gazetelerine bakıldığında özellikle müdahalenin hemen sonrasında gazetelerdeki Atatürk resimlerinde gözle görülür bir artış gözlemlenmektedir. Örneğin 12 Eylül askeri müdahalesini yıldırım baskıyla okurlarına duyuran Hürriyet gazetesi, müdahale haberini Atatürk fotoğrafları eşliğinde aktarmıştır. Daha sonraki günlerde de hem haberlerde hem de köşe yazılarında sık sık Atatürk'ten bahsedilmiş, Atatürk fotoğrafları yayınlanmıştır. Bu dönemde pek çok gazetecinin askeri yönetim kadrosunu Atatürk'le özdeşleştirme çabalarına rastlanmaktadır. Müdahaleden bir gün sonra 13 Eylül 1980 tarihinde yayınlanan Hürriyet Gazetesinin manşeti de yine bu doğrultudadır: Gazetenin manşetinde “Atatürk yolunda devam” ifadelerine yer verilmiştir. Hürriyet Gazetesi askeri yönetimin kullandığı argümana uygun olarak, müdahale haberlerine Atatürk posterini ekleyerek; şu şiiri yayınlamıştır:

*“Ne sağ ne de sol../ Atatürk Türkiyesi doğrultusunda bir ülkenin haysiyetli kişileri olarak birlik içinde , dipdiri ve senin yolundayız/ Şuna asla şüphelenilmesin; senin emanetin Cumhuriyet, ilelebet payidar olacaktır/ Hainler, gafiller, tüm iç ve dış düşmanlar hak etiklerini bulacaktır/ Müsterih ol Atam”<sup>9</sup>*

12 Eylül yönetiminin Atatürk üzerinden yürüttüğü bu propaganda yöntemi sonraki yıllarda eleştirilere maruz kalmıştır. Benzer yaklaşımların Atatürk ve Atatürkçülüğün yozlaştırıldığı, dogmalaştırıldığı, tabulaştırıldığı ifade edilmiştir. Örneğin Prof. Emre Kongar, “Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü Kim Yozlaştırdı?” adlı makalesinde “Atatürk ve Cumhuriyet karşıtları, Cumhuriyet’i ve Atatürkçülüğü saptırmak için ellerinden geleni yapmışlardır ve halen yapmaktadırlar” dedikten sonra şu ifadelerle yer vermektedir: *“Ama bence asıl sorumlular Atatürkçülük maskesi altında Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü saptıranlardır. Cumhuriyet tarihimizde iki dönem iktidarda bulunanlar, Atatürkçülük maskesi altında Atatürkçülüğü saptırmışlardır. Birinci dönem, 1950 Demokrat Parti iktidarı yılları, ikinci dönem 1980 askeri darbesi yıllarıdır.”<sup>10</sup>*

Günümüzde Atatürk üzerinden yürütülen tartışmalarda 12 Eylül dönemi basınının izlerini görmezden gelemeyiz. Gerçekten de 12 Eylül döneminde Atatürk ve Atatürkçülüğe atfedilenler, Atatürk’ün doğru anlaşılmasında, dogmalaştırılmasında, tabulaştırılmasında önemli rol oynamıştır. 12 Eylül rejiminin basında adeta tanrılaştırılarak sunulması ve bu sunumda Atatürk’ten de faydalanılmış olması günümüzde hala çokça tartışılan bir durumdur.

Bu çalışmada 12 Eylül’de yazılı basın üzerinden sunulan Atatürk portresinin Atatürk’ün gerçek mirasını iskalayan bir yaklaşım olduğu varsayımı üzerinde durulacaktır. Bu varsayımın bilimsel bir metotla araştırılması için 1980-1983 tarihlerindeki Türk yazılı basınına yansıyan seçili gazeteler taranmış ve sözü edilen

<sup>9</sup> **Hürriyet**, 13 Eylül 1980, s. 1

<sup>10</sup> Emre Kongar, Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü Kim Yozlaştırdı?

[http://www.kongar.org/aydinlanma/2004/443\\_Ataturkculugu\\_Kim\\_Yozlastirdi.php](http://www.kongar.org/aydinlanma/2004/443_Ataturkculugu_Kim_Yozlastirdi.php) Erişim Tarihi: 02.04.2014

dönem basınında Atatürk'e atfedilen değerlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu tarih aralığının seçilmesinin en önemli nedenlerinden biri, sözü edilen tarihlerin; Türkiye'deki siyasi dönüşümleri yansıtan kırılma noktaları olmalarıdır. 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri müdahale ile Türkiye'nin yönetimi Milli Güvenlik Konseyi'ne (MGK) geçmiş, 1983'e kadar da yönetim bu şekilde devam etmiştir. 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimler ile 13 Aralık 1983'te Turgut Özal'ın Genel Başkanlığındaki Anavatan Partisinin iktidara gelmesiyle sona eren askeri yönetim, 3 yıllık bir süreci kapsamaktadır. İnceleme sonucunda 3 yıllık askeri yönetimin; yazılı basındaki Atatürk ve Atatürkçülük konulu haber ve yorumlarına nedenli etki ettiği, 12 Eylül basınının topluma nasıl bir Atatürk portresi sunduğu ve bu portrenin ne gibi sonuçlar doğurduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, toplumda birbirinden farklı Atatürk algılarının oluşmasında 12 Eylül yazılı basınının rolünü ortaya koymak ve seçilen dönemde basının çeşitli temsilcilerinin topluma nasıl bir Atatürk algısı sunduklarını ortaya koyabilmektir.

Günümüzde medyanın 4. güç olarak yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında sayılır hale gelmiş olması medyanın toplumu yönlendirme gücünü ortaya koymaktadır. Liberal medya kuramcılarına göre medya bu gücü toplumun her kesiminin sesi olacak şekilde kullanılmalıdır. Medya eşitlikçi, demokratik ve çoğulcu olmalı, olayları olduğu gibi aktarmalıdır. Ancak medyanın ideolojik bir üretim aygıtı da olduğu göz önünde bulundurulmalı, medya içeriklerinin kontrolünün doğrudan sahibin ya da kimi zaman iktidarın elinde olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla bu çalışmanın bir amacı da 12 Eylül dönemindeki yazılı basında yer alan Atatürk ve Atatürkçülük imgelerini ortaya koyarak, kavramlara ilişkin çelişkileri gözler önüne sermektir. Böylece medyanın toplumu özellikle tarihi şahsiyetler konusunda hangi motivasyonla yönlendirdiğinin de ortaya konulması hedeflenmektedir. 12 Eylül rejiminin gazetelerin yayınları üzerindeki baskıcı ve şekillendirici etkisi de bu nedenle çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Araştırmanın tamamlanabilmesi için arşivlerde gazete taramaları yapılmıştır. Taramalar, TBMM Kütüphanesi Mikro Film Arşivi, Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü Gazete Arşivi, Uğur Mumcu Gazetecilik Vakfı Arşivi (Um:Ag) ile ilgili gazetelerin dijital ortamda okurlarına açtıkları arşivlerden yararlanarak gerçekleştirilmiştir. Gazeteler ve ekleriyle birlikte yaklaşık 100 bin sayfa taranmıştır.

Yapılan çalışmada dönemin köşe yazarlarının sıklıkla Atatürkçülüğü tarif eden yazılar yazdıkları tespit edilmiş hatta çoğu zaman en doğru Atatürkçülüğü kendilerinin tarif ettiğini iddia ettikleri gözlenmiştir. Çalışma kapsamında gazetelerin hepsinin de askeri darbenin ilk yıllarında darbenin Atatürkçü yönüne vurgu yaptıkları ve askeri rejimin Atatürkçü oluşunu takdir ettikleri gözlenmiştir. Bu kapsamda Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Oktay Akbal'ın diğer köşe yazarlarına oranla çok daha sık olarak Atatürk ve Atatürkçülük konulu yazılara imza attığını söylemek mümkündür. 22 Eylül 1980 tarihli gazetede köşesinde Akbal, Milli Güvenlik Konseyi'nin "Atatürkçülüğünü" vurgulayarak, bundan duyduğu memnuniyeti şu sözlerle dile getirmektedir: *"Geçen gün Milli Güvenlik Konseyi Başkanının ve üyelerinin ant içme törenini izledik ulusça... İçtikleri andın bir yerinde şöyle diyorlardı: "...Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu bütün sorunları Atatürk ilkelerine bağlı kalarak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerinden başka bir tesir altında kalmaksızın ve hiçbir karşılık beklemezsizin çözümlenmek amacıyla kendimi Türk milletine adadım." Uzun süredir duymak istediğimiz sözlerdir bunlar. 1961 anayasasındaki ant içmede Atatürk ilkelerine bağlı kalmaktan söz edilmez. Sanırım önceki ant içmelerde de Atatürk'ün ve ilkelerinin adı geçmez. İlk kez 12 Eylül eylemini gerçekleştiren komutanlar, Atatürk ilkelerine bağlı kalarak görev yapacaklarını söylemektedirler ve ulus karşısında kendilerini bu antla bağlamaktadırlar".<sup>11</sup>*

Akbal'ın bu satırları, çalışmamızın iddiasını güçlendirmektedir. Akbal'ın yazısından da anlaşılacağı üzere, Atatürk ve Atatürkçülüğe bağlılığın ifade edildiği bir yemin metni, askeri müdahalenin yazar nezdinde onaylanması ve kabulü için

---

<sup>11</sup> Oktay Akbal, **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1980.

önemli ve yeterli bir araç işlevi görmektedir. Yazar da bu durumdan duyduğu memnuniyeti dile getirerek, geniş kitlelerin askeri müdahaleye bakışını yönlendirmede, kamuoyunun müdahaleye olumlu bakmasını sağlamada, önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca Akbal'ın 12 Eylül askeri müdahalesini nasıl tanımladığı da kayda değerdir. Akbal süreci "12 Eylül eylemi" olarak tanımlamaktadır. Dönemin baskıcı atmosferi sebebiyle çoğu gazete ve yazarın, süreci "darbe" şeklinde tanımlamaması gerçek olmakla birlikte, "12 Eylül eylemi" ifadesinin de müdahaleyi sıradanlaştırma-meşrulaştırma çabası olarak yorumlanması mümkündür. Gazetenin başyazarı İlhan Selçuk da aynı tarihteki gazetede yer alan köşe yazısında, "Atatürkçülük Nedir" başlığını kullanmıştır. Selçuk bu yazısında "sahte Atatürkçülerden", "Gardrop Atatürkçülerinden" söz etmekte ve kimi çıkarların korunması için Atatürk'ün bayrak haline getirildiğini vurgulamaktadır. Aynı yazıda Selçuk, gerçek Atatürkçülüğün tanımı yapılırken dikkat edilmesi gereken hususları şöyle sıralamaktadır: *"Atatürk bir bağımsızlık savaşının kahramanıdır... Anti-empyrialist kurtuluş hareketinin önderidir"*<sup>12</sup>

Selçuk, Akbal ve Mumcu gibi Cumhuriyet Gazetesi yazarlarında, Atatürkçülüğün toplumda tam olarak anlaşamadığı kaygısının hakim olduğunu söylemek mümkündür. Hemen hepsi bu kaygıyı dile getirdikten sonra, kendilerine en uygun Atatürkçülük tanımını yapmakta ve "Doğru Atatürkçülüğün" yolunu göstermektedir. Adı geçen yazarlar içinde özellikle Uğur Mumcu'nun, askeri yönetimin 12 Eylül müdahalesini Atatürk üzerinden meşrulaştırma çabasının karşısında bir tutum sergilediği gözlenmektedir. Mumcu'nun 3 Ekim 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki köşe yazısı bu duruşun net olarak ortaya çıktığı örnekler arasında gösterilebilir. Mumcu, "İşte Atatürk bu" başlıklı makalesinde, şunları yazmaktadır: *"...1980'lerde yasakçı bir düzeni Atatürkçülüğe dayanarak savunmanın olanağı yoktur. Çünkü Atatürkçülük Atatürk'ün sözlerinden ayrı bir siyasal sistem olarak değerlendirilemez. Atatürk ne dediyse Atatürkçülük odur! Kemalizm, Atatürkçülük bir tek sözle özetlenebilir; bağımsızlık!...Bu bağımsızlık*

---

<sup>12</sup> Atilla İlhan, "Atatürkçülük Nedir?", **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1980.

*içinde her türlü düşünce akımına özgürlük sağlamak, Atatürkçülüğün temel ilkelerindedir.”<sup>13</sup>*

Dönemin gazetelerinde bir taraftan Atatürk ve Atatürkçülük konulu haber ve yorumlar görülürken, Atatürk konulu ilanlar da sıklıkla yer bulmaktadır. Bu ilanlar arasında Atatürk konulu kitapların ilanları ile Atatürk konulu çeşitli yarışmaların (Atatürk marşı güfte yarışması, şiir yarışması gibi) ilanları göze çarpmaktadır. 24 Eylül 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yer alan bir haber de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu haberde NATO'nun Atatürk'ün 100. Doğum yıldönümü için yapılacak filme 6 milyon verdiği ifade edilmektedir. Aynı şekilde 26 Eylül 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Atatürk adına düzenlenecek 1981 İzmir fuarına 1,5 milyonluk yatırım yapılacağını duyurmaktadır. Bu tür ilanların sıklığı dönemin atmosferine ilişkin olarak fikir vermektedir. 1981 yılının Atatürk'ün doğumunun 100. Yılı olması vesilesiyle 1980 yılı boyunca 1981'de yapılacak olan çeşitli anma etkinliklerinin hazırlıklarının yapıldığı görülmektedir. Atatürk konulu çeşitli yayın ve yarışmalara sık rastlanmasının sebeplerinden biri budur. Ancak Atatürk konulu yayın ve ilanların sıklığının tek nedeni 100. Yıl hazırlıkları değildir. 12 Eylül askeri müdahalesinin, toplumun rızasını kazanmak için sıklıkla başvurduğu “Atatürk ve Atatürkçülük” vurgusu da, bu tür yayın, etkinlik ve ilanların artmasında bir etken olarak görülebilir.

12 Eylül sürecinde yönetimi devralan Org. Kenan Evren Başkanlığındaki Milli Güvenlik Konseyi'nin en belirgin özelliklerinden biri tüm söylev ve demeçlerinde Atatürk ve Atatürkçülüğe atıfta bulunmuş olması ve 12 Eylül askeri müdahalesinin “Atatürk'ün izinden giden bir eylem” olduğunu vurgulamaları olmuştur. Bu tür söylemlerin basın yoluyla geniş kitlelere ulaşması da kamuoyunda darbenin Atatürk ve Atatürkçülük ile özdeşleşmesine olanak tanımıştır. Bu doğrultuda yapılan ilk açıklamalardan biri de 28 Eylül 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde mevcuttur. Bu habere göre Milli Güvenlik Konseyi'ne (MGK) sunulan ve Başbakan Bülent Ulusu tarafından okunan hükümet programının ilk maddesi şu şekildedir: “ Atatürk ilkeleri rehberimiz olacaktır. Takip edeceğimiz yolu bu ilkeler

---

<sup>13</sup> Uğur Mumcu, “İşte Atatürk Bu”, **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1980.

aydınlatacak ve gösterecektir.” Benzer şekilde Evren de neredeyse tüm demeçlerinde tek yolun Kemalizm olduğunu dile getirmektedir. 1 Ekim 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nin manşetinde yer alan “MGK, Hükümet programını kabul etti” başlıklı haberde de MGK üyesi ve Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin’in demecine yer verilmiştir. Ersin demecinde: *“Atatürk ilkelerinin ışığı altında hazırlanmış olan bu programla saptanan hedeflere ulaşılması, uygulamadaki başarı ile yakından ilgilidir”* demektedir.<sup>14</sup> Aynı tarihli gazetenin bir başka haberinde ise Evren’in konuşmasından bölümler yer almıştır. Bu konuşmada Evren’in Harp Okulu öğrencilerine yönelik olarak söylediği şu sözleri dikkat çekmektedir: *“Bu yaşlarda bu çağlarda sakın ola ki politikaya bulaşmayın. Biz bugün politikanın içine atılmışsak, yurdumuzun içine düştüğü bu felaketli durumdan her zaman olduğu gibi milletimizi düzlüğe çıkarmak için buna mecbur olduğumuz içindir. Ulu önder Atatürk’ün de daima bizlere direktifi bu olmuştur... Sizlere bu çağlarda çok kimseler yanaşır, İzm’li ideolojileri sizlere aşlamak ister. Bunları biz çok yakinen biliyoruz. Eğer İzm’li bir ideoloji aşlamak lazım gelirse, işte Ulu Önder Atatürk’ün Kemalizm ideolojisi vardır. Onu benimseyiniz”*<sup>15</sup>

Orgeneral Evren’in Kara Harp Okulu’nun yeni öğretim yılının açılışında yaptığı bu konuşma da pek çok diğer konuşması gibi, Atatürkçülük vurgusu ile bezenmiştir. Ancak *“Atatürk’ün bize direktifi bu olmuştur”* şeklinde ifadesi, Evren’in adeta Atatürk ile konuşmuş gibi bir söylem içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Evren’in 3 Ekim 1980 tarihindeki Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan demeci de hemen hemen aynı vurguyu yapmakta ve müdahalenin gerekçesi olarak, Atatürk’ün emanetine sahip çıkmak gösterilmektedir. Evren’in bu konuşması gazeteye şu şekilde yansımıştır: *“Türkiye Cumhuriyeti’ni koruma ve kollamanın silahlı kuvvetlerin vazifesi olduğunu belirten Evren; Cumhuriyet tehlikeye düştüğü anda, Atatürk’ün bize emanet ettiği topraklar, bu tertemiz topraklar, tehlikeye düştüğü anda duramazdık. Ya çekip gidecektik veyahut da bu hareketi yapacaktık. Çok bekledik”*<sup>16</sup>

<sup>14</sup> Cumhuriyet, 1 Ekim 1980, s.1.

<sup>15</sup> Cumhuriyet, 1 Ekim 1980, s.1.

<sup>16</sup> Cumhuriyet, 3 Ekim 1980, s.1.

12 Eylül döneminde yayınlanan haber ve köşe yazılarını doğru bir şekilde analiz edebilmek için çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'yi 12 Eylül 1980 askeri darbesine götüren siyasi ve sosyal olaylar ele alınmıştır. Bu kapsamda toplumsal şiddet olayları, suikastlar, ekonomik gelişmeler, dış etkenler gibi alanlardaki gelişmelere dikkat çekilmiştir. Ayrıca 12 Eylül darbesinin hazırlıkları, hayata geçirilişi ve darbeye yönelik iç ve dış tepkiler de yine çalışma kapsamında ele alınmıştır. 12 Eylül yönetiminin icraatları ve özellikle 12 Eylül'ün yazılı basına etkileri de çalışmada üzerinde durulan konular arasındadır. 12 Eylül basınının haberleri nasıl verdiği ve haberleri veriş tarzının nedenlerini daha iyi anlayabilmek için, dönemin basının karşı karşıya kaldığı uygulamaların altını çizmek de çalışmanın bütünlüğü açısından anlam taşımaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türk basının belki de en zorlu dönemlerinden biri olarak tarihe geçen 12 Eylül döneminin, basına ne tür etkileri olduğu incelenmiştir. Bu dönemde çeşitli yasaklar ve sansür uygulamaları hayata geçirilmiş, özgür ve bağımsız bir basından uzaklaşmıştır. Bu nedenle 12 Eylül basının darbeye yönelik tavrını doğru bir şekilde analiz edebilmek için öncelikle darbenin basına etkileri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde çalışma kapsamında seçili gazetelerin 1980-81 yılları arasındaki yayınlarında Atatürk temsili ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise Atatürk'ün doğumunun 100. yılı etkinlikleri kapsamında 12 Eylül basınının, okurlara nasıl bir Atatürk portresi sunduğu incelenmiştir. 1981 yılı hem Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü hem de darbenin birinci yıl dönümü olması bakımından önem arz etmektedir. Çalışmanın son bölümünde ise, 1982 Anayasası ve 1983 genel seçimlerine giden süreçte, gazetelerdeki Atatürk temsili incelenmiştir.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ: SİYASİ VE SOSYAL OLAYLAR

#### 1.1. 12 Eylül 1980 Öncesine Genel Bakış

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) emir-komuta zinciri içinde hayata geçirilen askerî müdahale, 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırasının ardından Türkiye Cumhuriyeti tarihinde silahlı kuvvetlerin yönetime üçüncü açık müdahalesidir. Bu müdahale ile Süleyman Demirel'in Başbakan'ı olduğu hükümet görevden alınmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi lağvedilmiş, 1970 sonrasında değiştirilen 1961 Anayasası tamamen rafa kaldırılmış ve Türk siyasi hayatını köklü değişimlere uğratan bir askerî dönem başlamıştır. Bu süreç zarfında, partiler lağvedilmiş, parti liderleri önce askerî üslerde gözetim altında tutulmuş ve sonrasında yargılanmıştır.

Türk siyasi hayatının en önemli kırılma noktalarından biri olan 12 Eylül askeri darbesinin sonuçları, darbenin neden bir kırılma noktası olduğunu açıklar niteliktedir. TBMM'nin 2012 yılında yayımladığı, *'Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu'*na göre, 12 Eylül 1980 müdahalesinin rakamsal boyutları aşağıdaki gibidir:

*"12 Eylül Darbesinde, 650.000 kişi gözaltına alındı. 1 milyon 683 bin kişi fişlendi. Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı. 7 bin kişi için idam cezası istendi. 517 kişiye idam cezası verildi. Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı. 71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı. 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı. 388 bin kişiye pasaport verilmedi. 30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı. 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı. 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti. 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü. 171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi. 937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı. 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu. 3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi. 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi. Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. Gazeteler 300 gün*

*yayın yapamadı. 39 ton gazete ve dergi imha edildi. Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.”<sup>17</sup>*

12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen ve Türk siyasi hayatının dönüm noktalarından biri olarak anılan bu askeri darbenin gerekçeleri arasında sıralanan; siyasi iktidarsızlık, ekonomik bunalım ve sokakları dahi güvensiz hale getiren çatışma ortamının daha iyi kavranabilmesi için dönemin koşullarının ve Türkiye’yi 12 Eylül sürecine taşıyan gelişmelerin anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle 12 Eylül öncesi olarak tanımlayabileceğimiz 1977-1980 yılları arasında tırmanışa geçen siyasi, ekonomik ve toplumsal olayların gözden geçirilmesi kuşkusuz büyük önem taşımaktadır. Tüm bunlara ek olarak dış etkenlerin de sürece etkisi olduğu kuşkusuzdur. Bu nedenle dış etkenler de inceleme kapsamına alınmıştır.

### **1.1.1. Siyasi İstikrarsızlık**

Toplumsal olayların artış göstermesinin ardında yatan sebeplerden birinin 27 Mayıs 1960 darbesinin bir sonucu olarak kendini gösteren toplumsal ayrışma olduğu hemen hemen pek çok kaynakta kabul görmektedir. Bu ayrışma siyasette kendisini sol ve sağ görüş olarak göstermiştir.<sup>18</sup> Davut Dursun, sağ ve sol olarak tanımlanan bu bölünmüşlüğü şu ifadelerle açıklamaktadır:

*“Yetmişli yıllarda siyasetin sağ kulvarında faaliyet gösteren partilerin en bariz vasfı bölünmüşlük olmuştur. CHP ortanın solu politikasıyla girdiği tartışmada ve ideolojik yeniden yapılanma sürecinde iki kez bölünme yaşarken, sağ siyasetin hakim partisi olan AP kuruluşundan beri bünyesinde barındırdığı farklı toplum kesimlerinin çatışmasına sahne olmuş ve özellikle hükümet yıllarında Demirel yönetiminin izlediği politikalar partiye destek veren burjuvazi arasında çatışmaya yol açmıştır”<sup>19</sup>*

14 Ekim 1973 ve 5 Haziran 1977 tarihlerinde iki seçim yapılmış ve bu süreç zarfında toplam yedi hükümet kurulmuştur. Her iki seçimde de partilerden hiç biri

---

<sup>17</sup> TBMM, **Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu- I. Cilt**, Kasım, 2012, Sayfa xiv- xv

<sup>18</sup> Ahmet Turan, **Darbe Arası Türkiye (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, Anılar-Gözlemler-Tanıklıklar)**, Resital Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 79-85

<sup>19</sup> Davut Dursun, **12 Eylül Darbesi (Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler)**, Şehir Yayınları, İstanbul 2005 s. 23

Mecliste salt çoğunluğu sağlayamadığından, bahsi geçen yıllara hükümet krizleri damga vurmuştur. Kurulan hükümetler ise koalisyon ya da azınlık hükümetleri olduğundan ömürleri pek uzun olamamıştır. Dönemin siyasi yelpazesinde Süleyman Demirel'in Genel Başkanlığını yürüttüğü Adalet Partisi (AP), Necmettin Erbakan'ın Genel Başkanlığı'nı yürüttüğü Milli Selamet Partisi (MSP), Alparslan Türkeş'in Genel Başkanlığını yürüttüğü Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) sağ seçmenin; Bülent Ecevit'in Genel Başkanlığını yürüttüğü Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise sol seçmenin teveccüh gösterdiği partiler arasında öne çıkmaktadır. 1974-1980 yılları arasında kurulan hükümetler şöyle sıralanmaktadır: I. Bülent Ecevit Hükümeti (28 Ocak 1974-17 Kasım 1974), Sadi Irmak Hükümeti (17 Kasım 1974-31 Mart 1975), IV Süleyman Demirel Hükümeti ( 31 Mart 1975-21 Haziran 1977), II Bülent Ecevit Hükümeti (21 Haziran 1977-21 Temmuz 1977), V. Süleyman Demirel hükümeti (21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978) , III. Bülent Ecevit Hükümeti (5 Ocak 1978- 12 Kasım 1979), VI. Süleyman Demirel Hükümeti ( 12 Kasım 1979- 12 Eylül 1980) <sup>20</sup>

1973 seçimlerinden itibaren belirginleşen siyasi istikrarsızlığın nedenlerinden biri de dış politikadaki gelişmeler olmuştur. 20 Temmuz 1974'te Başbakan Bülent Ecevit önderliğinde gerçekleşen Kıbrıs harekati sonrasında, Türkiye'deki iç siyasi dengeler de değişime uğramıştır. 20 Temmuz'da gerçekleştirilen Kıbrıs çıkarması iç siyasette milli bir koalisyon havasının hakim olmasına yol açmıştır. Öyle ki Kıbrıs meselesi milli bir dava uğruna hükümeti ayakta tutan en güçlü harç olarak belirmiştir. Ancak hareketin ardından Ecevit'e Karaoğlan ve Kıbrıs Fatih gibi unvanların yakıştırılması koalisyon ortağı olan MSP'de sorun yaratmıştır. Başbakan Yardımcısı ve MSP Genel Başkanı Erbakan açısından, savaş iki partinin ve muhalefetin desteğiyle yürütülmüştür. Ecevit ise arkasındaki rüzgarın kendisini bir erken seçime taşıyabileceği ve tek başına iktidarın uzak olmadığını görüşündedir. Ayrıca Türkiye, çıkarma sonrası ambargo gibi son derece ciddi bir yaptırımla karşı karşıyadır ve bu durum aslında Türk solu açısından, yeni bir koz olarak değerlendirilmektedir.<sup>21</sup>

<sup>20</sup> Davut Dursun, **12 Eylül Darbesi (Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler)**, Şehir Yayınları, İstanbul 2005 s. 17-18

<sup>21</sup> Cengiz Sunay, *12 Eylül Dönemi Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri (1980-1987)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2009, s. 156-160

Hükümetteki çatlağı büyüten bir başka gelişme de Başbakan Ecevit'in İskandinavya seyahati öncesinde Başbakanlığa vekalet görevini Başbakan Yardımcısı Erbakan yerine, CHP'li Devlet Bakanı Orhan Eyüboğlu'na vermek istemesi olmuştur. Ayrıca af meselesi gibi çeşitli konulardaki tutum farklılıkları ve seçmen yaşının 18'e indirilmesinde yaşanan görüş ayrılıkları gibi konular, koalisyonun sonuna geldiğinin habercisi olmuştur. Kıbrıs Harekatının başarıya ulaşması ve büyük kamuoyu desteğine rağmen, tarihi bir laik-dindar uzlaşısı olarak görülen CHP-MSP koalisyon hükümeti 10 ay sonra dağılmıştır. Erken seçim beklentisindeki Ecevit, koalisyon hükümetini sona erdirmiş ve 18 Eylül 1974'te istifasını Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunmuştur. CHP'li Kemal Anadol'a göre bu istifa, ülkeyi 12 Eylül'e taşıyan siyasi gelişmelerden biri olarak öne çıkmıştır. Ecevit'in istifasının büyük hata olduğunu düşünen Anadol, bu gelişmenin MC hükümetlerinin önünü açtığını şu sözlerle belirtmiştir: *“Ülkeyi 12 Eylül'e götüren kapıyı o gün hükümetten çekilip, birinci MC'yi kurdurarak aralamıştık”*<sup>22</sup> Benzer bir şekilde Feroz Ahmad da, Ecevit'in bu istifa kararının arkasında büyük bir yanlış olduğunu ifade etmektedir: *“Ecevit sağ partilerin yeni bir koalisyon kurmasına olanak vereceğine ve erken bir genel seçim yapılacağına inandıysa da çok kötü bir şekilde yanlışmıştı. Hiçbir parti CHP'lilerle bir hükümet kurmaya ve Aralık'ta seçime razı olmaya istekli değildi; çünkü CHP'nin seçimi silme kazanacağı bekleniyordu. Sağ partiler, başkanlığında bir hükümet kuracakları lider konusunda henüz anlaşabilmiş değildi ve Ecevit'in azınlık hükümeti kurmasına da izin vermiyorlardı. Böylece Türkiye bir kez daha Meclis desteği olmayan bir hükümetle baş başa kaldı.”*<sup>23</sup>

Gerçekten de bu gelişme Türkiye'deki siyasi istikrarsızlığın miladı olarak 80'lere kadar süren siyasi istikrarsızlığın sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Zira, bu istifa sonrası Korutürk, istifayı kabul ederek, hükümeti kurma görevini kontenjan senatörü Sadi Irmak'a vermiş, Sadi Irmak hükümeti ise Meclis'ten güvenoyu alamamıştır. Yaklaşık altı ay boyunca meclisten yeni bir hükümet formülü çıkmamış olması, siyasi gerilimi daha da artıran bir faktör olmuştur. Ülke sağ ve sol

<sup>22</sup> Kemal Anadol, **12 Eylül Günleri**, İstanbul, Yalçın Yayınları, 1987, s.240

<sup>23</sup> Feroz Ahmed, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)** (Türkçesi: Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s.423-424

kamplara bölünmeye başlamış, bu ayrışma sadece TBMM’de değil, sokaklarda da hissedilmeye başlanmıştır. Kutuplaşan siyasetin bir sonucu olarak taraflar birbirlerini vatana ihanetle suçlayacak kadar uzlaşmaz ve sert bir dil kullanmaya başlamışlardır.<sup>24</sup>

Bu gelişme karşısında hükümeti kurma görevi, teamüller gereği mecliste en çok sandalyesi bulunan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel’e verilmiştir. 31 Mart 1975 tarihinde ise AP-MSP-MHP-CGP ile DP’den ayrılan Sadettin Bilgiç ve 9 arkadaşının desteğiyle Milliyetçi Cephe (MC) hükümeti kurulmuştur. 12 Nisan 1975 tarihinde TBMM’den 218 red, 222 kabul ve 2 çekimser oyla güvenoyu alan bu hükümet 1977 seçimlerine kadar görevine devam etmiştir.

MC Hükümeti, bir yandan, Türkiye’nin içinde bulunduğu hükümet krizine çözüm getirmiş olsa da, pek çok açıdan da eleştiri oklarının hedefinde olmuştur. Özellikle yükselen sol karşısındaki tutumu eleştirilen bu hükümetin toplumu kucaklamak yerine cepheleşme eğiliminde olduğu dile getirilmiştir. Dönemin Milliyetçi Hareket Partisi merkez karar yönetim kurulu üyesi Taha Akyol’un tespiti de bu yöndedir: *“MC kurulurken, bütün Türkiye’nin partisi olma, tansiyonu düşürmek gibi bir rasyonellikle değil, Ecevit ile birlikte yükselen solu durdurmak, solun karşısında bir baraj oluşturmak gibi negatif bir duyguyla kurulmuştur. Dolayısıyla yükselen solun peşindeki milyonlar bu hükümeti kendisine karşı düşman olarak görmüştür. MC’nin temel hatası cephe olmasıydı. Cephe mantığı ile hareket etmesiydi.”*<sup>25</sup>

Siyasi bunalımlar sürerken ülkede kutuplaşma artmış ve sokaklarda da sağ ve sol ayrımı gözle görülür hale gelmiştir. 1977’ye doğru gelinirken, kamuoyunda erken seçimin bir partiye tek başına iktidar şansı verebileceği ve böylece erken bir genel seçimin ülkeyi rahatlatılabileceği fikri hakim olmuştur. Ancak 1977 seçimlerinin sonuçları da tek başına iktidarı mümkün kılmamıştır. Seçim sonuçlarına göre, CHP % 41,38 ile 213, AP %36,88 ile 189; MSP %8,56 ile 24, MHP %6,42 ile 16, CGP

<sup>24</sup> Mehmet Ali Birand, Hikmet Bila, Rıdvan Akar, **12 Eylül Türkiye’nin Miladı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, 6. Baskı, s. 37

<sup>25</sup> a.g.e., s. 37-38

%1,87 ile 3, DP %1,84 ile 1 milletvekillini parlamentoya gönderebilmiştir. Ayrıca 4 bağımsız vekil de meclise girmeye hak kazanmıştır. Bu tablo yeni bir koalisyonun habercisi olarak değerlendirilmiştir. Nitekim gelişmeler de bu yönde olmuştur.

1977 seçimleri sonuçları doğrultusunda Korutürk, hükümeti kurmak üzere Ecevit'i görevlendirmiştir. Ecevit'in kapısını çaldığı MSP ise CHP ile yeni bir hükümete sıcak bakmamıştır. MSP'den aldığı red cevabı üzerine azınlık hükümeti kuran Ecevit, TBMM'den güvenoyu alamamıştır. Bunun üzerine Korutürk, hükümeti kurma görevini AP lideri Demirel'e vermiştir. Demirel AP-MSP-MHP hükümetini kurmuş ve TBMM'den güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Ancak bu hükümetin ömrü pek uzun olamamıştır. Göreve gelmesinin henüz beşinci ayında CHP tarafından verilen bir gensoruyla hükümet düşürülmüştür. Olayların perde arkasında o tarihte Türk siyasetinin nasıl şekillendiğinin örneklerini görmek mümkündür. İkinci MC Hükümetini düşürmek üzere yola koyulan Ecevit, iktidara gelebilmek için ihtiyaç duyduğu 13 oyu TBMM'den temin edebilmek için Adalet Partisi vekilleri ile pazarlık yolunu seçmiştir. Türk siyasi tarihine "Güneş Motel Olayı" olarak geçen ve "*Türk siyasi hayatının ahlaki yönden en tartışmalı transferi*"<sup>26</sup> olarak değerlendirilen bu pazarlıklar sonucu, bir oy karşılığı bakanlık koltuğu vaat edilen AP'li vekiller, güven oylamasında güvensizlik oyu vererek, hükümetin düşmesine yol açmıştır. Böylece iktidar yolu Ecevit için yeniden açılmıştır. Yeniden hükümeti kurma görevini alan Ecevit, AP'den ayrılan 12 kişiden 11'ine bakanlık görevi vererek, muhalefetin eleştirilerinin hedefi olmuştur. Ancak, böylesine karmaşık yöntemlerle hayata geçirilen ve son derece hassas aritmetik dengeler üzerine kurulan Ecevit hükümeti de uzun soluklu olamamıştır.

Ülkedeki ekonomik bunalımlara terör ve anarşi de eklenmiş Ecevit bazı illerde sıkıyönetim kararı almak zorunda kalmıştır. Karaborsacılık hız kazanmıştır. Temel gıda maddelerinin bile piyasada bulunmaması, hammadde yetersizliği ve işçi grevleri nedeniyle fabrikaların kilit vuracak noktaya gelmesi, devletin borçlanma oranının hızla artması ve hükümetteki yolsuzluk söylentileri, Ecevit hükümetinin hızla yıpranmasına neden olmuştur. Ayrıca partiler arasındaki fikir ayrılıkları son

---

<sup>26</sup>a.g.e., s. 62

derece düşmanca bir seviyeye ulaşmış bu da toplumdaki gerginliğin artmasına sebep olmuştur.

1979 yılına bu şartlar altında girilmiş ve 14 Ekim tarihinde Kısmi Cumhuriyet Senatosu ve boş olan beş milletvekilliği için ara seçim yapılmıştır. CHP, bir önceki seçimde % 41 olan oyunu %29'a düşürürken, AP ise, oy oranını %36'dan %46'ya çıkarabilmiştir. Ecevit bu sonuçların ardından 16 Ekim 1979'da Cumhurbaşkanı Korutürk'e hükümetin istifasını sunmuş ve böylece iktidar yeniden AP'ye geçmiştir.<sup>27</sup> AP lideri Demirel, bu kez bir koalisyon yerine dışarıdan MHP'nin ve MSP'nin desteğini almış ve bir azınlık hükümeti kurmuştur. Ancak 12 Kasım 1979'da Demirel'in Başbakanlığında kurulan azınlık hükümetinin devraldığı şartlar son derece zorludur. Ekonomiden, anarşiye, kutuplaşmış toplumsal yapıdan, dış dünya ile ilişkilere ve iş çevrelerine kadar neredeyse her alan problemlerle doludur. İktidarda bir yılını bile dolduramayan bu hükümet de ülkenin sorunlarına çare bulmakta yetersiz kalmıştır.

1973 seçimlerinden 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine uzanan süreçte, Türk siyasetinin koalisyonlar ve azınlık hükümetleriyle yönetilmiş olması, ekonomik sorunların giderilememesi gibi bir sonucu da ortaya çıkarmıştır. Ekonomik ve siyasi huzursuzluk, toplumda politik kamplaşmayı da beraberinde getirmiş, bu gerilimin toplumdaki yansıması işe şiddet olayları olarak ortaya çıkmıştır.

### **1.1.2. Toplumsal Şiddet Olayları ve Suikastlar**

12 Eylül Darbesinin en önemli gerekçelerinden biri de toplumda hızla artmakta olan şiddet olayları olmuştur. 12 Eylül Yönetiminin “Anarşi” olarak nitelendirdiği bu olayların, kimi kaynaklarda terör eylemleri, kimi kaynaklarda şiddet olayları, dönemin basınında ise “anarşi” kavramıyla açıklandığı görülmektedir. Özellikle 1977-1980 tarihleri arasında artış gösteren toplumsal şiddet olayları ve suikastlar, hem toplumda korku ve endişe yaratmış hem de siyasi istikrarsızlığı

---

<sup>27</sup> Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 384

körüklemiştir. Kargaşa ortamında pek çok insan hayatını kaybetmiş, yaralanmıştır. Toplum sorunlara çözüm üretemeyen hükümetler karşısında çaresiz kalmıştır. Öyle ki, bazı kaynaklar 12 Eylül 1980 tarihine kadar siyasi istikrarsızlık yaşayan Türk toplumunun, askeri müdahaleden bir anlamda medet umduğunu dile getirmektedir. TBMM'nin 12 Eylül'e dair hazırladığı rapor da benzer bir görüşü dile getirmektedir: *“Anarşik olaylar, enflasyon, döviz darboğazı, işsizlik, mezhep çatışmaları, hayat pahalılığı, kıtlıklar, işyeri anlaşmazlıkları, grevler ve bürokratik kurumların politize olmasına bağlı olarak oluşan bu karmaşık yapıda, toplum nezdinde bir kurtarıcı olarak 12 Eylül darbesinin ortaya çıktığı analizi yapılabilir. 12 Eylül 1980 darbesi, toplumu; görünürde var olan “kaos toplumunu” oluşturan ekonomik, sosyal, siyasi sorunların hiçbirine çözüm bulamayan iflas etmiş parlamenter rejiminin ‘haklı’ alternatifi olarak görmek zorunda bırakmıştır. Bu nedenle, darbeye bir direniş olmadığı gibi, büyük çoğunluk, darbe liderlerini, ülkenin yeni liderleri olarak kısa sürede benimsemiştir.”*<sup>28</sup>

Darbeye zemin hazırlayan bu olayların, sonraki yıllarda yapılan analizlerin pek çoğunda, aslında darbe için “bahane” olarak görüldüğü, hatta darbeyi meşrulaştırmak için çeşitli odaklar tarafından kurgulanmış olabileceği şüphesi dahi dile getirilmiştir.<sup>29</sup>

Günümüzde hala failleri, sebep ve sonuçları tartışılmakta olan toplumsal olaylar, 1977 yılı itibarıyla gözle görülür bir artış göstermiştir. Türkiye 1977 yılına Milliyetçi Cephe Hükümetiyle girmiştir. Cephe Hükümeti'nin Başbakanlık görevini Süleyman Demirel, Başbakan Yardımcılıkları görevlerini ise Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş, Turhan Feyzioğlu yürütmektedir. 5 Haziran 1977'de Genel Seçim yapılması kararlaştırılmış, bu kararla birlikte şiddet olayları da tırmanışa geçmiştir.

---

<sup>28</sup> TBMM, **Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu- I. Cilt**, Kasım, 2012, s. 618

<sup>29</sup> A.g.e.



Aslında siyasal şiddet, Türkiye'nin 1977 yılında tanıştığı bir durum değildir. Siyasal şiddet 1970'lerde Türk siyasi hayatında bir olgu halindeydi.<sup>30</sup> Ancak 1977 yılında, Türkiye'de terör olayları ve öğrenci eylemleri giderek şiddetlenmiş, suikastlar ve kitlesel katliamlar artmış, ekonomik bunalım hızla yükselişe geçmiştir.<sup>31</sup> Bahsi geçen dönemde öne çıkan iç kargaşa, siyasal huzursuzluk, sokak çatışmaları toplumda gerginlik ve can ve mal güvenliği endişesini doruğa çıkarmıştır. Bu süreç zarfında meydana gelen ve 12 Eylül askeri darbesinin gerçekleşmesinde kilometre taşı olarak değerlendirilen bazı temel olaylar ise aşağıda sıralanmıştır.

1977 seçimlerine yaklaşıırken, toplumsal şiddet olaylarındaki artış gözle görülür bir hal almıştır. Ecevit'in mitingleri sürekli saldırıya uğramış ve yarım kalmıştır. 1 Mayıs gösterilerinden önce çıktığı seçim turunda Ecevit, üç kez ard arda saldırıya uğramıştır. 26 Nisan'da Tokat, 27 Nisan'da Gümüşhane ve 29 Nisan'da Erzincan'da saldırıya uğrayan Ecevit, yara almadan kurtulmuştur.

Böyle bir ortamda, seçimlere yalnızca dört hafta kala 1 Mayıs 1977 günü, tarihe "Kanlı 1 Mayıs" olarak geçecek bir hadise yaşanmıştır. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) tarafından İşçi Bayramı'nı kutlamak amacıyla Taksim'de toplanan yaklaşık 500 bin kişi çevre binalardan açılan ateş altında kalmıştır. Silahların patlaması sonucu kitleler panikle kaçmaya başlamış ve izdiham yaşanmıştır. Sular İdaresi ve Intercontinental Oteli (bugünkü The Marmara Oteli) üzerinden açılan ateş sonrasında, polis kalabalığı yatıştırmak için havaya ateş açması ise kargaşayı daha da artırarak, pek çok insanın panikle kaçışmasına ve izdiham oluşmasına neden olmuştur. Kalabalık, Kazancı Yokuşu'na doğru kaçmıştır. Ancak, yokuşun önüne park etmiş olan kamyon nedeniyle yokuş tıkanmıştır. Silahla vurulma, ezilme ya da boğulma gibi nedenlerle toplam 34 kişinin hayatını kaybettiği, 130 kişinin de yaralandığı bu olaylarda polis kalabalığı yanlış yönlendirerek, ölü sayısının artmasına rolü olduğu kanaati güç kazanmıştır.<sup>32</sup> Geride 34 ölü<sup>33</sup> ve yüzlerce yaralı bırakan 1 Mayıs katliamı hep bir sır olarak kalmış ve tam

<sup>30</sup> Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s.200

<sup>31</sup> Jan Devletoğlu, **İngiliz Arşivlerinde 12 Eylül'ün Ayak Sesleri**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s.37.

<sup>32</sup> Ahmad, a.g.e, s.200-201

<sup>33</sup> **Milliyet**, 2 Mayıs 1977, s. 11

olarak aydınlatılamamıştır. Olaydan hemen sonra bazı gazeteler, katliamın Maocu bir grubun açtığı ateş sonucu gerçekleştiğini yazsa da<sup>34</sup>, bu katliamı kimlerin, neden gerçekleştirdikleri ortaya çıkarılamamıştır.

Kanlı 1 Mayıs olaylarından tam 28 gün sonra kurşunların hedefinde bu kez Ecevit'ler vardır. 29 Mayıs 1977'de Çiğli Havalimanı'nda açık bir suikasta maruz kalan Bülent Ecevit, kendisine yönelen namluyu tutan elin sır olarak kaldığını, ancak saldırının Türkiye dışından kaynaklanış olabileceğine dair endişelerini dile getirmiştir.<sup>35</sup>

Böyle bir ortamda seçime giden Türkiye, yukarıda da belirtildiği gibi 1977 seçimleri sonucunda da siyasi istikrarı yakalamakta zorlanmıştır. Demirel'in Başbakanlığında göreve başlayan AP-MSP-MHP koalisyonu toplumsal şiddet olayları ile mücadele etmekte yetersiz kalmıştır. Belki de bu nedenle iktidarda çok uzun süre kalamamıştır. Ancak Demirel hükümeti yerine göreve gelen Ecevit Hükümeti de toplumsal şiddet olaylarını dindirmek konusunda farklı bir tablo çizememiştir.

Kanlı olaylar 1978 yılında da hız kesmeden devam etmiştir. 1977'ye kadar bireysel saldırılar ve adam öldürmeler şeklinde gelişen olaylar 1978'den itibaren Kahramanmaraş katliamı gibi kitlesel saldırılara dönüşmüştür. Seçilmiş hedeflere yönelik, büyük suikastlar ise toplumdaki öfke ve kutuplaşmayı körüklemiş, korku atmosferini tetiklemiştir. Milliyet Başyazarı Abdi İpekçi, SBF Dekan Yardımcısı Prof. Ümit Yaşar Doğanay, İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Cavit Orhan Tütengil, TRT yapımcısı Ümit Kaftancıoğlu, MC döneminin bakanlarından MHP'li Gün Sazak, Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler ve 12 Mart'ın Başbakanı Nihat Erim peş peşe öldürülmüştür.<sup>36</sup> Sokaklar, kahvehaneler, üniversiteler çatışmaların adeta merkezi haline gelmiştir. 7 Nisan 1978'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa kürsüsü Doçenti Server Tanilli, İstanbul'da evine giderken silahlı

---

<sup>34</sup> **Milliyet**, 2 Mayıs 1977, s. 11

<sup>35</sup> Bkz: [http://www.candundar.com.tr/\\_v3/#Did=5983](http://www.candundar.com.tr/_v3/#Did=5983), Erişim Tarihi: 22.07.2013

<sup>36</sup> A.g.e.

saldırıya uğramıştır.<sup>37</sup> Tanilli bu saldırı nedeniyle felçli kalmıştır. 12 Nisan'da Ankara Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi öğrencilerinin okula giriş yolu üzerinde bir arabaya yerleştirilen bombanın patlaması sonucu yaklaşık 20 öğrenci yaralanmıştır. Aynı günlerde ODTÜ Rektör yardımcısı ve iki öğretim görevlisinin evlerine de patlayıcılar atılmıştır.<sup>38</sup>

1978 yılının ilk ayının bilançosu 51 ölü, 44 yaralı, 129 bombalama ve 20 soygun olarak belirlenmiştir.<sup>39</sup> 16 Mart 1978 tarihinde İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi önünde gerçekleşen olaylar, 7 öğrencinin ölümü, 50 öğrencinin de yaralanmasıyla sonuçlanmıştır. Saldırıdan 8-10 gün kadar önce sol görüşlü öğrencilere yönelik bir saldırı olacağına yönelik bir ihbar mektubunun emniyet kayıtlarına girmesine rağmen, güvenlik görevlilerinin yeterli tedbiri almadığı iddia edilen bu olaylarda, sol görüşlü öğrencilerin üzerine bomba atılmıştır.<sup>40</sup> Ertesi gün de devam eden olaylar ancak askerin müdahalesiyle dindirilebilmiş, DİSK ise “Faşizme İhtar” grevi yapmıştır.<sup>41</sup> Bu hadiseden bir hafta kadar sonra 24 Mart 1978'de Ankara'da savcı Doğan Öz bir suikast sonucu hayatını kaybetmiştir.<sup>42</sup> 1978 yılında ülke çapında ses getiren kanlı olaylardan bir diğeri de Nisan ayında gerçekleşmiştir. 17 Nisan'da Malatya Bağımsız Belediye Başkanı “Hamido” lakaplı Hamit Fendioğlu'nu hedef alan bomba patlamış ve Hamidoğlu yanında bulunan gelini ve torunuyla birlikte hayatını kaybetmiştir.<sup>43</sup>

9 Ekim 1978 tarihinde Ankara Bahçelievler'deki bir öğrenci evine yapılan saldırı, ülke çapında en çok ses getiren olaylardan biri olmuştur. “Bahçelievler Katliamı” olarak anılan bu olayda 7 TİP'li öğrenci telle boğularak ve başlarından kurşunlanarak öldürülmüştür.<sup>44</sup>

---

<sup>37</sup> Bkz. **Milliyet**, 8 Nisan 1978, s.1-8

<sup>38</sup> Tuncay Çelen, **Denizler'den Terzi Fikri'ye**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2011, s.327

<sup>39</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 33

<sup>40</sup> Çelen, a.g.e. s.283

<sup>41</sup> Mine Söğüt, Tamaşa F. Dural, Çetin Demirhan, **Fotoğraflarla 12 Eylül Kitabı**, Tempo Kitapları-15, Hürğüç Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.12

<sup>42</sup> **Milliyet**, 25 Mart 1978, s. 1-9

<sup>43</sup> **Milliyet**, 18 Nisan 1978, s. 1-12

<sup>44</sup> **Milliyet**, 10 Ekim 1978, s.1-8

Tarihe “Kahramanmaraş Katliamı” olarak geçen olay ise 1978 yılına damgasını vuran toplumsal olaylardan belki de en önemlisi ve şiddetlisi olarak kayda geçmiştir. Kimilerine göre, Türkiye’yi 12 Eylül darbesine götüren süreç, Kahramanmaraş olaylarıyla resmen başlamıştır.<sup>45</sup> Kahramanmaraş’ta bir sinemaya konulan bomba ile başlayan olaylar, kısa sürede Alevi- Sünni çatışmasına dönmüş ve yüzlerce insan katledilmiştir. Kente üç gün boyunca müdahale edilememiş, askeri birlikler bile yetersiz kalmıştır.<sup>46</sup> 19 Aralık’ta kentteki Çiçek Sineması’nda Ülkücü Gençlik Derneği tarafından getirilen ve milliyetçi filmlerden biri olarak nitelendirilen Güneş Ne Zaman Doğacak isimli filmin gösteriminde, patlayıcı madde atılmıştır. Bombayı atanların sol görüşlüler olduğu yönündeki söylemler üzerine, bu kez Cumhuriyet Halk Partisi il merkezine, PTT ve Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği binalarına yönelik saldırılar gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki akşam 20 Aralık 1978 günü “Alevi ve solcuların çoğunlukla gittiği Yeni Mahalle’de bulunan Akın Kırathanesi’ne patlayıcı madde atılmış ve iki kişi yaralanmıştır. Aynı akşam Maraş Meslek Lisesi öğretmenlerinden Hacı Çolak ve Mustafa Yüzbaşıoğlu okuldan evlerine giderken silahlı saldırıya uğramış ve saldırı sonucu her ikisi de hayatını kaybetmiştir. Ertesi gün öğretmenlerin cenazesi camiye getirilmiş ancak cami önünde toplanan kalabalık, cenazelerin camiye girişine izin vermeyince, cenazeler tekrar devlet hastanesine götürülmüştür. Cami önünde bekleyen sağ görüşlü grubun kent çarşısına yönelmesiyle, burada toplanmış olan Aleviler ile Sünniler karşı karşıya gelmiş ve çatışma çıkmıştır. Bu kargaşa içinde solcuların açtığı ateşle üç sağcı hayatını kaybetmiştir.<sup>47</sup> 23 Aralık günü sağcı gençlerin cenazesi kaldırılacağı sırada olaylar daha da büyümüştür. Kahramanmaraş’ta binlerce insan karşı karşıya gelmiş, çatışmalar hız kazanmıştır. Bir hafta süren olaylar ancak ordunun müdahalesiyle bastırılabilmiştir. Tırmanan olaylar karşısında Kahramanmaraş’ın da içinde bulunduğu 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir. 24 Aralık 1978 tarihli gazeteler, sokağa çıkma yasağına rağmen çatışmaların sürdüğü Kahramanmaraş’ta 28 ölü ve yüzlerce yaralı olduğunu haber vermiştir.<sup>48</sup> Ancak ölü sayısı bu kadarla sınırlı kalmamıştır. Olaylar sonunda sağcısıyla solcusuyla yüzlerce

---

<sup>45</sup> Devletoğlu, a.g.e s. s.37

<sup>46</sup> Söğüt, Dural, Demirhan, a.g.e. s.13

<sup>47</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 82

<sup>48</sup> Bkz. **Milliyet**, 24 Aralık 1978, s.1

kişi hayatını kaybetmiş, bine yakın insan yaralanmış, yüzlerce ev ve iş yeri yerle bir edilmiştir. MGK Genel Sekreterliği'nin verilerine göre 19 Aralık 1978'de başlayan ve 26 Aralık 1978'e kadar süren olaylarda 109 kişi hayatını kaybetmiş, 500 ev ve iş yeri yakılıp yıkılmış, 176 kişi de ağır yaralanmıştır.<sup>49</sup> Kahramanmaraş olayları siyasi olarak, Başbakan Bülent Ecevit ve iktidar partisi CHP'yi de ciddi şekilde yıpratmıştır. CHP'nin İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'nın olayların sebebi olarak sol örgütleri göstermesi ise, parti içinde bir krize neden olmuş ve süreç Özaydınlı'nın istifasıyla sonuçlanmıştır. Özaydınlı'nın yerine Hasan Fehmi Güneş getirilmiştir. Ancak kabinedeki bu değişim de kamuoyunu rahatlamaya yetmemiştir.

Türkiye yeni bir yıla, 1979 yılına girerken, umutsuzluk had safhadadır. 1 Ocak 1979 tarihinde yayımlanan Milliyet Gazetesi'ndeki karikatürde bile 1978 yılı sırtındaki yamalı bütçe çuvalında bombalar, dinamitler ve silahlar taşıyan yaşlı bir insan şeklinde resmedilmiştir. Aynı karikatürde, 1979 yılı ise elinde paralarla gelen gülümseyen bir bebek olarak tasvir edilmiştir.<sup>50</sup> Türkiye gerçekten de zorlu bir yıla daha girmiştir. Birand, Akar ve Bila'nın kaleminden çıkan *12 Eylül Türkiye'nin Miladı* adlı kitapta 1979'a giren ülkedeki tablo şöyle tarif edilmektedir:

*“Ülke hızla ikiye ayrılıyordu. İnisiyatif artık merkez sol ve merkez sağda değildi. Kontrol her iki tarafın da radikal gruplarının eline geçmişti. Saflar netleşmişti. Herkes kendi kampına çekilmişti. Hemen her mesleğin kendi örgütü, kendi derneği vardı. Solcu işçiler DİSK'te, sağcılar milliyetçi işçi sendikalarındaydılar. Solcu öğretmenler TÖB-DER'de, sağcılar Ülkü-Bir'de örgütlüydüler. Solcu memurlar Tüm-Der'de,, ülkücüler ÜLKÜM'de siyaset yapıyordu. Solcu öğrenciler Dev-Genç'te, sağcılar Ülkü Ocakları'nda saflaşmıştı. Belki de dramatik olanı, poliste yaşıyordu. Solcu polisler, Pol-Der'de, sağcı polisler Pol-Bir'deydiler. Doktorlar, avukatlar, mühendisler, ziraatçılar, yani her kesim kendi saflarına çekilmişti. Bu kamplaşmada sokağın hakimi de ülkücü ve devrimci gruplardı...”<sup>51</sup>*

1979 yılına Kahramanmaraş olaylarının etkisinde giren Türkiye sağ-sol, Alevi-Sünni çatışmalarının derinden yaşandığı bir ülke halini almıştır. Siyasal

<sup>49</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 52

<sup>50</sup> Bkz. **Milliyet**, 1 Ocak 1979, s. 1

<sup>51</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e s. 74-75

partilerin aralarındaki ilişki giderek kopuşa yaklaşmış, sokaktaki insan akşam evime sağ salim gidebilecek miyim, ay sonunu nasıl getireceğim endişesine kapılmıştır. Bu şartlar altında başlayan 1979 yılının Şubat ayında sarsıcı bir suikast daha gerçekleşmiştir. 1 Şubat 1979 günü Milliyet Gazetesi Başyazarı ve Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi İstanbul'da otomobili ile evine giderken, açılan ateş sonucu öldürülmüştür.<sup>52</sup> Bu olay ülke çapında büyük yankı bulurken, tüm siyasiler ve basın kuruluşları da çeşitli açıklamalarla bu suikastı kınamış ve protesto etmiştir.<sup>53</sup> Abdi İpekçi'nin katil zanlısı Mehmet Ali Ağca 25 Haziran 1979'da yakalanmış ve basın mensupları karşısında İpekçi'yi 'özgür iradesiyle' öldürdüğünü anlatmıştır. Kendisini bağımsız terörist olarak nitelendiren Ağca'nın sözleri son derece ilginçtir: "*Abdi İpekçi'yi ben öldürdüm. Ne sağcıyım, ne solcuyum. Bağımsız teröristim. Silahımı çektim ve ön camdan elimi içeri sokup ateş ettim.*"<sup>54</sup> Bu suikastla birlikte Türkiye'deki kaos ortamı daha da derinleşmiş, basın mensupları da birer hedef haline gelmişlerdir. Abdi İpekçi'nin öldürülmesi Türkiye'de olduğu kadar dünyada da yankı bulmuştur. İpekçi'nin yazılarında Atatürkçülüğü, barışı ve düşünce özgürlüğünü savunması da onu uluslararası arenada önemli kılmıştır.<sup>55</sup> Kurşunların hedef olarak Abdi İpekçi gibi kamuoyunda ılımlı tavrıyla bilinen bir gazeteciyi seçmiş olması, kamuoyunu şaşırtmıştır. 3 Şubat 1979 tarihli Milliyet Gazetesi'nin "Herkes Üzgün" manşetiyle yayınlanması da bu görüşün bir göstergesidir. Birand, Akar ve Bila gibi gazeteciler, bu suikast ile öldürülenin İpekçi değil, vurulanın aslında uzlaşa ve hoşgörü olduğu kanaatini dile getirmişlerdir.<sup>56</sup> İpekçi suikastının toplumda yarattığı etki, terörün artık sınıf atladığı yönündedir. Artık sadece radikal gruplar değil, toplumda adı olan saygınlığı olan aydınlar da terörün hedefindedir. Özellikle bir sıkıyönetim döneminde bu türden cinayetlerin işleniyor olması toplumdaki tedirginliğin artmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda o yıl yapılacak olan 1 Mayıs gösterileri yasaklanmış, sokağa çıkma yasağı konulmuştur.<sup>57</sup>

---

<sup>52</sup> **Milliyet**, 2 Şubat 1979, s. 1

<sup>53</sup> Bkz. **Milliyet**, 3 Şubat 1979 s.1

<sup>54</sup> Çelen, a.g.e., s.380

<sup>55</sup> Devletoğlu, a.g.e, s.191

<sup>56</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e, s. 90

<sup>57</sup> Söğüt, Dural, Demirhan, a.g.e, s.15

1980'e gelindiğinde de sular durulmamıştır. Sokaklar adeta kan gölüne dönmüş, cinayetler hız kesmemiştir. 27 Mayıs 1980'de MHP Genel Başkan Yardımcısı ve ikinci MC Döneminde Gümrük ve Ticaret Bakanlığı görevinde de bulunan Gün Sazak evinin önünde açılan ateş sonucu öldürülmüştür.<sup>58</sup> Gazeteci Nazlı Ilıcak'a göre, Sazak'ın öldürülmesi başka gelişmeleri tetiklemiştir. Ilıcak'a göre, 27 Mayıs 1980'de MHP Genel Başkan yardımcısı Gün Sazak'ın öldürülmesinin yarattığı infial, tepkinin şiddete dönüşmesini isteyenler tarafından kullanılmıştır. Bu da diğer olayları tetiklemiştir. Örneğin Çorum'da Alevileri hedef alan kanlı olaylar cereyan etmiştir.<sup>59</sup>

12 Eylül'e giden süreçte, toplumdaki hemen herkes, safını seçmeye zorlanmıştır. Silahlar hem milliyetçi muhafazakar kesimin önde giden isimlerini hem de sol geleneğin kanaat önderlerini hedef seçmiştir. Üniversiteler, sendikalar, dernekler sağ ya da sol grupların bölüşüm alanı haline gelmiştir. Özellikle üniversitelerde bir grubun himayesi olmadan eğitime devam etmek imkansız hale gelmiştir. Okullarda yaşanan çatışmalar ve kavgalar nedeniyle eğitime sık sık ara verilmek zorunda kalınmıştır. Üniversiteler kıvılcımın ateşlenebileceği en tehlikeli ortamlardan biri haline almıştır. Gençlik kendisini, solcu-devrimci ya da sağcı-ülkücü gibi tanımlamalarla ifade etmeye başlamıştır. Kimi şehirler ve mahallelerde, farklı görüşteki gençler kendi sokaklarını bile ilan etmişlerdir. Solcular, ülkücülerin; ülkücüler de solcuların himayesindeki sokak ve mahallelerde güvende değildir. Hatta kimi yerlerde birbirlerinin mahallelerinden geçmeleri de söz konusu değildir.

Böyle bir atmosferde 14 Ekim 1979'da Ordu'nun Fatsa ilçesine Belediye Başkanı seçilen terzi Fikri Sönmez, Fatsa'da başlayan olayların başkahramanı haline gelmiştir. Fikri Sönmez 7 mahallesi olan Fatsa'yı 11 birime ayırarak, bu birimlere "Halk Komiteleri" adını vermiştir. Kimilerine göre, "*Halk komiteleri esas olarak mahallelerde yapılan toplantılarda kararlaştırılan belediye hizmetlerini yürütecek, halkın yakacak, yağ, gaz, vb. ihtiyaçlarını rayiç fiyatlarla eşit olarak dağıtımını sağlayacak, mahallelerin yol, su, elektrik, kanalizasyon vb. belediyeye ilgili her*

---

<sup>58</sup> **Milliyet**, 28 Mayıs 1980, s.1,

<sup>59</sup> Nazlı Ilıcak, **12 Eylül Kazanında Bir Gazeteci**, Doğan Kitap, İstanbul 2012, s. 14

türlü sorununun çözümünde söz ve karar sahibi olacaktı.”<sup>60</sup> Ancak dönemin gazetelerinde Fatsa’dan “Kurtarılmış Bölge”, “Küçük Moskova” diye söz edilir olmuştur. Dönemin gazetecilerinden Nazlı Ilıcak da Fatsa’daki durumu kitabında şöyle özetlemektedir: “Fikri Sönmez, Fatsa’da Dev-Yol’un hakimiyetinde halk komiteleri kurdu. Fatsa onların izni olmadan girip çıkılamayan bir ‘kurtarılmış bölge’ye döndü.”<sup>61</sup> Bir görüşe göre, Fatsa’da ‘Direniş Komiteleri’ kuruluyor, bu komiteler ‘anti-faşist’ ortak savunma ve mücadele timleri içeriyordu. Hatta “Bu komiteler işgal altındaki mahalle, işyeri, köy, kasaba, il, ilçe ve okul gibi yerlerin kurtarılması için gerektiğinde ‘devrimci şiddet’i de kullanmalı idi”<sup>62</sup> Gazeteci Nuri Çolakoğlu da o dönemin Fatsa’sını şöyle anlatmıştır: “Otobüs terminalinin tam karşısında, geniş bir çay bahçesi vardı. Yabancıysanız ve Fatsa’nın içine doğru yönelirseniz, gençten birkaç kişi sizi göğüsler, ‘kimsiniz, nereden geliyorsunuz, burada ne arıyorsunuz’ diye sorar. Dev-Yol’un kasabadaki hakimiyetini sürdürmesinin ilk şartı, giriş çıkışları kontrol altında tutmaktır.”<sup>63</sup> Çolakoğlu’nun başka kaynaklarda yer alan görüşleri şöyle devam ediyor: “Dev-Yol’un yaptıklarına karşı çıkmadığın, Dev-Yol’un düzenlediği mitinglere düzenli olarak katıldığın, kepenk kapatma boykotlarına itiraz etmediğin sürece Fatsa’da kendi halinde yaşayabilirdin. Karşı çıkanların başına gelenler ise duruma göre değişiyordu. Fatsaluların anlattığına göre önce bir gözdağı veriliyordu. Sonra üzerine çullanıp dövüyorlardı. Böyle bir akıbet, eski bir Dev-Yol şefi olman halinde bile kaçınılmazdı.”<sup>64</sup>

Böyle bir ortamda Ordu’ya vali olarak atanan Hikmet Gülsen tarafından 24 Ocak 1980 tarihinde Fatsa’ya bir operasyon düzenlenmiştir. Bunu 8 Mart 1980’de düzenlenen ikinci operasyon izlemiştir. Operasyonlarda belediye aranmıştır. Fikri Sönmez bu operasyonlar karşısında; Fatsa’ya ekonomik ambargo uygulandığını söylemiştir.<sup>65</sup> Süleyman Demirel ise 3 Ağustos 1980 tarihinde yapılan sıkıyönetim koordinasyon toplantısında yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır: “Fatsa’da

---

<sup>60</sup> Çelen, a.g.e, s.439

<sup>61</sup> Ilıcak, a.g.e, s. 17

<sup>62</sup> Ali Kuzu, **12 Eylül İhtilali ve Onların Çocukları**, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 71-72

<sup>63</sup> Ilıcak, a.g.e s. 17

<sup>64</sup> Kuzu, a.g.e, s. 76-77

<sup>65</sup> Çelen, a.g.e s.479



*meydana gelen olay, Fatsa Cumhuriyeti olayıdır. Orada devlet yoktur. Seyirci kalmıştır. Henüz Fatsa'nın başındayız. Kökünde Kızıldere vardır. Bu mesele yarım bırakılamaz, bırakılırsa, yüz Fatsa çıkar. Tehlike büyümeden önlenmelidir.”*<sup>66</sup> Fatsa ile merkezi yönetim arasındaki gerilim, 11 Temmuz 1980 tarihinde Fatsa'ya düzenlenen bir nokta operasyonu ile sonuçlanmıştır. Askeri birliklerin emniyet güçleriyle birlikte yaptıkları bu nokta operasyonunda ilçe büyük bir aramadan geçirilmiş ve operasyonda belediye başkanı Fikri Sönmez'in de aralarında bulunduğu 300 kadar kişi gözaltına alınmıştır. Ayrıca ilçede sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.

Aynı günlerde Çorum'da da olaylar tırmanmıştır. Aslında Ocak ayında başlayan rahatsızlık, 4 Temmuz 1980 günü Cuma namazı sırasında bir camiye bomba atıldığı haberlerinin yayılması üzerine, zirveye taşınmıştır. “Komünistler camileri yakıp yıkıyor” şeklindeki telkinler neticesinde olaylar çıkmıştır. 100'den fazla ev ve işyeri tahrip edilmiş, çevre illerden yangınların söndürülmesi için itfaiye takviyesi yapılmıştır. Vatandaşlar, bu kez Çorum'da Sünni-Alevi ve sağ ve sol görüşlü olarak karşı karşıya gelmiştir. <sup>67</sup> Olaylar sonucunda kentte 57 kişi hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi de yaralanmıştır.

Çatışma ortamı yalnızca büyük şehirlerde ve üniversitelerle sınırlı kalmamış, neredeyse Anadolu'nun tamamına yayılmıştır. İç ve Orta Anadolu'da sağ-sol, Sünni-alevi çatışmaları yaşanırken, Güneydoğu da farklı bir çatışma konusu nedeniyle kanayan bir yaraya dönmüştür. Fotoğraflarla 12 Eylül Kitabı, Güneydoğu'daki gelişmeleri şöyle özetlemektedir: “*Sol grupların, bölücü örgütlerle işbirliği ve bölgenin kendine has koşulları bir araya gelince sivil otorite yok olmuş, askerler bile büyük sıkıntı içine girmişlerdi. O zaman kadar adı duyulmamış olan Apocular adlı yeni bir grup, Urfa'nın Siverek ve Hilvan ilçelerinde hakimiyet kurmuş, AP Urfa Milletvekili Celal Bucak ve aşiretine karşı saldırılara başlamıştı. Bu saldırılar o kadar yoğunlaşmıştı ki, halk akın akın Siverek'i boşaltmaya başlamıştı*”<sup>68</sup>

<sup>66</sup> Cüneyt Arcayürek, **Cüneyt Arcayürek Açıkıyor** - Cilt 10, Bilgi Yayınevi, 1990, s. 229

<sup>67</sup> Bkz. **Milliyet**, 5 Temmuz 1980, s.1

<sup>68</sup> Söğüt, Dural, Demirhan, a.g.e, s.15

Kısacası ülkenin dört bir yanında kaos, karmaşa ve çatışma hakim olmuştur. 1980 yılında terörün namlusu parlamentoya dönmüş ve CHP İstanbul Milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu 15 Temmuz 1980 günü Şişli'deki dükkânına girerken açılan yaylım ateş sonucu hayatını kaybetmiştir.<sup>69</sup> Siyasi parti liderleri ise her olay sonrası olduğu gibi birbirini suçlayıcı açıklamalar yapmıştır. Bu olayla birlikte, ilk defa bir TBMM üyesi saldırıların hedefi olmuş ve öldürülmüştür. 19 Temmuzda ise bu kez 12 Mart döneminin Başbakanı Nihat Erim, bir silahlı saldırıya uğramış ve yaşamını yitirmiştir. Gazeteler, Erim'in katillerinin, olay yerine "*Sazak'tan sonra faşist Erim'i de cezalandırdık*" yazılı bir not bıraktığını duyurmuştur.<sup>70</sup> 3 gün arayla düzenlenen bu suikastlar toplumu daha da germiş, bunalımı içinden çıkılmaz bir boyuta taşımıştır. Erim'in cenazesinin kaldırılacağı 22 Temmuz'da ise, DİSK'in kurucusu ve ilk başkanı Kemal Türkler, evinin önünde uğradığı bir silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Milliyet Gazetesi'nin Türkler'e yapılan saldırıdan sonra "Bitsin Artık" manşetiyle çıkması, toplumdaki sabrın tükendiğinin de bir göstergesidir.<sup>71</sup>

### 1.1.3. Ekonomik Gelişmeler ve Çalışma Hayatı

Türkiye'nin içinden geçtiği toplumsal ve siyasi istikrarsızlık süreci elbette ekonomiyi de derinden etkilemiştir. Esasen ekonomi zaten 1970'li yılların başından beri hiç de olumlu bir havada seyretmemiştir. Türkiye ekonomisi 1973 yılında başlayan petrol krizi nedeniyle, 1970'li yılların ikinci yarısında, dış ödeme güçlükleri ve yüksek oranda fiyat artışları ile karşı karşıya kalmıştır.

1970'li yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik darboğazın nedenlerinden biri de 1973 Petrol Krizi olarak değerlendirilmektedir. 1973 Arap-İsrail savaşı sonucunda Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü (OPEC)'nin petrol fiyatlarını aşırı bir biçimde yükseltmesi petrol enerjisine bağımlı dünya ekonomisini krize sokmuştur. OPEC'in 1973 yılında aldığı yüzde 70'lik zam kararının ardından

---

<sup>69</sup> **Milliyet**, 16 Temmuz 1980, s.10

<sup>70</sup> **Milliyet**, 20 Temmuz 1980, s.1

<sup>71</sup> **Milliyet**, 23 Temmuz 1980, s.1

yılsonunda yüzde 130'luk artış kararı alması krizin etkilerini artırmıştır.<sup>72</sup> İsrail'in elinde tuttuğu Arap topraklarından geri çekilmesini sağlamak amacıyla ürettikleri ve ihraç ettikleri petrolün her ay yüzde 5 oranında azaltılması kararı da Batılı ülkeleri 17 ay içinde tamamen petROLSÜZ kalma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır.<sup>73</sup> Türkiye ekonomisi de bu bunalımdan payını almış ve ciddi şekilde etkilenmiştir. Petrol fiyatlarındaki artış sonucu ithalat giderleri artış göstermiş, bu da sanayi ürünleri ithalatına ağırlık veren Türkiye'nin dış ticaret bilançosunda olumsuz bir tablo oluşmasına neden olmuştur. 1970'li yılların başlarında ortaya çıkan petrol krizi 1977 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin ve Türk Lirasının uğradığı değer kaybının da en önemli sebeplerinden biri olarak değerlendirilmektedir:

*“Birçok ülkeyi etkileyen petrol bunalımı nedeniyle fiyatlar yükselince Türk Lirası da dolar karşısında yeniden değer kaybetmişti. Bu nedenle 1977 Martında Amerikan Doları'nın Türk Lirası karşılığı 14.85'ten 17.50'ye çıkarılmıştı. Alman Markı da 7.30 lira olmuştu”<sup>74</sup>*

Petrol krizinin yanı sıra, 1974'deki Kıbrıs çıkarmasından sonra ABD'nin 5 Şubat 1975'te silah ambargosu uygulaması ve Avrupa'nın ekonomik müeyyideleri, ekonomik durumu daha da zora sokmuştu. 1973 ile 1978 yılları arasında, ekonomi siyasetin en belirleyici faktörü konumunda yer almıştır.<sup>75</sup> Öyle ki bazı akademisyenlere göre, Türkiye'de artış gösteren siyasal şiddet olaylarının perde arkasında da yine ekonomik sıkıntılar yatmaktadır. Ekonomik sıkıntılar gençlerin okulları ve hatta sokakları çatışma alanlarına çevirmesi için tetikleyici bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Erik Jan Zürcher, ekonomik bunalımı sokak çatışmalarını körükleyen nedenlerden biri olarak gördüğünü şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

*“Türkiye'yi sarsan ekonomik bunalım ve liselerden her yıl mezun olan 200.000 öğrencinin ancak yüzde 20'sine yüksek öğrenim olanağı sunan sistem yüzünden, mesleki gelecekleri şüpheli, ya da hiç olmayan gençleri saflarına katmakta güçlük çekmiyorlardı”<sup>76</sup>*

<sup>72</sup> Meltem Tekerek, *12 Eylül Askeri Müdahalesi ve Ekonomi Politikaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 45

<sup>73</sup> *Milliyet*, 20 Ekim 1973, s. 9

<sup>74</sup> Turan, a.g.e, s. 354

<sup>75</sup> Ahmad, a.g.e, s.209

<sup>76</sup> Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 383

70'lerin sonlarına doğru ise ekonomik sıkıntılarının günlük yaşamı gözle görülür bir şekilde zorlaştırmaya başlamıştır. 1977 yılında zincirleme bir şekilde uygulamaya konan zamlar ile gıda fiyatları 1966 yılına oranla iki katına çıkmış ve yüzde 100 ile 200 arasında zamlanan gıda fiyatları nedeniyle çeşitli kaynaklarda 1977'ye "zam yılı" adı verilmiştir. Aynı tarihlerde baş gösteren döviz sıkıntısına ek olarak, yabancı ülkelerden alınan kredilerin ödenmesinde de sorunlar yaşanmıştır. Giderek artan ekonomik kriz nedeniyle, uluslararası bankalar, Türkiye'yi kara listeye almış, örneğin Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinin kurduğu Avrupa Yatırım Bankası proje kredisi ödemelerini durdurmuştur.<sup>77</sup> 1978-79'un sert geçen kışında ülke yakıt sıkıntısıyla karşı karşıya kalmıştır. Kemal Karpat o günlerdeki Türkiye tablosunu şöyle özetlemektedir:

*"Okullar kapatılmış, hastaneler ısıtılamamış ve ekonomi hızla çökmüştür. Bu sırada bitmek bilmeyen grevler ve hükümet tarafından desteklenen cömert toplu sözleşmeler enflasyon oranını ikiye üçe katlamıştır. Siyasal cinayetler ve banka soygunları artmış, yaygın terör eylemleri Türkiye'yi güvensiz bir hale getirmiştir".<sup>78</sup>*

Erik Jan Zürcher, 1970'lerin sonlarındaki hükümetleri şirazesinden çıkararak şeyin esasen toplumsal huzursuzluk ya da sokaklardaki şiddetten çok, artan ekonomik bunalım olduğu kanaatindedir. Zürcher'e göre, dış ödemeler dengesindeki açık Türk ekonomisini tehlikelere açık hale getirmiştir. Ayrıca, 1974 petrol bunalımı neticesinde 4 katına kadar artış gösteren petrol fiyatları, Türkiye gibi petrole bağımlı bir ülke için büyük bir sıkıntı ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin döviz gelirlerinin üçte ikisi petrol giderlerine harcanır hale gelmesi, sanayi ve elektrik üretimi için petrolün gittikçe kıtlasmaya başlaması ve 1979 yılı kış ortasında bile günde 5 saate varan elektrik kesintileri baş göstermesi sıkıntının boyutlarını artırmıştır. 1979'da enflasyon yüzde 90'a dayanmıştır.<sup>79</sup>

1979 yılı iş dünyası ile hükümet arasında gazete ilanları üzerinden yaşanan bir gerilime de sahne olmuştur. Ekonomik gidişattan memnun olmayan iş dünyası

<sup>77</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 27

<sup>78</sup> Kemal H. Karpat: **Kısa Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 209

<sup>79</sup> Zürcher, a.g.e. s. 389

farklı bir yöntem izleyerek, gazete ilanlarıyla çare arayışına girmiştir. TÜSİAD'ın 1979 Nisan ve Haziran ayları arasında, Ecevit hükümetini eleştiren ilanları o tarihte Türkiye'de ilk defa görülen bir olaydır. "Gerçekçi Çıkış Yolu" (15 Mayıs 1979), "Ulus Bekliyor" (22 Mayıs 1979), "Yokluğu paylaşmak mı? Bolluğu sağlamak mı?"(29 Mayıs 1979), "Refahın ve hürriyetlerin düşmanı: Enflasyon"(6 Haziran 1979), adındaki 4 ayrı ilanda TÜSİAD, gazeteler aracılığıyla ekonomi politikalarını eleştirmiş, enflasyonu düşürmeye, ekonomiyi rahatlatmaya yönelik önerilerini kamuoyuyla paylaşmıştır. "Yabancı sermaye karşıtı olarak eleştirdikleri iktidarı, artan enflasyonu ve artan işsizliğin altını çizen TÜSİAD'ın bu ilanlarını üç bilim adamı kaleme almıştır. Emre Gönensay, Memduh Yaşa ve Nevzat Yalçıntaş'ın yazdığı ilanlar Manajans tarafından ilan metnine çevrilmiştir."<sup>80</sup>

TÜSİAD tarafından hazırlanan ilanların ilk taslağı politik içeriklidir ve hükümetin değişmesini talep etmektedir. Ancak yönetim kurulunda yapılan tartışmalar sonucu bu taslağın esas çalışma olmaması gerektiğine karar verilmiştir. İlanlar yayınlanmadan önce tüm TÜSİAD üyelerine okunmuş ve hepsinin onayı alındıktan sonra yayın kararı alınmıştır. TÜSİAD bir dernek olduğu için siyasi içerikli sayılabilecek bu tür bir ilanlar için Sıkıyönetimin onayının alınması gerekmiştir. Örfi İdare Kumandanlığı'nın kısa bir süre içinde ilan metinlerini mühürleyip, tasdik etmesinin ardından yayınlanan bu ilanların gizli kapaklı hazırlanmadığı, aksine, tüm TÜSİAD üyelerinin, valiliğin hatta bizzat Başbakan Bülent Ecevit'in de ilanlardan yayından önce haberi olduğu belirtilmektedir. Dönemin Başbakan Yardımcısı Hikmet Çetin'in anlatımına göre, Başbakan Ecevit'in de ilanlardan haberi olmuş ancak kendisi ilanları önemsememiştir.<sup>81</sup>

Başta ilanları önemsemeyen Başbakan Bülent Ecevit'in tepkisi ilanlar yayımlandıktan sonra ortaya çıkmıştır. Ecevit "Gerçekçi Çıkış Yolu"<sup>82</sup> başlıklı ilk ilan karşısında sessiz kalmamış ve ilanı "muhtıra özentisi" olarak tanımlamıştır.

<sup>80</sup> **Radikal**, 14 Ocak 2009, Bkz:

[http://www.radikal.com.tr/ekonomi/30\\_yil\\_once\\_ilanlarla\\_eceviti\\_deviren\\_tusiad\\_ilani\\_ilk\\_ecevite\\_oku\\_tutmus-916861](http://www.radikal.com.tr/ekonomi/30_yil_once_ilanlarla_eceviti_deviren_tusiad_ilani_ilk_ecevite_oku_tutmus-916861) Erişim Tarihi: 07.03.2015

<sup>81</sup> Feyyaz Berker, Güngör Uras, **Fikir Üreten Fabrika TÜSİAD'ın İlk On Yılı 1970-1980**, Doğan Kitap, İstanbul, s. 64-70

<sup>82</sup> **Milliyet**, 15 Mayıs 1979, s.3

İlandan hemen sonraki grup toplantısında Ecevit, “*Bazı iş adamlarının muhtırasıyla hükümet öldürülemez*” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.<sup>83</sup> Ancak TÜSİAD geri adım atmadığı gibi, birer hafta arayla ilanları yayınlamaya devam etmiştir. Önce “Ulus Bekliyor” başlıklı ikinci tam sayfa ilanını gazetelerde yayınlatan TÜSİAD,<sup>84</sup> bir hafta sonra “Yokluğu paylaşmak mı? Bolluğu sağlamak mı?” başlıklı üçüncü ilanını gazetelerde yine tam sayfa yayınlamıştır. TÜSİAD, hükümeti kısa vadeli ekonomik kaygılarla hareket ettiği gerekçesiyle eleştirmeye devam etmiştir.<sup>85</sup>

Sonraki yıllarda pek çok gazete ve köşe yazısına konu olan bu ilanlar, “Ecevit Hükümeti’ni deviren ilanlar” olarak anılmıştır. İlanı kaleme alan isimlerden biri olan Güngör Uras ise, çeşitli defalarda kaleme aldığı köşe yazılarında, hükümeti düşürenin bu ilanlar değil, anarşi olduğunu ifade etmiştir.<sup>86</sup>

İş adamları gazete ilanlarıyla hükümeti eleştirirken, Ecevit hükümeti de krizi aşmanın yollarını aramıştır. 1978’de Ecevit hükümeti IMF, Dünya Bankası ve OECD ile yeni krediler için görüşme yapmış, ancak bu kuruluşlar krediler için ağır ekonomik reformları şart koşturmuştur. Temmuz 1979’da anlaşmaya varılan 1.8 milyar dolarlık kredinin temin edilmesi, Türk hükümetinin reformları uygulamasına bağlıdır. Feroz Ahmad’ın deyişiyle, Sosyal Demokrat Ecevit, ekonomik bakımdan suyun yüzeyinde durmanın bedeli olarak, Uluslararası Para Fonu’nun sunduğu acı ilacı yutmak zorunda kalmıştır.<sup>87</sup> Haziran 1979’da yüzde 43’lük devalüasyon yapılmış, aynı ay içinde karneyle benzin dağıtımına başlanmıştır. Aslında akaryakıt kullanımında tasarruf edebilmek için binek arabalarına sınırlandırma getirilmiş, Başbakan Ecevit lüks binek arabasını bırakıp Murat 124 marka bir otomobile binerek bu tasarrufa öncülük yapmak istemiştir. Ancak tüm bu tedbirler, ekonominin

---

<sup>83</sup> **Milliyet**, 16 Mayıs 1979, s.13

<sup>84</sup> **Milliyet**, 22 Mayıs 1979, s.3

<sup>85</sup> **Milliyet**, 29 Mayıs 1979, s.3

<sup>86</sup> **Milliyet**, 30 Nisan 2012, Güngör Uras Köşe yazısı: <http://www.milliyet.com.tr/tusiad-parali-ilanlar-ecevit-brzezinski-ekonomi/ekonomiyazardetay/30.04.2012/1534350/default.htm>, Erişim Tarihi: 07 Mart 2015

**Milliyet**, 21 Ocak 2015, Güngör Uras köşe yazısı, <http://www.milliyet.com.tr/ecevit-i-tusiad-ilanlari-degil-ekonomi/ydetay/2001561/default.htm> Erişim Tarihi: 07 Mart 2015

<sup>87</sup> Ahmad, a.g.e., s.210

düzelmesine yetmediği gibi, kamuoyunda tedirginlik yaratmış ve satış yerleri önlerinde oluşan kuyruklar, topluma, İkinci Dünya Savaşı yıllarını anımsatmıştır.<sup>88</sup>

Sonuçta tüm bu ekonomik tedbirler ve olumsuzluklar toplumdaki tedirginliği artırmıştır. Zaten şiddet olaylarından muzdarip olan vatandaş için bir de ekonomik yük ağır gelmiş ve CHP'nin oyunun düşmesine neden olmuştur. Ekim 1979'da yapılan ara seçimleri kaybeden Ecevit, istifa ederek, yerini Demirel'in kurduğu 3. Milliyetçi Cephe Azınlık Hükümetine bırakmıştır. Yeni hükümetin en önemli icraatı 24 Ocak kararları olarak bilinen ekonomik istikrar tedbirlerini yürürlüğe koymak olmuştur. Yeniden iktidara gelen Demirel'in ilk işi de bu paketi hazırlamak olmuştur. Demirel bu iş için Başbakanlık Müsteşarı ve DPT Müsteşar Vekili Turgut Özal'ı görevlendirmiştir. 1979 yılının son günlerinde Turgut Özal, Başbakan Demirel'e sunduğu hizmete özel raporda "24 Ocak Kararları" olarak anılacak programın esaslarını ve gerekçelerini ortaya koymuştur. Ekonomik istikrar paketi, ihracat denetimlerinin kaldırılmasını, devlet sübvansiyonlarının kesilmesini, faiz oralarının serbest bırakılmasını, fiyatların yükseltilmesini ve devlet harcamalarının kısılmasını içermiştir.<sup>89</sup> Ücretleri disiplin altına almayı hedefleyen rapor, 24 Ocak 1980 tarihinde açıklanmış ve tarihe de 24 Ocak kararları olarak geçmiştir. Bu paket bir takım ilkleri de bünyesinde barındırmıştır. Kemal Karpat paketi şöyle yorumlamıştır: *Türk tarihinde ilk kez ekonomik hayata vurgu, sağlıklı ekonomik sistemlerde olduğu gibi, özel teşebbüs, ihracata dayalı üretim, tasarruf ve benzer programlara doğru kaymaya başlamıştı. Bunlar aslında normal gelişmelerdi. Ancak geçmişte devletçilik adına getirilen bir yığın bürokratik hüküm ve kısıtlamayla karşılaştırıldığında olağanüstü derecede orijinal görünüyorlardı*<sup>90</sup> Diğer yandan paketi kıyasıyla eleştiren çevreler 24 Ocak kararlarının baş mimarının sermaye çevrelerinin talepleriyle tam bir uyum içinde olduğu kanaatini dile getirmiştir.<sup>91</sup> 24 Ocak kararları ile Türk lirası dolar karşısında 47 TL'den 70 TL'ye düşürülmüş, KİT fiyatları serbest bırakılmış, ekonomi ihracata yöneltilmiştir. Ancak istikrar paketinin başarılı olabilmesi için işçi ücretlerinin yükselmemesi de gerekiyordu ki çok partili

<sup>88</sup> Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 370-371

<sup>89</sup> Zürcher, a.g.e., s. 390

<sup>90</sup> Karpat, a.g.e., s. 209

<sup>91</sup> Korkut Boratav, *"İktisat Tarihi (1908-1980)"*, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)** (Yay. Yön. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 147

demokratik ortamında bunu yapmak kolay değildi.<sup>92</sup> Gerçekten de siyasi ve toplumsal koşullar, özellikle işçi ücretleri konusundaki uygulamaları zorlaştırıyordu. Sendikaların özellikle de DİSK'in süren faaliyetleri Özal'ın ekonomi paketini uygulamasına olanak vermiyordu. Bu politikalara karşı yaygın bir direniş vardı. DİSK üyeleri Ocak ve Nisan ayları arasında bazı fabrikaları işgal ettiler. Her yerde çoğu kez polis ve orduyla çatışmaların da eşlik ettiği grevler olmaktaydı.<sup>93</sup> Grevler toplumsal atmosferi gerginleştirmekle kalmıyor aynı zamanda çeşitli sektörlerde üretimin büyük ölçüde durmasına da neden oluyordu. Yapılan istatistiklere göre grevlerdeki iş gücü kaybında Türkiye 24 ülke içinde başta gelmekteydi.<sup>94</sup>

#### 1.1.4. Dış Etkenler

Sıkıyönetime rağmen devam eden cinayetler ve ekonomik darboğazlar içerisinde boğuşan Türkiye'nin etrafında değişen dünya dengelerine de değinmek 12 Eylül'e giden süreci doğru analiz edebilmek açısından önem taşımaktadır. 12 Eylül hakkında kaleme alınmış pek çok eserde, 12 Eylül'ün gerçekleşmesinde özellikle "Batılı güçlerin" etkisi, rolü olduğu ifade edilmektedir. Hatta kimi kaynaklar, sürecin tamamen yabancı güçler tarafından kurgulanıp, uygulamaya sokulduğu tezini savunmaktadır. Esasen 12 Eylül darbesini sadece iç siyasi bunalımlar ile açıklamak eksik bir değerlendirme olacaktır. Davut Dursun da benzer bir görüşü dile getirmektedir. Dursun'a göre: "*Siyasi bölünmüşlüğün, kamplaşmanın, sorun çözemeyen yönetimin ve dayanılmaz boyutlara ulaşan ekonomik sorunların bu olayda etkili bir rol oynadıkları kabul edilmektedir. Ancak bunların yanında dünya sisteminde yaşanan gelişmeler ve ortaya çıkan bölgesel güvenlik sorunlarının da önemli bir payının olduğu, en azından Silahlı Kuvvetlerin müdahalesinde muharrik bir rol oynadığı ve darbenin dünya sistemindeki meşruiyetini sağlama noktasında olumlu katkıda bulunduğu ileri sürülebilir.*"<sup>95</sup>

12 Eylül'e giden sürecin Batılı kaynaklar tarafından yakından takip edildiği ve özellikle Ankara'daki büyükelçiliklerin kendi ülkelerine Türkiye hakkında detaylı

<sup>92</sup> Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.272

<sup>93</sup> Zürcher, a.g.e., s. 390

<sup>94</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 40

<sup>95</sup> Davut Dursun, **12 Eylül Darbesi (Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler)**, Şehir Yayınları, İstanbul 2005 s. 60



raporlar geçtiği bilinmektedir. Benzer bir şekilde Batılı gazeteciler de Türkiye'deki gelişmelerle yakından ilgilenmektedir. Bunda Türkiye'nin 70'lerden itibaren artan stratejik konumunun payı kuşkusuz yadsınamaz. 1980 askeri darbesine giden süreçte, Türkiye sahip olduğu stratejik konumu kadar çevresinde yaşananlardan da etkilenmiştir. Hasan Bülent Kahraman'a göre, 1980 darbesi de bazı dış dinamiklerin etrafında cereyan etmiştir. Kahraman'a göre; *"Latin Amerika'da ortaya çıkan siyasal konjonktürün, Soğuk Savaş'ın sonuna doğru yaklaşılacak bir dönemde Sovyetler Birliği - Amerika arasındaki ilişkilerin, gene Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesinin ve Amerika'nın ona gösterdiği tepkinin, oradan başlayarak geliştirdiği yeni politikaların, İran'da ortaya çıkan Humeyni rejiminin etkisini aramak gerekir. Bunların her birisi Türkiye'de gerek 1975-1980 arasındaki dönemin biçimlenmesinde, gerek darbenin ortaya çıkmasında, gerekse darbe sonrası dönemde teker teker ve ayrı ayrı etkisi söz konusudur."* <sup>96</sup>

70'li yıllarda Afganistan'ın Sovyetler Birliği'nin kontrolüne geçmesi ve burada Sovyetler yanlısı bir yönetimin oluşması ile İran'daki Batı yanlısı Şah yönetiminin bir halk ayaklanması ile devrilmesi ve sürgündeki dini lider Ayetullah Humeyni'nin İslam rejimi kurduğu İran'ın aniden Batı karşıtı bir şekilde konumlanması, Türkiye'nin stratejik önemini artıran gelişmeler olmuştur. 12 Eylül 1980 darbesinin hemen öncesinde 4 Kasım 1979 tarihinde Tahran'daki ABD Büyükelçiliği işgal edilmiş, 26 Aralık'ta da Sovyetler Birliği Afganistan'a girmiştir. İkinci Soğuk Savaşın başlangıcı olarak kabul edilen bu gelişmeler, gözlerin Türkiye'ye dönmesine neden olmuş ve Türkiye'nin bölgedeki önemini artırmıştır. <sup>97</sup> Feroz Ahmad'a göre, *"O sırada olayları izleyen herkes bunu görebiliyordu ve bunu sadece Batı basınına dikkatle izleyerek anlamak bile mümkündü"* <sup>98</sup> Ortadoğu'da Afganistan ve İran'ın kaybı Batı dünyası için önemli güvenlik sorunları doğuruyordu. NATO'nun Güneydoğu kanadı daha da önemli bir hale gelmişti. Türkiye'nin Batı ittifakından ayrılması ihtimali üzerinde duruluyor, bu ihtimali önlemek için, Türkiye'nin Batı ittifakı içinde tutulması gerekliliği vurgulanıyordu.

<sup>96</sup> Hasan Bülent Kahraman, **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi- I Kavramlar Kuramlar Kurumlar**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 224

<sup>97</sup> Dursun, a.g.e., s. 62

<sup>98</sup> Ahmad, a.g.e., s.206

*“Sovyetler’i kuşatan domino taşları birer birer düşüyordu. Amerika sıranın Türkiye’ye geldiğinden korktu. Ülkede artan istikrarsızlık, çöken ekonomi Batı’nın tüylerini diken diken etmişti.”*<sup>99</sup>

Batılı güçlerin özellikle de Amerika’nın 12 Eylül’ü oluşturan şartların hazırlanmasında payı olduğuna dair görüşlerden birisi de 1980 öncesi dönemin Başbakanlarından Bülent Ecevit’e aittir. Ecevit, yukarıda bahsi geçen ve Cumhuriyet tarihinde ilk kez görülen bir yöntem olan, TÜSİAD ilanlarının ki bu ilanlar ekonomik krizin tek nedeni olarak Hükümeti göstermektedir; arkasında ABD olduğunu vurgulamaktadır. Ecevit: *“Bazı üst düzey sermaye gruplarının önde gelenleri Washington’a gitmişler veya çağırılmışlar. Ve orada Brzezinski, o sırada Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı veya bir önde gelen üyesi ABD’de. Bağırmiş, çağırmiş, siz böyle bir başbakanı nasıl başınızda tutarsınız diye. Ve onun hemen ardından da o sermaye gruplarından, çevrelerinden bizim hükümetimizi düşürmeye yönelik paralı duyurular gelmiş oldu”*<sup>100</sup> sözleriyle, hükümetinin sonunun nasıl geldiğine dair ilginç ve önemli iddialarını dile getirmiştir. Ecevit ayrıca Türkiye’nin, Amerikan yönetiminin bölgesel güvenlikle ilgili bazı taleplerine olumlu cevap vermemesi üzerine mevcut hükümetin düşürülmesine yönelik eylem ve gelişmelerde artış olduğunu ifade etmektedir.<sup>101</sup>

Türkiye her ne kadar ABD’nin müttefiki olsa da 70’lerde yaşanan bir takım sorunlar, iki ülke arasındaki işbirliğinin her zaman çok da kolay olmadığını ortaya koymuştur. Haşhaş sorunu, Kıbrıs sorunu, ABD’deki Ermeni lobilerinin Türkiye’yi soykırımla suçlaması, Ermeni ASALA terör örgütünün, Avrupa ve ABD’deki Türk diplomatlara yönelik saldırıları gibi konular, iki ülke arasında gerilime neden olmuştur.

Tüm bunlara ek olarak 1980 yılı başında Ankara ile Washington arasındaki ipler de gerilmiştir. Süleyman Demirel, Washington’un çok önem verdiği Hızlı

---

<sup>99</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 94

<sup>100</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 97

<sup>101</sup> Cüneyt Arcayürek, **“Cüneyt Arcayürek Açıkıyor-8: Müdahale’nin Ayak Sesleri 1978-1979”**, Bilgi Yayınevi, 1985, s.371-375

Müdahale Gücü'nün Türkiye'nin üslerini kullanmasına onay vermemiştir. Ayrıca Demirel, Türkiye'nin Ege'deki hakları kabul edilmedikçe, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesini kolaylaştıracak bazı tavizleri verme konusunda da isteksizdir.<sup>102</sup> Davut Dursun; bir takım taleplerin reddedilmesini şöyle açıklamaktadır: *“Hegemonik güçlerin talebi ile demokratik sistem içerisinde bu taleplere olumlu cevap verebilme arasında bir ters orantı olduğu söylenebilir. Demokratik süreç ve kurumlar, bölgesel ve global nitelikli güvenlik taleplerinin yerine getirilmesini zorlaştırmaktaydı. Dolayısıyla demokrasinin askıya alınması ve demokratik süreçten uzaklaşma ile bu tür taleplerin yerine getirilmesi şansı artacaktı. Sivil siyasetçilerin yerine askeri şahsiyetlerin karar alma sorumluluğunu elinde tuttukları bir rejimde güvenliğe ilişkin kararların alınması ve uygulanması kolaylaşmaktaydı.”*<sup>103</sup>

Kısacası, 12 Eylül 1980 darbesinin nedenlerini yalnızca iç koşullarda aramak yanlış olur. ABD ve Avrupa'da esen Yeni Dünya Düzeni gibi anlayışlar ve liberal ekonomik felsefenin tavan yapması, Türkiye'yi de etkilemiştir. Bir görüşe göre, Ortadoğu'da ciddi anlamda jeostratejik ve jeopolitik bir öneme sahip Türkiye'ye de liberal ekonomik programın uygulanması gerekliliği doğmuştur. Bunun için gerekli koşulların sağlanması gerekmiştir. Bu koşulları sağlayacak en iyi yöntem de askeri müdahale olmuştur.<sup>104</sup>

## **1.2. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi**

### **1.2.1. Darbe Hazırlıkları**

1980 yılına yaklaşılırken, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık, ekonomik bunalımlar, toplumu derinden sarsan toplumsal şiddet olayları ve suikastlar hız kesmeden devam etmiştir. Terör bir türlü sona erdirilememiş, ekonomik sıkıntılar da vatandaşları bunalıma sürüklemiştir. Enflasyon ve işsizlik sürekli artmış, tüm bu gelişmeler vatandaşların tahammül sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Can kayıpları toplumun ana gündem maddesi olmuştur. Sadece

---

<sup>102</sup> Ahmad, a.g.e., s.207

<sup>103</sup> Dursun, a.g.e., s. 70

<sup>104</sup> İhsan Karlı, **Türk Basımında Milletvekili Seçimleri**, Volga Yayıncılık, Kocaeli, 2014, s. 181

Demirel'in azınlık hükümeti döneminde terör nedeniyle 1500 kişi hayatını kaybetmiştir. Ülkedeki kaos, işsizlik, düşük üretim ve sürekli artan hayat pahalılığı vatandaşları bezdirmiştir. Üretim azlığı ve temel ihtiyaç maddelerinin temin edilmesindeki sıkıntılar karaborsaya neden olmuştur. İnsanlar akaryakıt, benzin, yağ, tüp gaz vb. ihtiyaç mallarını alabilmek için saatlerce kuyrukta beklemek zorunda kalmıştır. Ayrıca siyasi istikrar da bir türlü sağlanamamıştır. Kısa süreli hükümetler, kısır çekişmelerle son bulmuş ve ülke bir türlü istikrarlı bir yönetime kavuşamamıştır. Partiler arasındaki bu anlaşmazlıklar kitleleri de etkilemiş, ülke karanlık bir anarşik ortam içerisine sürüklenmiştir. Sağ ve sol terör olayları günden güne tırmanmış, banka ve işyeri soygunları, adam kaçırmalar günlük rutinin bir parçası haline gelmiştir. AP iktidarı ülkedeki bu olaylar karşısında çaresiz kalmış, sorunları çözemez duruma gelmiş ve kontrolden çıkan bu gelişmeler, ülkeyi bir iç savaşın eşiğine kadar getirmiştir.<sup>105</sup>

Toplumsal huzursuzluk sadece vatandaş nezdinde değil, toplumun farklı kesimlerinde de gözle görülür bir şekilde hissedilmiştir. Aynı huzursuzluk Silahlı Kuvvetlere de yansımıştır. Hem içteki hem de dıştaki gelişmeler orduyu da huzursuz etmiştir. Toplumun bir an önce huzura kavuşma arzusu, Silahlı Kuvvetlerde, kamuoyunun askeri bir müdahaleyi olumlu karşılayacağı kanaatini oluşturmuştur.<sup>106</sup> Kimi yayınlara göre generaller aslında hükümete darbe yapmayı çok önceden kararlaştırmıştır. Örneğin Mehmet Ali Birand'ın *The Generals's Coup in Turkey: an inside story of 12 September* adlı kitabına göre, Demirel'in güvenoyu almasından sadece birkaç gün sonra, 13 Aralık 1979 tarihinde generaller, hükümet darbesinin detaylarını konuşmak üzere İstanbul'da toplanmışlardır.<sup>107</sup> 1. Ordu Komutanı Necdet Üruğ'un Selimiye Kışlası'ndaki odasında gerçekleşen bu toplantıda "müdahale fikri" tartışılmış, ancak Genelkurmay Başkanı Evren bu toplantıda siyasilere bir fırsat daha vermekten yana tavır takınmıştır. Bu nedenle bu toplantıdan siyasilere bir uyarı mektubu yazılması kararı çıkmıştır. Evren toplantıda, müdahalenin en son çare olduğunu dile getirmiştir.<sup>108</sup> Ancak yine de müdahale seçeneği masadaki

---

<sup>105</sup> Karlı, a.g.e., s. 173

<sup>106</sup> Ahmad, a.g.e., s.212

<sup>107</sup> Mehmet Ali Birand, **The General's Coup in Turkey-an inside story of 12 September 1980**, Londra, 1987, s.93-94

<sup>108</sup> Söğüt, Dural, Demirhan, a.g.e ,s.19

seçeneklerden biridir. Bu toplantıdan kısa süre sonra, 27 Aralık 1979 günü Genelkurmay Başkanı Evren, Cumhurbaşkanı Korutürk ile olağan görüşmesine gitmiş ve kendisinin ve Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya ile Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'un imzalarını taşıyan ve ülkede yaşanan siyasi ve sosyal çalkantılar karşısında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşünü içeren uyarı mektubunu, ön yazısı ile Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunmuştur.

Komünist söylemlerden, şeriat taleplerinden, anarşi ve bölücülükten şikayet edilen mektupta, vatandaşların ve kurumların kamplara ayrıldığına altı çizilmiş ve TSK'nın sorunlara çözüm getiremeyen siyasi partileri uyarma ihtiyacı hissettiği vurgulanmıştır. Atatürk milliyetçiliği ve Atatürkçülüğe atıfta bulunulan mektupta, Atatürkçülüğün iç barışın sağlanmasında temel ve birleştirici bir unsur olduğu belirtilmiştir.<sup>109</sup>

Mektup üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 1 Ocak 1980 tarihinde, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı'nı Çankaya Köşkü'ne davet ederek görüşmüştür. Başta siyasi partiler olmak üzere tüm kamuoyu, mektubu, 2 Ocak 1980 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde Cüneyt Arcayürek'in haberiyle öğrenmiştir. Haberin yayınlandığı gün yani 2 Ocak 1980 tarihinde ise Korutürk, Başbakan ve Adalet Partisi (AP) Genel Başkanı Süleyman Demirel ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Bülent Ecevit'i Çankaya Köşküne birlikte davet etmiş ve iki lidere, kendisine sunulan "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü" başlıklı uyarı mektubunun örneğini vermiştir. Cumhurbaşkanı Korutürk, aynı gün Millet Meclisi Başkanı Cahit Karakaş, Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil, Cumhuriyet Senatosu Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek, Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu Başkanı Zeyyat Baykara ile Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Cumhuriyetçi Güven

---

<sup>109</sup> Ek 1- Uyarı Mektubu

Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ve Demokratik Parti Genel Başkan Vekili Faruk Sükan'a da mektubun birer örneğini göndermiştir.

Ordu açık bir şekilde hükümeti, siyasileri ve partileri uyarmıştır. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk de aslında olacakların farkındadır. Korutürk'ün tutumu hakkında William Hale şunları aktarmaktadır:“*Korutürk, politikacıların önerileri dikkate almamaları halinde ne yapacaklarını generallere sordu. Evren son çare olarak müdahale edip Meclisi kapatmaya hazır oldukları yanıtını verdi. Ne var ki, Cumhurbaşkanı bir darbenin sorunları daha da kötüleştireceğini düşündüğünü ve normal anayasal mekanizmalar içinde düzenin sağlanması gerektiğini açıkladı. Görev süresi Nisan 1980'de sona erecekti ve askeri darbeye onay vererek görevini bitiren bir Cumhurbaşkanı olarak tarihe geçmek istemiyordu. Generallerin mektubunu 2 Ocak 1980'de millete duyurdu. Yine de, Demirel'le görüşmesinde Korutürk bir darbe olasılığını ciddiye almadı ve Başbakan'a böyle bir tehlikenin bulunmadığını ve kendi önlemleriyle krizin üstesinden gelebileceği izlenimini verdi*”<sup>110</sup>

Ancak mektup bir anlamda ortada kalmıştı. Çünkü mektubun doğrudan bir muhatabı yoktu. Mektupta tek bir parti ya da ideoloji hedef alınmamıştı. Bu yanılla uyarı 27 Mayıs veya 12 Mart muhtırasına benzemiyordu, bir parti veya bir eğilim hedef alınmamıştı. Ne CHP ne de AP doğrudan hedef alınmıştı. Ancak şeriat devletine ve her türlü faşizme karşı net bir tutumun yer aldığı mektupta, MSP ve hiç kaçınılmayacak biçimde MHP de suçlanıyordu.<sup>111</sup> Ülkede arka arkaya yaşanan krizlerden sonra gündeme gelen bu uyarı mektubu da askeri müdahalenin yolda olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmişti. Anlaşamayan iki büyük parti arasında uyarı mektubu ortada kalmıştır. Kan gölüne dönen Türkiye'de halk kıtlıklar içerisinde korku ve panik yaşamaktadır. Bir de bunlara ek olarak Nisan 1980'de görev süresi dolan Fahri Korutürk'ün yerine seçilemeyen Cumhurbaşkanı krizinin de eklenmesi de siyasi gerilimin tırmanmasına neden olmuştur. 6 Nisan 1980'de Fahri Korutürk'ün görev süresi dolmuştur. Ancak hiçbir parti tek başına Cumhurbaşkanı

<sup>110</sup> William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset, 1789'dan Günümüze**, Hil Yayınları, İstanbul,1996, s.172

<sup>111</sup> Mehmet Ali Birand, “**12 Eylül Saat 04.00**”, Karacan Yayınları AŞ, İstanbul, 1984,s. 60-61

seçebilecek çoğunluğa sahip olmadığından, Korutürk'ün yerine Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil vekâlet etmeye başlamıştır.<sup>112</sup> Günlerce süren seçim turları, toplumsal ve siyasi atmosferi daha da germiş ve parlamentonun bir çıkmaz içinde olduğu görüşü hakim olmaya başlamıştır. 115 tur oylama yapılmasına rağmen hiçbir aday yeterli oyu alamamıştır. 12 Eylül'e kadar da vekâleten Cumhurbaşkanlığı görevini İhsan Sabri Çağlayangil yürütecektir. Bu arada yine siyasi pazarlıklar partiler arasında devam etmektedir. Erbakan ile Ecevit, Demirel'i düşürmek için bir koalisyon kurmayı amaçlamıştır. 3 Temmuz'da Meclisteki güven oylamasında Erbakan, 'Ehveni Şer' olarak hükümeti desteklediğini açıklayınca Demirel hükümeti kurtulmuştur. Ancak Demirel ile Ecevit arasında anlaşma yine gerçekleşmemiştir. Çağlayangil'in teşvikiyle bir araya gelen Ecevit ve Demirel yine anlaşamamıştır.<sup>113</sup>

Türkiye 1980 yılını Cumhurbaşkanı seçimi kriziyle geçirmiş ve partilerin uzlaşısı sağlayamaması nedeniyle Cumhurbaşkanı bir türlü seçilememiştir. Cumhurbaşkanlığı krizinin Türkiye'yi 12 Eylül'e götüren süreçte önemli bir kilometre taşı olduğu ifade edilmektedir. Sina Akşin bu görüşü şöyle açıklamaktadır: *"12 Eylül darbesini yapan Evren'in darbe gerekçesi olarak andığı bir nokta da Fahri Korutürk'ün Nisan 1980'de görev süresini doldurması üzerine TBMM'nin 12 Eylül 1980'e değin, sayısız seçim yapılmasına rağmen, yerine bir Cumhurbaşkanı seçememesiydi. Bu tam bir rezalete dönüşmüştü. AP ile CHP bir türlü uygun bir cumhurbaşkanı adayı üzerinde anlaşamıyorlardı. Cumhurbaşkanlığı vekaletini senato başkanı AP'li İhsan Sabri Çağlayangil yürüttüğü için, uzlaşmamak AP'nin işine geliyordu. Zaten iki parti uzlaşmamayı şiar edinmişlerdi."*<sup>114</sup>

Bu süreçte yaşanan bir diğer önemli gelişme de Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen aleyhine MSP tarafından verilen gensorunun 5 Eylül günü Meclisteki görüşmelerin arkasından yapılan oylamada kabul edilmesi ve Erkmen'in bakanlıktan düşürülmüş olmasıdır. Erkmen, İsrail'in işgal altında tuttuğu Kudüs'ü ebedi başkent

<sup>112</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e, s. 111

<sup>113</sup> William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset, 1789'dan Günümüze**, Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s.204

<sup>114</sup> Akşin, a.g.e., s. 273

ilan etmesi karşısında gerekli tepkiyi vermemekle suçlanmış ve bu suçlamayla verilen gensoru kabul edilmiştir. Böylece, Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir Dışişleri Bakanı düşürülmüştür. Muhalefetin gensoru ile Dışişleri Bakanını düşürmesi, Demirel Hükümeti'nin Batı yanlısı politikasına karşı İslamcılardan gelen açık bir tehdit olarak algılanmıştır.<sup>115</sup>

Siyasette böylesi gelişmeler yaşanırken, Silahlı Kuvvetlerdeki tedirginlik de artmıştır. Aslında henüz Nisan ayında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in not defterine yazdıkları, 12 Eylül'ün zaten planlanmakta olduğunun, ancak ortamın uygunluğunun beklendiğinin bir göstergesidir. Orgeneral Evren, 24 Nisan 1980'de not defterine şunları yazmıştır: *“Durum hiç de iyi değil! Hiçbir şeyin halledildiği yok. Galiba sonunda bu işe müdahale etmek zorunda kalacağız. Kuvvet Komutanları ile yaptığımız görüşmelerde, önümüzdeki haftayı da beklemenin uygun olacağı neticesine vardık. Eğer durum böyle devam eder de, partiler bu anlayışsızlık içinde olurlarsa, müdahaleden başka çıkar yol kalmıyor”*<sup>116</sup>

Feroz Ahmad'e göre, Orgeneral Kenan Evren, aslında Bayrak Harekâtını 17 Haziran 1980'de başlatmıştır. Bu plan doğrultusunda 11 Temmuz'da iktidara el konulması hedeflenmiştir. Ancak Ecevit'in hükümete karşı verdiği önerge harekâtın ertelenmesine neden olmuştur. Çünkü Evren, Ecevit'in yanındaymış gibi görünmek istememiştir.<sup>117</sup> Demirel, Erbakan'ın desteği sayesinde önergeden kurtulunca, askeri harekât ertelenmiştir.

Askeri çevreler sadece gidişattan değil, mevcut siyasi partilerin bazılarının izlediği yoldan da rahatsızlık duymuştur. Hükümette yer alan MSP'nin İslami eğilimi askeri çevreleri rahatsız etmiştir. Erbakan liderliğindeki MSP radikal dinci bir tehdit olarak algılanmış ve laiklik karşıtı olarak görülmüştür. Ocak 1979'daki İran İslam Devrimi, kimi çevrelere göre MSP'yi cesaretlendirmiştir. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise bu tablo karşısında askerin güvenini kazanma çabasına girişmemiştir. Erbakan 29 Ekim 1979'daki Cumhuriyet Bayramı törenlerine

---

<sup>115</sup> Dursun, a.g.e., s. 88-89

<sup>116</sup> Turan, a.g.e, s. 399

<sup>117</sup> Ahmad, a.g.e., s.212



katılmamıştır. Erbakan, 30 Ağustos 1980'deki Zafer Bayramı törenlerine de katılmadığı gibi Anıtkabir'deki törene de gelmemiştir. Bu tavır Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren'i kızdırmıştır. Evren Erbakan'ın katılmadığı törenin ardından basının karşısına geçmiştir. Evren Erbakan'a sorular yöneltilmiş ve tepkisini ortaya koymuştur: *“Genelkurmay Başkanı olarak soruyorum. Erbakan, 30 Ağustos'a karşı mı, değil mi? Bunu soruyorum. Evren'in orada bulunan gazetecilerden de bir ricası vardı. Bu sözünü bulunmayan gazetecilere de iletmelerini istemişti. Evren Paşa belli ki bu mesajın Erbakan'a ve topluma verilmesini istemişti. Bu nedenle o konuşmanın yapıldığı yerde Anadolu Ajansı muhabirinin olup olmadığını da sormuştu Evren. AA muhabirinin olmadığını öğrendiğinde ise ise AA'ya haber ulaştırılmış ve bültene girmesi sağlanmıştı. Kenan Paşa'nın bu sözleri Necmettin Erbakan tarafından hemen cevap bulmuştu: Erbakan Evren'e cevap olarak şunları söylüyordu: Biz 30 Ağustos'un yanında veya karşısında değil, tam içindeyiz. 30 Ağustos bizim imanımızın şahlanmasıdır.”*<sup>118</sup>

30 Ağustos 1980 tarihinde Orgeneral Evren'in yayınladığı bayram mesajı<sup>119</sup> 12 Eylül'e giden yolda son uyarı olarak değerlendirilmektedir. Devlet otoritesinin zaaf içinde olduğu belirtilen bu mesajda, Meclisin aylardır çalışamaz halde olduğu, Cumhurbaşkanı seçiminin yapılamaz hale geldiği vurgulanmıştır. Evren'in mesajındaki şu ifade ise 12 Eylül'ün habercisi gibidir:

*“Yurtta doğmasını düşledikleri kargaşa ile demokratik düzenin ve ülke bütünlüğünün yok edilmesini amaçlayan anarşinin idrakten yoksun vatan haini yaratıcıları, elbette layık oldukları cezayı bulacak, tarihimizde bir zamanlar türemeye yeltenen benzerleri gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kahredici yumruğu altında ezilerek, akıttıkları kardeş kanlarının günahları içinde boğulup gidecekler ve Yüce Türk ulusu bağrından kopan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yarattığı güven ortamı içinde, sonsuza kadar daha bir çok bayramları refah ve mutluluklarla kutlayacaktır”*<sup>120</sup>

Cumhurbaşkanı seçilememesinin yanı sıra, Erbakan ile Evren arasındaki ipler de iyice gerilmiştir. Bu gerilimi tetikleyen bir diğer unsur ise Kudüs mitingi olmuştur. 6 Eylül 1980'deki Konya'da düzenlenen “Kudüs'ü Kurtarma Mitingi”,

<sup>118</sup> Kuzu, a.g.e. s. 91

<sup>119</sup> Ek-2 Evren'in 30 Ağustos Mesajı

<sup>120</sup> Kuzu, a.g.e., s. 110

büyük bir gövde gösterisine dönüşmüştür. Bu gösteride şeriat talepleri dile getirilmiş, İstiklal Marşının söylenmesi reddedilmiştir. İsrail hükümeti, 23 Temmuz 1980'de Kudüs'ü İsrail'in ebedi başkenti olarak ilan etmesi üzerine 28 Ağustos 1980'de Türkiye, tepki olarak Kudüs'teki Başkonsolosluğu kapatıp İsrail ile ilişkilerini maslahatgüzarlık seviyesine indirmiştir. Ancak muhafazakâr çevrelerin söz konusu karar dolayısıyla İsrail'e tepkisi bununla sınırlı kalmamıştır. Milli Selamet Partisi Genel Merkezi, kendisine yakın çevrelerin bu tepkisini dile getirebilmesine olanak tanımak için 6 Eylül 1980'de Konya'da bir "Kudüs'ü Kurtarma Mitingi" düzenlemeye karar vermiştir. Konya Belediye Başkanı MSP'li Mehmet Keçeciler'in önderliğindeki Tertip Komitesi'nin hazırladığı ve MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın da katıldığı mitinge, Konya ve çevre illerden gelen yaklaşık 100 bin kişi katılmıştır. Büyük çoğunluğu sarık, cübbe ve şalvar giyen bu kalabalık içinde yer alan bazı kimseler çevredeki binalara yeşil renkli boyalarla sloganlar yazmıştır. Mitingden sonra Necmettin Erbakan; mitingi partilerinin değil Konya Belediyesi'nin düzenlediğini söylemiştir: *"Konya Mitingi'ni MSP olarak biz yapmadık. Bütün partilerin sahip çıkması için bir tertip heyeti düzenlendi ve önemine binaen, bütün partileri ve liderleri davet etti."*<sup>121</sup> Ancak dönemin MSP'li Konya Belediye Başkanı Mehmet Keçeciler, yıllar sonra gazeteci Yavuz Donat'a yaptığı açıklamada, mitingin MSP tarafından düzenlendiğini, hatta kendisinin mitingden önce Necmettin Erbakan ve Oğuzhan Asiltürk ile Ankara'da MSP Genel Merkezi'nde bu mitingi iptal ettirmek için görüştüğünü, iptal ettiremeyince MSP'den istifa ettiğini, fakat bunun da kabul edilmediğini belirtmiştir.<sup>122</sup> Mitingin ardından Konya Cumhuriyet Başsavcılığı, Siyasi Partiler Kanunu açısından MSP hakkında soruşturma başlatmıştır. 12 Eylül 1980 darbesinin bu olaydan sadece 6 gün sonra gerçekleşmiş olması tesadüf değildir. Hatta radikal dincilik tehlikesinin askeri müdahalenin doğrudan doğruya nedeni olduğu düşünülmektedir.<sup>123</sup> Ancak Kemal Karpat'a göre, askeri darbenin tek nedeni elbette bu miting değildir. *"Askeri hareketin başlıca nedenleri arasında, devletin varlığına, bağımsızlığına, rejime karşı girişilen saldırılar, devlet organlarının*

---

<sup>121</sup> [http://home.arcor.de/necmeddin\\_erbakan/hayati/milliselamet/erbakanve6eyluelkonya.html](http://home.arcor.de/necmeddin_erbakan/hayati/milliselamet/erbakanve6eyluelkonya.html), Erişim Tarihi: 12.04.2013

<sup>122</sup> <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/02/11/donat.html>, Erişim Tarihi: 12.04.2013

<sup>123</sup> Zürcher,a.g.e., s. 391

*işlemez hale gelmesi ve irticanın ve sapık ideolojilerin sendikaları ve siyasi partileri iç savaşın eşiğine getirmeleri gösterilmiştir.”<sup>124</sup>*

### **1.2.2. Bayrak Harekâtı ve 12 Eylül Darbesi**

1980 yılının Ekim ayına gelindiğinde, yıllardır süregelen siyasi istikrarsızlık ve ekonomik bunalımlar, toplumsal şiddet olaylarını da beraberinde getirmiş, ülke sağ ve sol olarak ikiye bölünmüştür. Sokaklar kan gölüne dönmüş, gençlik birbirine karşı kıskırtılmıştır. Günlük ölü sayısı 20’yi bulmuştur. 1980’in ilk sekiz ayındaki cinayetlerde öldürülen insan sayısı da yaklaşık 1600’dür. <sup>125</sup> Bu tablo karşısında siyasiler bir araya gelmemekte, birlik mesajı vermemektedir.

11 Eylül 1980 Perşembe günü ise Başkent Ankara’da bomba sesleriyle dolu bir gün yaşanmaktadır. Başta Kızılay olmak üzere, Ankara’nın en işlek yerlerine asılan bombalı pankartların patlaması nedeniyle, halkın huzursuzluğu ve gerginliği de artmıştır. 11 Eylül 1980 Perşembe günü Bakanlar Kurulu toplantısı sürerken öğleden sonra Silahlı Kuvvetler’in darbe yapacaklarına ilişkin haberler alınmaya başlanmıştır. Askeri müdahalenin yaklaştığını erken haber alanlar arasında MHP lideri Alparslan Türkeş de bulunmaktadır. Türkeş, 12 Eylül’de bir müdahale olacağını öğrenmiş ve 11 Eylül akşamı partisinden Yaşar Okuyan’ın kullandığı otomobille OR-AN sitesindeki konutundan ayrılarak Kader Sokak’taki bir evde saklanmıştır. <sup>126</sup> Bakanlar Kurulu Toplantısı çıkışında bir açıklama yapan Başbakan Demirel ise, *“Hükümet canla başla Türkiye’nin düşmanlarına, kanunlar dairesinde gerekli dersi vermek için yürütülen mücadeleyi takip ve idare etmektedir. Üstüne düşeni yapmaktadır ve yapmaya devam edecektir”* demiştir. <sup>127</sup>

Neredeyse tüm liderlerin haberini aldıkları ama bir türlü emin olamadıkları askeri müdahale hazırlığını ilk ağızdan ve en önce duyanlardan biri de dönemin TRT Haber Dairesi Başkanı Doğan Kasaroğlu olmuştur. Kasaroğlu ile yardımcısı

---

<sup>124</sup> Karpat, a.g.e., s. 212

<sup>125</sup> TBMM, **Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu- I. Cilt**, Kasım, 2012, Sayfa 639-640

<sup>126</sup> Turan, a.g.e., s. 405

<sup>127</sup> Turan, a.g.e., s. s. 405

Genelkurmay'a çağırılarak, kendilerine ordunun yönetime el koyacağı bildirilmiştir. Açıklamanın yayını için televizyon yayının saat 04.00'te hazır hale getirilmesi istenmiştir. TRT'deki hazırlığın yanı sıra, parti liderlerinin evlerindeki polislerin de önce silahları alınmış ardından da akşam saatlerinde polisler, askerler ile değiştirilmiştir.

Aslında müdahale fiilen gece 03.00 sularında başlamıştır. Bayrak harekâtı gereği TRT, PTT gibi haberleşme sistemleri ve İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Korteji, Polis Telsiz İstasyonu, Polis Radyosu gibi kurumlar askeri birimler tarafından ele geçirilmiştir. Bazı Genel Müdürlerin Genel Kurmay'a davet edildiği haberini Başbakan Demirel de almıştır. Ancak kimse olacakların önüne geçememiştir.

Nihayetinde beklenen müdahale 12 Eylül 1980 sabahı 04.00 itibarıyla gerçekleşmiştir. Bayrak Harekâtı adı verilen müdahale ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yönetime el koymuştur. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren liderliğindeki Milli Güvenlik Konseyi, 12 Eylül hareketini gerçekleştirmiştir. 11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan gece saat 04.00'de ilk tank paleti dönmeye başlamıştır. Aynı saatlerde radyo ve televizyondan Milli Güvenlik Konseyi'nin 1 numaralı bildirisi yayınlanmıştır.<sup>128</sup> Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Evren ile diğer Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin imzasıyla yayınlanan 1 numaralı MGK bildirisinde, TSK'nın İç Hizmet Kanunu'nun Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini Yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararı aldığı ve ülke yönetimine el koyduğu açıklanmıştır. TRT Radyosu ihtilal bildirisinin okunmasının ardından Hasan Mutlucan'dan kahramanlık türküleri yayınlamaya başlamıştır. Türkiye 12 Eylül sabahına kahramanlık türküleri ve marşlarla uyanacaktır.

---

<sup>128</sup> Ek-3 MGK 1 Numaralı MGK Bildirisi

Aynı saatlerde askerler darbe bildirisini siyasi liderlere ulaştırmak için düğmeye basmıştır. Saat 03.00-04.00 sıralarında Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'e Orgeneral Kenan Evren imzalı mektuplar teslim edilmiştir. Liderlere haber verilmesi ve alıkonulmaları sürecinde Evren son derece hassas davranılmasını emretmiştir. 27 Mayıs'ta Harp Okulu'na getirilen siyasilerin nasıl tekme tokat içeri alındıklarını hatırlayan Evren, liderlerin incitilmesini istememiş ve liderlere nazik davranılması emrini vermiştir.<sup>129</sup> Liderlerin kalp krizi geçirme ihtimalini bile göz önünde bulunduran Evren, parti liderlerinin evine giderek haber götürecekle kişilerin de tanıdık kişilerden seçilmesini emretmiştir. Böylece liderler karşılarında üniformalı bir askeri değil, kendi partilerinden birini görmüşlerdir. Demirel'e Nahit Menteşe, Ecevit'e İrfan Özyaydınlı'nın gönderilmesine karar verilmiştir. Liderlere gönderilen mektuplarda TSK'nın İç Hizmet yasasının kendine tevdi ettiği Cumhuriyeti kollama ve koruma yetkisine dayanarak, yüce Türk Milleti adına ülke yönetimine el koyduğu ve parlamento ile hükümetin feshedildiği ifade edilmiştir. Liderlere parlamento üyeliği sıfatlarının kaldırıldığı tebliğ edilen mektuplarda, kendilerinin hiçbir konuda beyanat vermeye yetkili olmadıklarını da altı çizilmiştir. *“Can güvenliğiniz Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güvencesi altındadır. Bu maksatla, emniyet içinde evinizden havaalanına götürülecek, oradan uçakla Hamzakoy/Gelibolu'ya gideceksiniz. Arzu ettiğiniz takdirde ailenizi yanınızda götürebilirsiniz. Bir saat içinde hazırlanıp harekete hazır olduğunuzu güvenliğiniz için gelen subaya bildiriniz. Talimatı getiren subayın ikazlarına uyunuz”* ifadeleri ile sona eren mektuptaki talimatlara uyan Demirel ve Ecevit, siyasi hayatlarında hiç yan yana gelmemiş olmalarına rağmen, ilk kez bir yolculuğa beraber çıkmak durumunda kalmıştır. Bu zorunlu yolculuğa Erbakan da katılmıştır. Ancak MSP Genel Başkanı Erbakan, Demirel ve Ecevit'ten farklı olarak İzmir Uzunada'da ikamet edecektir. MHP Genel Başkanı Türkeş ise adresinde bulunamamış ve diğer lidere ulaştırılan mektup kendisine teslim edilememiştir.

Bazı gazetelerde 12 Eylül baskılarında Türkeş'in de gözetim altına alındığı iddia edilse de <sup>130</sup> o aslında henüz yakalanmamıştır. Basın Türkeş'in kayıp olduğunu

---

<sup>129</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 138

<sup>130</sup> Bkz. **Hürriyet**, 12 Eylül 1980

ancak 13 Eylül tarihli gazetelerde duyurabilmiştir.<sup>131</sup> Yıllar sonra ortaya çıkan bilgilere göre, Türkeş 11 Eylül gecesi darbeyi haber alarak, Hale ve Halil Şıvgın'ın Ankara Filistin Sokak 9/14 numaralı evlerine gitmiş ve 3 geceyi Ankara Gaziosmanpaşa'daki bu evde geçirmiştir. Her yerde aranan Türkeş bir türlü bulunamayınca, MGK Türkeş'in 14 Eylül 1980 günü saat 13.00'e kadar en yakın Garnizon Komutanlığına müracaat etmediği takdirde kendisinin Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı bildirimlerine ve Milli Güvenlik Konseyi emirlerine uymadığından dolayı suçlu duruma düşeceğini açıklamıştır. Bu süre zarfında Şıvgın'ların evinde gelişmeleri izleyen ve değerlendiren Türkeş teslim olmaya karar vermiştir. Halil Şıvgın'ın evinde geçirdiği 3 gece zarfında gelişmeleri televizyon ve radyodan takip eden Türkeş, darbenin emir komuta zinciri içinde gerçekleştiğinden emin olup, darbenin soldan gelen bir müdahale olmadığına kanaat getirmiş ve teslim olma kararı almıştır.<sup>132</sup> Türkeş'in müdahalenin emir ve komuta zinciri içinde gerçekleştirilmiş olmasından rahatladığı anlaşılmaktadır. Bülent Ecevit'in bir sağ darbeden, Alparslan Türkeş'in de bir sol darbeden endişelendiği bu süreçte, harekâtın yukarıdan aşağı karakterini öğrenmek, bazı siyasetçilerin yüreğine su serpmiştir.<sup>133</sup> 14 Eylül sabahı saklandığı evden kendi evine geçen Türkeş, Merkez Komutanlığı'nı arayarak, gelip beni teslim alabilirsiniz demiştir. Türkeş, kendi evinde askerlere teslim olduktan sonra Erbakan'ın yanına Uzunada'ya gönderilmiştir. Liderler haricindeki siyasilerin ise Ankara'daki istihbarat okulunda tutulmaları uygun görülmüştür.

Evren 12 Eylül günü saat 13.00'te TRT'den uzun bir konuşma yaparak, müdahalenin gerekçelerini ve amaçlarını daha ayrıntılı olarak açıklamıştır.<sup>134</sup> Bildiride darbenin gerekçeleri sıralanırken sık sık Atatürkçülüğe atıfta bulunulmuş ve ülkenin Atatürk yolundan ayrılması, darbenin en önemli gerekçelerinden biri olarak sıralanmıştır. Evren konuşmasında Türkiye'ye yönelik tehditlerin bertaraf edilmesinin çaresinin de yine Atatürkçülük olduğunun altını çizmiştir:

*“... Atatürk milliyetçiliğinden hız ve ilham almanın, politikada Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesine bağlı kalmanın, milli mücadele ruhunun*

<sup>131</sup> Bkz. **Hürriyet**, 13 Eylül 1980 s. 1-9

<sup>132</sup> Halil Şıvgın ile görüşme, Görüşme Tarihi: 07.05.2012

<sup>133</sup> Cüneyt Arcayürek, **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor** - Cilt 10, Bilgi Yayınevi, 1990, s. 382-383

<sup>134</sup> Ek-4 Evren'in TRT'deki konuşmasının tam metni

*millet egemenliğine, Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurunu yerleştirmek ve geliştirmekle, ülkemize yönelik tehditlerin ulusça göğüsleneceğine inanıyoruz.*"<sup>135</sup>

Ayrıca dış politikadan, eğitime, hatta kültür sanat hayatına dair pek çok alanda Atatürk yolundan gidilmesi gerektiğini vurgulayan Evren'in demecindeki Atatürk'e atıfta bulunan cümleleri dikkat çekicidir:

*"(...)Atatürk ilkelerini esas alarak kurulan Cumhuriyetimizin bu duruma düşürülebileceğini bundan 10 sene önce tasavvur dahi etmek mümkün değildi(...)*

*(...)Büyük Atatürk'ün deyimiyle 'Ulusal kültürümüzü, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak, yurdumuzu dünyanın en mamur ve en uygar araç ve kaynaklarına sahip kılmak' hedefine yönelik hızlı bir kalkınma döneminin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi zaruretine inanıyoruz(...)*

*(...)Eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğini yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır(...)*

*(...)Her düzeyde öğrencinin amacı Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve becerisini kazanmak olacaktır.*"<sup>136</sup>

Görüldüğü gibi Evren, daha ilk açıklamasında sıklıkla Atatürk'ten, Atatürk yolundan, Atatürk ilkelerinden bahsetmiş ve yaşanan tüm sıkıntıların sebebini Atatürk yolundan ayrılmış olunmakla açıklamıştır. Kurtuluş ise ancak Atatürk yoluna geri dönmekle mümkündür. 12 Eylül yönetimi, rejim üzerinde herhangi bir değişiklik öngörmemiş, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda anayasalı, parlamenter sistemin işleyişinde devam kararı almışlardır.<sup>137</sup> Evren'in sonraki tüm yazılı ve sözlü açıklamalarında, halka hitaplarında ve basına verdiği demeçlerinde Atatürk vurgusu artarak devam etmiştir. Böylece Türkiye'nin Atatürk yolundan ayrılmış olması, darbenin gerekçelerinden biri, Atatürk yoluna dönülmesi ise darbenin amaçlarından

<sup>135</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 200

<sup>136</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 196-203

<sup>137</sup> Karlı, a.g.e., s. 180

biri haline gelmiştir. Aynı vurgu Kenan Evren'in ve MGK üyelerinin 18 Eylül 1980'de TBMM'deki törende okudukları antlarında da mevcuttur. Evren'in ve MGK üyelerinin andındaki Atatürk'e atıfta bulunan şu cümleler dikkat çekicidir:

*“...Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu tüm sorunları Atatürk ilkelerine bağlı kalarak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerimden başka bir tesir altında kalmaksızın ve hiçbir karşılık beklemezsiniz çözümlenmek amacıyla kendimi Türk Milletine adadım...”<sup>138</sup>*

Evren'in 12 Eylül günü Anıtkabir'i ziyaret etmesi ise darbenin adeta Atatürk'ten güç aldığı yönünde sembolik bir anlam taşımaktadır. Evren, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyması dolayısıyla Anıtkabir özel defterine, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı imzasıyla, şu cümleyi yazmıştır:

*“Ulu Önderimiz,*

*Kurduğun Cumhuriyetin, koyduğun sadık ve yılmaz bekçileri olan ve her zaman güvendiğin Türk Silahlı Kuvvetlerinin rejimi ve ilkelerini koruyamayan ve milli birlik ve beraberlik içinde bıraktığın güçlü Türk Devletini her geçen gün biraz daha karanlığa ve acze itenlere dur demek, ilkelerine ve demokrasiye yeniden işlerlik kazandırmak için ülke yönetimine el koymak zorunda kaldığı bugün, seni minnet ve şükranla bir kere daha anıyor ve huzurunda saygı ile eğiliyoruz.”<sup>139</sup>*

Evren, daha sonra 16 Eylül tarihinde yaptığı ilk basın toplantısında ise, yerli ve yabancı basın mensuplarına, askeri darbenin amaçlarını şöyle özetlemiştir: Milli birliği korumak, anarşi ve terörü önleyerek, can ve mal güvenliğini tesis etmek, devlet otoritesini hakim kılmak ve korumak, sosyal barışı, milli anlayış ve beraberliği sağlamak, sosyal adalet, ferdi hak ve hürriyete ve insan haklarına dayalı laik ve Cumhuriyet rejimini işler kılmak ve makul bir sürede yasal düzenlemeleri tamamladıktan sonra sivil idareyi yeniden tesis etmek. Orgeneral Evren, bu amaçlara

<sup>138</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 203-204

<sup>139</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 204



ulaşmak için yol gösterecek ışığın her zaman olduğu gibi ‘Atatürk İnkılâp ve İlkeleri’ olduğunu vurgulamıştır. <sup>140</sup>

Darbenin gerekçeleri ve amaçları kamuoyuna hızla ve defaatle duyurulmuş, diğer yandan parlamento ile hükümet feshedilmiş, siyasi parti ve sendikaların faaliyetleri durdurulmuştur. MGK, 12 Eylül günü yayınladığı bildirimlerle güvenlik ve kamu düzenine ilişkin olarak aldığı önlem ve kararları kamuoyuna açıklamıştır. Buna göre, siyasal partilerin, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay dışındaki bütün derneklerin, DİSK ve MİSK’in faaliyetleri durdurulmuştur. Ayrıca grev ve lokavtlar ertelenmiş, Emniyet Genel Müdürlüğü de Jandarma Genel Komutanlığı’nın emrine verilmiştir. Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edildiğinden yeni sıkıyönetim bölgelerinde Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri kurulmuştur. Gözaltı süresi ise 15 günden 30 güne çıkarılmıştır. <sup>141</sup>

Askeri darbeden hemen sonra, ülke yönetimini Genelkurmay Başkanı Evren yönetimindeki MGK üstlenmiş ve MGK üyeleri müdahaleden 6 gün sonra 18 Eylül 1980 tarihinde ant içerek, göreve başlamıştır. Kısa bir süre sonra, 21 Eylül tarihinde hükümeti kurmakla görevlendirilen Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı Bülent Ulusu yeni Bakanlar Kurulu’nu oluşturmuştur. Bakanlar Kurulu aynı gün onaylanmış ve göreve başlamıştır. Bülent Ulusu Başbakanlığındaki bu yeni Hükümeti, Feroz Ahmad şu şekilde tarif etmektedir: “Başbakan emekli bir amiral olan Bülent Ulusu idi. Darbeyi planlayanlardan biri olan Ulusu, darbe bir ay önce gerçekleştirilmiş olsaydı, MGK’da olacaktı. Hükümet daha çok bürokratlar, profesörler ve emekli subaylardan oluşuyordu. En önemli atamalar, Turgut Özal’ın ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığına, Özal’ın yakın arkadaşı ve Merkez Bankası eski başkanı Kaya Erdem’in Maliye Bakanlığı’na getirilmesiydi.”<sup>142</sup> Evren, Demirel hükümetinin başlattığı 24 Ocak kararları ve IMF’yle üç yıllık anlaşmanın geçerliliğinin korunacağı; bu kararların mimarı Özal’ın aynı istikrar programının yürütülmesinde görev alacağını açıklamıştır. Dış politika ise İlter Türkmen’e emanet edilmiştir. Daha önce

<sup>140</sup> Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 205

<sup>141</sup> Bülent Tanör, **Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye, 1980-2003**, (Yayın Yönetmeni Sina Akşin), 5. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, Eylül 2011, s.33

<sup>142</sup> Ahmad, a.g.e., s.216-217

Demirel'in Dışişleri Bakanı olan Türkmen, Moskova ve Atina Büyükelçisi olarak da görev yapmış bir diplomattır. Hükümetin bu şekilde yapılanmasında komutanların sivillere olan güvensizliği de etkili olmuştur. *“Belediyelerden, KİT'lere bakanlıklardan, basına kadar hemen her kurumun başına emekli generaller, subaylar atanıyordu. Üniformasız bu yöneticiler, askeri bir disiplinle ülkeyi yönetmeye hazırlanıyordu.”*<sup>143</sup>

Askeri yönetim bu anlamda sivillere çok da alan bırakmamıştır. Nitekim çok kısa bir süre içinde yerel yönetimler de askerin yönetiminde geçmiştir. Seçimle gelmiş belediye başkanları görevden alınarak, yerlerine yeni isimler atanmıştır. İl Genel Meclisleri ve Belediye Meclisleri de feshedilmiştir.

### **1.2.3. İç ve Dış Kamuoyunun İlk Tepkileri**

Darbenin gerekçelerini radyo, televizyon ve gazeteler aracılığıyla duyuran darbe yönetimi, halkın büyük bir direnç göstermemiş olması karşısında rahatlamıştır. Hem Büyükşehirlerde hem de Anadolu'nun köy ve kasabalarında askere karşı ciddi bir direnç olmadığı gibi, aksine halk durumdan memnun görünmüştür. Feroz Ahmad'a göre halkın memnuniyetinin bazı sebepleri vardır. Ahmad bu sebepleri şöyle özetlemiştir: *“Yasa ve düzenin bozulması, dörtlüye giden enflasyon ve temel tüketim malları kıtlığı, parti çekişmeleri ve felç olmuş parlamento yüzünden büyük sıkıntılar çeken halk, sıkıyönetim ve istikrar vaadini memnunlukla karşıladı”*<sup>144</sup> 12 Eylül öncesi sokaklara kadar inen ve kan dökülmesiyle sonuçlanan atmosferin, askeri müdahale sayesinde sona erdiği kanaati kamuoyunda ağırlık kazanmıştır. Böylece meşru hükümetin, askeri yönetim tarafından devrilmesi, toplumun da desteğini almıştır. Davut Dursun bu durumu şöyle özetlemektedir:

*“Bütün toplum kesimleri tarafından uzun zamandır beklenmekte olan darbe, toplumun açık kabulü ve tasvibi ile karşılaşmıştır. Sokaktaki vatandaş güvenlik nedenleriyle memnuniyet duyarken, iş çevreleri MGK bildirimleriyle grevlerin kalkması ve sendikal faaliyetlerin yasaklanmasından memnundular. Darbeyi üretimin artması ve ekonomi*

<sup>143</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 142

<sup>144</sup> Ahmad, a.g.e., s.214

*için olumlu değerlendiriyorlardı. Diğer yandan üniversite rektörlükleri, Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği gibi kurumlar da yayınladıkları bildirimlerle desteklerini dile getirmişlerdir. Darbeye karşı ciddi bir direniş olmamıştır. Bunda darbenin belli bir toplum kesimine yönelik olmamasının yanında toplumda güvenlik sorunlarının en yüksek noktada bulunmasının da payı büyüktür.”<sup>145</sup>*

Kenan Evren, darbe gerekçelerini kamuoyuna anlatmak için Anadolu'nun çeşitli kentlerine ziyaretler düzenlemiş ve gittiği yerlerde darbenin gerekçelerini ve amaçlarını kamuoyuyla yeniden paylaşmıştır. 12 Eylül'ün üzerinden henüz bir ay bile geçmemişken, 2 Ekim'de Van ve Ağrı'yı ziyaret eden Evren, 14 Ekim'de Diyarbakır, 19 Kasım'da Eskişehir ve 15 Ocak'ta Konya'ya gitmiştir. Sonraki tarihlerde de Adana, Kahramanmaraş, Manisa, Samsun gibi illeri ziyaret eden Evren, Anadolu illerini dolaşarak, halkın nabzını ölçme imkanı da bulmuştur. Evren, ziyaret ettiği tüm illerde halkın sevgi gösterileri ile karşılanmıştır. Halkın 12 Eylül'ün hemen ertesinde askeri yönetime gösterdiği teveccühün nedeni Birand, Akar ve Bila'nın kaleminden çıkan *12 Eylül Kitabı*'nda şöyle açıklanmaktadır:

*“Demokrasi ortadan kaldırılmasına rağmen, halk askeri alkışlıyordu. Vatandaş son beş yıldır canından bezmişti. Günde 20-25 kişinin canını alan terörden bıkmıştı. Yokluktan, kıtlıktan, geçim derdinden yılmıştı. Halk Ordu'yu bir kurtarıcı gibi selamlıyordu.”<sup>146</sup>*

Halkın askeri yönetime destek vermesinden daha ilginç olan ise, Demirel hükümetinin bazı bakanlarının bile darbeyi sevinçle karşılamış olmasıdır. Gazeteci Yalçın Doğan darbeye sevinen bakanların olmasını garipsemiş ve durumu şöyle aktarmıştır: *“Bir sivil siyasetçi, hükümetin bakanı, ihtilal olmuş, devirmiş onları, Türkiye allak bullak olacak., bambaşka bir yönetim uygulanacak, tarih yeniden yazılacak. Çok şükür bu günleri de gördük diyen iki üç tane bakanla konuştum maalesef”<sup>147</sup>*

Diğer yandan, kamuoyunun askeri müdahaleye karşı çıkmayıp, destek vermesini farklı şekilde yorumlayanlar da mevcuttur. Kimi kaynaklar, resmi

<sup>145</sup> Dursun, a.g.e., s. 96-97

<sup>146</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 143

<sup>147</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s 143

çevrelerin ve özellikle iş çevrelerinin darbeyi desteklemesinin, askeri rejimin bulunduğu bir ortamda aksi düşüncüyü ifade etmenin zorluğuna hatta imkânsızlığına bağlamaktadır.<sup>148</sup> Ayrıca şiddet olaylarının 12 Eylül darbesi ile bıçak gibi kesilmesine şüphe ile yaklaşanlar da bulunmaktadır. 12 Eylül öncesinde sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına rağmen, şiddet olaylarının devam etmiş olması ancak 13 Eylül itibarıyla tek bir olayın yaşanmaması bazı kaynaklarda soru işaretleri ile karşılanmaktadır. Zafer Üskül bu tür şüphelerin o dönemde kolaylıkla dile getirilmesinin mümkün olmadığını ancak 1984 sonrasında itibaren bazı iddiaların dile gelmeye başladığını ifade ettiği Siyaset ve Asker kitabında şu satırlara yer vermektedir:

*“Ortaya çok ciddi bir soru atıldı: Silahlı Kuvvetler’in terörü önleyecek etkili bir uygulamaya girmemesinin nedeni bir darbe yaparak yönetime el koymak için gerekçe oluşturma isteği miydi?”<sup>149</sup>*

Yukarıda da ifade edildiği gibi askeri müdahaleye ilk tepkiler olumlu olmakla birlikte 80 sonrası süreçte yaşanan gelişmeler, darbeye başta karşı çıkmamış olan kesimlerin de darbe karşısında konumlanmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin ülkücü hareket ve MHP kadroları 12 Eylül darbesini başta benimsemiş görünse de, sonraki yıllarda özellikle 1981’deki MHP ve ülkücü kuruluşlar davası ile (389 sanıklı davada Türkeş’le birlikte 49 kişinin idamı istenmiş, 212 sanık için de 5 ila 15 yıl arasında ağır hapis cezası istenmiştir) birlikte, darbeye açık bir tavır almışlardır. Aynı şekilde Mamak cezaevinde ülkücülere işkence yapılması da bu kesimin askeri darbeyi kendilerine yönelik bir hareket olarak algılamasına ve bunun neticesinde de darbeye karşı tavır almasıyla sonuçlanmıştır.<sup>150</sup> Ülkücü hareketin yanı sıra solcu- devrimci gruplar da hem demokrasinin askıya alınması hem de cezaevlerindeki işkenceler başta olmak üzere çeşitli insan hakkı ihlalleri gibi gerekçelerle askeri darbenin karşısında yer almışlardır. Ancak altını çizmek gerekir ki, toplumun genelinin verdiği ilk tepki olumlu olmuştur. Bu da Evren ve Milli Güvenlik Konseyi’nin elini rahatlatan bir gelişmedir.

<sup>148</sup> Tekerek, a.g.e.

<sup>149</sup> Zafer Üskül, **Siyaset ve Asker**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 1997, s.297-298

<sup>150</sup> Tanıl Bora, Kemal Can, **Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket**, İletişim Yayınları, İstanbul, 9. Baskı, 2009, s.110-120

İç kamuoyunun rızasının alınmasını takip eden ikinci önemli aşama ise, darbenin dünyaya anlatılmasıdır. Bu nedenle yeni Bakanlar Kurulu'nun ilk icraatlarından biri darbeyi uluslararası muhataplarına anlatmak olmuştur. Temuçin Faik Ertan, askeri müdahalenin dış dünyaya anlatılması çabalarını şu şekilde özetlemektedir: *“Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri İlter Türkmen, NATO ülkelerinin Türkiye'deki Büyükelçiliklerini topluca makamına davet ederek, ordunun yönetime el koyması hakkında bilgi verdi ve askeri yönetimin başta NATO olmak üzere Türkiye'nin dahil olduğu ittifaklara ve anlaşmalara sadık kalacağını, bugüne kadar yürütülmüş olan dış ilişkilerde ve ilkelere herhangi bir değişikliğin söz konusu olmadığını açıkladı. Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi 12 Eylül'de gerçekleşen askeri darbe sonucunda iç politikada her yönüyle yeni bir yapılanmaya doğru gidilirken, dış politikada eski anlayış ve yaklaşımların devam edeceği gözler önüne serilmiş oldu.”*<sup>151</sup>

Komutanların NATO ve diğer ittifaklara sadık kalacaklarını beyan etmesi özellikle Amerika'yı rahatlatmıştır. Esasında ABD'nin 12 Eylül askeri darbesi ile ilişkisi konusunda çeşitli kaynaklarda farklı yorumlara rastlamak mümkündür. Kimi kaynaklar, 12 Eylül'ün açıkça ABD destekli bir darbe olduğunu, kimileriye ABD'nin 12 Eylül'e yeşil ışık yaktığı görüşünü savunmaktadır. Bu görüşü güçlendiren gelişmelerden biri de Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya'nın darbenin bir gün öncesinde ABD'de bulunmasıdır. Şahinkaya'nın ABD'de bulunduğu süreç, 12 Eylül'e ABD'nin yeşil ışık yaktığı şeklinde yorumlanmasına neden olmuştur. ABD ve IMF darbe sonrasında ekonomik anlamda Türkiye'yi desteklemeyi sürdürmüştür. Bu destek de ABD'nin 12 Eylül'ün yanında olduğu imajını oluşturmaktadır.<sup>152</sup>

Esasında başta ABD olmak üzere İngiltere ve Fransa gibi devletlerin Türkiye'de bir darbe beklentisi içinde oldukları ve belki de bu nedenle 12 Eylül darbesi karşısında çok da şaşırmadıkları hatta hazırlıklı oldukları anlaşılmaktadır.

---

<sup>151</sup> Temuçin Faik Ertan, *“Darbeler Dönemi ve Demokrasiyi Yaşatma Çabaları II”*, **Türkiye'de Demokrasi ve Parlamento Tarihi**, (Editör: Doç. Dr. Şaduman Halıcı), Anadolu Üniversitesi Yayınları Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 2013, s 200

<sup>152</sup> Karlı, a.g.e., s. 179

CIA'nin Türkiye istasyon şefi Paul Henze'nin "*Aslında Washington olayların bu şekilde gelişmesine izin verdi. Zira çıkarlarımızı bunu gerektiriyordu*"<sup>153</sup> şeklindeki ifadeleri bu görüşü desteklemektedir.

Kısacası Türkiye'de gerçekleşen askeri darbenin dış dünyada büyük bir şaşkınlık yaratmadığı anlaşılmaktadır. Dahası, pek çok ülke, sürpriz olmayan bu gelişme karşısında askeri yönetimi tebrik etmiş ve yeni yönetimle ilişkilerini sürdürmüştür. Ancak darbeden sonraki yaklaşık bir yıl boyunca, 1981 Kasım ayına kadar, yabancı ülkelerden Türkiye'ye bakan seviyesinde diplomatik ziyaret gerçekleşmemiştir.

Feroz Ahmad, bir yıla yakın süren bu diplomatik tecrit durumunun ortadan kaldırılışını şu şekilde özetlemektedir: "*5 Kasım 1981'de Batı Almanya Dışişleri Bakanı ve darbeden bu yana Ankara'ya gelen ilk Batılı devlet adamı olan Hans Dietrich Genscher'in resmi bir ziyarette bulunmasıyla birlikte rejimin tecrit durumu sona erdi. Genscher, baskı önlemlerinin Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden çıkarılmasına ve son derece hayati olan ekonomik yardımın askıya alınmasına yol açabileceğini söyleyerek generalleri uyardı. Ne var ki Aralık'ta ABD Savunma Bakanı Caspar Wienberger'in Türkiye'ye gelmesi ve daha fazla yardım vaadinde bulunması, rejimin kendine olan güvenini ve kararlılığını güçlendirdi.*"<sup>154</sup>

Türkiye'deki askeri müdahale ile neredeyse eş zamanlı yaşanan bir başka dış gelişme ise İran-İrak savaşıdır. 12 Eylül darbesinden yaklaşık 10 gün sonra 8 yıl sürecek olan İran-İrak savaşı patlamıştır. Irak savaş uçaklarının 27 Eylül'de İran'ı bombalaması ile başlayan bu savaş, doğal olarak gözleri bu bölgeye çevirmiştir.

#### **1.2.4. 12 Eylül Yönetiminin İcraatları**

12 Eylül 1980 tarihinden 13 Aralık 1983'de Turgut Özal başkanlığında kurulan 45. Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin göreve gelmesine kadar geçen sürede ülkeyi yöneten Milli Güvenlik Konseyi'nin önceliği o dönemdeki popüler adıyla

<sup>153</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 148

<sup>154</sup> Ahmad, a.g.e., s.219

anarşiyi bitirmek olmuştur. Yaklaşık 3 yıllık bir süre boyunca yönetimi elinde tutan ordu, ilk yılını çoğunlukla anarşi ile mücadeleye ayırmıştır. 1981 yılı ise Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması nedeniyle özel olarak Atatürk vurgusu ile geçmiş, 1982 yılına anayasa çalışmaları damga vurmuş, 1983 yılı ise yeniden demokrasiye geçişin sancıları ile geçmiştir. Bu üç yıllık süre zarfında, ordu vaat etmiş olduğu; “anarşiyi bitirmek, can ve mal güvenliğini tesis etmek, devlet otoritesini hakim kılmak ve korumak, sosyal barışı, milli anlayış ve beraberliği sağlamak, sosyal adalet, ferdi hak ve hürriyete ve insan haklarına dayalı laik ve Cumhuriyet rejimini işler kılmak ve makul bir sürede yasal düzenlemeleri tamamladıktan sonra sivil idareyi yeniden tesis etmek”, gibi amaçlara ulaşmak için aşağıda özetlemeye çalıştığımız çeşitli icraatlarda bulunmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi 12 Eylül rejimi, darbenin en önemli gerekçesini “ülkenin Atatürk yolundan sapması” olarak değerlendirmiştir. Evren'in neredeyse tüm konuşma ve açıklamalarında yer alan bu vurgu, darbenin gerekçesi kadar nihai hedefini de ortaya koymuştur: “ülkeyi yeniden Atatürk ilkelerine bağlı hale getirmek” Bu nedenle 12 Eylül rejimi yönetimde kaldığı sürece gerçekleştirdiği neredeyse tüm icraatlarını “Atatürkçülük” başlığı altında değerlendirmiştir. Ancak 12 Eylül rejiminin “Atatürkçülük” olarak sunduğu bir takım icraatların Atatürk'ü ve ilkelerini ne ölçüde yansıttığı tartışma konusudur. Pek çok kaynakta, 12 Eylül rejiminin Atatürkçülüğü bir meşrulaştırma aracı olarak kullandığı görüşü hakimdir. Örneğin Emre Kongar, 12 Eylül uygulamalarının totaliter Atatürkçülerin açık yanlışlarını simgelediğini belirtmektedir.<sup>155</sup> Fikret Başkaya ise 12 Eylül yönetiminin Atatürkçülüğü revize ettiğini şöyle açıklamaktadır: *“Atatürkçülüğü yeniden tanımlamaya çalışan 12 Eylül yönetimi, 1930'ların şartlarında tanımlanmış olan Atatürkçülüğü bir bakıma yenileyerek, yeni şartlara uygun şekilde formatlandırmıştır. 1930'ların ülke içi ve dünya şartları değişmiş olduğundan anlam ve önemini kaybetmişti. Yeni şartların gerekli kıldığı yeni bir ideoloji olarak formüle edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla önce resmi ideolojinin geleneksel kurumları olan TTK, TDK gibi kurumlar kapatılıp yenileri oluşturuldu. Ardından Türk yüksek öğretim kurumları YÖK ile birlikte yeni bir yapıya kavuşturuldu. Buralardaki hakim kadrolar değiştirildi. Bu kurumlar resmi ideolojiye yön verdiler. Askeri yönetimin amacı asla Atatürkçülüğü tasfiye etmek değildi. Temel amaç onu yeniden ve günün*

---

<sup>155</sup> Emre Kongar, **12 Eylül Kültürü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 123

*şartlarına uygun şekilde düzenlemektir. Buna göre bu yeni dönemde Atatürkçülüğün yeniden formüle edilmesi çerçevesinde şu noktaların öne çıktığı belirtilmektedir: Atatürkçülüğün geleneksel yorumunda sola karşı tavır net değildi, bu özellik öne çıkarıldı. Atatürkçülüğün dine karşı klasik tavrı restore edilerek devletin kontrolünde dinin güçlendirilmesi benimsendi.”<sup>156</sup>*

Neredeyse tüm icraatlarını Atatürkçülük olarak nitelendiren 12 Eylül rejimi, ilk iş olarak derneklerin faaliyetini durdurmuş, grev ve lokavtları ertelemiştir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kurulmuş ve olağanüstü hal kanunu çıkarılmıştır. Yasama ve yürütme yetkileri MGK’da toplamıştır. 27 Ekim 1980 tarihinde onaylanan “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” ile bütün devlet organları kontrol altına alınmıştır. Bu yasa ile Milli Güvenlik Konseyi, sadece yasama yetkisini değil, anayasada değişiklik yapma yetkisine de sahip olmuştur. Bu yasadaki hareketle Konsey, 1982 yılında yeni bir anayasa yapma yetkisini de tek başına kullanacaktır. MGK 1981 yılı sonuna kadar orduya ve yürütme organına büyük yetki veren 286 kanun çıkarmıştır. Bu kanunlar demokrasiyi kısıtlayıcı özelliğiyle dikkat çekmektedir. Ayrıca Türk Ceza Kanunu’nun ve Ceza Mahkemeleri usulü kanunlarının birçok maddesi de ağırlaştırmıştır.<sup>157</sup>

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Org. Haydar Saltık, 1 Kasım 1980 tarihinde düzenlediği basın toplantısında, askeri rejimin “demokratikleşme paketi” olarak adlandırılan yol haritasını açıklamıştır. Buna göre askeri yönetim aşağıdaki plan dâhilinde hareket ederek, ülkeyi “makul bir sürede” yeniden demokrasiye kavuşturacaktır:

- Kurucu Meclis’in teşkiline imkan verecek ön şartların sağlanması,*
- 1. Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun’a ek olmak üzere çıkarılacak Kurucu Meclis’in kuruluş, görev ve yetkileri hakkındaki kanunun kabulü,*
  - 2. Kurucu Meclis’in bilfiil teşkil edilerek çalışmaya başlaması ve öncelikle yeni Anayasa’nın hazırlanması,*
- Yeni Anayasa metnini hazırlayacak bir referandum kanunu ile halkoyuna sunulması tasvip edilmesi,*

<sup>156</sup> Fikret Başkaya, **Paradigmanın İflası**, Doz Basım-Yayın, İstanbul, 1997, s.189-190

<sup>157</sup> Karpaz, a.g.e., s. 213



3. *Yeni Anayasa'nın halkoyunca kabul edilmiş hükümleri uyarınca yeni partiler kanunu ve yeni seçim kanununun hazırlanıp, Kurucu Meclis'çe kabul edilmesi,*
4. *Yeni Anayasa ve siyasi partiler kanununa uygun yeni partilerin kurulmasına ve teşkilatlanmasına yetecek bir zaman da dikkate alınarak parti faaliyetlerinin başlanması,*
5. *Belirttiğim makul sürenin sonunda, yeni seçim kanunu uyarınca genel seçimlerin yapılması suretiyle parlamentonun kurulması ve göreve başlaması,*
6. *Anayasada yer almış geçici hükümler uyarınca Kurucu Meclis ve Milli Güvenlik Konseyi'nin görev ve mevcudiyetinin sona ermesi suretiyle normal demokratik siyasi hayata bütünüyle dönülmesi”* <sup>158</sup>

12 Eylül Yönetiminin, başta siyasi partileri kapatmama eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. 12 Eylül 1980 tarihinde yayınlanan 7 numaralı bildiriye siyasi partilerin sadece faaliyetlerinin durdurulmasından söz edilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Demirel ve Ecevit gibi siyasi parti liderleri evlerinden alınarak zorunlu ikamete mecbur edilmiş, Ekim ayında ise serbest bırakılmışlardır. Türkeş ve Erbakan ise tutuklanarak, haklarında Ankara sıkıyönetim Mahkemesinde davalar açılmıştır. Ancak MGK, siyasi partileri kapatmama eğiliminden zaman içinde vazgeçmiş ve önce Haziran 1981'de siyasilerin, siyasi demeç vermesi, yazı yazması ya da toplantı düzenlemesini yasaklamış, ardından da siyasi parti liderlerinin bu yasaklara uymadığı gerekçesiyle askeri rejim önce ikazlarını sıklaştırmış sonra da 16 Ekim 1981'de askeri mahkeme kararıyla siyasi partilerin kapanmasına hükmetmiştir.

Evren Türkiye'nin 12 Eylül öncesine dönmemesi için eski siyasetçilerin tamamen tasfiyesinin gerekliliğine inandığından, bu inancını sık sık halkın önünde de dile getirmiştir: Bir konuşmasında Evren şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Heveslenmesinler. Memleketi bu hale getirenlere tekrar memleketi teslim etmeyiz. Efendim politikacı zor yetiştirilmiş, kolay yetişmezmiş. Bu memlekette çok büyük politikacılar daha yetişir. Bu memlekette çok büyükler çıkmıştır.”* <sup>159</sup>

Askeri yönetim, bir yandan yönetimdeki varlığını hukuki zemine oturtmaya çalışırken diğer yandan da anarşi ile mücadeleye başlamıştır. Anarşi ile mücadele askeri rejimin en başlıca önceliklerinden biri olmuştur. Ancak anarşi ile mücadelede

<sup>158</sup> *Milliyet*, 2 Kasım 1980

<sup>159</sup> Kenan Evren, *Kenan Evren'in Anıları II*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 491

kullanılan yöntemler pek çok kesim tarafından eleştirilmiştir. Zürcher, sıkıyönetim kapsamında kullanılan bu yöntemler hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “Askeri yönetim, terör ve anarşiyi önlemek için ülkenin her yerinde ilan edilen Sıkıyönetim ile geniş bir tutuklama ve yargılama kampanyaları başlatmış, bu süreçte onbinlerle ifade edilen her kesimden insan içeri alınarak sorgulanmış, işkenceye uğramış, askeri mahkemelerde yargılanmış ve pek çok kişi idama çarptırılmıştır. Acımasızca uygulanan baskı rejimi sivil toplumu tamamen pençesine almış, gençlik örgütleri, sendikalar, siyasal örgütler birer birer kapatılmıştır.”<sup>160</sup>

12 Eylül askeri yönetimi, devlet otoritesini, milli birliği zayıflattığını düşündüğü tüm kesim, kişi ve kurumlara karşı ilk günden itibaren ağır tedbirler uygulamaya başlamıştır. Askeri müdahale hazırlıklarının önceden planlandığı göz önünde bulundurulduğunda, şüpheliler listesinin de önceden hazırlandığı görüşü ortaya çıkmaktadır. Zürcher bu görüşü şu şekilde dile getirmektedir: “Şüpheliler listesi hiç kuşku yok daha önceden kaleme alınmıştı. Darbeden sonraki ilk altı hafta içinde 11.500 kişi tutuklandı; 1980 sonunda bu sayı 30.000’e çıktı ve bir yıl sonra yapılan tutuklama sayısı 122. 600 idi.”<sup>161</sup> 12 Eylül döneminde toplam 650 bin kişi gözaltına alınmış, 210 bin dava açılmış ve 230 bin kişi yargılanmıştır. 7 bin kişi için idam cezası istenmiş, 517 kişi de idam cezası almıştır. İdam cezası verilenlerden 50 kişi idam edilmiştir. (bazı kaynaklarda infaz edilen idam cezası 15 olarak ifade edilmektedir)<sup>162</sup> 71 bin kişi Türk Ceza Kanunu’nun 141-142 ve 163. maddelerine göre yargılanmıştır. Örgüt üyesi olmak suçundan 98 bin 404 kişi yargılanmış ve içlerinde sendikacılar, gazeteciler, akademisyenler ve memurların da bulunduğu 1 milyon 638 bin kişi de fişlenmiştir. 388 bin kişiye pasaport verilmemiş, politik mülteci olarak 30 bin kişi yurtdışına gitmiştir. Sakıncalı olduğu gerekçesiyle 30 bin kişi de işten çıkarılmıştır.<sup>163</sup> Kuşkusuz Evren’in harekâtın hemen ertesinde 13 Eylül 1980 günü bakanlık müsteşarlarına verdiği şu talimatın işten çıkarmalarda büyük etkisi bulunmaktadır: “Bakanlıklara daha evvel sızmış aşırı sağ veya aşırı solda kişiler varsa bunları temizleyeceksiniz. Bu konuda çok dikkatli olmanızı istiyoruz.”<sup>164</sup>

<sup>160</sup> Dursun, a.g.e., s. 108-109

<sup>161</sup> Zürcher, a.g.e., s. 407

<sup>162</sup> Zürcher, a.g.e., s. 409

<sup>163</sup> Bkz. **Yankı Dergisi**: 1-15 Eylül 2004, Sayı: 1022, s.17

<sup>164</sup> Evren, a.g.e., s. 27

Yüksek Öğretim kurumu Kanunu'na eklenen: “*Üniversite rektörleri, fakülte dekanları, enstitü veya yüksekokul müdürleri ile bunların yardımcıları ve bölüm başkanları, gerektiğinde bu kanunda belirtilen süreleri dolmadan tayinlerindeki usule uygun olarak görevlerinden alınabilirler*”<sup>165</sup> maddesi sayesinde öğretim üyeleri görevlerinden kolaylıkla uzaklaştırılabiliştir. Bu kanuna dayanarak görevden alınan öğretim görevlileri kamuoyunda 1402’likler olarak bilinmektedir. Zürcher’e göre, 1982 sonu itibarıyla işine son verilen akademisyen sayısı 300’ün üzerindedir. 1983 başlarında ikinci bir işten çıkarma dalgası ile karşı karşıya kalan akademisyenlerin birçoğu, atılmaları durumunda emeklilik maaşlarını ve kamu kesiminde yeniden işe girme haklarını da yitirmiş olacaklarından, kendi isteğiyle istifa etmiştir.”<sup>166</sup>

Eric Jan Zürcher, 12 Eylül rejiminin bu tür icraatlarının hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığına dikkat çekmektedir. Zürcher’e göre bu icraatların olumlu sonucu; siyasal nedenli terörist saldırıların yüzde 90’ın üzerinde azalmasıdır. Zürcher’e göre bu siyasetin olumsuz yanı ise, sürecin çok büyük bir insani ve toplumsal kayıp karşılığında bitirilmiş olmasıdır. <sup>167</sup> “*Saygın sendikacılar, meşru siyasetçiler, üniversite öğretim üyeleri, gazeteciler ve hukukçular, kısacası Eylül 1980 öncesinde belli belirsiz solcu (ya da kimi durumlarda İslamcı) görüşlerini dile getirmiş olanların bile başı derde girebiliyordu.*”<sup>168</sup> Aynı şekilde ülkücü kesim de 12 Eylül’ün kendilerine yönelik ağır yaptırımları olduğundan yakınmaktadır. Özellikle Mamak cezaevindeki işkenceler pek çok yayına da konu olmuştur.<sup>169</sup> Esas olarak gözaltı ve hapisanelerdeki işkence ve kötü muameleler, 12 Eylül rejiminin sonraki yıllarda sorgulanmasındaki en önemli faktörlerden biri olmuştur. <sup>170</sup>

---

<sup>165</sup> Haldun Özen, **Entelektüelin Dramı: 12 Eylül’ün Cadı Kazanı**, İmge Yayınları, Ankara, 2002, s.36

<sup>166</sup> Zürcher, a.g.e., s. 408

<sup>167</sup> Zürcher, a.g.e., s. 407-408

<sup>168</sup> Zürcher, a.g.e., s. 408

<sup>169</sup> Bkz. Ali Kuzu, **12 Eylül İhtilali ve Onların Çocukları**, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2010, Mehmet Kürşat, **12 Eylül Zindanlarında Ülkücü Olmak**, Hoşgörü Yayınları, İstanbul, 2012

<sup>170</sup> İşkence ve kötü muamele hakkındaki detaylar için Bkz: Ertuğrul Mavioğlu, **Asılmayıp Beslenenler**, İthaki Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2008. Ertuğrul Mavioğlu, **Apoletli Adalet**, İthaki Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2008. Erbil Tuşalp, **Cumhuriyetin Öyküsü Bin Belge**, Dost Kitapevi, Ankara, 1989. Ahmet Oğuz, **12 Eylül’den Mamak Hücrelerine**, Rehber Yayınları, Ankara. Hasan Dönmez, **Kalbim Ülkemde Kaldı (Mamak... Ey Mamak 2)**, Su Yayınları, İstanbul, 2009. Rıza Müftüoğlu, **Copların Askerleri**, Ocak Yayınları, Ankara, 2000.

12 Eylül rejiminin neredeyse tüm icraatlarını Atatürkçülük ile açıklaması 1981 yılının Atatürk yılı ilan edilmesiyle pekiştirilmiştir. 1981'in Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması nedeniyle 1981 Atatürk yılı olarak ilan edilmiştir. Esasında bu uygulama, UNESCO'nun kararı doğrultusunda alınmıştır. *UNESCO* 1981 yılında, 100. Doğum Yıldönümü nedeniyle Atatürk'ün: "Ulusal Mücadele ve Çağdaşlaşma Lideri" olarak evrensel niteliklerini ortaya koymuş ve bu karar doğrultusunda, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı bütün dünyada, "1981 Atatürk Yılı" olarak ilan edilmiştir.<sup>171</sup> BM'nin bir kurumu olan UNESCO'nun bu kararı elbette askeri rejimin hüküm sürdüğü Türkiye'de de yoğun bir şekilde kutlanmıştır. MGK, 1981 yılını Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması nedeniyle Atatürk yılı ilan etmiş ve bu yılın şerefine 23 Mart'ta tüm yurttaki okuma-yazma seferberliği başlatıldığı ilan edilmiştir.<sup>172</sup> Ancak yukarıda da söz edildiği gibi, 12 Eylül rejiminin pek çok icraatını Atatürk üzerinden meşrulaştırma girişimi burada da kendini göstermiştir. Temuçin Faik Ertan Atatürk yılında uygulanan baskıları şöyle özetlemektedir: *"Türkiye 1981 yılına Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılı kutlamalarının coşkusuyla girdi. Ancak UNESCO tarafından 'Atatürk Yılı' olarak ilan edilen bu dönemde de basın-yayın kuruluşları ile sendikalar ve eski siyasetçiler üzerindeki baskılar daha da arttı. Bazı eski siyasetçilerin faaliyetlerinden dolayı ve yolsuzluk suçlamalarına maruz kalarak tutuklandığı ve yargılandığı günlerde, Milli Güvenlik Konseyi 1 Haziran 1981'de bir bildiri yayınlarak siyasi partilerin eski yöneticilerinin demec vermelerini ve yazı yazmalarını yasakladı. Aynı zamanda eski siyasetçileri övme, yerme ve eleştirmeye de yasak getirdi. Bu şekilde Milli Güvenlik Konseyi 12 Eylül 1980 öncesi yaşanan olayların hafızalardan silinmesi konusunda ne denli kararlı olduğunu topluma bir kez daha hatırlatmış oldu."*<sup>173</sup>

Atatürk Yılı olarak ilan edilen 1981 yılı boyunca pek çok kamu kuruluşu, Atatürk temalı yarışmalar, sergiler, paneller düzenlemiştir. Yıl boyu devam eden etkinliklerde Atatürk'ün hayatı, eserleri kamuoyuna tanıtılmıştır. 20 Haziran 1938 tarihli kanunla "Gençlik ve Spor Bayramı" olarak kutlanan 19 Mayıs Ulusal

<sup>171</sup> Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi- Atatürk Özel Sayısı-,2013  
<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2013-1/34.pdf>, Erişim Tarihi: 14.02.2015

<sup>172</sup> Söğüt, Dural, Demirhan, a.g.e., s.72

<sup>173</sup> Ertan, a.g.e., s 200

bayramının adı 12 Eylül yönetiminin kararıyla "Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı" adını almıştır. 1 Mayıs ve 27 Mayıs bayramları ise resmi bayram olmaktan çıkarılmıştır. Çeşitli etkinliklerle bir yandan Atatürk yılını kutlayan askeri yönetim, bir yandan da icraatlarına devam etmiştir. 1981 yılının en göze çarpan gelişmelerinden biri de, din derslerinin zorunlu hale getirilmesidir. Evren 23 Temmuz 1981 tarihinde Erzurum'da yaptığı açıklamada şunları söylemiştir: *"Artık yeni aldığımız bir kararla ilk ve ortaokullarla liselere mecburi din dersi konulacaktır"*<sup>174</sup> Bu karar kimilerince, 12 Eylül'ün dayandığı Atatürk Milliyetçiliğine zıt gibi görünmüş ve eleştirilmiştir. 12 Eylül döneminde ayrıca İmam Hatip liseleriyle, Kuran kurslarının da sayılarının arttığı gözlenmiştir. Tüm bu gelişmelere ek olarak, Evren'in mitinglerde ayetler okuması, İslam'ı toplumu birleştirici bir çimento olarak kullandığı şeklinde de yorumlanmıştır.<sup>175</sup>

12 Eylül yönetiminin en önemli icraatlarından biri de kuşkusuz yeni anayasa yapımı olmuştur. Evren çeşitli konuşmalarında 1961 anayasasının pek çok sorunun nedenlerinden biri olduğunu defalarca dile getirmiş ve bazı temel yasalarda köklü değişiklikler yapacaklarının sinyalini vermiştir. 12 Eylül harekâtından sadece birkaç gün sonra 16 Eylül 1980'de yaptığı bir konuşmada Evren; *"Milli Güvenlik Konseyi demokratik düzen ve rejimin şimdiye kadar sağlıklı bir biçimde işlemesine imkân vermeyen tüm imkânları bir daha böyle bir müdahalenin yapılmasına lüzum bırakmayacak şekilde kaldırmaya kararlıdır. Bunun için, Anayasa, Seçim Kanunu, Partiler Kanunu gibi mevcut kanunlarda bugünkü duruma gelmemize neden olan hükümler değiştirilecek ya da yeni hükümler ilave edilecektir"* sözlerini dile getirmiştir.<sup>176</sup> Evren, mevcut anayasanın yetersizliği hakkında benzer ifadeleri sık sık tekrarlamıştır. Bir başka örnek ise, 29 Ağustos 1982'de Afyon'da yaptığı konuşmada görülebilir: *"... O anayasa dediğimiz elbise bize bol geldi, içinde oynamaya başladık. Anayasanın içinde birçok açık kapılar vardı, düzeltilmedi. Kötü niyetlilere fırsat veren o açık kapılar kapanmadığı için 12 Mart'a geldik. 12 Mart'ta*

<sup>174</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 169.

<sup>175</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 169.

<sup>176</sup> Evren, a.g.e. s, 40.

*düzeltilmeye çalışıldı. Ama rnaalesef o kapılar gerekli ölçüde kapatılamadı, gene açık kaldı.*"<sup>177</sup>

Yeni Anayasa yapımı için çalışmalara hızla başlanmıştır. 120'si illerden, 40'ı da Milli Güvenlik Konseyi tarafından seçilen 160 üyeden oluşan Danışma Meclisi, 27 Ekim 1981'de ilk toplantısını yaparak, çalışmalarına başlamıştır. Başkanlığını Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'ın yaptığı Danışma Meclisi'nin seçtiği 15 kişilik Anayasa Komisyonu, Profesör Orhan Aldıkaçtı başkanlığında taslak oluşturma çalışmalarına başlamıştır. Bu komisyon 17 Temmuz 1982'de ilk anayasa taslağını hazırlamış ve Danışma Meclisi'ne sunmuştur. Danışma Meclisi Anayasa taslağını görüşmeye 4 Ağustos 1982'de başlamış, 23 Eylül 1982'de ise görüşmelerini tamamlamıştır. "Bir buçuk ay süren görüşmelerin sonunda yapılan oylamada 120 kabul, 7 red ve 12 çekimser oyla (17 kişi ise oylamaya katılmamış) taslak Danışma Meclisince kabul edilmiştir."<sup>178</sup> Danışma Meclisi'nin onayıyla Milli Güvenlik Konseyi'ne gönderilen taslak, daha sonra ilgili komisyonlara iletilmiş, komisyonda da bazı değişiklikler yapıldıktan sonra Milli Güvenlik Konseyi tarafından son hali verilen Anayasa metni 19 Ekim 1982 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır. Ancak metin çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Erik Jan Zürcher eleştirileri şu şekilde özetlemektedir: "*Bu metin birçok bakımdan 1960'daki anayasal gelişmelerin ters yöne çevrilmesiydi. İktidar yürütmenin elinde toplanmış ve Cumhurbaşkanı ile Milli Güvenlik Kurulu'nun yetkileri arttırılmıştı. Ayrıca basın özgürlüğü sendika özgürlüğü (Siyasal amaçlı grevler, dayanışma grevleri ve genel grevler yasaklanmıştı) ve kişi hak ve özgürlükleri sınırlandırılmıştı. Temel hak ve özgürlükler (ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü v.b.) anayasaya dahildi ancak bunların ulusal çıkarlar, kamu düzeni, ulusal güvenlik, Cumhuriyet düzeninin tehlikede olması ve kamu sağlığı gerekçesiyle iptal edilebileceği ya da sınırlandırılabilceği belirtilmekteydi.*"<sup>179</sup>

Anayasa yapım sürecinde eleştirilen bir başka nokta da Danışma Meclisi'nin yapısı olmuştur. Anayasa Hukuku Profesörü Burhan Kuzu, bu konuda şu ifadeleri

---

<sup>177</sup> Burhan Kuzu, *Yeni Bir Anayasa'ya Doğru*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 47 Sayı: 3, 1992, s. 220

<sup>178</sup> Hasan Cemal, *Demokrasi Korkusu 12 Eylül Günlüğü*, Doğan Kitapçılık, 5. Baskı, İstanbul, 2000, s.73

<sup>179</sup> Zürcher, a.g.e, s. 409

kullanmıştır: “1982 Anayasasını hazırlayan ekibin mümkün olduğu kadar siyasi partilere bulaşmamış kimselerden oluşmasına dikkat edilmiş. Tabii ki bu Türkiye şartlarında ne derece mümkün olabilirdi. Hele 12 Eylül 1980 öncesi politize olmuş bir toplumda her iki Anayasa da milletin genel bir seçimde seçmediği kişilerden oluşan meclisçe yapılmıştır.”<sup>180</sup>

Anayasa metnindeki önemli bir ayrıntı da, yeni anayasanın Evren’e Cumhurbaşkanlığı yolunu açmasıdır. Anayasa’nın kabulü halinde Milli Güvenlik Konseyi Başkanı’nın, Cumhurbaşkanı olması öngörülmüştür. Anayasanın halkoyuna sunulması öncesinde bazı tanıtım faaliyetleri gerçekleşmiş ve Evren Anayasanın kabulü yönünde oy kullanılması için tanıtım faaliyetlerinde aktif rol almıştır. Ancak kampanya sürecinde Evren’in bazı tutumları da tepki çekmiştir. Dursun bu konuyu şöyle aktarmaktadır: “Konsey Başkanı Evren, iki haftalık bir programla ülkeyi dolaşıp, Anayasayı topluma tanıtmış ve halktan referandumda evet oyu vermelerini istemiştir. Evren’in 24 Ekim günü televizyonda yaptığı konuşma ile açtığı kampanya süresince her türlü eleştirinin yasaklanması tepki çekmiştir”<sup>181</sup> 1982 Anayasası 7 Kasım 1982 tarihinde halkoyuna sunulmuş ve yüzde 92’ye yakın bir kabul oranıyla onanmıştır. Böylece Evren de Cumhurbaşkanı sıfatını kazanmış ve 1982 Anayasası 9 Kasım 1982 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 12 Eylül Anayasası olarak da bilinen 82 Anayasasının bu kadar büyük bir oranla kabul edilmesi sonraki yıllarda tartışma konusu olmuştur. Prof. Kuzu’nun bu konudaki ifadeleri yüzde 92’yi açıklar mahiyettedir: “Sonradan referanduma sunmak olağanüstü şartlarda sembolik olmaktan öteye geçemezdi. Nitekim dünyada bu tür ortamlarda referanduma sunulup da reddolunan Anayasa bir tek 1946 tarihli Fransız Anayasasıdır, o da 1,5 ay sonra tekrar kabul edildi.”<sup>182</sup>

Anayasa oylamasını takiben Evren Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. Askeri müdahale sürecinde pek çok icraatını Atatürkçülük ile izah etmesi nedeniyle eleştirilen Evren, Cumhurbaşkanlığı döneminde de benzer bir yol izleyeceğinin

---

<sup>180</sup> Burhan Kuzu, *Yeni Bir Anayasa’ya Doğru*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 47 Sayı: 3, 1992, s. 220

<sup>181</sup> Dursun, a.g.e, s. 115

<sup>182</sup> Burhan Kuzu, *Yeni Bir Anayasa’ya Doğru*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 47 Sayı: 3, 1992, s. 220

sinyallerini daha en başından vermiştir. Tanör bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Evren Cumhurbaşkanı sıfatıyla yaptığı ilk 19 Mayıs konuşmasında da, ülkede Atatürk ilkeleri dışında ideolojiye yer olmadığını ilan etti.*”<sup>183</sup>

1983 yılı ise Türkiye'nin demokrasiye yeniden dönüş hazırlıklarıyla geçmiştir. Siyasal partili hayata geçiş için milletvekili genel seçimlerinin 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacağını açıklayan Evren, bir yandan da eski siyasilere çatismaya devam etmiştir. Siyasal hakları 10 ve 5 yıllık süreyle kısıtlananların listesi ise, İçişleri Bakanlığı'nın tebliği ile yayınlanmıştır. Demokrasiye geçiş sürecinde siyasi partiler ve siyasilere ile askeri yönetim arasındaki inişli çıkışlı ilişki ilerleyen bölümlerde detaylı olarak anlatılacağından burada daha fazla üzerinde durulmayacaktır. Ancak şunu söylemek gerekirse, 1983 seçimleri, hiç de Evren'in hayal ettiği hatta tasarladığı şekilde sonuçlanmamıştır. Her ne kadar, Emekli Orgeneral Turgut Sunalp'ın Milliyetçi Demokrasi Partisi yeni dönemin iktidar partisi olarak tasarlanmış da olsa da<sup>184</sup>, millet Turgut Özal'ın Anavatan Partisi'ni tercih etmiş ve Anavatan Partisi yüzde 45'in üzerinde oy alarak iktidara gelmiştir. Böylece askeri rejimden demokratik sisteme geçişteki en önemli adım atılmıştır.

Toplumsal şiddet olayları, ekonomik bunalımlar ve siyasi istikrarsızlıktan bunalan halkın başta alkışlarla karşıladığı askeri rejim, kısa bir süre içinde toplumun neredeyse tüm kesimlerinin hoşnutsuz olduğu bir noktaya ulaşmıştır. Sunay'ın da belirttiği gibi “*12 Eylül'le birlikte asayişin yeniden sağlanması gerekçesiyle yürütülen geniş gözaltılar, tutuklamalar ve cezaevlerinden yükselen çılgınlıklar, toplumda korku ve baskı yaratıp, sindirmeyi hedefleyen terörizmin yapmak istediklerinin bu kez, devlet eliyle yapılması sonucunu doğurmaktaydı.*”<sup>185</sup> Ancak o günün şartlarında her kesimin bunu yüksek sesle dile getirmesi pek de mümkün olmadığından, 12 Eylül sürecine ilişkin eleştirel yayınların sonraki yıllarda artış gösterdiği gözlenmiştir.

---

<sup>183</sup> Bülent Tanör, **Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye, 1980-2003**, (Yayın Yönetmeni Sina Akşin), 5. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, Eylül 2011, s.56

Bülent Tanör, **Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye, 1980-2003**, (Yayın Yönetmeni Sina Akşin), 5. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, Eylül 2011, s.56

<sup>185</sup> Cengiz Sunay, *12 Eylül Dönemi Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri (1980-1987)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2009, s. 208



## İKİNCİ BÖLÜM

### 12 EYLÜL DÖNEMİ VE YAZILI BASIN

#### 2.1. 1980'lerde Türk Basınının Genel Durumu

12 Eylül askeri müdahalesinin Türk basını üzerindeki etkilerini doğru bir şekilde analiz edebilmek için öncelikle dönemin yazılı basını hakkında fikir sahibi olmakta fayda vardır.

1980'lerin basını 1950'lerdeki Türk basınından belirgin bir şekilde farklılaşmıştır. Esasen 1950'lere kadar Türk basınında devlet denetiminin egemen olduğu bir dönem yaşanmıştır. 1950'den sonra, özellikle 1970-1980 arası basının şirketleştiği görülmektedir. Bu dönem, teknolojik yatırımın arttığı ve gazetecilikten para kazanmanın yaşandığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Büyük sermayenin medyaya girmesiyle hem basın-iktidar ilişkileri değişime uğramış, hem de basının işlevi değişim göstermiştir. 1980'li yıllarda Türkiye'de büyük sermaye medyaya girmiş ve medya bir silah olarak kullanılmıştır. Medya sahipleri açısından “diğer sektörlerden ihale, kredi olanaklarından yararlanma, devlet teşviklerinden olduğu kadar diğer rantlardan da öncelik kapma, medyayı banka ve diğer şirketlerinin reklamında kullanma, pazarlama faaliyetlerini artırma” gibi nedenlerle medya sahipleri ile Ankara arasındaki ilişkiler karmaşık hale gelmiştir.<sup>186</sup>

Gerçekten de 12 Eylül rejimi ile başlayan süreç, Türk basınında büyük değişimlerin öncüsü olmuştur. Sadece askeri yönetimin basına yönelik baskıları değil, 24 Ocak kararları ile ortaya çıkan yeni ekonomik tablo da basının işleyiş modelini etkilemiştir. Bu nedenle 12 Eylül tarihi kadar, 24 Ocak tarihi de 1980'de basın için asıl dönüşüm tarihlerinden biri olarak sıralanmaktadır.<sup>187</sup>

---

<sup>186</sup> Meltem Uzun, *Medya Sahipliğinin İçeriğe Yansımaları: Cem Uzan ve Genç Parti Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s.53

<sup>187</sup> Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2013, s. 142

24 Ocak kararları özellikle yazılı basını ekonomik sıkıntıya sokmuştur. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, 24 Ocak kararlarını müteakiben kâğıda yapılan zamdır. 24 Ocak 1980'e kadar gazete kâğıdı basına, devlet tarafından büyük sübvansiyonla verilmekteyken, 25 Ocak'ta Demirel hükümeti tarafından fiyat artışına tabii tutulmuştur. Hükümet kâğıdın fiyatını 41 liraya çıkarınca, basın ve yayıncılık dünyası ekonomik sıkıntıya düşmüştür. Gazetelerin kâğıdı serbest piyasa fiyatı üzerinden alma zorunluluğu karşısında umutlar reklama bağlanmıştır. Ayakta kalabilmenin bir diğer şartı da büyük sermaye sahibi grupların desteğini alabilmekten geçmiştir. Daha önceki dönemlerde kişisel birikimlerle dergi çıkarmak mümkünken, bu artık imkânsız hale gelmiştir. 1980'den itibaren basındaki reklamlara harcanan pay artış göstermiştir. Hatta Türkiye'deki yerli reklam şirketleri dünyanın büyük reklam şirketleriyle ortaklık anlaşmaları imzalamışlardır. Orhan Koloğlu bu işbirliğini 12 Eylül düzeninin bir parçası olarak değerlendirmektedir: *“Türkiye’yi kapitalist dünya çevresinden merkezine sokma iddialı senaryonun bir parçası olarak, ülkedeki bütün yerli reklam şirketleriyle ortaklık anlaşmaları imzalayıp, onların kontrolü altına girdiler. Bunun kalite açısından büyük bir ilerleme getirmesine karşılık, reklam hacminde sağladığı reel artış, Türkiye’nin batıya entegrasyonuna ve ileri bir tüketim ülkesi haline geldiğini ispatlamaya yeterli değildi. Bu reklam ve toplumlarda eğilim araştırma şirketlerinin asıl amacı ise, reklamı artırmak çabasından çok, uluslararası sermayenin bilgi ihtiyacını karşılamaktı.”*<sup>188</sup>

Diğer yandan 24 Ocak kararları ile ekonomi artık Türkiye'nin öncelikli tartışma konularının başında gelen konular arasında yer almaya başlamıştır. Yazılı basın da bu gerçekten hareketle, özel ekonomi sayfalarına yer vermeye başlamıştır. Bu geleneğin öncülerinden olan Milliyet gazetesi önceleri bir, sonraları da iki sayfasını ekonomi haberlerine ayırmaya başlamıştır. Hatta ekonomideki gelişmeler ekonomi dergilerinin artmasına da sebep olmuştur.<sup>189</sup>

1980'ler Türk basınında sahiplik yapılarının değiştiği bir dönem olarak da kayda geçmiştir. Kurban ve Sözeri bu değişimi şu şekilde aktarmaktadır: *“Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk gazetenin yayımlanmasından endüstrileşme sürecine girilen*

---

<sup>188</sup> Koloğlu, a.g.e., s. 144

<sup>189</sup> Koloğlu, a.g.e., s. 155

1960'lara kadar Türkiye'de gazetecilik, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında politik ve sosyal değişim süreçlerine de liderlik etmiş küçük bir grup gazeteci ya da gazeteci ailenin kontrolünde olmuştur. 1980'lerdeki liberalleşme politikaları, başka sektörlerden medyaya geçişi kolaylaştırmış ve medya sahipliği profilini değiştirmiştir.<sup>190</sup> 12 Eylül darbesinin toplumun pek çok alanında yarattığı etkiler, medyayı da etkilemiştir. Medyanın mülkiyet biçiminde, maliyet ve finansman şartlarında, hukuki ve kurumsal altyapısında ve medya girişimcilerinin davranışlarında bu değişiklikler gözlenmiştir.<sup>191</sup>

1980'lerde Türk yazılı basınındaki temel aktörler şu şekilde sıralanabilir: Cumhuriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi, Hürriyet Gazetesi, Dünya Gazetesi, Yeni İstanbul Gazetesi, Akşam Gazetesi, Son Havadis Gazetesi, Bulvar Gazetesi, Türkiye Gazetesi, Milli Gazete ve Güneş Gazetesi. Bu gazeteler içinde Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman gazeteleri hem tirajı hem de kitleler üzerindeki etkisi en yüksek olan yayınlar olarak öne çıkmaktadır. Bu gazeteler aynı zamanda ülkenin siyasi nabzı konusunda en gerçekçi görüşü temsil etmektedir. Hürriyet Simaviler'in, Milliyet Karacan'ların, Cumhuriyet Nadi'lerin, Tercüman da Ilıcak'larıdır. Bu dört aile zaten Türk basınına egemen durumdadır.<sup>192</sup> Hayati Tek bu gazetelerin 1980'lerdeki siyasi duruşunu şu şekilde konumlandırmaktadır: “Cumhuriyet solda, Tercüman sağda, Milliyet ortanın solunda, Hürriyet ise orta yolu seçmiş bir gazete olarak siyasi yelpazenin büyük bir kısmını temsil ediyorlardı.”<sup>193</sup> Ayrıca Basın İlan Kurumu'nun verilerine göre, bu dört gazetenin toplam tirajı, Türkiye'de yayınlanan tüm gazetelerin toplam tirajının yüzde 60'ına karşılık gelmektedir.<sup>194</sup> Bu nedenle öncelikli olarak bu gazetelerin 12 Eylül 1980'deki tutumlarını ortaya koymadan önce, tarihçelerine kısaca göz atmakta fayda bulunmaktadır.

Dönemin etkili gazetelerinden biri olan Cumhuriyet Gazetesi, Cumhuriyet'in ilanından 6 ay kadar sonra 7 Mayıs 1924'te Atatürk'ün desteği ve isteği üzerine

<sup>190</sup> Dilek Kurban, Ceren Sözeri, **İktidarın Çarkında Medya**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 25

<sup>191</sup> Alev Söylemez, **Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği**, Haberal Eğitim Vakfı Yayını, Ankara, 1997, s. 96

<sup>192</sup> Vedat Demir, **Türkiye'de Medya-Siyaset İlişkisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s. 175

<sup>193</sup> Hayati Tek, **Darbeler ve Türk Basını**, Divit Basımevi, İstanbul, 2006, s. 168

<sup>194</sup> Tek, a.g.e., s. 169

kurulmuştur. Cumhuriyet rejimini korumak ve kollamak hedefiyle bir araya gelen Yunus Nadi, Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi öncülüğünde kurulan gazete, hilafet propagandalarına karşı Cumhuriyet değerlerini yaygınlaştırmak hedefiyle yola çıkmıştır. Sonraki yıllarda Yunus Nadi gazetenin tek sahibi haline gelmiş, babalarından sonra ise Nadir Nadi ve Doğan Nadi, gazetenin yönetimini üstlenmişlerdir. Yunus Nadi'nin 6 yıl milletvekilliği yaptığı CHP ile Cumhuriyet Gazetesi'nin arası, gazetenin 2. Dünya Savaşı yıllarında Almanya'yı desteklemesi ile bozulmuştur. Nadir Nadi, 1950'de DP'den milletvekili seçilmiş ve gazete de DP saflarına geçmiştir. Ancak 50'lerin sonlarına doğru, zorunlu din dersleri ve gazete kâğıdına yapılan zamlar gibi konular nedeniyle, Cumhuriyet Gazetesi DP ile olan bağlarını da koparmıştır. 27 Mayıs 1960 sonrasında ise gazete sola yönelmiştir.<sup>195</sup> Gazete yönetiminde zaman zaman yaşanan anlaşmazlıklar sonucu Nadir Nadi bir süre gazeteden ayrılmış ancak 1972 yılında yeniden gazeteye dönmüştür. 1975 yılında kadroya Uğur Mumcu'nun da katılmasıyla, gazete canlılık kazanmıştır.<sup>196</sup> Gazete 1980'leri İlhan Selçuk yönetiminde karşılamıştır. Önceleri Ankara temsilciliği görevini yürüten, daha sonra ise Genel Yayın Yönetmeni olarak görev yapan Hasan Cemal ve yazı işleri Müdürlüğü görevini yürüten Okay Gönensin, İlhan Selçuk'la birlikte gazetenin temel taşlarını oluşturmuştur. Gazetede ayrıca, Oktay Akbal, Yalçın Bayer, Ahmet Tan, Hikmet Çetinkaya gibi isimler de yönetim kurulunda bulunmuştur. 1980 Ocak ayında Cumhuriyet Gazetesi'nin satış rakamı 93 bindir. 80'li yıllar boyunca satış rakamında istikrarlı bir yol izleyen Cumhuriyet gazetesinin, satışı pek artmasa da 12 Eylül'den sonra sayfa sayısı ve aldığı ilan tutarı artmıştır.<sup>197</sup>

Tercüman Gazetesi ise Cumhuriyet Gazetesi'nin aksine, sağ eğilimli, milliyetçi-muhafazakâr bir gazete olarak ön plana çıkmıştır. Kemal Ilıcak, Sadettin Çulcu ve Ünal Sakman tarafından kurulan gazete, 26 Mayıs 1955'te yayına başlamıştır. 10 Ekim 1961'e kadar *Hadiselere Tercüman* adıyla çıkan gazete, bu tarihten sonra adını *Halka ve Olaylara Tercüman* olarak değiştirmiştir. Yakup Kadri

---

<sup>195</sup> Mehlika Akgün, *12 Eylül Askeri Darbe Sonrası Gazetelerdeki Magazinleşme Eğilimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul, 2011, s.96-98

<sup>196</sup> Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere, Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2003, s. 265

<sup>197</sup> Oral Çalışlar, **12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 43

Karaosmanoğlu, Yaşar Nabi Nayır, Ahmet Kabaklı, Tarık Buğra, Uğur Reyhan, Rauf Tamer, Ergun Göze, Reşat Ekrem Koçu, Murat Sertoğlu, Mukbil Özyörük, Ali Rıza Alp, Güneri Cıvaoglu, Nazlı Ilıcak, Yavuz Donat, Ertuğrul Yeşiltepe ve Ünal Sakman gibi yazarları kadrosunda bulunduran gazete, ağırlıklı olarak milliyetçi ve muhafazakâr görüşleri benimsemiştir. 12 Eylül döneminde çeşitli defalar yasaklarla karşı karşıya kalan gazete, hem süresiz kapatma cezası ile karşılaşmış hem de yazarlarının yargılanması ile karşı karşıya kalmıştır. Tercüman aynı zamanda 12 Eylül'den sonra en fazla okur kaybeden gazetelerin başında gelmiştir. 1980 Ocak ayında 400 binden fazla satarken, gazetenin satışı 1984 Ağustos ayında 149 bine düşmüştür.<sup>198</sup> Gazetenin satışının düşmesi doğal olarak reklam gelirini de azaltmış bu da gazetenin sayfa sayısının azaltılması ile sonuçlanmıştır.

3 Mayıs 1950 tarihinde Ali Naci Karacan tarafından kurulan Milliyet Gazetesi ise Refik Halid, Bedii Faik, İsmail Hami, Ulunay gibi isimlerle yola çıkmıştır. 1954'de Abdi İpekçi'nin yazı işleri müdürü olması ile Türkiye'nin en etkili gazetelerinden biri haline gelmiştir. Peyami Safa, Reşat Ekrem, Çetin Altan gibi yazarların da Milliyet'te yazmaya başlaması, gazetenin etkinliğini artırmıştır. 1955 yılında Ali Naci Karacan'ın vefatı üzerine gazete Karacan'ın oğlu Ercüment Karacan yönetimine geçmiştir. 1973'te tirajı 200 binin üstüne olan gazete, CHP'ye yakın görünmesine rağmen, AP gibi sağ partilere de yer vermiş ve daha geniş kitlelere hitap etmeye gayret etmiştir. Bu gayret gazetenin başyazarı ve yayın yönetmeni Abdi İpekçi'nin denge gözetken yazılarında da görülmektedir. 70'li yıllarda Burhan Felek, Talat Halman, Refik Erduran, Mümtaz Soysal, Örsan Öymen, Hasan Pulur, Bülent Ecevit, İsmail Cem İpekçi ve Metin Toker gibi yazarları da kadrosuna alan gazete, 1 Şubat 1979'da yayın yönetmeni Abdi İpekçi'nin uğradığı suikast sonucu öldürülmesi ile büyük bir sarsıntı yaşamıştır. Türkiye'yi 12 Eylül'e götüren olaylardan biri olarak sıralanan Abdi İpekçi'nin hayatını kaybetmesi sonucu Ercüment Karacan 1979 sonlarında gazeteye Aydın Doğan'ı ortak etmiş, sonra da tümünü Doğan'a satmıştır.<sup>199</sup> 12 Eylül askeri darbesinden sonra Milliyet de diğer gazeteler gibi zor günler yaşamıştır. Başyazarlığı bir süre Ali Gevgili yapmış, bir süre de Mehmet Barlas aynı görevi üstlenmiştir. Çok sık genel yayın yönetmeni değiştiren Milliyet

<sup>198</sup> Çalışlar, a.g.e., s. 38

<sup>199</sup> Topuz, a.g.e., s. 266

okuyucu kaybetmiştir. Bu yıllarda gazetede görev alan isimlerden bazıları şöyle sıralanabilir: Turhan Selçuk, Altan Öymen, Orhan Tokatlı, Ali Gevgili, Cüneyt Arcayürek, Teoman Erel, Erdoğan Alkin, Nail Güreli, Sami Kohen, Zeynep Oral, Çetin Emeç, Nuri Çolakoglu...

Bu dönemin öne çıkan gazetelerinden bir diğeri de Hürriyet Gazetesidir. Gazete 1 Mayıs 1948 tarihinde Sedat Simavi tarafından kurulmuştur. Türk basınına getirdiği yeniliklerle öne çıkan Hürriyet gazetesi ideolojik olarak bir tutum almaktan ziyade, ortadan gideceğinin sinyalini daha ilk günkü sayısı ile vermiştir. Hürriyet'in yayınlandığı gün, birinci sayfada, Cumhurbaşkanı İnönü ile Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar'ın yazıları yer almıştır. Dönemin iki siyasi rakibini birinci sayfada bir araya getirmesiyle Hürriyet, objektif yayın yapacağı mesajını vermiştir.<sup>200</sup> Hürriyet; eğlence, spor, magazin, sağlıklı yaşam, güzellik öğütleri, çizgi romanlar gibi alanlara yer vererek siyaset kadar yaşam haberlerinin de ilgi çekebileceğini ortaya koymuştur. Hürriyet'le birlikte Türk basınındaki haber yazımı, şekil ve üslup bakımından değişiklik yaşamıştır. Aynı durum köşe yazıları için de geçerlidir. Halkın daha kolay anlayabileceği, kullanımı yaygın kelimeler, sade bir dil tercih edilmiştir. Bununla birlikte renkli ya da renklendirilmiş fotoğraf kullanımı da artırılmıştır. Genellikle ünlü başyazarlar ve yazarlar çevresinde etkinliklerini kazanan öteki gazetelere göre Hürriyet'in özelliği, bir kitle gazetesi niteliğini taşıması; geniş halk kesimlerine dönük ilginç haberler, kısa yazı ve yorumlar vermesi, böylece siyasal ve toplumsal sürece daha yeni katılmış bulunan kesimlere de kendisini okutturabilmesiyle açıklanır.<sup>201</sup> Sedat Simavi'nin 1953'te hayatını kaybetmesinin ardından yönetimi oğulları Haldun Simavi ve Erol Simavi üstlenmiştir. 1954 tarihinde seri ilan yayınına başlayan gazete, 1969 yılında Almanya'da da yayına başlayarak, uluslararası çapta bir yatırım yapmıştır. 1971 yılından itibaren, gazete tümüyle Erol Simavi'nin yönetimine geçmiştir. 1980'lerde ise, gazete daha çok yaşam, aktüalite ve magazin haberleriyle öne çıkmıştır.

---

<sup>200</sup> **Amiral Gemisinin Seyir Defteri 1948–1998**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1998, s. 10.

<sup>201</sup> Ali Gevgili, "*Türkiye Basını*", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt:1, İstanbul, 1983, s. 220

## 2.2. 12 Eylül Basını: Sansür ve Yasaklar

12 Eylül askeri darbesi, Türk yazılı basın tarihi açısından en karanlık dönemlerden birinin başlangıcını teşkil etmektedir. Bu dönemin böylesine kategorize edilmesi elbette ki, askeri rejimin basın üzerinde uyguladığı sansür ve yasaklardan ileri gelmektedir. Milli Güvenlik Konseyi, yönetime el koyduktan bir hafta sonra Sıkıyönetim Kanunu'nun 3. maddesini değiştirerek Sıkıyönetim Komutanlığı'na haberleşmeye sansür koyma yetkisi vermiştir. 23 Eylül 1982'de kabul edilen yeni Anayasada da iletişim özgürlüğünü kısıtlayan maddeler yer almıştır. Zürcher, Milli Güvenlik Konseyi'nin tüm kurumlar üzerinde olduğu gibi basın üzerinde de ciddi baskıları ve yaptırımları olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *“MGK yalnızca kabine değil, kendilerine sıkıyönetim yasası gereği çok geniş yetkiler verilmiş bölgesel ve yerel komutalar vasıtasıyla da iş görüyordu. Bu kişiler eğitimin, basının, ticaret odalarının ve sendikaların başlarına getirilmişlerdi ve yetkilerini kullanmakta tereddüt etmiyorlardı. Bu durum, özellikle, entelektüel yaşamın ve basının merkezi olan İstanbul'da, gazetelerin sürekli kapatılması, gazetecilerin ve yazı işleri müdürlerinin tutuklanması sonucunu getirdi. Bizzat Atatürk'ün teşvikiyle 1924'te kurulmuş olan yılların Cumhuriyet gazetesi bile bir kez kapatılmıştı.”*<sup>202</sup>

Darbenin henüz ilk gününde Demokrat, Aydınlık, Politika ve Hergün gazeteleri süresiz olarak kapatılmıştır. İlerleyen günlerde askeri rejimin, gazeteler üzerindeki baskıyı artırması ile gazetecilik pratikleri tamamen değişmek durumunda kalmıştır. Basın, Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından sürekli olarak denetlenmiş, zaman zaman beş general tarafından doğrudan, zaman zaman da bizzat Evren tarafından denetime tabi tutulmuştur. Onay alamayan yazılar için önce uyarılma sonrasında ise kapatmaya varan cezalar verilirken, çeşitli konularda hemen her gün yayın yasakları konmuştur.

Darbenin üzerinden henüz bir hafta bile geçmeden, bazı gazeteler ve yazarlar çoktan uyarılmışlardır bile. Sıkıyönetim Komutanlığı, 17 Eylül tarihinde Cumhuriyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Orhan Erinç'e, İlhan Selçuk ve Oktay Akbal'ın

---

<sup>202</sup> Zürcher, a.g.e., s. 406

yazılarının beğenilmediği iletmiştir. Hürriyet ve Milliyet'in yanı sıra Tercüman yazarı Nazlı Ilıcak da uyarılmıştır.<sup>203</sup> Birkaç gün sonra Birinci Ordu Komutanı Necdet Üruğ Orhan Erinç'i arayarak, rahatsızlığın sürdüğünü ve gazetenin kapanabileceğini iletmiştir. Nitekim 11 Kasım 1980 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi süresiz olarak kapatma cezası ile karşı karşıya kalmıştır. 9 Ocak 1981 tarihinde, Hürriyet, Cumhuriyet ve Günaydın Gazetelerinin yazı işleri müdürleri İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na çağırılmışlar ve kendilerinden bir zam haberini aynı yerde ve aynı punto ile yalanlamaları istenmiştir. Daha sonra bu isteğe uymadıkları gerekçesiyle, Hürriyet'ten Tayfun Türe, Seçkin TÜresay ve Erol TÜregün gözaltına alınmıştır. 1981 Ekim ayında Nazlı Ilıcak'ın Danışma Meclisi'ni eleştiren bir yazısı nedeniyle Tercüman Gazetesi süresiz kapatılmış, 1981 Aralık ayında Hürriyet'in dağıtım ve satışı altı ilde yasaklanmıştır. Güneş Gazetesi 9 Ağustos 1982 tarihinde yasaklanan bir haberi verdiği gerekçesiyle, Günaydın Gazetesi ise 2 Aralık 1982'de süresiz kapatılmıştır. Tercüman Gazetesi 1983 yılında da yine Ilıcak'ın yazıları yüzünden kapatma cezasıyla karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyet Gazetesi 24 Ocak 1983 tarihinde 25 gün kapalı kalmıştır. Ağustos 1983 tarihinde Milliyet Metin Toker'in yazısı sebebiyle süresiz kapatılırken Milli Gazete de Ekim 1983'te süresiz kapatma cezası almıştır. 1983 seçimlerine birkaç gün kala ise, Tan ve Günaydın Gazeteleri de kapatılmıştır. Ancak kapanma cezaları bu kadarla sınırlı değildir. Aşağıdaki listeden de görüleceği gibi 1984 yılına kadar basın yayın kuruluşları sıklıkla kapatma cezasıyla karşı karşıya kalmıştır.

*“Demokrat Gazetesi 12.09.1980’de süresiz kapatıldı.*

*Aydınlık Gazetesi 12.09.1980’de süresiz kapatıldı.*

*Hergün Gazetesi 12. 09.1980’de süresiz kapatıldı.*

*Bursa'nın Sesi Gazetesi 25.09.1980’de 10 gün süreyle kapatıldı.*

*Cumhuriyet Gazetesi 11.01.1981’de Güneydoğu’da 5 gün süreyle yasaklandı.*

*Yankı Dergisi 20.01.1981’de toplatıldı.*

*Modern Gazete 20.02.1981’de iki sayısı toplatıldı.*

*Cumhuriyet Gazetesi 03.04.1981’de Ankara, Kastamonu ve Çankırı illerinde iki gün yasaklandı.*

*Arayış Dergisi 08.04.1981’de Bülent Ecevit’in yazısı nedeniyle toplatıldı.*

*Milli Gazete 11.04.1981’de Ankara’da 15 gün yasaklandı.*

*Milli Gazete 18.04.1981’de Ankara’da yasaklandı.*

---

<sup>203</sup> Hasan Cemal, **Tank Sesiyle Uyanmak**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 55-172



*Yeni Sözcü Dergisi 06.05.1981'de kapatıldı.*  
*Modern Gazete 25.04.1981'de Adana'da yasaklandı.*  
*Yıldız Magazin 24.05.1981'de Adana'da yasaklandı.*  
*Türkiye'de Yarın Gazetesi 31.05.1981'de Konya'da kapatıldı.*  
*Evren Dostluk Sanat Dergisi 16.06.1981'de İzmir'de kapatıldı.*  
*Sesimiz Düşün Dergisi 16.06.1981'de İzmir'de kapatıldı.*  
*Gırgır Mizah Dergisi 17.07.1981'de 4 hafta süreyle yasaklandı.*  
*Tercüman Gazetesi 23.10.1981'de yayını 7 gün yasaklandı.*  
*Yeni Nesil Dergisi 06.01.1982'de 6. Kolordu ve Sıkıyönetim Bölgesine girişi yasaklandı.*  
*Maya Dergisi 17.02.1982'de İstanbul'da toplatıldı.*  
*Arayış Dergisi 03..03.1982'de süresiz kapatıldı.*  
*Gemlik Körfez Gazetesi 05.08.1982'de süresiz kapatıldı.*  
*Günaydın Gazetesi 08.12.1982'de yayını süresiz yasaklandı, 09.12.1982'de izin verildi.*  
*Türkiye Gazetesi 08.12.1982'de İstanbul'da basımı, dağıtımı, bulundurulması ve taşınması yasaklandı.*  
*Hürriyet Gazetesi 12.12.1982'de Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nca bölgeye girişi durduruldu.*  
*Cumhuriyet Gazetesi 24.01.1983'te 1. Ordu ve Sıkıyönetim Bölgesinde basımı, yayımı, dağıtımı, bulundurulması ve taşınması yasaklandı. Yasak 24 gün sürdü.*  
*Milli Gazete 24.01.1983'te yayını süresiz yasaklandı. 37 gün sonra izin verildi.*  
*Tercüman Gazetesi 11.08.1983'te yayımı süresiz yasaklandı. 22 gün sonra izin verildi.*  
*Milliyet Gazetesi 01.08.1983'te basımı, yayımı, dağıtımı süresiz yasaklandı. 10 gün sonra yeniden izin verildi.*  
*Nokta Dergisi 23.08.1983'te yasaklandı, 3 gün sonra izin verildi.*  
*Muğla İlk Adımlar Gazetesi 15.09.1983'te yayını durduruldu, 2.12.1983'te izin verildi.*  
*Milli Gazete 18.10.1983'te süresiz yasaklandı. 20 gün sonra izin verildi.*  
*Günaydın Gazetesi 30.10.1983'te yayını durduruldu. 8.11.1983'te izin verildi.*  
*Hürriyet Gazetesi 01.12.1983'te yayını durduruldu. 7.12.1983'te izin verildi.*  
*Yazko-Somut Dergisi 25.01.1984'te yasaklandı.”<sup>204</sup>*

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere 12 Eylül gerçekten de yazılı basın üzerinde çok ciddi yaptırımlar uygulamıştır. Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin 12 Eylül 1980- 12 Mart 1984 tarihleri arasında yayını durdurulan gazetelere ilişkin derlediği raporda ise şu veriler yer almaktadır:

<sup>204</sup> Mehmet Sucu, **12 Eylül Yasakları**, Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 2010, s. 153-155

*“Milli Gazete dört kez, 72 gün,  
Cumhuriyet, dört kez, 41 gün,  
Tercüman, iki kez, 29 gün,  
Günaydın, iki kez, 17 gün,  
Güneş, bir kez, 10 gün,  
Tan, bir kez 9 gün,  
Hürriyet, iki kez, 7 gün”*<sup>205</sup>

Gazeteciler hakkında açılan soruşturma, kovuşturma ve dava sayılarının gazetelere göre dağılımı ise şu şekilde gerçekleşmiştir: “Cumhuriyet 28, Tercüman 27, Hürriyet 14, Milliyet 14, Milli Gazete 4, Dünya 4, Akşam 3, Son Havadis 3, Hergün 2, Arayış 1, öteki yayın organları 75 gün”<sup>206</sup>

Sadece yazılı basın değil, dönemin en etkili yayın kuruluşu olan TRT’ye de yasaklar gelmiştir. 14 Eylül 1980 günü TRT’ye yollanan emirle, halkın tek eğlencesi olan siyah beyaz televizyonda yayınlanabilecek haberlere sınırlama getirilmiştir. Bu maddeler şu şekilde sıralanmıştır: “*Aleyhimize olmayan dış haberler verilebilir. Anarşiye ait haberler verilmeyecektir. Herkesi ilgilendirmeyen küçük yangın ve trafik kazası gibi haberler verilmeyecektir. Milli Güvenlik Konseyi ve sıkıyönetime karşı haberler verilmeyecektir. Aksi belirtilmedikçe MGK bildirimleri günde üç defa, sıkıyönetim bildirimleri de iki defa yayınlanacaktır. 12 Eylül Müdahalesiyle ilgili halkla röportajlar yapılacak. Daha ziyade orta yaşlılarla konuşulacaktır. Röportaj yayına girmeden önce tasvip alınacaktır.*”<sup>207</sup>

TRT’ye yollanan emirlerden de açıkça görüldüğü gibi, Milli Güvenlik Konseyi’nin basında yer alacak en ufak bir olumsuz habere tahammülü yoktur. Basının dördüncü güç olma misyonunun ve halkın haber alma hakkının tamamen göz ardı edildiği bu uygulamalar basının gerçek işlevini yerine getirmesine engel olduğu gibi, askeri rejimin propaganda aracına dönüşmesine neden olmuştur. Mehmet Sucu bu dönemi şu şekilde tarif etmektedir: “*Bu süre içinde basının haber verme ve insanların haber alma özgürlükleri de Milli Güvenlik Konseyi’nin koyduğu yasalarla sınırlandı. Bu dönem gazetecilik yapanlar çoğu zaman hangi haberin sakıncasız,*

<sup>205</sup> Basın 80-84, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1984, s. 198

<sup>206</sup> A.g.e., s. 198

<sup>207</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 165

*hangi haberin sakıncalı olduğu konusunda tereddüt içinde kaldılar. Böylece 1980'lerle birlikte basın literatürüne 'sakıncalı haber' deyimini de girdi.*"<sup>208</sup>

İç politikaya dair haber vermenin son derece zorlaştığı bu ortamın etkisiyle, haber yapamayan gazetecilerin yeni yollara başvurduğu, özellikle sektör haberciliği ve dergiciliğe eğilim gösterdiği görülmüştür. Sektör haberciliği ve hedef kitlelerin belirginleştiği yayıncılığın Türkiye'de yükselişe geçtiği dönem, 12 Eylül sonrasına rastlamaktadır.

1980-1983 yılları arasında basına yönelik yaptırımlar öylesine vahim bir hal almıştır ki, rakip gazeteler bile bu yaptırımları birbirlerine karşı kullanma eğilimi göstermişlerdir. Öyle ki, diğer yayın organlarında yer alan bir atlatma haberin kokusunu alan bazı gazetecilerin, sıkıyönetim savcısını arayarak, uyardığına, hatta rakiplerini şikâyet ettiklerine dair örnekler de bilinmektedir.<sup>209</sup> Dönemin Sıkıyönetim Komutanlarından Nevzat Bölügiray da gazetelerin kapatılması ve cezalandırılmasına ilişkin olarak, benzer bir anısını şu şekilde aktarmaktadır: *"Bir gün Sayın Cıvaoğlu bana telefon ediyordu: Paşam bizi MGK Kararı'na uymadığımız için kapattınız. Ancak Tercüman Gazetesi'nde Nazlı Ilıcak bu tür yazıları sürdürüyor ve hiçbir işlem yapılmıyor. Bizde 1200 kişi bu gazeteden ekmek yiyor. Tercüman'a neden bir ayrıcalık tanınıyor?"*<sup>210</sup> Nitekim Bölügiray bu görüşme sonrası Tercüman'la ilgili şikayeti de ilgili birimlere ilettiğini ve neticede Tercüman Gazetesinin de kapatıldığını aktarmıştır.<sup>211</sup>

12 Eylül rejimi her ne kadar toplumu huzura kavuşturmak vaadiyle yola çıkmış olsa da bu dönem zarfında basına uygulanmış olan baskılar ve yasaklar aslında toplumun sindirilmesi olarak da yorumlanmaktadır. Bu dönemde basına karşı alınan tedbirlerin demokrasiye geçişten sonra bile basın üzerine etkili olduğu bilinmektedir. Koloğlu bu durumu şöyle izah etmektedir: *"12 Eylül anarşi ve terörü sona erdirmek gerekçesiyle iktidara el koymuş, çoğulculuğu durdurmuş, kendisinden*

---

<sup>208</sup> Sucu, a.g.e., s. 41

<sup>209</sup> Sucu, a.g.e., s. s. 42-43

<sup>210</sup> Nevzat Bölügiray, **Sokaktaki Askerin Dönüşü**, Tekin Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, s. 114

<sup>211</sup> Bölügiray, a.g.e., s. 115

*sonraki demokratik parlamenter düzenin de basından rahatsız olmamasını sağlayacak önlemleri almıştı.”<sup>212</sup>*

Yine Koloğlu'nun aktardığı bilgilere göre, bu dönemde 237 kitap yasaklanmış, 796 gazeteci hakkında 632 dava açılmış, 218'i hapis cezasıyla sonuçlanmıştır. 1981 başında 28'i cezaevinde bulunan 44 gazeteci hakkında toplam 4 bin yılı geçen hapis cezası verilmiştir. Bunlar arasında üç yazı işleri müdürü 1717 yıl hapis cezası almıştır. El konulan 133 bin kitap da yakılmıştır.<sup>213</sup> Adalet Ağaoğlu, Talip Apaydın, Sadun Aren, Tekin Sönmez, Aziz Nesin ve Demirtaş Ceyhun gibi çok sayıda yazar kitaplarından, yazdıklarından ötürü yargılanmıştır. Gazeteci Nazlı Ilıcak, 52 Numaralı karara uymadığı gerekçesiyle üç ay hapse mahkum edilmiştir. Ulusal Basın Ajansı'nın genel yayın müdürü Baki Özilhan, ajansın geçtiği ancak Sıkıyönetim Komutanlığıca yasaklanan bir haber nedeniyle 8 Temmuz 1984 tarihinde tutuklanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi yazı işleri Müdürü Okay Gönensin ile yazar Mehmet Kemal, yayınlanan içerikler nedeniyle 5 Haziran 1981 tarihinde 15 gün, aynı gazetenin İzmir temsilcisi Hikmet Çetinkaya ise, İzmir'de 17 gün gözaltında tutulmuştur.<sup>214</sup> Bu dönem içinde gazeteci, yazar, çevirmen ve sanatçılara verilen mahkumiyet kararlarının toplamı 316 yıl, 4 ay ve 20 güne tekabül etmektedir.<sup>215</sup>

12 Eylül rejiminin bu tutumu aslında sadece basın üzerinde değil, toplumun geneli üzerinde de korku yaratmıştır. Toplum, adeta okumaktan korkar hale gelmiş, okuduklarını saklamak hatta yok etmek telaşına düşmüştür. Koloğlu bu durumu şöyle aktarmaktadır: *“1980'lerin rejimlerinin ortak yanı, sadece yazarları korkutmak ve yasaklamakla kalmaması, okuma potansiyeli olan kütleleri de ürkütmeyi başarması olmuştur. 12 Eylül öncesindeki kırk yılda, sol düşünceleri sınırlayan 141 ve 142 ile sağı sınırlayan 163. maddelerden yaklaşık 30 bin kişi (yılda ortalama 750 kişi) hakkında kovuşturma yapılmış, ev ve kitaplıklarında yapılan aramalarla bunların yakınları da, bu tür konuları işleyen yayınları yok etmeye ve okumamağa*

---

<sup>212</sup> Koloğlu, a.g.e., s. 151

<sup>213</sup> Koloğlu, a.g.e., s 151

<sup>214</sup> Gürhan Savgı, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2006, s. 155-160

<sup>215</sup> Topuz, a.g.e., s. 259

zorlanmışlardı.”<sup>216</sup> 12 Eylül döneminde yasaklananlar listesinde sadece gazeteler ve kitaplar yoktur. 937 film de sakıncalı olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır. Yasakların ilk sırasında Yılmaz Güney’in bütün filmleri ve kitapları bulunmaktadır. Sakıncalı bulunan kitaplardan 39 tonu yakılmıştır. 40 ton kitapsa depolarda yıllarca çürümeye bırakılmıştır.<sup>217</sup>

Basın, kültür sanat, edebiyat ve sinema gibi geniş alanlara yayılan yasakların elbette bir amacı da arzu edilen toplumu yaratmaktır. Murat Belge bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: *“12 Eylül oldukça vahşi bir ortamda öncelikle terörü durdurma gerekçesiyle topluma müdahale ettikten sonra bu ‘durdurma’nın ötesinde, kendi ideal toplumunu da yaratmaya girişti. Çok net bir ölçüsü vardı; toplumu yönetmesi gerektiğini düşündüklerine her türlü yetkiyi veriyor, avamın ve avama hak tanınmasını isteyenlere haddini bildiriyorlardı. Toplumunu yeniden yapılandıracak kapsamlı bir projeydi bu. Eski politik yapılar tasfiye edildi, toplumun derinliklerinden projenin mahiyetine uygun yeni kadrolar göreve çağrıldı. Bu yeniden yapılanma bir muhalefetle karşılaşmadı.”*<sup>218</sup>

Basına uygulanan yasakları kestirebilmek gazeteciler için gittikçe zorlaşmıştır. Gazeteciler için komutanlarla konuşmak bile bir cesaret işi haline gelmiştir. Askerlerin basın kuruluşlarını ziyaretleri, tebligat niteliğinde gerçekleşmektedir. Değil yasaklara karşı durmak, sitem etmek bile cesaret gerektirmektedir. Gazeteci Nadir Nadi’nin Kenan Evren’le bir görüşmesinde söylediği ‘bari her gazeteye bir albay atayın, o ne yazacağımızı söylesin’ sözüne karşılık Orgeneral Haydar Saltık; “Gerekirse bunu da yaparız, cesaretinizi frenlemek için’ demiştir.<sup>219</sup> Bu cevap bile komutanların basına taviz vermeme yönündeki eğiliminin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

Yukarıda bahsi geçen şartlar altında sansür dönemin gazetecileri açısından nefes almak kadar doğal bir hale gelmiştir. Üstelik komutanlar sadece basılan

---

<sup>216</sup> Koloğlu, a.g.e., s. 153-154

<sup>217</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s.165

<sup>218</sup> Murat Belge, **12 Yıl Sonra 12 Eylül**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 140

<sup>219</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s.163

yayınlarla değil, bunların dışında kalan gazetecilik faaliyetleriyle de yakından ilgilenmişlerdir. Mehmet Barlas'ın aktardığı anıdan da anlaşılacağı üzere, gazetecilerin haber kaynaklarıyla yaptıkları ancak yayınlanmayan görüşmeler bile rahatsızlık yaratabilmiştir. Barlas bir örneği şöyle aktarmıştır: “12 Eylülcüler çağırıyor, basın toplantısına gidiyoruz. Ben önce bir Demirel'e uğurdum... Bir gün basın toplantısından önce Haydar Saltık çağırdı. Sayın Barlas dedi. Bizim de dostlarımız vardır dedi. Türkiye çok önemli günler yaşıyor. İnsanların bazı dostluklarından fedakarlık etmesi gerekir dedi.”<sup>220</sup> Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, 12 Eylül rejimi gazetecileri sadece yazdıklarından değil, yazmadıkları görüşmelerinden ve diğer faaliyetlerinden de sorumlu tutmuş ve askeri rejimin hoşuna gitmeyecek davranışlardan kaçınılması gazetecilerden açıkça talep edilmiştir.

Sadece siyasi konular değil, gazetelerdeki magazin konuları ya da resimler bile Sıkıyönetim Komutanlığı'nın kapsama alanına girmişti. Sıkıyönetim Komutanlarından Nevzat Bölügiray bu duruma örnek olarak, Kenan Evren'in Güneş Gazetesinde çıplak kadın resimlerinin basılmasına çok kızdığını, gazetenin uyarılar üzerine bu tarz resimlere son verdiğini, ancak yine de kapatılmaktan kurtulamadığını aktarmaktadır.<sup>221</sup>

Gazetecilerin uyarılmasına ilişkin yöntem de zaman zaman değişiklik göstermiştir. Mehmet Sucu, önceleri yüksek rütbeli askerler tarafından yapılan uyarıların, sonraları düşük rütbelilerce yapılmasına dikkat çekmektedir: “Darbenin ilk zamanlarında yazılacak veya yazılmayacak haberler hakkındaki bilgiler sıkıyönetim komutanlıklarında görevli yüksek rütbeli subaylar tarafından ‘emir komuta zinciri içinde’ gazetecilere dikte edilirken, daha sonraları saygıdeğer komutanlarımız, herhalde ‘gazeteci taifesine fazla yüz verememek için’ bu görevi daha alt rütbedeki subaylarına devrettiler. Bu uygulamanın ileriki aşamalarında ise, kimi zaman bir başçavuş, kimi zaman bir onbaşı, kimi zaman bir polis memuru bile 600-700 bin, hatta 1 milyon satan gazetelerin genel yayın müdürlerine veya sorumlularına, ‘şu haber yasak kardeşim!’ diye duyurularda bulunabildiler”<sup>222</sup>

<sup>220</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s.163-166

<sup>221</sup> Bölügiray, a.g.e., s. 114

<sup>222</sup> Sucu, a.g.e., s. 42

Uyarıların düşük rütbelilerce yapılmaya başlanması, gazeteciler açısından dönemin koşullarında teyit sorununu da beraberinde getirmiştir. Gazeteye gelen telefonun gerçekten Sıkıyönetim Komutanlığından gelip gelmediğinin anlaşılması için arayanın numarası alınıyor, kontrol ediliyor ve yasak uygulamaya konuluyordu. Gazeteciler kendilerine ulaşan düzeltme ve yasaklama talepleri karşısında şaşırmakta ve tedirgin olmakta haksız sayılmazlardı. Zira gelen telefonlarda içerik dışında mizanpaj ve hatta sayfada kullanılan renklere bile karışıldığı oluyordu. Esas olarak, yasaklı liderlerin demeçleri, terör eylemleri, öğrenci hareketleri gibi konularda yayın yapmak yasaktı. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi magazin konular ve resimler de cezaya tabi tutulabiliyordu. Basın kısıtlamaları konusunda belirli bir standart yoktu. Herhangi bir konu yasaklanabilirdi. Gazeteci Doğan Heper o dönem kendilerine ulaşan yasaklarla ilgili şunları aktarmaktadır: *“Yazı işleri salonunun etrafı sıkıyönetim bildirileriyle acem halısına çevrilmişti. Bütün onları yapıştırdık. Bunlar yazılı tebliğlerdi. Tabii yazılı olmayanlar da vardı. Eleştirel olanlar da vardı, telefonla gelen”* <sup>223</sup>

12 Eylül yönetiminin baskıcı ve sansürcü tavrı pek çok gazeteyi siyasi haberlerin dışına yönelmeye itmiştir. İç siyasete ilişkin haber yapmakta zorlanan gazeteciler için dış politika haberleri bir nevi kurtarıcı olmuştur. Gazeteciler, dış politika haberleri sayesinde hem iç politikaya bulaşmamış ve böylece sansürle karşılaşmamış hem de sayfalarını doldurabilmişlerdir. Ancak dış politika haberlerinin seçiminde de bazı özellikler dikkat çekmektedir. 12 Eylül sonrası Türk yazılı basınındaki dış politika haberleri incelendiğinde çoğunlukla dış dünyadaki olumsuzlukların, savaş, kıtlık, çatışma, ekonomik bunalım gibi konuların, sansayonel bir dille öne çıkarıldığı görülmektedir. İran, Polonya, Şili, Lübnan gibi ülkelerde yaşanan kaos ortamı gazetelerde sıklıkla yer bulmaktayken, dönemin gazetelerinde yer alan dış politika haberlerinde ekonomik refah içinde olan yabancı ülke ya da toplum haberlerine rastlamak neredeyse imkansızdır. Dış dünyaya ilişkin olumlu haberler yok denecek kadar azdır. Gerek kullanılan metinler gerekse resimlerle dünyanın çeşitli köşelerinde yaşanan çatışma, savaş, bunalımlar ve açlık gibi konular vurgulanmış ve “dünyada kaos yaşanıyor” algısı yerleştirilmiştir. Bir bakıma bu haberlerle “Bakın dışarıda neler oluyor, bunları yaşamadığınız için şanslısınız”

---

<sup>223</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s.163-166

mesajı verilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin darbe sayesinde anarşiden kurtulduğu mesajı verilmiş ve böylece 80 darbesi de meşru kılınmak istenmiştir.<sup>224</sup>

Gazetecilerin nispeten daha rahatça haber yazabildikleri bir alan da siyasi olmayan şiddet haberleri olmuştur. Polis adliye haberleri olarak da nitelendirilen bu haberler daha ziyade aile içi şiddet haberlerini içermektedir. 12 Eylül Darbesinden hemen sonra gazetelerde neredeyse ülkede hiçbir şey olmuyor hissi yaratacak bir yayın politikası izlenmeye başlanmıştır. Sansürün neden olduğu bu durum, 12 Eylül'e ilişkin haberlerin gölgelemesi ve geri plana atılması anlamına da gelmektedir. Nurdan Gürbilek, Hürriyet gazetesinin hemen hemen tamamının aile cinayetlerine ayrıldığını ifade etmektedir. Karısını öldüren kocalar, çocuklarını öldüren anneler, kardeş cinayetleri..." şeklinde verilen bu haberlerde 12 Eylül'ün izlerini bulabilmek mümkün değildir.<sup>225</sup>

Sansür sadece gazetelerdeki metinler ya da resimlerle sınırlı kalmamıştır. 7 Kasım 1982 tarihinde yapılacak olan Anayasa referandumu öncesinde, beyaz renkli oy pusulaları kabul, mavi renkliler de red anlamına gelecektir. Bu nedenle bazı gazeteler referandum öncesinde mavi renge ambargo uygulamaya başlamıştır. Çünkü Sıkıyönetim referandumla ilgili hayır ifadesini çağrıştıracak her şeyi yasaklamıştır. Sadece red propagandası yapmak değil, mavi rengin deniz ya da gökyüzü tasvirlerinde kullanılması da engellenmiştir.<sup>226</sup>

Kimi zaman gazetelerin telefonla aranması kimi zaman gazetecilerin davet edilip sözlü olarak sert bir şekilde uyarılması şekliyle uygulanan baskı ve sansür, gazeteciler için olduğu kadar, kimi uyarıcılar için de zorlu bir süreç haline gelmiştir. Uyarıcılık görevinde de bulunmuş olan Sıkıyönetim Komutanı Nevzat Bölügiray, bu görevi yaparken yaşadığı sıkıntıyı şu şekilde özetlemektedir: "...Uyarı görevleri bizim kendi görüş ve düşüncelerimizi yansıtmaktan çok, komutanların isteklerini

---

<sup>224</sup> Şerife Özgün Çıtak, *1980 Askeri Darbesinin Yazılı Magazin Basınındaki Yansıması ve Basının Magazinleşmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007, s. 100

<sup>225</sup> Nurdan Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak, 1980'lerin Kültürel İklimi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s. 53

<sup>226</sup> Hasan Cemal, *Demokrasi Korkusu 12 Eylül Günlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 11-13



*basına ya da uyarılması istenen kişilere aktarmaktan ibaretti. Bu nedenle kimi zaman bize çok ters gelen bir uyarıyı yaparken, ne denli sıkıntı çektiğimizi anımsıyorum... Uyarıcılık görevinde uyarıcının kişiliği de çok önem taşıyordu. Çünkü uyarı görevi veren komutan, çağrılan kişiye 'şöyle sert çık, böyle fırça çek, iyice haşla vb.' türünden isteklerini de söylerdi."* <sup>227</sup>

12 Eylül Yönetimi gazeteleri, gazetecileri ve yazarları cezalandırmakla kalmamış aynı zamanda gazeteci ve yazarların örgütlendiği sivil toplum kuruluşlarının yapılarını da etkilemiştir. Orhan Koloğlu'na göre 12 Eylül rejimi pek çok sendikayı kapatmasına rağmen, gazeteci cemiyetlerine dokunmamıştır. Koloğlu bunun nedenini şöyle açıklamaktadır: "12 Eylül pek çok derneği temizliğe tabi tutarken, bunlara dokunmamıştır. Zaten onların da ülkedeki rejim koşullarının dışında davranışta bulunmaları olası değildi. En çok tırpana uğrayan Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti, askeri dönemi en az zararla atlatmayı planlamak zorundaydı. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin basın kısıtlamaları karşısında bir ölçüde hassas davranmasına karşılık, Ankara Gazeteciler Cemiyeti askeri rejimle yakın ilişkiler içine girince, cemiyetler arasında 70'lerin sonlarından beri var olan kopukluk büsbütün arttı. Bütün basın çalışanlarını temsil eden bir mesleki düşünce birliği ve dayanışması artık mümkün değildi. Çalışan sendikalarının işlemez hale geldiği bu dönemde Gazete Sahipleri Sendikası'nın etkinliği kendiliğinden artmış oldu."<sup>228</sup>

Zam haberinden, terör haberine, gazetenin mizanpajından, kullanılan resimlere ve renklere kadar gazetelerde yer alacak her türlü ayrıntıya müdahale eden 12 Eylül yönetiminin bu uygulamalarının gerekçesi Orgeneral Kenan Evren'in 1982 Anayasası'nı Devlet Adına Tanıtma Programı kapsamında 4 Kasım 1982 tarihinde İstanbul Taksim Meydanında yaptığı konuşmada şu şekilde ifade edilmiştir: "Hepinizin takdir edeceği gibi, basın hürriyetinin kullanılmasında çeşitli şekilde etkilenecek olanların sayısı, diğer herhangi bir hürriyetin kullanılmasından etkileneceklerden daha geniştir ve bunun tesirleri daha da anidir. Kötü maksatlarla kullanılan basın hürriyetinin menfi etkilerinin, toplum üzerinden silinmesi ve bu

---

<sup>227</sup> Bölügiray, a.g.e., s. 115

<sup>228</sup> Koloğlu,a.g.e., s. 154

*hürriyetin kötü kullanılmasının önüne geçilmesi, basın mensuplarımızca da kabul edileceği gibi, son derece zordur. Hatta bazen imkansızdır.”*<sup>229</sup>

12 Eylül yönetiminin uyguladığı bu politikaların ilginç bir sonucu da, Türkiye’de 1980’lerde okuma yazma oranının düşüş göstermiş olmasıdır. Toplatılan ve yakılan kitaplar, cezalandırılan gazeteler ve yazarlar bir döneme damga vurmuştur. İşte bu dönemde hem “sakıncalı yayın” endişesi, hem de gazetelerin, haber ve yorumdan çok, bol resimli magazin içerikli bir yapıya dönüşmesi, 80’li yıllarda okuma oranlarının düşmesini de beraberinde getirmiştir.<sup>230</sup>

Askeri yönetimin basına, ifade ve düşünce özgürlüğüne yönelik uygulamaları, içinde bulunduğu dönemde çok fazla eleştirilmemiş olsa da, ilerleyen yıllarda gittikçe sertleşen bir şekilde eleştiriye maruz kalmıştır. Ayrıca uygulanan politikalar, Türkiye’de uzun yıllar onarılmayacak kadar derin yaralar da açmıştır. 12 Eylül dönemi Sıkıyönetim Komutanlarından Nevzat Bölügiray, bu politikaların, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne karşı kırgınlık ve kızgınlık ile sonuçlandığını şu sözlerle ifade etmektedir. *“Bazı kitapların yasaklanması, toplanması, yakılması, filmlerin yakılması, birçok yazarın ve gazetecinin hapse girmesi de bizim Başkanlığın yetki ve bilgisi dışında yürütülüyordu. Düşünce ve yazmanın yasaklanması terörü azaltıcı bir etken olmuyordu ama bazılarımız bunun tersini de düşünebiliyordu. Ne yazık ki MGK’nın bu tutumu, TSK’ni temsil ettiği varsayımı nedeniyle, ileriki yıllarda basının askerlere karşı bir kırgınlık ya da kızgınlık duygusuna kapılmasına neden olacaktı. Tıpkı aydın kesimde olduğu gibi...”*<sup>231</sup>

### **2.3. 12 Eylül ve Basında Magazinleşme**

12 Eylül yönetiminin basına yönelik uygulamaları, sansür, kapatma cezaları, gazeteci ve yazarlara yönelik baskılar, gazetelerin içeriğine yönelik köklü değişimlere de neden olmuştur. Politik konularda sık sık uyarılması ve cezalarla karşılaşılması, Türk basınının politik konulardan kaçınması ile sonuçlanmıştır.

<sup>229</sup> <https://www.youtube.com/watch?v=9DomiJXHRrY>, Erişim Tarihi: 21.03.2015

<sup>230</sup> İrfan Erdoğan, Alemdar Korkmaz, **Popüler Kültür ve İletişim**, Erk Yayınları, Ankara, 2005, s. 114

<sup>231</sup> Bölügiray, a.g.e., s. 122

Halkın haber alma ihtiyacını karşılamamanın yanı sıra, piyasadaki varlığını sürdürebilmek ve ticari bir işletme olarak yaşayabilmek gibi bir kaygısı da olan gazeteler, yukarıda da detaylı olarak aktarılan baskı ve sansür ortamında ayakta kalabilmenin yolu olarak apolitik bir çizgiyi benimsemek ve hatta magazine kaymak gibi yöntemler seçmek durumunda kalmıştır.

Uzun süreli kapatmalarla karşı karşıya kalan gazetelerin, ekonomik yapıları da bozulmaya başlamış ve gazeteciler oto sansür yoluna gitmiştir. Pek çok gazeteci, yazı ve haberlerini herhangi bir uyarı ya da cezaya mahal vermeyecek şekilde hazırlamaya gayret etmiştir. Cumhuriyet Gazetesi de oto sansürün devreye girdiği gazetelerden biri olmuştur.<sup>232</sup> Siyasi haberlerden boşalan yerleri üçüncü sayfa haberi olarak adlandırılan polis adliye haberleri ile magazin haberlerinin doldurması kaçınılmaz hale gelmiştir. Örneğin Cumhuriyet Gazetesinde Hasan Cemal, Sıkıyönetim Komutanlığı'nın rahatsızlığını bildirmesi üzerine, ertesi gün çıkacak köşe yazılarını taramış ve İlhan Selçuk, Oktay Akbal, Mustafa Ekmekçi, Mehmet Kemal, Yalçın Doğan ve Uğur Mumcu'ya yazılarını yenilemiştir.<sup>233</sup> 12 Eylül döneminde oto sansür o kadar ileri gitmiştir ki, Hasan Cemal gazetenin yeniden kapatılmasına engel olabilmek için gazetenin başyazarı Nadir Nadi'nin bir yazısını sayfaya almadığını belirtmiştir. Hasan Cemal bu hadiseyi, vefatında Nadir Nadi'ye hitaben yazdığı mektubu cenazesinde şöyle dile getirmiştir: *“Belki hatırlayacaksınız, bir kez de başyazınızı koymamıştım gazeteye. 12 Eylül günlerdi. Çok sert bir yazı yazmıştınız askeri yönetime karşı. ‘Nadir bey bu yazıyı basarsak yine sıkıyönetim kapatır gazeteyi’ demiştim. Sonunda yayın yönetmeninin dediği olmuş başyazı sayfaya girmemişti”*<sup>234</sup>

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Yalçın Pekşen de o günlerde yaşananları şöyle aktarmaktadır: *“Cumhuriyet Gazetesi 12 Eylül 1980'den sonra uygulanan sıkı sansür nedeniyle haber sıkıntısı çekmeye başladığından, Hasan Cemal'in direktifiyle magazin haberlere yönelmek zorunda kaldık. Çünkü sıkıyönetimin sansür*

<sup>232</sup> Aysun Köktener, **Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 208

<sup>233</sup> Hasan Cemal, **Tank Sesiyle Uyanmak 12 Eylül Günlüğü**, Doğan Kitap, İstanbul, 1986, s. 420

<sup>234</sup> Ali Tartanoğlu, **Baskın Basın'ın mı?**, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara, 1994, s.130

*uygulamadığı tek haber türü magazin haberleriydi*”<sup>235</sup> Bu gerçek nedeniyle magazin haberleri yayınlamak gazeteler ve gazeteciler açısından en risksiz alanlardan biri haline gelmiştir. Gazeteler siyasi içerikleri azaltıp, bol ve renkli resimler eşliğinde magazin haberlerini artırmıştır.

Bu dönemde pek çok gazete, ekonomi sayfası da çıkarmaya başlamış, ancak ekonomi sayfası olarak adlandırılan bu sayfalar da iş adamlarının magazininden öteye gidememiştir. 24 Ocak kararları sonrasında ekonomiye olan ilginin artması, gazetelerin de özel ekonomi sayfaları hazırlamalarına neden olmuştur. Milliyet gazetesi ekonomi sayfalarının sayısını ikiye çıkararak, diğer gazetelere de öncülük etmiştir. Hatta günlük ve haftalık ekonomi gazetelerinin yanı sıra ekonomi dergileri de yayınlamaya başlamıştır. Ancak ekonomi sayfalarındaki içeriğin ne kadarının ciddi ekonomi haberlerinden oluştuğu tartışmalıdır. Koloğlu’na göre, *“Bir iki gazete dışında ekonomim haberlerinin çok kaliteli olmadığı, amaçlı ve çıkarıcı yönlendirmelerin ağır bastığı ve işin ekonomi dünyasının sosyete dedikoduları şekline dönüştüğü görüldü.”*<sup>236</sup>

1980 askeri müdahalesi sonrası haberin magazinleşmesi olarak karşımıza çıkan bu durum, ekonomi ya da siyaset haberlerinin hafif bir şekilde ele alınması ya da magazin yönlerinin öne çıkarılması olarak da gerçekleşmiştir. Ciddi haberler, içlerine renkli öğeler katılarak verilmeye başlanmış, renkli fotoğrafların kullanımı artmıştır. Sanayici ve iş adamlarının yatırımları ya da ekonomik faaliyetleri yerine, katıldıkları partiler, kutlamalar, gittikleri tatiller haberlerde yer bulmaya başlamıştır. Aynı şekilde Türkiye’yi ziyaret eden yabancı liderlerin ya da siyasilerin, ülkedeki temaslarından çok, sosyal faaliyetleri gazete sayfalarında daha çok yer bulmuştur. Siyasilerin eşleri, seçtikleri kıyafetler ve yaşam tarzları da yine bu dönemde öne çıkan haberlerden olmuştur. Gazeteci Yavuz Donat, ciddi haberlerin yerini magazine bırakmış olmasını şu şekilde açıklamaktadır: *“Şimdi biz basında zaman zaman sululuktan şikayet ediyoruz ya, o zannederim 12 Eylül zamanı başladı. Çünkü tartışmaya kısır çekişme diye bakıldığı için, bütün tartışmalar yasak. O zaman ne*

---

<sup>235</sup> Köktener, a.g.e., s. 209

<sup>236</sup> Koloğlu, a.g.e. s. 155-156

*yazılacak? Abuk subuk şeyler yazıldı. Çünkü adımınızı atarken, dikkatlisiniz, hemen gazete kapatılıyor”<sup>237</sup>*

Türk basınının 12 Eylül sonrası magazine ağırlık vermesinin nedenlerinden biri de dönemin en etkili kitle iletişim araçlarından biri olan tek kanallı televizyon yani TRT'nin (Türkiye Radyo ve Televizyon) o dönemki varlığı ve işlevidir. Türkiye'deki televizyon yayıncılığının temelini atan TRT, Ankara Radyosu, İstanbul Radyosu gibi bölgesel yayın yapan kuruluşları da bünyesinde barındırmıştır. 1961 Anayasası'nın 121. maddesi ile kuruluşuna imkan tanınan TRT'nin tarafsız ve özerk bir kamu kuruluşu statüsünde yönetilmesi öngörülmüştür. Nitekim, yürürlüğe giren 359 sayılı yasayla, 1 Mayıs 1964'te Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) kurulmuş, ancak 12 Mart 1971 askeri muhtırası sonrasında 20 Eylül 1971'de Anayasanın 121. maddesi değiştirilerek, TRT'nin özerkliğine son verilmiştir. 1971 itibarıyla, TRT'nin “tarafsız” bir kamu tüzel kişiliği konumuna getirilmesi sağlanmıştır. TRT 1980'lere gelindiğinde devletin radyo ve televizyon kurumu olarak görev yapmış ve yayınlarıyla kamuoyunda son derece etkili olmuştur. Ancak muhalefetin sesine yeteri kadar yer vermemesi, tartışmaları da beraberinde getirmiştir. 1980'lerin en etkili kitle iletişim araçlarından biri olan TRT de Sıkıyönetim Komutalığı'nın uyarılarından nasibini almıştır. Yayınların sınırlandırıldığı bu dönemde, TRT daha çok yabancı diziler ve eğlence programlarıyla öne çıkmıştır.

Televizyonun günlük hayata girmesiyle birlikte, gösterime giren diziler, eğlence programları da gazetelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Ülkenin ağır gündemi karşısında, toplumun karşısına tutunacak bir dal olarak çıkan TRT ve o dönemki eğlence programları kitlelerin yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır. Öyle ki gazeteler, TRT'nin o günkü yayın akışına geniş yer vermeye başlamış, ertesi gün ise gece yayınlanan programlar hakkında düzenli olarak yorumlara yer verilmiştir. Televizyonda gösterime giren dizilerin yabancı yıldızlarıyla ilgili haberler gazetelerde daha çok ve daha geniş yer bulmaya başlamış, özellikle döneme damga vuran Dallas gibi dizilerdeki gelişmeler, gazetelerin manşetlerine kadar çıkabilmiştir.

---

<sup>237</sup> Birand, Bila, Akar, a.g.e., s. 163-166

Dizi karakterlerinden JR'ın vurulması üzerine 21 Kasım 1980 tarihinde ana sayfadan JR'ı vuran kişinin yakında açıklanacağına dair haber veren Hürriyet Gazetesi, 23 Kasım 1980 tarihinde ise JR'ı vuran kişiyi manşetinden “Oh JR’i vuran baldızı!” başlığıyla duyurmuştur.<sup>238</sup> Benzer bir şekilde Tercüman gazetesi de dizideki gelişmeleri ana sayfadan geniş yer ayırarak duyurmuştur.<sup>239</sup>

12 Eylül darbesinden çok kısa bir süre sonra ülke gündemini bir dizinin belirlemesi, sonraki yıllarda da sosyolojik açıdan ilgiye değer bulunmuştur. 12 Eylül'den sadece sekiz hafta sonra gazetelerin birinci sayfasında “Katili öğrenmek için aranacak telefon numaraları” yazılmıştır. Aranması halinde dizinin kahramanı JR'ı kimin vurduğunu öğrenilebilecektir. Can Dündar bu durumu şöyle yorumlamıştır: “Kanlı bir iç savaşta on binlerce insanını toprağa gömen ülke, bir askeri darbeden iki ay sonra ekran başına geçmiş, kendi evlatlarının değil, JR'ın katilini soruşturuyordu.”<sup>240</sup>



1980 askeri müdahalesiyle birlikte ortaya çıkan ve başlarda gazete yönetimleri ve gazeteciler için bir zorunluluk gibi görülen magazinleşme eğilimi, sonraki yıllarda alışkanlık halini almıştır. Yazılı basındaki bu depolitizasyon yani siyasetten arındırılma süreci 1980 darbesinin basına yönelik en büyük etkilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu etki topluma da yansımış ve toplumun yaşam tarzında da değişiklikler görülmüştür. 1980'lerin başlarındaki gazeteler dönemin eğlence kültürü hakkında da fikir vermektedir. Gazetelerde her gün tam sayfa yayımlanan gazino ilanları, Bülent Ersoy, Muazzez Abacı, Müzeyyen Senar ve Adnan

<sup>238</sup> Hürriyet, 21 Kasım 1980 s.1. Hürriyet, 23 Kasım 1980, s.1

<sup>239</sup> Tercüman, 23 Kasım 1980, s. 1

<sup>240</sup> <http://www.cnnturk.com/2012/yasam/diger/11/26/.jri.kim.vurdu.sorusu.80.lerin.en.buyuk.esariydi/686153.0/>, Erişim Tarihi: 22.03.2014

Şenses gibi isimlerin programlarını duyurmaktadır. Özellikle 1980-1984 yılları arasında görülen bu tür ilanlar, dönemin ruhunu yansıtmak bakımından da anlamlıdır.

12 Eylül dönemi basınında görülen magazinleşme olgusu sadece haber içerikleri ve fotoğraflarında değil, sayfa tasarımlarında da kendini göstermiştir.<sup>241</sup> Şerife Özgün Çıtak, tasarımda görülen değişimleri şu şekilde aktarmaktadır: “Yıldız diye anılan ve ofset teknolojiyle birlikte sayfa tasarımında bir süreliğine de olsa yükselen değer halini alan şekiller sıkça kullanılmış, bu şekillerin içlerine sansasyonel ifadeler yazılmıştır. Bu şekilleri Türk basını çok sevmiş ve uzun bir süre sayfalarında kullanmışlardır. Bu bağlamda magazinleşme yalnızca haberlerde ve fotoğraflarda değil, gazetelerin sayfa tasarımlarında da görülmektedir. Etili ve büyük puntolu atılan başlıklar, kullanılan dişi yazılar, seçilen renkler, haber kutuları ve bu kutulara atılan çerçeveler, seçilen fotoğraflar kadar önem taşımaktadır ve dikkat çekmektedir.”<sup>242</sup>

1980’lerdeki Türk basınının öne çıkan özelliklerinden biri de çıplak kadın resimleri ve cinselliğin ön plana çıkmasıdır. 1980 öncesine kadar bazı gazetelerde üçüncü sayfa güzeli olarak bilinen çıplak kadın resimlerinin 1980’lerde ön sayfalara taşındığı görülmektedir. Sadece bu resimler değil, o dönem çok popüler olan fotoroman akımının da cinsellikten faydalandığı, bolca çıplak-dekolteli kadın resmi kullandığı bilinmektedir. Murat Özgen, 12 Eylül sonrası Türk basınında cinselliğin ön plana çıkmasına ilişkin şu değerlendirmede bulunmaktadır: “12 Eylül hareketi ülkedeki tüm muhalif sesleri susturmuş, özellikle basın kuruluşları sıkıyönetim esasları çerçevesinde görev yapar hale gelmişti. Anılan dönemde yapılan baskılar nedeniyle, basının siyasi nitelikli haberlerden uzaklaşarak, tirajı belli bir seviyede tutmak ve ekonomik olarak ayakta durmak adına magazin habere ve ayrıca insanoğlunun en temel içgüdüğü olan cinsel ağırlıklı konulara yönelmesi söz konusu olmuştur”<sup>243</sup> Koloğlu da gazetecilerin bu alana kaymasını benzer şekilde

<sup>241</sup> **Hürriyet**, 19 Eylül 1982- 3 Eylül 1982

<sup>242</sup> Çıtak, a.g.e., s. 77

<sup>243</sup> Murat Özgen, “1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleşme Olgusu”, <http://www.siyasaliletisim.org/dr-bahadr-kaleaas/prof-dr-murat-ozgen/221-1980-sonras-tuerk-medyasnda-gelimeler-ve-magazinleme-olgusu.html> 2004, Erişim tarihi: 10.09.2015

değerlendirmektedir: *“Haklarında soruşturma açılmış kişilerin basından uzaklaştırılması sağlandı. Birçok düşünür de ciddi şeyler yazmak olanağını kaybedip, geçim zoruyla seks konularını işlemek zorunda bırakıldılar.”*<sup>244</sup>

Bu tablo Türk basınında yeni yayınların doğmasına da neden olmuştur. Oral Çalışlar; Türk basınında kendine yer bulan bu yeni yayınları şu şekilde tarif etmektedir: *“Bu dönemde adını saptayamayacağımız kadar çok, haftalık, aylık bulvar ya da magazin basını adı verilen, artistlerin yatak odalarını ve aşk trafiğini izleyen gazete ve dergiler ortalığı kapladı. Bunlardan yalnızca Haftasonu, 7 Gün, Haftanın Sesi ve Merhaba'nın haftalık satış rakamları 200 bini geçmektedir.”*<sup>245</sup>

Benzer yayınlardan biri de Tan gazetesidir. 1983 yılında Rahmi Turan yönetiminde yayın hayatına başlayan Tan Gazetesi basında cinselliğin en çok kullanıldığı gazetelerden biri olarak öne çıkmıştır. Ekim 1984'de 715 binlik günlük satışıyla Tan en çok satan gazete olarak Türk basının yıldızı haline gelmiştir. Bu satış başarısı, diğer gazeteleri de Tan tipi yayıncılığa yöneltmiştir. Oral Çalışlar'a göre Tan tipi gazetecilikte, ilk sayfada siyasi haber yoktur. Çalışlar gazetesinin yayın çizgisini şöyle tanımlamaktadır: *“Kendisiyle yatmayan karısını satırla doğrayan, sevgilisini İbrahim Tatlıses'den daha fazla dövdüğü için övünen, sokak ortasında kadınlara tecavüz eden, dünyanın bütün erkeklerinden daha yüksek bir seks gücüne sahip olduğunu sanan ve uçkurunu her an çözmeye hazır bir 'Türk erkeği' tablosu çiziyor, öte yandan, 'Türk erkeği'nin peşinde koşan ve kadınlıklarını onlara sunmak için fırsat kollayan yabancı kadınlar, erkeklerle yatmaktan başka bir şey düşünmeyen ve bu işi bir ticaret aracı haline getiren 'artistler' ve ezilen, dövülen, tecavüz edilen, horlanan ve bir boşalım aracı olarak görülen kadınlarımızla tablo tamamlanıyor”*<sup>246</sup>

İşin ilginç tarafı Tan gazetesinin neredeyse tüm haberlerinin masa başında uydurulan haberlerden oluşuyor olmasıdır. Tan'ın hayali içeriklerle Türkiye'nin en çok satan gazetesi olması dönemin diğer yayın kuruluşlarını da etkilemiştir. Asparagas haberlere yer veren erotik bulvar gazetesi Tan'ın yanı sıra, Playboy ve Playmen gibi cinsellik odaklı erotik dergiler de yine 80'lerde yayın hayatına

<sup>244</sup> Koloğlu, a.g.e., s. 151

<sup>245</sup> Oral Çalışlar, **12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 28

<sup>246</sup> Çalışlar, a.g.e., s. 31-32



başlamıştır. Bu dönemde yayın hayatlarına başlayan asparagas ve erotik haberlere yer veren yayınlara yoğun ilgi olduğu bilinmektedir. Türk basınında yeni ve son derece ilgi çekici bulunan cinselliğin ön planda kullanımı trendi, kitle gazetelerini de etkisi altına almıştır. Hürriyet gazetesinde yer alan fotoromanların 1980 darbesini takiben, bu durumdan etkilendiği ve çıplak kadın bedenlerinin ve cinselliğin fotoromanlarda daha fazla kullanıldığı gözlenmektedir. Ayrıca önceleri sağlık konulu haberler gerekçesiyle kullanılan çıplak kadın bedenleri resimleri, 80 darbesiyle birlikte tıp söylemine ihtiyaç duymadan kullanılmaya başlanmıştır.<sup>247</sup> Örneğin önceki yıllarda göğüste oluşan bir kist haberi için kullanılan ve kadın göğsünü açıkça gösteren fotoğrafların benzerleri sonraki yıllarda sıklıkla ve sağlık sayfaları dışında da kullanılmıştır. Benzer değişimler Milliyet Gazetesi'nde de gözlenmiştir. Aydın Doğan'ın satın aldığı Milliyet Gazetesi 80'lerde magazin gazetesi olan Haftasonu kökenli Çetin Emeç tarafından yönetilmiştir. Bu da magazin trendlerinin yakalanması konusunda Emeç'i avantajlı kılmıştır. Nitekim, Emeç bulvar gazeteciliğinden kazandığı tecrübeyle Milliyet'in konumunu değiştirmiştir. İpekçi'nin ölçülü, dikkatli gazetesinin yerini, manşetlerinde çığırtağan sözler kullanan yeni bir Milliyet almıştır. Bu dönemde yeni Milliyet içinde bol kadın resmi ve fotoroman bulunan Renk adlı bir ilave vermeye başlamıştır.<sup>248</sup>

Gazeteci Ragıp Duran, gazetelerdeki bu renklenmeden söz ederken, gazetelerin teknolojinin nimetlerinden yararlandığının altını çizmektedir. Ancak Duran'a göre teknolojideki değişiklikler sadece vitrini etkilemiş, içerikte büyük değişiklikler olmamıştır. Duran bu durumu; "*Gazeteler bir omuzlarına nazar boncuğu, diğerine de astsubay pırpırısı takmışlardı*" şeklinde ifade etmiştir.<sup>249</sup> Gazeteci Tuğrul Eryılmaz ise, 12 Eylül sonrası Türk basınında yaşanan bu gelişmelerin Türkiye'ye özel bir durum olmadığını, aynı tarihlerde dünyada da benzer eğilimler olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır: "*1980 sonrasında yaşanan durum sadece Türkiye'ye has değildir. Aynı durum 1980'lerde İngiltere'de de görülmüş, piyasadan pay alma kavgasına giren patronların etkisindeki gazete ve gazeteciler yüzünden gazetecilik değerleri düşerken istenildiği gibi propaganda*

---

<sup>247</sup> Çıtak, a.g.e., s. 91

<sup>248</sup> Çalışlar, a.g.e., s. 34-35

<sup>249</sup> Ragıp Duran, **Apoletli Medya**, Belge Yayınları, İstanbul, 2000, s.24-25

*yapmak- açıkça hükümeti desteklemek- sansasyonel kalıplar ve hafif meşrep eğlence ağırlık kazanmıştı.*”<sup>250</sup>

12 Eylül darbesiyle birlikte Türk basınına yön veren magazinleşme eğilimi kimilerine göre halkın tutunacağı bir dal olarak görülürken, kimilerine göre de halkın gazetelere ve basına olan güvenini kırmış ve halk desteğini kaybetmiştir. Suat Gezgin, magazinleşmenin halkın basına olan güvenini sarstığı görüşünü şu şekilde dile getirmektedir: “12 Eylül 1980’den sonra Türkiye’deki her kurumda olduğu gibi basında da önemli ve köklü değişimler gerçekleşmiştir. Bugün Türk basınının içinde bulunduğu kısır döngüde kuşkusuz o dönemin payı büyüktür. 12 Eylül’den sonra basının politik konulara ilişkin haber ve yorumlar yapmaktan kaçınması, basının magazine kaymasına neden olurken, halkın sesini duyurmadığı için de halk tabanından ve desteğinden uzak bir kurum olma durumunu gündeme getirmiştir. Kısacası basın 12 Eylül harekâtından sonra halktan uzak, olaylara apolitik bir yaklaşım modeli ortaya koyarken, bu durum onun okuyucu kitlesinden kopması ve desteksiz kalması sorununu da ortaya çıkarmıştır.”<sup>251</sup>

#### **2.4. Basının 12 Eylül Darbesine Yaklaşımı**

Askeri müdahale konusunda tecrübeli olan Türk basını da, toplumun tüm diğer kesimleri gibi, 12 Eylül müdahalesinin gelmekte olduğunun farkındadır. 1977’lerden 1980 askeri darbesine uzanan süreçte tırmanan gerginlik, gazetecileri de tedirgin etmiştir. Gazeteler ülkenin gidişatından duyulan rahatsızlığı sütunlarına sıklıkla yansıtmıştır. Ancak gazeteler, sokaklarda tırmanan öğrenci olaylarını, cinayet, suikast gibi polis adliye haberleri ya da daha geniş toplum kesimlerini kapsayan toplumsal olayları, kendi perspektiflerinden verme eğilimindedir. Gazeteler, yaşanan siyasi ve sosyal olayları kendi siyasi görüşleri üzerinden duyurmayı seçse de, çoğunun ortak yönü Türk Silahlı Kuvvetlerini karşılarına almamak hatta çoğunlukla TSK’dan yana tavır almak olmuştur. Daha da ötesi, kimi basın yayın kuruluşları, 12 Eylül öncesinde neredeyse “askeri göreve çağırır” nitelikte yayınlar

<sup>250</sup> Tuğrul Eryılmaz, **Gazeteci Kendine de Sormalı**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 24

<sup>251</sup> Suat Gezgin, **Medya ve Demokrasi**, Konrad Adaneur Vakfı Yayınları, s. 167

<http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/19gezgin.pdf>, Erişim Tarihi: 17.11.2015

yapmayı uygun görmüştür. 12 Eylül öncesinde yaşanan ekonomik bunalım, siyasi istikrarsızlık ve toplumsal şiddet olaylarının yazılı basında sunulmuş tarzı, kimi zaman askere davetiye çıkarır niteliktedir. Nitekim bu şekilde yayın yapan gazete kupürleri 12 Eylül müdahalesini niçin yaptığını açıklamak isteyen askeri yönetimin yayınlarında, darbenin gerekçesini oluşturan belgeler arasında sunulmuştur.<sup>252</sup>

12 Eylül öncesinde özellikle terör ve toplumsal şiddet olaylarının gazetelerde yığılılık verecek bir şekilde kullanıldığı gözlenmektedir. Kimi zaman terör örgütlerinin propagandasını yapacak şekilde büyütülerek, dev punto ve resimlerle sunulan haberler, sonraki yıllarda etik açıdan da tartışma yaratmaya devam etmiştir. Eylemler, çatışmalar, firarlar, silahlı örgütler, baskınlar, militanlar, yakalama ve tutuklama haberlerinden geçilmeyen 12 Eylül öncesi dönemde, hemen her gün ölen ya da öldüren teröristlerle ilgili haberlere rastlanmaktadır. Aşağıda örneklenen bu tür haber başlıkları 12 Eylül öncesinde basının konuya yaklaşımını gözler önüne sermektedir:

- *“Demirel’in 170 günlük iktidarında 1361 kişi öldü.”*<sup>253</sup>
- *“Dünkü olaylarda 11 kişi öldürüldü.”*<sup>254</sup>
- *“Anarşi dün 23 can daha aldı”*<sup>255</sup>
- *“Saldırılarda dün 12 yurttaş daha öldürüldü”*<sup>256</sup>
- *“15 gün içinde 157 silahla, 1815 kişi yakalandı”*<sup>257</sup>
- *“İstanbul’da sol örgüt mensubu 96 kişi yakalandı”*<sup>258</sup>
- *“AP hükümetinin anarşi bilançosu 1410 ölü”*<sup>259</sup>
- *“10 kentte 22 kişi öldürüldü”*<sup>260</sup>
- *“6 cinayet ve çeşitli olayların faili 242 sol eylemci yakalandı”*<sup>261</sup>

---

<sup>252</sup> Bkz. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981

<sup>253</sup> **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1980

<sup>254</sup> **Tercüman**, 3 Haziran 1980

<sup>255</sup> **Hürriyet**, 2 Ağustos 1980

<sup>256</sup> **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1980

<sup>257</sup> **Milliyet**, 24 Mart 1980

<sup>258</sup> **Hürriyet**, 7 Nisan 1980

<sup>259</sup> **Hürriyet**, 22 Nisan 1980

<sup>260</sup> **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1980

<sup>261</sup> **Tercüman**, 3 Haziran 1980

12 Eylül'den birkaç ay kadar öncesine bakıldığında, bu tür haberlerin okuyucuya veriliş tarzı da son derece ilginçtir. Hayati Tek, 12 Eylül'ün sebebi olarak gösterilen "kardeş kavgasının" tarafları olarak gösterilen sağ ve sol dünya görüşünün basındaki iki temsilcisi olan Tercüman ve Cumhuriyet gazetelerinin, aynı olayları kendi siyasi görüşleri doğrultusunda okuyucularına farklı şekillerde ilettiklerinden söz etmektedir. Tek'in derlediği bilgilere göre, Cumhuriyet gazetesi terör haberleri verirken, ağırlıklı olarak, sağcıların karıştığı eylemleri, Tercüman gazetesi ise solcuların karıştığı eylemleri haberleştirmeyi tercih etmektedir. 7 Mayıs 1980 tarihli iki gazete karşılaştırıldığında bu fark net bir şekilde gözlenmektedir. Bu tarihte iki eylem haberine yer veren Cumhuriyet gazetesi, sağ teröre dikkat çekerek, şu başlıkları kullanmıştır: "İzmit Cezaevinden kaçan bir sağ eylemci çatışma sonucu yakalandı", "Biri MHP'li 7 kişilik örgüt ele geçirildi." Aynı tarihli Tercüman Gazetesi ise, "Yakalanan 46 komünist militan 1 Mayıs için ölüm listesi hazırlamış" başlığıyla sol terörü vurgulamıştır. Benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Cumhuriyet gazetesi 12 Eylül öncesinde sağ terörü yoğun bir şekilde manşetlerine çıkarırken, Tercüman Gazetesi de aynı şekilde sol-komünist örgütlerin eylemlerinden bahsetmektedir.<sup>262</sup> Tek'e göre, "*Siyasi tercihini soldan yana kullanan okuyucuların tercih ettiği Cumhuriyet, adam öldürme, yaralama, soygun, silah kaçakçılığı, afiş ve bombalı pankart asma, duvarlara yazı yazma ve bombalama gibi eylemlerin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkan eylemlerin sebebini ve uygulayıcılarını sağ kesime bağlamak eğilimindedir. Tercüman ise eylemlerin daha ziyade sol tarafından yapıldığı izlenimini okuyucuda oluşturacak bir yayın politikası takip etmiştir.*"<sup>263</sup> 2 Ekim 1981 tarihli Tercüman gazetesinin manşetinde bu eğilim açıkça kendini göstermektedir. Gazete; "Anarşik Olaylarda Yüzde 75 Azalma Oldu" manşetini attığı haberinde olayların asıl sorumlusunun sol örgütler olduğunu ortaya koyan şu ifadelerle yer vermiştir: "*Bir yıl içinde sol örgütlerin çıkardığı 32 olaya karşılık, sağ militanların sebep olduğu bir olay meydana geldi*"<sup>264</sup>

---

<sup>262</sup> Tek, a.g.e., s.168-180

<sup>263</sup> Tek, a.g.e., s.189

<sup>264</sup> **Tercüman**, 2 Ekim 1981, s.1

Ekim 1981  
2  
Cuma

Halk'a ve olaylara  
**Tercüman**

HER SABAH DÜNYA YENİDEN KURULUR. HER SABAH SAZE BİR BAŞLANGIÇTIR. Telgraf Terakki - İstanbul, Taksim.

Bir yıl içinde sol örgütlerin çıkardığı  
32 olaya karşılık,  
sağ militanların  
sebebi olduğu bir  
olay meydana geldi

**Anarşik  
olaylarda  
yüzde 75 azalma oldu**

Org. Evren  
Mitterrand  
bir mesaj  
gönderdi

Devlet Başkanı mesajında Fransız TV'nin  
taleplerini haklı göstermeye çalıştığı

12 Eylül 1980 tarihinden bugüne 55 aşırı sol eylemi, 13 bölücü, 5 aşırı  
sağ eylemi olmak üzere toplam 73 gasadışı örgüt davası sürgünce mahkemelerine  
intikal etti

KABE'İ MUAZZAMA DOLUP TAŞIYOR



Kısacası, 12 Eylül döneminde de, gazetelerin kendi ideolojik tutumları doğrultusunda haberleri seçtikleri ve içerikleri belirlediklerinin altı çizilmelidir. Bu tutum elbette toplumdaki kutuplaştırmayı da körükleyen bir faktör olmuştur. Gazeteler farklı siyasi yaklaşımları faşist, komünist gibi ifadelerle ötekileştirmiş ve dışlamıştır. Ancak, Cumhuriyet'in sık sık tekrarladığı “faşist” kelimesi, Tercüman'da bir kez bile kullanılmazken, Tercüman'ın sol terörden bahsederken sık sık başvurduğu “komünist” tabirine Cumhuriyet'te rastlamak imkansızdır.<sup>265</sup>

12 Eylül'e yaklaştıkça, kitle gazetesi olarak nitelendirilebilecek olan yüksek tirajlı gazetelerin çoğu, askeri müdahalenin ayak seslerini okuyucularına duyurmuş ve Silahlı Kuvvetleri karşılına almamaya gayret etmiştir. Bu gazeteler içinde ordunun siyasete müdahalesine mesafeli yaklaşanlar olmakla birlikte, genel eğilim ordunun icraatlarını takdir etme yönünde olmuştur. Hatta yazılı basın içinde orduyu göreve çağırınlar da yok değildir. 12 Eylül'ün yolda olduğunun en somut göstergelerinden biri olan uyarı mektubunun, sonraki yıllarda bir muhtıra olarak değerlendirilmiş olsa da o tarihteki gazetelerde, “bir zorunluluk”, “nazik bir uyarı” gibi ifadelerle anılmış olması da, basının ordu karşısındaki tutumunun somut bir göstergesi sayılabilir. Uyarı mektubu ilk olarak 2 Ocak 1980 tarihinde Hürriyet Gazetesinde Cüneyt Arcayürek'in kaleminden duyurulmuştur. Ertesi gün diğer gazeteler de uyarı mektubu hakkında yazılar yayınlamıştır. 3 Ocak tarihli Günaydın Gazetesi “En Büyük Tehlike” başlığıyla mektubu şöyle değerlendirmiştir:

<sup>265</sup> Tek, a.g.e., s.189

“Komutanlarca kaleme alınan ve Cumhurbaşkanı aracılığı ile liderlere hem de kamuoyuna iletilen uyarı mektubu siyasi yetkilileri demokrasiyi iyi kullanmaya çağırıyor. Bu mektup iyi değerlendirilmeli, ağır sorunların çözümü siyasi parti liderleri ve anayasal kuruluşlar ulusal çıkarlar doğrultusunda birleşmeye yönelmelidir. Unutulmamalı ki demokrasi için en büyük tehlike ‘Bu ülke demokrasi ile yönetilmiyor’ fikrinin hâkim duruma geçmesidir”<sup>266</sup> Aynı gazetede köşe yazar Can Pulak da mektubu “nazik bir çıkış” olarak değerlendirmiş ve Perşembe’nin Gelişi başlıklı köşe yazısında şu satırları kaleme almıştır: “...Ülkenin bütünlüğüne yönelik tehlikelere karşı kavgasındaki tırmanışa seyirci kalmaları, yurt savunmasından başka anayasamızca verilen ‘Cumhuriyeti koruma ve kollama ödevini de yüklenen komutanları, nihayet harekete geçirmek zorunda bıraktı. Bu mecburi hareket, 12 Mart dozajında olmasa bile, onun bir tekrarı sayılmalıdır. TSK adına yapılan bu nazik çıkış, can çekişmekte olan demokrasimize tanınan ‘son fırsat’ olarak değerlendirilmelidir.”<sup>267</sup> Benzer şekilde Hürriyet Gazetesi de 3 Ocak tarihli yayınında uyarı mektubunu “Birliğe Çağrı” manşeti ile okurlarına duyurmuş ve “Mektubun kimden geldiğine bakılmaksızın, gereğinin yapılması gerektiğini” vurgulamıştır. Hürriyet Gazetesi “Silahlı Kuvvetler Ülke Bütünlüğünün Korunmasını İstedi: Görev Hepimizin” ifadelerini kullanarak, mektubun haklılığına işaret etmiştir.<sup>268</sup> Hürriyet Yazarı Cüneyt Arcayürek de aynı günkü yazısında, uyarı mektubunu hazırlamakla ordunun anayasal görevini yerine getirdiğini ifade etmiş ve mektuptaki uyarılar dikkate alınmazsa, ordunun yarın ne tür bir harekete yöneleceğinin bilinmediğini vurgulamıştır.<sup>269</sup> Mektubun muhatabının açıkça belirtilmemiş olması ve siyasi partilerin de bu mektubu üzerine almamakta ısrarcı olması ise Oktay Ekşi’ye şu satırları yazdırmıştır: *Bu muhtıra yahut mektubun muhatabı doğrudan doğruya sizlersiniz. Yani ülkeyi bugünkü duruma düşüren siz siyasi liderler ve siz anayasal kuruluşların mensupları, yöneticileri... Sizlersiniz.*<sup>270</sup> Cumhuriyet Gazetesi yazarları da uyarı mektubu karşısında çok farklı bir tutum sergilememiştir. Oktay Akbal, TSK’yı yücelttiği yazısında, mektubun sorumlusunun Demirel ve MC Hükümetleri olduğunu vurgulamıştır: “Cumhuriyeti kuran, ulusu

<sup>266</sup> “En Büyük Tehlike”, **Günaydın**, 3 Ocak 1980

<sup>267</sup> Can Pulak, “Perşembe’nin Gelişi” **Günaydın**, 3 Ocak 1980

<sup>268</sup> **Hürriyet**, 3 Ocak 1980, s. 1

<sup>269</sup> Cüneyt Arcayürek, “Görünen Köy Kılavuz İstemez”, **Hürriyet**, 3 Ocak 1980

<sup>270</sup> Oktay Ekşi, “Muhatap”, **Hürriyet**, 4 Ocak 1980

*nice bozgunlardan kurtaran, bugünümüzün ve yarınımızın güvencesi Silahlı Kuvvetler sonunda sesini yükseltmişse, ağırlığını duyurmuşsa, bundan da sorumlu MC kafası ve MC tutumu değil midir?”<sup>271</sup>*

Uyarı Mektubu Tercüman Gazetesi tarafından 2 Ocak tarihinde “*Evren ve Komutanlar Korutürk’e Yazılı Metin Sundu*”<sup>272</sup> başlığıyla duyurulmuştur. Mektubun haberde “muhtıra” yerine “yazılı metin” şeklinde tanımlanmış olması dikkat çekicidir. Gazete bir sonraki gün de “*Ordu Partileri Son Kez Uyardı*”<sup>273</sup> başlığını tercih etmiştir. Tercüman yazarlarından Ahmet Kabaklı ise, 4 Ocak 1980 tarihli yazısında, uyarı mektubunun Ecevit’i kast ettiğini ifade etmiş ve köşesinde mektubun amacını şu satırlarla açıklamıştır: “Anarşiyi önleyecek kanunların bir an önce çıkarılması için, devamlı ve çirkin engellemeler yapan kişiyi şuur ve vicdana davet etmek...”<sup>274</sup> Uyarı mektubu karşısında orduya alkış tutmamasıyla, köşe yazarları arasında farklılaşan Nazlı Ilıcak ise “*mektuba muhtıradan başka ne isim verilebilir*” diye sormuş ve bu muhtıranın ‘*bana değil sana verildi*’ mantığıyla alkışlanamayacağını çünkü dağın tepesinden kopan kar parçasının ne kadar büyüyeceğini ve kimlere çarpacağını şimdiden kestirmenin güç olduğunu belirtmiştir.<sup>275</sup>

Uyarı mektubundan bir ay kadar sonra 15 Şubat 1980 tarihinde Hürriyet Gazetesi’nde yayınlanan “Neredesiniz?” başlıklı ve Hürriyet imzalı yazı da 1980 öncesi basının tavrını anlamak açısından önemli bir belge niteliğindedir. Yazıda şu satırlara yer verilmiştir: “*...Nerede bu vatani sevenler, bu rejimde birlikte yaşamak isteyenler? Nerede geleceğin Türkiye’sini yaratmak ve yaşatmak isteyenler? Nerede Atatürk nesli ve onun ülkeyi emanet ettiği gençlik?*”<sup>276</sup>

Yazılı basının 12 Eylül müdahalesi öncesinde yaşanan olaylarda, genel olarak siyasileri suçladığı ve uyardığı, hatta bazı yayın organlarının net bir şekilde TSK’dan

<sup>271</sup> Oktay Akbal, “Otuz Günlük Hükümetmiş”, **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1980

<sup>272</sup> **Tercüman**, 2 Ocak 1980, s.1

<sup>273</sup> **Tercüman**, 3 Ocak 1980, s.1

<sup>274</sup> Ahmet Kabaklı, **Tercüman**, 4 Ocak 1980

<sup>275</sup> Nazlı Ilıcak, “Mini-Muhtıra”, **Tercüman**, 3 Ocak 1980

<sup>276</sup> **Hürriyet**, 15 Şubat 1980

yana tavır aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Uyarı Mektubu karşısında basın genelinde gözlemlenen tavır, benzer başka olaylarda da gözlenmiştir. Örneğin, eski Başbakanlardan Nihat Erim'in öldürülmesi üzerine, 20 Temmuz 1980 tarihli Milliyet Gazetesinde şu satırlara rastlamak mümkündür: *“Vatandaşın bu kritik anda hükümetten de, muhalefetten de, Meclisten de ve diğer kurumlardan da istediği tek şey vardır: tartışmayı kesin. Bu yangını söndürmek için ortak eyleme geçin. Bunu hiç vakit kaybetmeden derhal yapın, yoksa yarın çok geç olabilir.”*<sup>277</sup> Aynı olay karşısında Hürriyet Gazetesi de benzer bir tavır sergilemiş ve siyasi parti liderleri Ecevit ile Demirel'i uyarma ihtiyacı hissetmiştir. 21 Temmuz 1980 tarihli Hürriyet Gazetesi “Ecevit ve Demirel'e mektup” başlıklı yazıda şu satırlara yer vermiştir: *“Dünya anlayışınız farklı olsa da, teröre karşı birleşmeli, teröristlerin umutlarını kırmalısınız. Aslında buna mecbursunuz da... Bir kere de başka yolu deneyiniz. Ortak kararlara varınız: Güvenlik Kuvvetlerine güç katınız, sonra bu gücü uygulayacaklarla beraber olunuz. Ara rejim, kara rejim yerine, ortak rejim deyiniz. Bunları yaparak Türkiye'yi, Türkiye'de yaşayanları koruyabilirsiniz. Aksi halde hep birlikte yok olacağız”*<sup>278</sup> Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Hürriyet gazetesi siyasileri yetersiz bulmuş ve güvenlik kuvvetlerinin güç kazanması gerekliliğini dile getirmiştir.

12 Eylül'ün ayak sesi olarak değerlendirilebilecek bir başka önemli gelişme de Orgeneral Kenan Evren'in 30 Ağustos mesajıdır. Evren, 30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle yayınladığı mesajında, Cumhurbaşkanı'nın hala seçilememiş olmasını eleştirmiş ve MSP lideri Erbakan'a sert ifadelerle yüklenmiştir. Bu mesajın gazetelere yansımalarına bakıldığında, yazılı basının yine ağırlıklı olarak Evren'i destekleyen yayınlar içerdiği görülmektedir. Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu, Evren'i haklı bulduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir: *“Evren'in bu sözleri gerçeğin kendisidir. Ülkeyi yönetenler, yönettiklerini sananlar yönetemez hale düşmüşlerdir. Her iki yıla karşılık bir sıkıyönetim uygulaması bu iflasın en belirgin göstergesidir. 1950'lerden bu yana uygulanan dışa bağımlı dilenci*

---

<sup>277</sup> **Milliyet**, 20 Temmuz 1980

<sup>278</sup> “Demirel ve Ecevit'e Mektup”, **Hürriyet**, 21 Temmuz 1980,



*demokrasi ve birbirine benzer iki parti arasındaki cici demokrasi kavgası ve kısıtlı demokrasi, Türkiye'yi bugünkü açmazlara sürüklemiştir*<sup>279</sup>

12 Eylül'den sadece üç gün önce yayımlanan 9 Eylül 1980 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin manşeti ise oldukça ilgi çekicidir. "Usandık" başlığıyla çıkan gazete, liderlerin her gece ekranda görünmesinden duyulan memnuniyetsizliği dile getirmektedir. Demirel, Ecevit, Erbakan ve Türkeş'in resimleri eşliğinde manşetten verilen haberde, "Bizim TV'de haberden çok liderler yer alıyor" denilerek "Batı'da çok önemli bir olay olmazsa liderler ekrana gelmiyor" ifadelerine yer verilmiştir. Bu haberde mevcut liderlerden duyulan rahatsızlık açıkça dile getirilmiştir. Ancak aynı haberin hemen yanında dikkat çeken bir başka duyuru yer almaktadır. Ertesi gün başlayacak olan Sadun Tanju imzalı yazı dizisinin duyurusu Atatürk resmi eşliğinde "Lider" başlığıyla verilmiştir. Başlığın altında ise şu metin yer almaktadır: "Atatürk ve bugünkü liderler... Mustafa Kemal 60 yıl önce üst üste savaşlarda yenilmiş, yorgun ve yoksul bir ulusu, akılcı ve sabırlı bir liderlikle aydınlığa umuda çıkarmıştı. Bugünün liderleri, 60 yıldır barış içinde yaşamış bir toplumu tarihinin en ağır ölüm kalım savaşı sınırında görüyorlar"<sup>280</sup> Sadun Tanju'nun araştırmasının duyurusu olarak görünse de ana sayfada ve "liderlerden usandık" manşetinin hemen yanında yer alan bu metin, açıkça mevcut liderlerin Atatürk ile kıyaslanması sonucunu doğurmuştur. . Bu yaklaşım birkaç gün sonra yaşanacak askeri darbeyi takip eden günlerde de kullanılacak ve Atatürk ve Atatürkçülük, ulaşılması gereken bir amaç ve değer olarak gazete sayfalarında sıklıkla vurgulanacaktır.

12 Eylül'den birkaç gün öncesinde "Usandık" manşetleriyle çıkan gazeteler, 12 Eylül askeri darbesi karşısında da neredeyse "kurtulduk" anlamına gelebilecek haber ve yorumlara yer vermiştir. Davut Dursun'a göre darbeye destek veren kesimlerin başında basın ve aydınlar gelmiştir.. Nitekim Dursun'a göre; 12 Eylül'den sonra basında yer alan yazıların çoğunda 12 Eylül öncesindeki rejimin laçkalığı, demokrasinin rayından çıktığı, sistemin çarklarının işlemediği konuları üzerinde durulmuş ve darbe memnuniyetle karşılanmıştır.<sup>281</sup> İlerleyen bölümlerde detaylı

<sup>279</sup> Uğur Mumcu, **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1980

<sup>280</sup> **Hürriyet**, 9 Eylül 1980, s. 1

<sup>281</sup> Dursun, a.g.e., s. 97

olarak ele alınacak bu yazı ve yorumlar hakkında gazeteci Mehmet Barlas şu değerlendirmede bulunmuştur: “*Seçimle gelen siyasetçilerin bir kısmı askerlere ‘niye darbe yapmıyorsunuz? Türkiye iç savaşa gidiyor’ diye söylüyorlardı. Bundan dolayı 12 Eylül’ü herkes mutlulukla karşıladı. Kurtulduk denildi. Basın ve herkes, siyasetle ilgili olsun olmasın 12 Eylül’ün kendilerini kurtardığını, hayati tehlikenin sona erdiğini düşünerek olumlu karşıladılar.*”<sup>282</sup>

Darbenin ilk günlerinde basında yaşanan bu “memnuniyet duygusu” ilerleyen günlerde basına uygulanan sansür ve baskılar nedeniyle evrilmeye başlamış ve 12 Eylül’ün toplumda bıraktığı izlerle birlikte yerini kırıncılığa hatta öfkeye bırakmıştır. Ancak bu süre zarfında basın, gerek Orgeneral Kenan Evren’i, gerekse 12 Eylül yönetiminin icraatlarını meşrulaştıracak pek çok haber ve yoruma da yer vermiştir. 12 Eylül 1980 ile Anavatan partisinin seçimle iktidara geldiği 6 Kasım 1983 tarihleri arasında Türk yazılı basının izlediği meşrulaştırma politikasında dikkatle üzerinde durulması gereken en önemli unsur Atatürk ve Atatürkçülüğün haber ve yorumlarda kullanımınıdır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında Atatürk ve Atatürkçülüğün 12 Eylül yönetimi ve icraatlarını meşrulaştırmada ne şekilde kullanıldığı ayrıntılı biçimde ele alınacak ve basında yer alan farklı Atatürk temsilleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

---

<sup>282</sup> Dursun, a.g.e., s. 139-140

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 12 EYLÜL DARBESİ VE BASINDA ATATÜRK (1980-1981)

#### 3.1. Harekâtın İlk Haftası: Yazılı Basının Tepkisi: “Atatürkçü Müdahale”

Çalışmanın çeşitli kısımlarında da belirtildiği üzere, 12 Eylül askeri darbesi ansızın yapılmış bir hareket değildir. Aksine, toplumun neredeyse tüm kesimlerinin ayak seslerini duyduğu, hatta gelişini desteklediği, çağırdığı bir harekettir. Adım adım yaklaşmakta olan askeri darbeyi pek çokları gibi basın da fark etmiş ve yukarıda da değinildiği üzere, çeşitli tutumlar almıştır. Kimi zaman siyasileri uyaran basın, kimi zaman da olası bir askeri müdahalenin destekçisi olmaktan çekinmemiştir. Çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan gazeteler arasında yer alan Cumhuriyet, Tercüman ve Milliyet gazeteleri ile dönemin popüler gazetelerinden Hürriyet ve benzeri gazeteler, farklı hedef kitlelere hitap etmek ve ideolojik tutum olarak birbirlerinden ayrılmakla beraber, 12 Eylül darbesini takip eden ilk hafta birbirlerine son derece benzer yayınlar yapmışlardır. Bu gazetelerin 12 Eylül darbesi karşısında aldıkları tutum benzerliğinin ortak noktası, darbeyi meşru göstermek ve haklı bulmak olmuştur. Müdahaleyi haklı gösteren, sıradanlaştıran, destekleyen haber ve yorumların ağırlık kazandığı yayınlarda şu ortak özellikler göze çarpmaktadır. İncelenen gazetelerin hemen hepsi, müdahaleyi Atatürkçü bir müdahale olarak tanımlamış ve bu nedenle de güvenilir olarak nitelemiş, dış dünyanın da darbeden memnun olduğunu vurgulamış, toplumun tüm kesimlerinin harekâttan yana olduğunu belirtmiş, hayatın hızla normale döndüğü izlenimi verilmiştir. Gazetelerin haberleri ele alış şeklindeki başka bir ortaklık ise neredeyse hiçbirinin 12 Eylül’ü bir darbe olarak nitelememiş olmasıdır. Aksine, gazeteler 12 Eylül’ün bir darbe olmadığını anlatan haber ve yorumlara yer vermiş ve 12 Eylül’ü tanımlamak için daha ziyade, “operasyon”, “harekat” “eylem” ve “müdahale” hatta “barış hareketi” ve “devrim” gibi kavramları kullanmayı tercih etmişlerdir.

Gazete içeriklerinin analizine geçmeden önce devrim, inkılâp ve darbe kavramlarının tanımlarına değinmek haberlerin analizi açısından faydalı olacaktır. Zira kavramlar arasında farklılıklar olmasına rağmen hem 12 Eylül basınında hem de diğer dönemlerde bu farklılıklara bakılmaksızın çoğu zaman aynı anlamda

kullanıldığı gözlenmiştir. Örneğin inkılâp, devrim ve ihtilâl kelimeleri zaman zaman aynı anlamda kullanılmaktadır. İnkılâp; Türk hukuk lüğatinde “Bir milletin sahip olduğu siyasi, sosyal, askerî alanlardaki kurumların devlet eliyle makul ve ölçülü metotlarla köklü bir şekilde değiştirilerek yenileştirilmesidir” şeklinde tanımlanmıştır. İhtilal kavramı ise bir devletin mevcut siyasal yapısını, iktidar düzenini ortadan kaldırmak için bu konudaki hukuk kurallarına başvurmaksızın yapılan geniş bir harekettir. İhtilâl mevcut bütünlüğü bozmaya yönelik bir mana taşır. Bu noktada gelişmeye, tekamüle dayanan inkılaptan farklılaşır. Darbe kavramı ise, devletin emri altındaki resmi kuvvetlerden birinin anayasal olmayan yollarla mevcut hükümeti devirmesi ve iktidara el koyması demektir. Darbe ile toplumun sosyo ekonomik yapısının değişmesi söz konusu değildir.<sup>283</sup> Darbe kavramı çoğunlukla şiddet içerir. Geniş halk kitlelerinin desteği olmadan yapılması ve köklü bir değişim hareketi olmaması sebebiyle “devrim” sayılmaz.<sup>284</sup>

Çalışma kapsamında seçilen gazetelerin darbeyi okurlarına nasıl duyurduğu, darbeyi takip eden ilk günlerde darbeyi meşru ve haklı göstermek için ne tür haber, yorum ve resimlerden yararlandıkları aşağıda örneklerle sıralanmıştır.

12 Eylül 1980 günü 03.00’te müdahaleye yönelik harekât başlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri kısa sürede yönetime el koymuştur. Saat 04.00’te radyolardan okunan Milli Güvenlik Konseyi’nin ilk bildirisi ile harekât kamuoyuna da duyurulmuştur. Harekâtın kamuoyuna duyulmasını müteakip bazı gazeteler, yıldırım baskılar hazırlayarak, gelişmeleri okuyucularına duyurma girişiminde bulunmuştur.

12 Eylül 1980 tarihli gazeteler incelendiğinde, bazı gazetelerin yıldırım baskıyla darbeyi okuyucularına duyurduğu gözlenirken, bazılarının ise haberi ancak bir sonraki gün duyurduğu gözlenmektedir. Hürriyet, Cumhuriyet, Tercüman gibi gazeteler 12 Eylül sabahı darbeyi okurlarına duyururken, Milliyet gibi bazı gazetelerin darbeyi bir sonraki gün 13 Eylül tarihli sayılarında haber verebildiği

<sup>283</sup> Çalışmanın yazarı da, bu tanım gereği 12 Eylül 1980 tarihinde yaşananları “darbe” olarak nitelendirmekte ve çalışmada da kendi ifadelerinde “darbe” kavramını kullanmaktadır.

<sup>284</sup> **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, s.3-5 <http://atauzem.atauni.edu.tr/dosya/ortak/materyal/Atat%C3%BCrk%20%C4%B0lkeleri%20ve%20%C4%B0nk%C4%B1lap%20Tarihi%20I-%C3%9Cnite%20I.pdf> Erişim Tarihi: 20.05.2016

gözlenmiştir. Darbenin 12 Eylül günü sabaha karşı hayata geçirilmesi nedeniyle, bazı gazeteler yıldırım baskıya yetişememiş ve 11 Eylül tarihinde hazırlanmış olan içeriklerle okurlarının karşısına çıkmıştır. 12 Eylül'ü duyuran gazete manşetlerine göz atıldığında gazetelerin ilk gün darbeye mesafeli durduğu gözlenebilir de ilerleyen günlerde, darbeye ilişkin tutumların netleştiği görülmektedir.

Tercüman Gazetesi, 12 Eylül sabahı gelişmeleri şu başlıkla duyurmuştur: *“Hükümet ve Parlamento Feshedildi Silahlı Kuvvetler Yönetime El koydu.”* Genel Kurmay Başkanı Org. Kenan Evren'in mikrofon başında konuşma yaparken görüntülediği bir fotoğrafı eşliğine verilen bu haberde Milli Güvenlik Konseyi'nin bir numaralı bildirisini de ilk sayfadan yayınlanmış ayrıca şu ifadeler yer verilmiştir: *“Demirel, Ecevit ve Erbakan Silahlı Kuvvetler güvencesi altına alındı. Türkiye'nin en yakın askeri birliğe müracaatı istendi. Yurtta sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Yurt dışına çıkışlar yasaklandı. Liderliğini Milli Güvenlik Konseyi Başkanı olarak Orgeneral Kenan Evren'in yaptığı harekât olaysız sona erdi.”*<sup>285</sup>

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1980 tarihli nüshasında, *“Silahlı Kuvvetler Yönetime El Koydu”* manşetini kullanmıştır. Haberin devamı şu şekilde verilmiştir: *“Tüm yurtta sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı kondu. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırıldı.”* Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in asker selamı yaparken çekilmiş bir fotoğrafı eşliğinde verilen haberde, ilk sayfada Evren imzalı bir numaralı bildiri yayınlanmıştır.<sup>286</sup>

Görüldüğü gibi Tercüman ve Cumhuriyet gazetelerinde Silahlı Kuvvetlerin yönetime müdahalesine ilişkin ilk günlük haberlerinde ne bir şaşkınlık ne de bir olumsuzluk ifadesi bulunmamaktadır. Aksine harekâtın olaysız geçtiği gibi vurgularla olumlama ve onaylamalar yapıldığı gözlenmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Milliyet Gazetesi 12 Eylül tarihli nüshasında darbeden söz etmemiştir. 12 Eylül tarihinde *“İstanbul'da 100 yere bombalı pankart*

---

<sup>285</sup> Tercüman, 12 Eylül 1980

<sup>286</sup> Cumhuriyet, 12 Eylül 1980

asıldı”<sup>287</sup> manşetiyle çıkan gazete, 13 Eylül 1980 tarihli baskısında ise darbeyi okurlarına duyurmuş ve manşetinde şu ifadeyi kullanmıştır: “*Evren: Yeni Yönetime Herkes Yardımcı Olmalı.*” İlk sayfada yer alan haberde ayrıca şu bilgilere yer verilmiştir: “*Yeni Hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar muvakkat bir zaman için yasama ve yürütme yetkileri Evren’in başkanlığında Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarıyla Jandarma Genel Komutanı’ndan oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacak. AP, CHP, MSP ve MHP liderleri şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacıyla Silahlı Kuvvetlerin koruma ve gözetiminde belirli yerlerde ikamet tabii tutulmuşlardır, durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır. Faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin yeniden hazırlanacak anayasadaki düzenlemeler ve yeni seçim ve partiler kanununa göre zamanı, koşulları, ilan edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine izin verilecektir.*”<sup>288</sup> Milliyet Gazetesi manşetinde tamamen Evren’in ifadelerine yer vermiş, karşı ya da farklı bir görüş belirtmediği gibi, aynı gün ilk sayfadan verdiği başka bir haberde de, “Ordu’nun yönetime gelmesi dışta olumlu karşılandı” başlığını kullanmıştır. Bu ifadelerle darbe karşısındaki konumunu ilk günden ortaya koyan Milliyet, ilerleyen günlerde de benzer tutumunu sürdürmüştür.

Hürriyet Gazetesi de daha ilk günden tutumunu belirgin biçimde ortaya koyan gazetelerin başında gelmektedir. Hayati Tek, gazetenin bu süreçteki tutumu hakkında şu yorumda bulunmaktadır: “*12 Eylül’e en açık desteği Hürriyet vermiştir. 10 Eylül’den itibaren yayınlanmaya başlan Lider başlıklı araştırma yazısı, orduya davetiye niteliğindedir. Sadun Tanju’nun söz konusu yazı dizisinden başka, Hürriyet’in 13 Eylül 1980 tarihli nüshasında çıkan haberlerde yer alan 27 Mayıs 1960/Türk Silahlı Kuvvetleri ilk uyarısını 20 yıl önce yapmıştı, 12 Mart 1971/ İkinci Uyarı 11 yıl sonra geldi ve 27 Aralık 1979/ Uyarı mektubu ve birliğe çağrı” başlıkları da gazetenin sadece 12 Eylül’ü değil, aynı zamanda 27 Mayıs ve 12 Mart’ı da desteklediğini ortaya koymaktadır.*”<sup>289</sup>

---

<sup>287</sup> Milliyet, 12 Eylül 1980

<sup>288</sup> Milliyet, 13 Eylül 1980

<sup>289</sup> Tek, a.g.e., s. 190

Darbeyi yıldırım baskı ile duyuran Hürriyet Gazetesi, “Ordu Yönetime El Koydu” başlığıyla gelişmeleri ana sayfasına taşımıştır. Sayfada habere eşlik eden görsel olarak, Kenan Evren’in gülümserken resmedildiği bir illüstrasyonu tercih edilmiştir. Birkaç gün önce duyurusu yapılmış olan Sadun Tanju’nun “Lider” başlıklı araştırma dizisi de 12 Eylül tarihli Hürriyet gazetesinde beşinci sayfadaki yerini almıştır. Atatürk’ün büyük boy bir resmi eşliğinde sunulan bu yazı dizisinde “Liderin Sınırları Çelik gibi Olmalı” başlığı kullanılmıştır. Hem taşra baskısında hem de yıldırım baskıda ortak kullanılan yazı dizisinin gerçek fotoğrafı olan Çerkez Ethem yıldırım baskıda kaldırılmış, yerine Atatürk fotoğrafı yerleştirilmiştir. Gazete, aynı araştırma yazısında şu ifadelerle yer vermiştir: “*Bugünün liderleri ise kendilerine karşı çıkanları, muhalefet edenleri bile vatana karşı suç işlemiş gibi cezalandırmaya bayılıyorlar.*”<sup>290</sup> Bu yazıda Atatürk’ün lider kişiliğine vurgu yapılırken dönemin siyasetçilerine de gönderme yapılmıştır. Hürriyet gazetesinin “Lider” başlıklı ve Atatürk’ün liderlik yönlerini ortaya koyan bu araştırmasının, 12 Eylül 1980 tarihinden birkaç gün önce başlamış olması bir tesadüf olsa da, gazetenin ilerleyen günlerde de Atatürk ile mevcut liderleri sürekli kıyasladığı görülmektedir. 12 Eylül’ün yasakladığı liderleri Atatürkçülükten uzak olmakla eleştiren gazete, Evren’i ve icraatlarını ise “Atatürk yolunda” şeklinde tanımlayacaktır. Nitekim 13 Eylül 1980 tarihli Hürriyet Gazetesi tam da bu manşetle çıkmıştır okurlarının karşısına: “Atatürk Yolunda Devam” Gazete darbenin ilk gününde ana sayfasında şu satırlara yer vermiştir: “Terörün Sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyinde.”

---

<sup>290</sup> Hürriyet, 12 Eylül 1980, s. 5



Darbeyi açıkça meşru gören ifadelerle yer veren Hürriyet Gazetesi, ayrıca sayfanın en üstünde Atatürk'ün gözlerinin resmedildiği bir çizimle birlikte Hürriyet imzasıyla şu satırlara yer vermiştir:

“Atam,

*Ne sağ ne de sol, Atatürk Türkiye'si doğrultusunda bu ülkenin haysiyetli kişileri olarak, birlik içinde dipdiri ve senin yolundayız. Şuna asla şüphen olmasın, Senin emanetin, Cumhuriyet ilelebet payidar olacaktır. Hainler, gafiller, tüm iç ve dış düşmanlar hak ettiklerini bulacaklardır. Müsterih ol Atam.*  
*Hürriyet”*<sup>291</sup>

Darbenin ertesi günü, darbeyi “Atatürk Yolunda bir icraat” olarak tanımlayan manşetinin yanı sıra, Hürriyet gazetesinin köşe yazarlarının yazı ve yorumlarında da daha ilk günden 12 Eylül harekâtını Atatürk ve Atatürkçülük ile özdeşleştirme çabası gözlenmektedir. Örneğin, Hasan Pulur'un 13 Eylül 1980 tarihli “Babadan Bizlere, Bizlerden Torunlara” başlıklı köşe yazısı bir Atatürk portresi eşliğinde sunulmuş ve yazıda önce Mustafa Kemal Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, ardından da Kenan Evren'in bir numaralı bildirisine yer verilmiştir. İki metnin birbirini tamamlayıcı bir şekilde köşe yazısı içinde arka arkaya sunulması, Evren'in Atatürkçü bir çizgide olduğunun ve 12 Eylül harekâtının Atatürkçü bir harekât olduğunu vurgulamaktadır.

<sup>291</sup> Hürriyet, 13 Eylül 1980



Pulur, 1920'lerden 1980'lere ifadesini kullandığı yazısında 1980'lerin şartlarıyla 1920'leri karşılaştırmış ve hem şartların hem de Atatürk ile Evren'in attığı adımların benzerliğine vurgu yapmıştır.<sup>292</sup> Diğer yandan Sadun Tanju imzalı "Lider" başlıklı yazı dizisi de devam etmektedir. Yazı dizisinin 13 Eylül 1980 tarihli Hürriyet gazetesindeki metnin başlığı şu şekildedir: "*Lider kendisini izlemekten pişman olmayacağımız adamdır.*" Metnin ayrıntılarına bakıldığında ise şu ifadeler göze çarpmaktadır: "*Mustafa Kemal gibi sabırlı, akılcı, insanı ve toplumu bilir, insan haysiyetine düşkün değer yargıların koruyucu, bilgili, tecrübeli olmadıkça da kimse liderliğe sıvanmasın*"<sup>293</sup> Araştırmanın 13 Eylül'de yayınlanan bölümünde de yine dönemin liderleri ile Atatürk kıyaslanmış ve günün liderleri aşağıdaki satırlardaki ifadelerle kıyasıya eleştirilmiştir.

*"Bugün liderler Kurtuluş Savaşı günlerinden daha zor koşullar içinde bulunduğumuz iddiasındadırlar. O zaman birlik vardı. Dış düşmana karşı vatani ve milleti kurtarma heyecanı tüm halkı bir ideal etrafında birleştiriyordu diyorlar. Hangi birlik? Mustafa Kemal iç ve dış düşmanlara karşı bir kurtuluş ideali etrafında halkı toplayabilmek için neler çektiğini Nutuk'da yazmış ve okumuştur... Bugünün liderleri örgüt hiyerarşisinin kendilerine kazandırdığı doğal yetkileri bile kullanırken türlü dengeleri tavizler peşinde koşturmaktadırlar ve olağanüstü koşulların gerektirdiği öncülük görevlerini yapamamaktadırlar. Bugün onların yüzünden her şey olduğundan karanlık ve umutsuz görünüyor... Eğer bütün vatani ve milleti tehdit eden büyük bir tehlike varsa onu savuşturmak da herkesin görevi olmalıdır. Bugünkü liderler, tehlikeyi yalnız kendileri görüyorlarmış ve kendi adamlarıyla yangını söndürmeyi becerebilirlermiş gibi davranıyorlar... Mustafa Kemal'in bütün güçleri kullanmayı amaçlayan liderlik anlayışı ile kendi sınırlı güçlerini arenaya sürmek isteyen modern gladyatörlerimiz nasıl da zıt düşüyorlar..."<sup>294</sup>*

Dönemin liderleri ile Atatürk'ün uygulamalarının kıyaslandığı bu yazı dizisinde, önceki gün 12 Eylül yönetiminin emriyle gözetim altına alınmış olan liderler yangını söndürememekle yani beceriksizle suçlanmıştır. Tanju yazı dizisinin genelinde olduğu gibi bu bölümünde de bahsi geçen liderlerin Atatürk vizyonundan uzak olduğunu vurgulamıştır. Aynı tarihte Hürriyet gazetesinin aynı sayfasında günün sözü kutucuğunda Atatürk'ün şu sözüne yer verilmiştir: "*Milli Mücadelelere*

<sup>292</sup> Hasan Pulur, "Babadan Bizlere, Bizlerden Torunlara" **Hürriyet**, 13 Eylül 1980, s. 5

<sup>293</sup> Sadun Tanju, "Lider", **Hürriyet**, 13 Eylül 1980, s. 7

<sup>294</sup> A.g.e.

*şahsi hırs değil, milli ideal, milli onur sebep olmuştur.*” Aynı sayfanın etek kısmında ise yine bir kutucuk içinde Atatürk diyor ki başlıklı şu ifadelerle rastlanmaktadır: *“Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen modern ve bütün mana ve şekliyle olgun bir topluluk haline getirmektir. İnkılâplarımızın esas gayesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri perişan etmek zaruridir”* Gazetede yer alan tüm bu ifadelerden, 12 Eylül harekâtının Atatürk’ün sözleriyle bir nevi desteklendiği sonucuna varmak mümkündür. Özenle seçilen ve gazetenin pek çok farklı yerinde karşımıza çıkan Atatürk’ün hatıraları, sözleri ve günün liderleriyle kıyaslanması neticesinde, kamuoyunda, günün liderlerinin yetersiz olduğu ve 12 Eylül harekâtının da haklı olduğu algısı yaratılmaya çalışılmıştır.

Hürriyet gibi Cumhuriyet Gazetesi de 13 Eylül 1980 tarihli nüshasında darbenin “Atatürkçü” olduğuna vurgu yapan bir manşetle çıkmıştır okurlarının karşısına. “Ana Hedef Atatürkçülük” manşetiyle yayınlanan gazete, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Evren’in konuşma ve açıklamalarına yer vermiş, ayrıca Evren’in mikrofon başında bir resmini kullanmıştır. Yazılı basın 12 Eylül rejiminin tam da istediği şekilde, 12 Eylül darbesini, Atatürkçü ve Atatürkçülük hedefinde bir hareket olarak yorumlayıp, kamuoyuna sunması, elbette tesadüf değildir. Darbenin hedefinin Atatürkçülük olduğu vurgusunun yazılı basın yoluyla kamuoyuna iletilmesinin ardında darbenin Atatürk üzerinden meşrulaştırılması hedefi olduğu gözlenmiştir.



13 Eylül tarihli Hürriyet Gazetesi, Kenan Evren'in diğer komutanlarla birlikte 12 Eylül günü Anıtkabir'e yaptığı ziyarete de geniş yer ayırmıştır. Evren'in Anıtkabir özel defterine yazdığı metne de yer veren gazete, 12 Eylül harekâtının "Atatürkçü" yönünü bir kez daha vurgulamıştır.<sup>295</sup>

Gazetelerin, 12 Eylül harekâtını "Atatürkçü bir hareket" olarak sunması, kamuoyunu rahatlatmayı ve askeri yönetime güveni artırmayı hedeflemektedir. Darbe yapan kadroyu Atatürk ile özdeşleştiren haberlerin 12 Eylül'ün hemen ertesinde çok yoğun bir şekilde pek çok gazete tarafından benzer şekilde sunulması, darbeye meşruiyet kazandırma çabasının yanı sıra, halkın darbeye karşı olan tutumunu da olumlu yönde etkileme gayreti olarak değerlendirilmektedir.

Hürriyet Gazetesi darbenin meşruiyetini sadece Atatürk üzerinden değil, farklı aktörler üzerinden de anlatma çabasına girişmiştir. Örneğin, dış dünyanın da darbeden bir anlamda memnun olduğu algısı yaratılmıştır. 13 Eylül 1980 tarihli gazetenin iç sayfalarında dış dünyanın tepkilerine yer veren Hürriyet gazetesi, darbenin dış dünyada olumlu karşılandığını hatta Evren'in "ilerici" olarak tanımlandığını vurgulamıştır. "Dış Basın Ne Diyor" üst başlığıyla verilen haberde şu ifadeye yer verilmiştir: "*Alman Televizyonu: Evren ilerici, ülke sever bir asker*" Associated Press, Tass Ajans, Fransız Ajansı ve Reuters gibi uluslararası ajansların yanı sıra, Alman Televizyonu ve Beyaz Saray'ın açıklamalarına yer verilen haber metninde, neredeyse tüm dünyanın darbeye olumlu yaklaştığı izlenimi verilmektedir. "Beyaz Saray: Evren'e Güvenle Bakıyor" gibi alt başlıkların da kullanıldığı haberde, darbenin anarşiyi önlemek için yapıldığının altı çizilmiştir.<sup>296</sup>

Dış dünyanın darbeye olumlu baktığı vurgusunu Tercüman ve Milliyet gibi gazetelerde de görmek mümkündür. 13 Eylül 1980 tarihli Tercüman gazetesi ana sayfada, dış dünyanın görüşünü yansıtmış ve "*Ordu mecbur kaldı*" başlığını kullanmıştır.<sup>297</sup> Evren'in açıklamasının NATO'da sevinçle karşılandığını da belirten gazete, bu tutumuyla, kamuoyuna dünyanın da alkışladığı bir sürecin içinde

<sup>295</sup> **Hürriyet**, 13 Eylül 1980, s. 9-10

<sup>296</sup> **Hürriyet**, 13 Eylül 1980, s. 3-8

<sup>297</sup> **Tercüman**, 13 Eylül 1980, s.1

bulunulduğu intibası vermektedir. Milliyet Gazetesi de benzer bir şekilde 13 Eylül 1980 tarihli nüshasının ilk sayfasında yer verdiği haberde “Ordu’nun yönetime gelmesi dışta olumlu karşılandı” başlığını kullanmıştır.

Çalışma kapsamındaki gazetelerden özellikle Tercüman ve Milliyet gazetelerinin yabancı basının 12 Eylül darbesine yönelik olumlu yaklaşımına yer veren haberleri Türk kamuoyuna duyurduğu gözlenmektedir. Ancak dış basında 12 Eylül darbesine olumsuz yaklaşan pek çok haber de yer almıştır. Fakat dış basının 12 Eylül hakkındaki olumsuz yorum ve haberleri, Türk kamuoyuna aynı iştahla duyurulmadığı gözlenmiştir.

Köşe yazarları da 12 Eylül’ü takip eden ilk günlerde darbenin haklılığına ilişkin yazılar yazmışlardır. 13 Eylül tarihli gazetede, komutanların biyografilerini de yayınlayan Tercüman gazetesinin köşe yazarları da 12 Eylül darbesinin haklılığına vurgu yapmıştır. Gazete yazarlarından Ahmet Kabaklı, “Devlet ve Milletın Hayrına” başlıklı köşe yazısında önce 12 Eylül öncesindeki güvensiz ortamı hatırlatmış, yazının sonunda ise silahlı kuvvetlere başarı dileklerini şu sözlerle iletmiştir: “*Şimdi emir ve komuta zinciri içinde ve emirle muhtemel kardeş kavgasını önlemek, tezat içine düşen anayasal kuruluşlara nizam vermek, devletimize yakışan şan ve şerefi kurtarmak, iç ve dış düşmanları kahretmek azmiyle gelen Türk Silahlı Kuvvetleri’ne kesin başarılar dilemek ve yurdumuzun işler bir demokratik devlet statüsüne geldiğini görmek, milletimizin gönülden dileğidir.*”<sup>298</sup> Aynı gazetenin yazarlarından Rauf Tamer de, “*Ordu yabancı bir ülkenin değil, bizim ordumuzdur. Bağrımızdan çıkmıştır.*” sözleriyle orduya destek vermiştir.<sup>299</sup> Tercüman gazetesinin bir diğer yazarı Ergun Göze de 13 Eylül tarihli yazısında darbenin boş yere gerçekleşmediğinin, anarşi gibi sebeplerden doğduğunun altını çizmiş ve şunları kaydetmiştir: “*Anarşinin, bölücülüğün, komünizmin ve diğer sapık akımların azdırdıkları gerilimli şartlardan çıkan ordu müdahalesini, milletimize has medeniyete, milli varlığa ve iradeye saygılı ve devlet birliğini her şeyin üzerinde tutan bir fedakârlık ve tarih şuurundan aldığımız temkin ve uzak görüşle karşılıyor,*

<sup>298</sup> Ahmet Kabaklı, “Devlet ve Milletın Hayrına”, **Tercüman**, 13 Eylül 1980, s. 2

<sup>299</sup> Rauf Tamer, “Demokrasi Bitmez”, **Tercüman**, 13 Eylül 1980, s. 2

*üzerimize düşen milli vazife şuurunu dileyerek, devletimizin bölünmezliği ve bekası için en içten dualarımızla bekliyoruz”* <sup>300</sup>

Hürriyet Gazetesi köşe yazarlarından Oktay Ekşi de 12 Eylül harekâtının hemen ertesinde yazdığı köşe yazısında hareketin “haklılığını” vurgulamıştır. 13 Eylül tarihli gazetede ki köşesinde Oktay Ekşi, “Oh Olsun Demeli mi” başlıklı yazısında darbenin ayak seslerinin çoktandır duyulduğunu ancak siyasilerin gerekli uyarıları dikkate almadığını ifade ettikten sonra, yazısını şu sözlerle sonlandırmıştır: *“Bütün kamuoyunun beklentilerini dile getiren bu istekleri savsaklayan siyasilerimiz bugünkü sonuçtan başka neyi bekliyorlardı”* <sup>301</sup>

Milliyet Gazetesi yazarlarından Refik Erduran’ın tutumu da diğerlerinden farklı değildir. Erduran da 13 Eylül tarihli köşe yazısında darbenin dökülen kanı durdurmakta olduğunu ifade etmiş ve darbeyi şu sözlerle haklı bulduğunu ifade etmiştir: *“...Başka ülkelerde yönetim olağanüstü bir yoldan el değiştirirken genelde kan akar. Bizde ise 12 Eylül 1980 yıllardır kansız geçen ilk gün oldu. Herkes kafasında dilediği yorumu ve soyut değerlendirmeyi yapabilir. Ama bu somut durumun büyük çoğunluğa rahat bir soluk aldıracağı gerçeğini hesaba katmamak yanıltıcı sonuçlara götürür yorumcuyu... Bir diş hekimi istediği için çekmez çürük diş. Çürümüş olduğu ve ağrısına dayanılmadığı için çeker.”* <sup>302</sup>

Darbenin üzerinden iki gün geçtiğinde 14 Eylül tarihli gazetelerde, gazetelerin aldıkları pozisyonların daha da netleştiği görülmektedir. Örneğin Tercüman gazetesi 14 Eylül tarihli nüshasının ilk sayfasında Tercüman imzalı “Allah Yardımcıları Olsun” başlıklı bir başyazı yayınlamıştır. Demokrasinin faziletlerinden söz edilen başyazıda, demokrasinin ideal bir rejim olduğu ancak, 12 Eylül harekâtının demokrasiyi çökertmek olarak yorumlanmaması gerektiği ifade edilmiştir. Demokrasinin zaten son yıllarda yozlaştırılmış olduğu belirtilen başyazıda, TSK’nın demokrasiyi yeniden getirme taahhüdü hatırlatılmıştır. Yazıda şu ifadeler yer verilmiştir: *“...demokrasiye işlerlik ve sıhhat kazandıracak bir ortamın*

<sup>300</sup> Ergun Göze, “Tarih Şuuru”, **Tercüman**, 13 Eylül 1980, s. 4

<sup>301</sup> **Hürriyet**, 13 Eylül 1980, s. 3

<sup>302</sup> Refik Erduran, “Serinkanlılıkla”, **Milliyet**, 13 Eylül 1980

*oluşturulması için bir geçiş dönemine girmiş bulunuyoruz. Dileğimiz o geçiş döneminin gözbebeğimiz olan ordumuzu çok uzun süre asli görevinden uzak tutarak yıpratmamasıdır... Türk ordusu Türk milletinin ordusudur. Bir sınıfın, bir zalimin ordusu değil. Milli Güvenlik Konseyi bildirisindeki her satırda bütün Türk milletinin özlemleri vardır. O bildiride Türkiye insanının sınımsız yüreği atmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri çok zor çok önemli, fakat Türk milletinin bütünlüğü, mutluluğu ve güvenliği için mutlaka yerine getirilmesi zorunlu olan bir görevi üstlenmiştir. Ve belki de bu son şansımızdır. O yüzdendir ki Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu çetin, bu hayati görevinde başarılı olması, yüz akıyla sonuç alması için herkesin, hepimizin elinden geleni yapması gerektiğine yürekten inanıyoruz. Allah yardımcıları olsun”<sup>303</sup>*

Tercüman gazetesi 14 Eylül tarihli nüshasında ilk sayfadan darbeye ilişkin haberleri vermeyi sürdürmüş ve ilk sayfasında darbeyi sıradanlaştırma çabası olarak yorumlanabilecek şu başlıklara yer vermiştir: “Hayat Normale Dönüyor”, “Ordunun İktidarda Kalma Hırsı Yok.” Tercüman Gazetesi'nin 14 Eylül nüshasında yer alan köşe yazıları da 12 Eylül darbesini yorumlamaya devam etmiştir. Bu yazılar arasında Nazlı Ilıcak'ın yazısı hem kendi gazetesindeki köşe yazarları hem de çalışmada incelenen diğer gazetelerdeki köşe yazarları arasında farklılaşmaktadır. 12 Eylül darbesini takip eden süreçteki ilk yazısı ile Ilıcak, gazetesinin orduyu destekleyen tavrına rağmen, darbeye karşı net bir tavır koyabilmiştir. Neredeyse tüm köşe yazarlarının suçu ve sorumluluğu siyasi kadrolara yüklediği bir süreçte, Ilıcak'ın siyasi kadrolara sahip çıkması da yine kendisini farklılaştıran bir unsur olarak öne çıkmıştır. “12 Eylül Harekâtı” başlıklı bu yazısında Ilıcak, şu ifadelerle yer vermiştir: “...Ve kıyamet koptu. Dünyanın sonu değilse bile demokrasinin sonu geldi... Balık ancak suda yaşar, gazeteci çok partili demokraside. Çünkü görevimiz sadece alkışlamak değildir. İşin kolayı biz dememiş miydik diye, sorumluluğu siyasi kadrolara yüklemek, konuşmak ve kendini savunma hakkına sahip bulunmayan kimseleri yerden yere çalmaktır. Biz böyle yapmayacak, onlarla hesaplaşmak için yeniden yerlerini almalarını bekleyeceğiz. Tam tersine bugün onları müdafaa edeceğiz. Eğer demokrasinin bir an evvel geri gelmesini istiyorsak, siyasi kadroların ayakta kalmasına çalışmalıyız.”<sup>304</sup>

<sup>303</sup> “Allah Yardımcıları Olsun”, **Tercüman**, 14 Eylül 1980, s.1-9

<sup>304</sup> Nazlı Ilıcak, “12 Eylül Harekâtı”, **Tercüman**, s.1-9

Nazlı Ilıcak'ın net tavrına rağmen, aynı gazetede yazan, Ahmet Kabaklı ve Ergun Göze gibi isimler ise 4 Eylül tarihli köşe yazılarında darbenin karşısında değil yanında durmaya devam etmişlerdir. Dahası hem Ahmet Kabaklı hem de Ergun Göze, TSK'ya yardım edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. 14 Eylül tarihli yazısında Ahmet Kabaklı şu ifadelerle yer vermiştir: *“Verdiği sözde durduğu bugüne kadar birkaç kere sabit olan, şahsiyet ve şereflerine milletçe ve dünyaca güvenilen... Türk Silahlı Kuvvetlerinin verdikleri söz istikametinde, başarılı olabilmeleri için, Türk milleti hiçbir yardımı esirgemeyecektir. Esasen bulunduğumuz hür dünya camiası içinde, demokratik cumhuriyetten başka herhangi bir tavra yönelmek imkanı hatırlardan dahi geçmez”*<sup>305</sup> Ergun Göze ise 12 Eylül hareketinin eşyanın tabiatından kaynaklandığını ifade etmiş ve yazısında şu ifadelerle yer vermiştir: *“Şimdi vazifemiz orduya yardım etmektir. Önce devlet ve Millet bütünlüğünü bozucu bölücü ve yıkıcı hareketlerin önünün orduya ait tedbirlerle alınması ve sahanın temizlenmesi için girişeceği hareketlerde orduya yardımcı olmak gerekir”*<sup>306</sup>

Diğer yandan 12 Eylül harekâtının Atatürk ve Atatürkçülük ile ilişkilendirilmesi çabası 14 Eylül 1980 tarihli Tercüman gazetesinin kimi köşe yazılarında da kendini göstermektedir. Örneğin, Rauf Tamer yazısını şu ifadelerle sonlandırmaktadır: *“...Demokrasiye layık olabilmek için herkes görev başına. Atatürk çizgisinde buluşmak üzere herkes depar yerine”*<sup>307</sup> Tamer'in bu ifadelerinde, 12 Eylül hareketinin, toplumu “Atatürk çizgisine getirmek” gayesinde olduğu vurgusu göze çarpmaktadır. Tamer'in de desteklediği anlaşılan bu gaye doğrultusunda herkesi göreve davet ettiği görülmektedir. Benzer bir şekilde aynı gün Tercüman'da yer alan köşe yazısında Erol Dolu, harekâtın Atatürkçü duruşuna vurgu yapmış ve şu satırlara yer vermiştir: *“...Atatürkçü ve milliyetçi görüşün ışığı altında en kısa zamanda parlamenter rejime kavuşacağız... Türk milleti çok büyük bir millettir. Atatürkçü ve milliyetçi yoldan ayrılmayanların Allah yardımcısı olsun...”*<sup>308</sup>

<sup>305</sup> Ahmet Kabaklı, “On Yıldan Beri Ne Dedikse”, **Tercüman**, 14 Eylül 1980, s. 2

<sup>306</sup> Ergun Göze, “27 Mayıs ve 12 Eylül”, **Tercüman**, 14 Eylül 1980, s. 4

<sup>307</sup> Rauf Tamer, “12 Eylül...”, **Tercüman**, 14 Eylül 1980, s. 2

<sup>308</sup> Erol Dolu, “Altı Kadifeli Postal”, **Tercüman**, 14 Eylül 1980, s. 2

Darbenin Atatürk ve Atatürkçülük ile özdeşleştirilmesine katkıda bulunan bir başka yorum da 14 Eylül 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yer almaktadır. Oktay Akbal'ın "Atatürk'ü Anlamak" başlıklı köşe yazısında Akbal, 12 Eylül rejiminin Atatürk devrine dönüş niyetinde olduğunu hatırlattıktan sonra Atatürk'ün çeşitli konulardaki görüş ve sözlerine yer vermiştir. Akbal yazısını şu sözlerle sonlandırmıştır: *"İşte böyle sağlam düşüncelere dayanır Atatürk ilkeleri. Bugünlerde Kemal Atatürk'ün sözlerini yeniden okumak gerek. Yönümüzü bulmak, gerçekleri görmek, nereden gelip, nereye gittiğimizi bilmek için"*<sup>309</sup> Akbal bu yazısı ile Atatürk'ün seçilmiş sözleri üzerinden bir anlamda Atatürkçülüğün tarifini yapmakta ve 12 Eylül rejiminin de kendisinin yorumladığı bir "Atatürkçülük" hedefinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer yandan gazetenin aynı sayfasının üst kısmında yer alan bir başka yazıda da yine Atatürk vurgusu hakimdir. Olaylar ve Görüşler köşesinde Emekli Albay M. Fazlı Karadağ'ın "Atatürk Döneminde Türkiye" başlıklı yazısına yer verilmiştir. Bu yazıda Atatürk dönemi Türkiye'si şu şekilde özetlenmiştir: *"Yurt, din, mezhep, soy, sınıf kavgalarına sahne olmamış, vatanda gençlerin kanı akmamıştı. Halk ne terör, ne anarşi, ne mezhep kavgalarıyla karşılaşmamıştı. Atatürk'ün Cumhuriyet'i emanet ettiği gençlik, akıncı, ülkücü, komando, sağcı, solcu kamplara ayrılmamıştı."*<sup>310</sup>

Cumhuriyet Gazetesi'nde aynı gün yayınlanan Mehmed Kemal imzalı bir başka makalede ise "Atatürk'ü Anlamak başlığı kullanılmış" ve "Atatürkçülüğe dönüşün hedeflendiği yeni dönem için uyarılarda bulunulmuştur. Kemal yazısını şu satırlarla sona erdirmektedir: *"Yeni bir dönem başlıyor... Adı Atatürkçülük olduğuna, Atatürk'ün özüne dönüleceğine göre, Atatürk dönemini görmüş bir insan olarak, gözlemimiz sağlam dayanaklara dayanacaktır. Her şeyden önce Atatürk'ün kimliğini, ne yaptığını, ne yapmak istediğini, nelerin yapılmasını istemediğini çok iyi tanımlayabiliriz. Tehlikeli olan Atatürk ve Atatürkçülük adına yanlışlar yapmaktır. Bundan kendini çok güçlü sananların da özenle çekinmesi gerekir."*<sup>311</sup>

<sup>309</sup> Oktay Akbal, "Atatürk'ü Anlamak", **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1980, s. 2

<sup>310</sup> M. Fazlı Karadağ, "Atatürk Döneminde Türkiye", **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1980, s. 2

<sup>311</sup> Mehmed Kemal, "Atatürk'ü Anlamak", **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1980 s. 5



Görüldüğü gibi pek çok yazar, Milli Güvenlik Konseyi'nin dile getirdiği gibi 12 Eylül hareketinin amacının Atatürk'e dönüş olduğunda hemfikir görünmektedir. Ancak özellikle Cumhuriyet Gazetesi, Atatürkçülüğün tanımlanması gerektiği anlamına gelecek yorumlara yer vermiş ve darbeyi takiben çeşitli yazarlar tarafından Atatürkçülük tanımları yapılmaya başlanmıştır. 18 Eylül 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yer alan Oktay Akbal'ın yazısı da bu arayışa örneklerden biri olarak gösterilebilir. Akbal, "Atatürk'ü Anlamak" başlıklı yazısında, Atatürkçülüğe dönüşten bahsedilen günlerde gerçek Atatürkçülüğün ne olduğunun iyi anlaşılması gerektiğini vurgulamakta ve kendi Atatürkçülük tanımını yapmaktadır. Bu tanımda Atatürkçülüğe dair şu ifadeler yer verilmektedir: *"Atatürkçülük her şeyden önce akılcıdır. Her türlü gericiliğe, yobazlığa, bağnazlığa, doğmacılığa, boş inançlara, doğa dışı düşüncelere kesinlikle karşıdır. Çağımızın bilimsel düşüncesini, düşünce özgürlüğünü ve onun yol göstericiliğini benimsemiştir. Atatürkçülük baskı, korku ve bütün totaliter yöntemlere kesinlikle karşıdır çünkü insancıdır, insanlık değerlerine saygı gösterilmesini ister. Atatürkçülük bilim dışı her yönetime ve uygulamaya karşıdır. Atatürkçülük saldırganlığa karşıdır, barışçıdır. Atatürkçülük her türlü iç ve dış sömürüye karşı olduğundan emperyalizm ve feodalizme karşıdır. Atatürkçülük halkın katılmadığı her türlü yönetime ve girişime karşıdır, gerçek halk egemenliğinden yanadır. Atatürkçülüğün ilkeleşen başlıca hedefleri ulusal tam bağımsızlık, çağdaşlaşma, ulusal egemenliktir."*<sup>312</sup>

Müdahalenin Atatürkçü bir hareket olduğu algısını işleyen bir diğer köşe yazarı da Cüneyt Arcayürek olmuştur. 14 Eylül tarihli Hürriyet Gazetesindeki köşe yazısında, ordunun Atatürk ilkelerine bağlı olduğunu bu nedenle kimsenin telaş etmesine gerek olmadığını ifade etmektedir. Yazıda şu ifadeler yer verilmiştir:

*"...Ve ordu biliyorduk ki, Atatürk'ün kurduğu cumhuriyetin laik, demokratik ve hukuk düzeni içindeki geleneksel kurallarına sıkı sıkıya bağlı idi ve bağlı olduğunu da son kez yine gösterdi. Hiç kimse telaşa kapılmasın ve gülüp geçmesin, ordu müdahalesinden sonra şimdi böyle yazıp çalım yaptığımız gibi bir yanılgıya kapılmasın... Ordu bu son aşamada geleneksel Atatürkçülüğünü gösterdi ve müdahale kesinleşti. Orgeneral Evren'in böyle müdahalelere hiç yatkın olmadığını, hiçbir*

---

<sup>312</sup> Oktay Akbal, "Atatürk'ü Anlamak", **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1980, s. 2

*zaman arzulamadığını bizzat biliyorum. Defaatle konuştum kendisiyle. Her seferinde bütün iyi niyetiyle ülke için gerekli gördüklerini yetkili kesimlerin sağlamasından yana olduğunu içi yanarak anlatmış, sonuç alınamamasından duyduğu üzüntüyü dile getirmişti. Nihayet Evren Paşa, ordunun başıdır ve ordu geleneksel Atatürkçülüğe bağlı bir güç olduğu için bir gün ‘Yapılmayanları yapmak zorunda kalabilirdi’ Bu zorunluluk 12 Eylül günü ve gecesi gerçekleşti.”<sup>313</sup>*

Arcayürek’in darbeyi Atatürkçülüğün bir gereği ve kaçınılmaz sonucu olarak sunduğu bu yazısına göre, ordu “geleneksel Atatürkçülüğünü” darbe ile göstermiştir. Arcayürek’in yazısındaki ifadeler bakılırsa, ordu Atatürkçülüğe bağlılığını darbe ile göstermiştir. Ancak Arcayürek’in yazısı kendi içinde çelişkiler de barındırmaktadır. Arcayürek bir yandan, askeri müdahaleyi “geleneksel Atatürkçülüğün bir gereği” yani olumlu bir tavır olarak nitelendirmesine ve okurlarına telaş etmemelerini tavsiye etmesine rağmen, diğer yandan Orgeneral Evren’in müdahaleden yana olmadığını altını çizmiştir. Evren’in neredeyse mağdur olarak gösterildiği bu yazı ortaya şöyle bir çelişki de çıkarmaktadır: Eğer müdahale “geleneksel Atatürkçülüğün bir gereği” ise ve Evren de müdahaleyi arzulamıyordu ise öyleyse Evren “Geleneksel Atatürkçü değil midir?”

Bu tür çelişkileri 12 Eylül’ü takip eden pek çok yazıda görmek mümkündür. 12 Eylül darbesinin Atatürk ve Atatürkçülük ile tanımlanmaya çalışılması elbette farklı Atatürkçülük tanımlarını ve farklı bakış açılarını, hatta çoğu zaman çelişkileri de beraberinde getirmiştir. Hangi eylemin Atatürkçü olduğu hangisinin Atatürkçü olmadığı farklı kesimlerce farklı şekillerde yorumlanmıştır. Orgeneral Evren’in neredeyse tüm konuşmalarında dikkat çeken unsur ise karşılaşılan bütün sorunların “Atatürkçülükten sapmaktan” kaynaklandığıdır. Davut Dursun dönemin Atatürkçülük anlayışını şu şekilde özetlemektedir:

*“Evren’in konuşmalarından karşı karşıya kalınan bütün sorunların Atatürkçülükten sapmaktan kaynaklandığına inanıldığı, bu sapışın temel nedeninin muhteris politikacıların çevirdikleri dolaplar ve yabancı ideolojilerin yurda sızmaları olduğu anlaşılmaktaydı. Bu bakımdan 12 Eylül rejimi, başından itibaren Atatürkçülüğü fevkalade önemsemiş ve*

<sup>313</sup> Cüneyt Arcayürek, “Türkiye Demokratik Laik Bir Ülkedir”, **Hürriyet**, 14 Eylül 1980, s.1-11

*Evren'in ilk konuşmasında belirttiği üzere Atatürk ilkelerine yeniden güç ve işlerlik kazandırmak için özel bir çaba gösterilmiştir.”<sup>314</sup>*

Yukarıdaki ve çalışmanın devamındaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, basın da Evren'in bu yaklaşımına destek vermiştir. Basında dönemin politikacılarının sürekli olarak eleştirildiği, güvenilmez kişiler olarak sunulduğu ve kötülendiği gözlenirken, 12 Eylül rejimi “Atatürkçü” olarak sunulmuş ve bu yönüyle de “güvenilir” olarak lanse edilmiştir.

12 Eylül’ü takip eden ilk günlerde 12 Eylül’ü Atatürk’le özdeşleştiren yorumlardan birine de Milliyet Gazetesinde rastlanmaktadır. İsmet Giritli imzasıyla 17 Eylül tarihli Milliyet Gazetesinde yayınlanan yorum yazısında “12 Eylül’ün İdeolojisi Kemalizm’dir.” başlığı kullanılmıştır.<sup>315</sup> Yazının spotunda şu ifadelere yer vermiştir:

*“Türk Silahlı Kuvvetleri devleti her geçen gün biraz daha karanlığa ve acze itenlere dur demek, Atatürk ilkelerine ve demokrasiye yeniden işlerlik kazandırmak için ülke yönetimine el koymak zorunda kalmıştır.”*

Kenan Evren'in askeri üniforması ile görüntülediği bir fotoğrafı eşliğinde sunulan yazıda şu ifadelere yer verilmiştir:

<sup>314</sup> Dursun, a.g.e., s. 103

<sup>315</sup> İsmet Giritli, “12 Eylül’ün İdeolojisi Kemalizm’dir”, *Milliyet*, 17 Eylül 1980, s. 5

*“Türk Silahlı Kuvvetlerinin yapmak mecburiyetinde bırakıldığı 12 Eylül operasyonunun ‘Kemalist’ nitelik ve hedef taşıdığı hareket ile ilgili bildiri ve beyanlardan apaçık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Esasen Türk Ordusu’nun Atatürk’e ve onun ilkelerine bağlılığı hatırlanırsa, Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyeti koruma ve kollama görevi ve emir komuta zinciri içinde yapılan bu harekâtın Kemalizm’in dışında bir ideolojik temeli olabileceğini düşünmek bile mümkün değildir... Tek bir oyun peşinde koşan siyasi partilerimiz, yüce Atatürk’ün Cumhuriyeti döneminde unutulmuş mezhep ayrılıklarını kışkırtmakta faydalar görerek, Erzincan, Sivas, Kahramanmaraş, Tunceli ve Çorum illerinde siyasi çıkarları uğruna vatandaşlarımızın birbirlerini katletmelerine neden olmuşlardır... Milli Güvenlik Konseyi içinde bulunduğumuz buhrandan çıkmamız için disiplinli ve her türlü tasarrufa ağırlık veren bir yaşam ve dayanışma ortamına girişmesi ve iç barış ve huzurun sağlanmasında vazgeçilmez faktör olduğu düşüncesiyle Atatürk milliyetçiliğinden hız ve ilham almanın, politikada ‘Yurtta Sulh Cihanda Sulh’ ilkesine bağlı kalmanın, Milli mücadele ruhunun, millet egemenliğine, Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurunu yerleştirmek ve geliştirmenin zorunluluğuna kanidir”*

Türk Silahlı Kuvvetleri ise bu süreçte yazılı basında Atatürk’ün en kıymetli miraslarından biri olarak konumlandırılmış ve “gözbebeğimiz, bizim ordumuz” gibi ifadelerle anılmıştır. 12 Eylül’ü takip eden süreçte pek çok yazarın, olanlardan orduyu sorumlu tutmama eğilimi içinde olduğu gözlenmektedir.

14 Eylül tarihli Hürriyet Gazetesinde yer alan köşe yazısında Bedii Faik de durumun bu noktaya gelmiş olmasının sorumlusunun ordu olmadığını vurgulamıştır. Faik’in yazısında şu ifadelerle rastlanmaktadır: *“Nihayet demokrasimizi o askeri hastaneye karga tulumba yakalayarak götürmediler. Onu elbirliği ile bizler hasta ettik ve adeta sürükleye sürükleye götürüp hastane kapısına bıraktıverdik”*<sup>316</sup> Aynı gün Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu da, darbenin gelişinin sürpriz olmadığını, siyasi kadroların hatalarının bu sonuçta başka yol bırakmadığını ifade etmiştir. Mumcu’nun Türk Silahlı Kuvvetleri’nin tutumunu bir güvence olarak değerlendirdiği köşesinde şu satırlar yer almaktadır: *“Evet, kimsenin kimseye söyleyeceği bir söz yok: Bu sonuç sürpriz değildi, bekleniyordu. Bu çalkantıda, bu kan gölünde başka ne olabilirdi, ne beklenirdi? Bir parlamento on beş gün içinde*

<sup>316</sup> Bedii Faik, “Rüzgar Eken”, **Hürriyet**, 14 Eylül 1980

*seçilmesi gereken cumhurbaşkanını, akıl almaz vurdumduymazlıklarla altı aydır seçemezse, kim kime ne söyleyebilir? Günde ortalama yirmi yurttaşımızın can verdiği bir ortamda, kim hukuk devletinden anayasadan, demokrasiden söz edebilirdi? Bu enflasyonlu, devalüasyonlu düzeni bu kan gölü, elbette bir yerde noktalanacaktı. Ve noktalandı... Türk Silahlı Kuvvetleri çok partili yaşama geçtiğimiz günden bu yana oluşa gelen olaylar karşısında hiçbir zaman sürekli ve kalıcı bir askeri yönetim kurmayı düşünmemiştir. Bu tutum, değeri çok sonra anlaşılacak bir büyük güvencedir.”<sup>317</sup>*

Cumhuriyet Gazetesi 16 Eylül tarihinde baş sayfada yayınladığı imzasız yani gazetenin genel görüşünü yansıtan “Durum ve Zaman” başlıklı yazıda da, Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Org. Evren’e açıkça destek vermiş ve Org. Evren öncülüğünde Atatürk yoluna dönülme beklentisini yinelemiştir. Yazıda şu ifadelerle rastlanmaktadır: “... *Bu amaçta buluşmak Atatürk Cumhuriyeti’nin korunmasında ve kollanmasında birincil görevdir. Milli Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanı Org. Evren’in bu konuda duyarlı bir asker olduğuna da kamuoyu içtenlikle inanmaktadır.*”<sup>318</sup>

Demokrasiye müdahale eden, siyasi partileri yasaklayan, parti liderlerini gözetim altına alan bir askeri müdahaleden sadece 2 gün sonra gazetelerin hayatın normale döndüğünü bildiren yayınları da darbenin meşru gösterilmek istendiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Örneğin Milliyet gazetesi 14 Eylül tarihli nüshasının manşetinde “Hayat Normale Döndü” ifadesini kullanmış ve demiryolları, hava ve deniz ulaşımında seferlerin normale döndüğü vurgulanmıştır. Sadece ulaşım araçlarının seferlerine başlamasını, “Hayatın normale dönüşü” olarak değerlendiren gazetenin açıkça pembe bir tablo çizme gayretinde olduğu gözlenmektedir.

<sup>317</sup> Uğur Mumcu, “Bundan Sonra”, **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1980

<sup>318</sup> “Durum ve Zaman”, **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1980, s. 1-7



Yukarıda da değinildiği gibi, dış dünyanın darbeyi ve yeni yönetimi desteklediğine haberler yazılı basında sık sık yer almış ve dış desteğin vurgulanmasıyla, iç kamuoyunun da yeni yönetime güvenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Milliyet Gazetesi'nin 15 Eylül tarihli nüshasında "Dış Dünya Yeni Yönetimi Destekliyor" manşetiyle çıkması bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Milliyet 16 Eylül tarihli nüshasında da yine dış destekten söz eden haberlere yer vermiş ve ilk sayfasında "Batı Basını Ordu'nun Hareketine Olumlu Derken, Doğu Yorum Yapmıyor" başlıklı bir habere yer vermiştir.



Dış dünyanın desteğine ilişkin yazılı basındaki örneklere 15 Eylül tarihli Tercüman gazetesi de eklenebilir. Yankılar başlığı altında Hayat normale dönüyor alt başlığının kullanıldığı haberde Sunday Telegraph gazetesinden alıntı yapılmış ve NATO ülkeleri durumdan memnun başlığına yer verilmiştir.<sup>319</sup> 14 Eylül 1980 tarihli

<sup>319</sup> Tercüman, 15 Eylül 1980, s. 1

Hürriyet gazetesi de dış dünyanın Türkiye’de olanlara ilişkin bakışının son derece olumlu olduğunu ifade eden haberlere yer vermiştir: Gazetenin üçüncü sayfasında yer alan “Dünya Bizi Konuşuyor” başlıklı haberde, Alman Televizyonu, Die Welt Gazetesi, Frankfurter Allgemeine, New York Times ve benzeri yabancı yayınların görüşlerine yer verilmiştir. Haberde, “İngiliz basını askeri müdahaleyi sempatiyle karşıladı” şeklindeki alt başlık dikkat çekicidir. İngiliz basınına göre, askeri müdahalenin Batı’yı rahatlattığını, Daily Mail gazetesinin ise müdahaleyi, “Nazik Evren’in Barışçıl Müdahalesi” manşetiyle duyurduğu ifade edilmiştir.<sup>320</sup>

Aynı gün ”Eski Parlamenterler Konuştu: Yeni Yönetim Hayırlı Olsun” manşetiyle çıkan Hürriyet Gazetesi, darbeden eski siyasilerin bile memnun olduğunu vurgusunu yaparak, toplumun tüm kesimlerinin durumdan mutlu olduğunu vurgulamıştır. Mustafa Üstündağ, Nahit Mentеше, Fehmi Cumalıoğlu ve Necati Gültekin gibi isimlerin yorumlarına yer verilen haberde, eski siyasilerin hayırlı olsun dileklerine yer verilmiştir.

16 Eylül tarihli Milliyet gazetesindeki köşesinde basının o güne kadarki tutumunu değerlendiren Refik Erduran ise “Fırsatlar” başlıklı köşe yazısında müdahalenin koltuk hırsıyla yapılmadığını vurgulamış ve Orgeneral Evren isteseydi aylar önce Cumhurbaşkanı olabilirdi yorumunda bulunmuştur. Erduran, bu süreçte basına da önemli görevler düştüğünü belirtmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Basın da o uğurda işbirliği yapmalı, siyasal otopsi tartışmalarını ertelemeli, horozluk gösterilerinden hiç değilse şimdilik vazgeçmeli, yeni yönetimin yabancı gazete ve radyolar tarafından da centilmence diye nitelenen açık, olgun, hoşgörölü tutumunun sürdürölmesini güçleştirecek davranışlardan titizlikle kaçınmalıdır.”<sup>321</sup>*

Erduran’ın basının 12 Eylül rejimini sıkıntıya sokmamasını tembihlediği ve “hoşgörölü” olarak tanımladığı yeni yönetim hakkındaki diğer yazı ve yorumlarda da benzer yüceltmeler ve iltifatlara rastlanmaktadır.

<sup>320</sup> Hürriyet, 14 Eylül 1980, s. 3

<sup>321</sup> Refik Erduran, “Fırsatlar”, Milliyet, 16 Eylül 1980, s. 2

Diğer yandan darbeyi takip eden ilk günlerde toplumun tüm kesimlerinin darbeden memnun olduğunun altını çizme gayretinde olduğu anlaşılan basın, iş dünyasının da nabzını tutmaya başlamıştır. 14 Eylül 1980 tarihli Hürriyet Gazetesi iş adamlarının da müdahaleden memnun olduğun şu başlıkla duyurmuştur: “İş adamları Alınan Kararlardan Memnun Olduklarını Duyurdular” Haber şu ifadelerle devam etmiştir: “Ordu müdahalesinin ekonomimizde herhangi bir olumsuz gelişme yaratmayacağı kanısında olan iş çevreleri Milli Güvenlik Konseyi’nce alınan kararların aynen uygulanması halinde, bu yıl için planlanan gelişme hedeflerinin üzerinde bir kalkınma hızı gösterebileceğimizi ileri sürdüler.”<sup>322</sup>

Darbenin üzerinden henüz bir hafta bile geçmemişken hayatın normale döndüğünü belirten pek çok gazete, yeni döneme de çok çabuk bir şekilde adapte olmuş görünmektedir. Bu gazetelerin başında gelen Hürriyet Gazetesi darbeden üç gün sonra yayınlanan 15 Eylül tarihli nüshasında, ana sayfadan bir başyazı yayımlayarak, yeni bir dönemin başladığına vurgu yapmış ve Atatürkçü bu yeni dönemde halkın desteğini istemiştir. Hürriyet imzasıyla yayınlanan “Bugün Yeni Bir Gündür” başlıklı yazının tam metni şu şekildedir:

*“Yeni bir dönem başladı. Artık sokakları, mahalleleri yaşanmaz hale getiren kurtarılmış bölgeler yaratan, masum çocuklarımızı anarşiye alet eden bizi canımızdan bezdiren, her gün birkaç ananın gözyaşı dökmesine neden olan dünya sona erdi. Hainlerin, küstah ve kabadayuların, demokrasiyi yozlaştıran tüm güçlerin hepsi geriye itildi. Atatürk Türkiye’sinin temelini bir çivi daha çakıldı. Demokrasiye inancını açıklayan yeni yönetim, işçi-işveren ilişkilerinden köylümüzün efendiliğine, hatta bankalardaki paralarımıza kadar güvence getirdi. O halde bize düşen görevler de olmalıdır. Fırsat düşkünlerine, sapık ideologlara inanmaksızın, fısıltıyı, dırdırı, dedikoduyu unutarak, bu ülkede haysiyetli ve güçlü bir yapı oluşturmalyız. Mutlu günler bizim, huzur bizim olmalıdır. Güçlü bir Türkiye için kini, nefreti, ikililiği, bölücülüğü bırakıp bütün olmalıyız. Bugün günlerden pazartesi yeni bir hafta, yeni bir dünya başlıyor. Atatürk’ün demokrasiye inanan evlatları haykırıyor: Ne Mutlu Türküm Diyene... Haydi İş Başına... Hürriyet”<sup>323</sup>*

Aynı gün Tercüman gazetesi başyazarı Güneri Civaoglu da köşe yazısında 12 Eylül harekâtının Atatürkçü yönlerine vurgu yaptıktan sonra Tercüman gazetesinin

<sup>322</sup> Hürriyet, 14 Eylül 1980

<sup>323</sup> “Bugün Yeni Bir Gündür”, Hürriyet, 15 Eylül 1980, s. 1



harekâtın amaçlarına ulaşması için destek vereceğini belirtmiştir. “Tercüman Tarafı” başlıklı yazıda şu ifadeler yer almaktadır:

*“Tercüman bütün yurtseverlerle birlikteydi, taraftı. Devleti ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünden yanaydı, taraftı. Hürriyetçi, demokratik parlamenter rejimden yanaydı, taraftı. Dinine, diline, geleneklerine, göreneklerine bağlı Türk milletinin yanındaydı, taraftı... Devlet Başkanı, Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Sayın Kenan Evren’in Türk milletine yaptığı açıklama yönetime el koyma vakıasının gerçeklerini ortaya koymuştur. Devletin ülkesi ve milleti için bütünlüğünü korumak, Atatürk milliyetçiliğini, Atatürk ilkelerini yeniden egemen yapmak. Cumhuriyeti korumak ve kollamak, Can ve mal güvenliğinin var olacağı örgütlü terörün başının ezileceği hukuk devletinin kurulması. Devlet otoritesinin yeniden sağlanması, Hürriyetçi, demokratik parlamenter rejimi daha sağlam kurallara oturtmak için anayasayı değiştirmek, siyasi partiler kanununu, seçim kanununu değiştirmek... Bu gerekçeler, Tercüman’ın taraf olduğu daima taraf olacağı değerlerdir, temel ilkelerdir. O yüzdendir ki Tercüman yayınlarında bu hedeflere varılması için olanca katkısını ortaya koyacaktır... Değerli okuyucularımız, bu satırlar ne bir zorlamadır, ne bir zorunluluktur. Sokağa çıktığınızda sıradan vatandaşın hisleri ve değerlendirişi de bu yoldadır.”<sup>324</sup>*

Görüldüğü gibi gazeteler 12 Eylül yönetimine destek vereceklerini açıkça beyan etmeye başlamışlardır. Kimi gazetelerde köşe yazarları aracılığıyla kimilerinde ise gazetenin imzasıyla yayınlanan çeşitli yazılarda 12 Eylül yönetiminin desteklendiği kamuoyuna duyurulmuş ve kamuoyunun da desteği istenmiştir. Bu süreçte müdahalenin henüz birinci haftası bile dolmamışken yayınlanan haberlerin pek çoğunda 12 Eylül yönetiminin uygulamalarının takdirle karşılandığı gözlenmiştir.

15 Eylül 1980 günkü nüshasında liderlerin gözetim altında tutulduğu Hamzakoy’un bir fotoğrafını manşetine taşıyan Hürriyet gazetesi, manşetinde “Demirel ve Ecevit burada kalıyor” ifadesini kullanmış ve Demirel ve Ecevit’in ifadelerine yer vermiştir. Her iki liderin de “Burada iyiyiz, bize saygı ve sevgi gösteriyorlar” şeklindeki ifadelerinin yer aldığı gazete, iç sayfalardaki yorumlarıyla da siyasilerin gözetim altında tutulmasını sıradanlaştırmış ve hatta liderlerin

<sup>324</sup> Güneri Cıvaoğlu, “Tercüman Tarafı”, **Tercüman**, 15 Eylül 1980, s. 3

Hamzakoy'da tutulmasını 12 Eylül yönetiminin bir başarısı olarak lanse etmiştir. Çetin Emeç'in "Kakokrasi'den Demokrasi'ye" başlıklı köşe yazısında liderlerin Hamzakoy'da tutulmasının "insanlık dersi" olarak nitelendirilmiş olması bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Emeç'in yazısında şu ifadeler geçmektedir:

*"Bakıyorum da, ya yirmi yıl önceki hatalardan hesabımı ancak bilgisayarla yapılabilecek dersler almışız. Ya da insanlık yolunda havsala sınırlarına sığmaz mesafeler aşmışız... Dükküler kuyruklarında teneke çalına çalına götürülmüşlerdi. Bugünküleri birer turistik belde de sanki tatile buyur ediyorlar. Son günlerde yıpranan kafaları, yorulan bedenleri dinlensin dermiş gibi... Yanlarına ailelerini de katıyorlar... Özel bir istekleri var mı o saat yerine getiriyorlar. Kimseyi de ön yargılarla suçlamıyorlar. Ama fişli dosyalı kişiler varmış, Güvenlik kaygısıyla alınıyorlar."*<sup>325</sup>

Görüldüğü gibi Çetin Emeç de 12 Eylül rejiminin icraatlarını meşru, yerinde hatta fazla ılımlı bulmaktadır. Liderlerin siyasetten el çektilirip Hamzakoy'da gözetim altında tutulmasını, "liderler neredeyse tatile gönderilmiş" gibi sunmuş olması kayda değerdir. Diğer yandan Emeç'in aynı günkü köşe yazısının içinde yer alan bir karikatür de son derece manidardır. 12 Eylül'ün Atatürkçü bir hareket olduğunun altının sıklıkla çizildiği günlerde yayınlanan bu karikatür de hareketin Atatürkçü vurgusuna dikkat çekmektedir. "Deniz biti" ifadesinin yer aldığı karikatürde, dev dalgaların bir Atatürk büstüne çarparak geri döndüğü görülmektedir.



inde önce ilk  
arasına gire-  
yedeğe heye-  
tedimlidir.  
10 sırada yer  
i 516. 380 ara-  
kayı yapılan  
216. 400 dir.  
uculacak ise bu  
kharın gümüşü  
etmen, arac ve  
den. Tütüs ve  
ni ekulu için  
mıların bir an-  
cucuklarınsın  
cak kontenjan  
İmasında poli-  
sözümüz yem-  
ndir.  
tineki kama da  
e öğrenim yap-  
sıl bir müfesa-  
atıp, hem de  
kutamayacak-  
ğu Ankara da  
hanak tanı-  
Liseki sunavına  
3 öğrenci vakti)

15 Eylül 1980 Pazartesi 5

## Pazar tesisi

**ÇETİN EMEÇ**

### Kakokrasi'den, demokrasi'ye...

DENİZ BITTİ

**YOKSA:** uluslararası aktüalitenin mostrasında Türkiye'ye sakca rastlamaya almış yabancı gözler. İktidar koltuğunda ercep orduyu görecekle-riai biliyorlardı... Heri geri teşhisleriyle de, kehanet çerçevesini çoook ayyorlar-  
di...  
Eeee!.. Son yirmi yılda, bu fasileden dört girigin yasımsı bir ülke değil miydi, Türkiye?.. Bir beşinci, neden olmasın? Çukarcılığın, vurdurduymazlığın, gazi hesapların, egemen olduğu beyan-lerin tepesinde, "Yeti artık!..." diyen sakarsız bir yumruk, niçin padama-sın?..  
İktidar, böyle bir darbe gücüyle el değiştirebilir... Bir 27 Mayıs geçesi değışirmişti de...  
Ama; bu yeryüzü cennetini neredey-se benzeri görülmemiş bir cehennem çevirenlere, kendi doğurdıkları Fran-koçayın din arkıp, askeri imdadı da çağırabiliirdi... Sakar parmaklarla bostukları çakır: "Amca atıcağı" An-

**SİMDİ** 12 Eylül, anılarının sine-  
masında, ister istemez 27 Mayıs-  
tan devrâtilere çağırıyor...  
Bir bayram günü, anarşi yuvası bu-  
sar gibi evimize gelişleri... Serefini hep  
korumuş bir çatay, ev mahrem köşe-  
lerine kadar arıyorları... Alevi gözler-  
de milletvekili etiketini tamamı cüretini

Sanki olabilirsiniz... Bir stadyum  
dolusu insan, aleyhinize tanıklık etmek  
için, kuyruklar da oluşturabilir... Sizi  
batağı itecek suç dosyaları, tavnilara  
kadar da yükülebilir... Fakat, safatınız,  
yargıcın son kararına kadar, sanıktır...  
Çünkü, buikukun A, B, C'si sayılan  
temel kavramlardan biri, sövle buvu-

<sup>325</sup> Çetin Emeç, "Kakokrasi'den Demokrasi'ye", **Hürriyet**, 15 Eylül 1980, s. 5

12 Eylül müdahalesinden hemen sonra yayınlanan gazetelerin pek çoğunda gözlenen ortak bir nokta da, 12 Eylül yönetiminin numaralandırılmış bildirimleri aracılığıyla kamuoyuna duyurduğu yasakları genellikle iç sayfalardan duyurma eğiliminde olmalarıdır. Müdahaleden sonra yaşamın hızla normale döndüğü, 12 Eylül icraat ve uygulamalarının yerinde olduğunu sıklıkla ana sayfa ve manşetlerinden duyuran pek çok gazetenin, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yazılı bildirimlerle duyurulan yasaklar ve uyulması gereken kuralları daha ziyade iç sayfalarda yayınladığı gözlenmiştir. Hangi saatlerde sokağa çıkılıp hangi saatlerde çıkılamayacağı, düğün, nişan ve törenlerin saat kaçta kadar yapılabileceği, toplu taşıma araçlarının nasıl kullanılacağı gibi çeşitli konularda yapılan açıklamalar kamuoyunun günlük yaşantısını doğrudan ilgilendirse de pek çok gazetenin bu tür kısıtlama içeren bildirimlere dair haberleri iç sayfalardan vererek, öne çıkarmama amacı güttüğü gözlenmiştir.<sup>326</sup>

Bu yaklaşıma ek olarak, müdahaleyi takip eden günlerde basının 12 Eylül icraatları kadar Org. Evren'in şahsına da sıklıkla övgüler dizdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Org. Evren'in aslında müdahaleye hiç sıcak bakmadığı ama zorunda kaldığı vurgusu ile öne çıkan bu yaklaşım ilerleyen günlerde Evren'in farklı durumlar karşısında aldığı tavırların övgüye değer bulmasıyla devam etmiştir. Bu durumun en somut örneklerinden biri, Evren'in Genelkurmay Başkanlığı görevi dışında ek bir ücret almayacağı yolundaki haber ve yorumlarda gözlenmektedir. Tercüman gazetesi bu haberi 15 Eylül tarihli nüshasının birinci sayfasından vermiş ve şu başlığı kullanmıştır. "Org. Evren, Genelkurmay Başkanlığı maaşı dışında başka hiçbir ücret ve ödeme kabul etmeyecek"<sup>327</sup> Haberde geçen şu ifadeler dikkat çekicidir: "*Ajans muhabirinin edindiği bilgiye göre, Org. Evren yükümlenmek zorunda kaldığı Devlet Başkanlığı görevi...*" Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, Evren'in askeri müdahale ile devlet başkanlığına geçmiş olması, Evren'in isteği dışında gerçekleşmiş zorunlu bir durum olarak lanse edilmektedir. Aynı haber, 15 Eylül tarihli Hürriyet Gazetesinde de "Evren Genelkurmay Başkanlığı Dışında Ek Maaş Almayacak" başlığıyla ilk sayfada yer almıştır. Gazete haberde şu ifadeleri kullanmıştır: "*Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı*

<sup>326</sup> Bkz. **Hürriyet**, 15 Eylül 1980, s 11

<sup>327</sup> **Tercüman**, 15 Eylül 1980, s.1

*Orgeneral Kenan Evren, Genelkurmay Başkanlığı dışında hiçbir ücret almayacak. Orgeneral Kenan Evren'in Genelkurmay Başkanlığı dışında yüklendiği görevler için kendisine hiçbir ek ödeme yapılmaması için ilgililere talimat verdiği ve böyle bir ödemeyi kabul etmeyeceği öğrenildi*"<sup>328</sup>

Org. Evren'in şahsına yönelik yüceltici ifadeler Org. Evren'in 16 Eylül tarihinde yaptığı ilk basın toplantısının 17 Eylül 1980 tarihli gazetelere yansımada da gözlenmektedir. Tercüman Gazetesi 17 Eylül tarihli nüshasında basın toplantısını, "Harekat Demokrasi İçindir" manşetiyle duyururken, baş yazar Güneri Civaoglu ve köşe yazarı Erol Dallı'nın toplantı izlenimlerine de ilk sayfasında yer vermiştir. Civaoglu "İlk İntiba En İyi İntiba" başlıklı yazısında şu ifadeler yer vermiştir: "...Orgeneral Kenan Evren'in konuşması ortamdaki bu uygar görüntüyü tamamlar nitelikteydi. Gerçekçi tespitler, demokrasiyi hedef alan çözüm. Kararlı, tutarlı ve planlı uygulamalar. Ve bütün bunları saran ölçülü bir hoşgörü... Evet Orgeneral Sayın Evren, Türkiye ve dünya kamuoyuna dün kadife eldiven içinde elini uzattı."<sup>329</sup> Tercüman Gazetesi başyazarı Güneri Civaoglu Evren'i hoşgörülü olarak nitelendirirken, aynı gazetenin yazarlarından Erol Dallı ise basın toplantısının ardından Evren hakkında "Açık ve Samimi" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazıda şu ifadeler yer verilmiştir: "...Başkanın büyük bir samimiyetle ve 'babacanca' soruları cevaplaması, gazetecileri de rahatlatmıştı. Tek kelime ile basın toplantısı çok açık, samimi ve sınımsızdı"<sup>330</sup> Dallı'nın Evren'in tavırlarını babacanca olarak nitelendirdiği yazısı Evren'in şahsına yöneltmiş bir iltifat olarak göze çarpmaktadır. Ahmet Kabaklı ise aynı gün Tercüman'da yayınlanan köşe yazısında TSK'nın 'efendi' olduğunu vurgulamış ve harekâtın başarılı olmasını dilemiştir. Kabaklı ayrıca 12 Eylül müdahalesinin bir darbe olmadığına altını çizmiştir. Yazıda şu ifadeler yer almıştır: "Silahlı Kuvvetlerimiz yönetime el koyduğu günden beri kendisine yakışan vakar, temkin ve efendilik içinde hiç kimseyi suçlamıyor. Hiçbir lideri veya partiyi ötekenden ayırmıyor. Onlar hakkında ağır veya hafif hiçbir itham lafı etmiyor. Çünkü ortada bir darbe yok. Böyle bir darbeye ezilen, ezen, devrilen, deviren, yenen yenilen de yoktur... Silahlı Kuvvetlerin başarması lazımdır. Çünkü bu

<sup>328</sup> **Hürriyet**, 15 Eylül 1980, s. 1

<sup>329</sup> Güneri Civaoglu, "İlk İntiba En İyi İntiba", **Tercüman**, 17 Eylül 1980, s.1-12

<sup>330</sup> Erol Dallı, "Açık ve Samimi", **Tercüman**, 17 Eylül 1980, s.1-12

*başarı milletimizin son şansıdır.*”<sup>331</sup> Kabaklı ilerleyen günlerde kaleme aldığı farklı yazılarda da 12 Eylül’ü diğer darbelerden ayırmak gereğinin altını çizmiştir. Kabaklı’nın 21 Eylül 1980 tarihli yazısında şu ifadeler yer almaktadır: “12 Eylül hareketini yabancı ve havai çarelere başvurmuş, politika ihtirası ile milletin başına tebelleş olup onu ‘kahramanlık’ ve ahlak değerlerinden koparmış bütün darbelerden ayırt etmeye tenzih etmeye çalışıyorum”<sup>332</sup> Harekâtın bir “darbe” olarak nitelendirilemeyeceğini düşünen bir başka Tercüman yazarı da Rauf Tamer’dir. Tamer 18 Eylül 1980 tarihli köşesinde, 12 Eylül harekâtına neden darbe denilemeyeceğini şu sözlerle ifade etmiştir: “İhtilal mi, inkılap mı yoksa ıslahat mı? 12 Eylül’e bir ad dahi bulamamak, ‘tarih kitaplarında görülen darbelerden farklı’ olduğunu izaha kafî değil midir? Yolda sarılıp öpüşen insanlara, cezaevlerinde koşuşlarını birleştiren mahkumlara bakarsanız, bir ‘Barış Harekati’ bu... Tam bir Barış Harekati.”<sup>333</sup> 19 Eylül tarihli Milliyet gazetesinde yer alan Milliyet imzalı başyazıda da yine aynı konuya değinilmiş ve 12 Eylül harekâtının bir darbe olmadığı vurgulanmıştır. Bahsi geçen yazıda şu ifadeler yer verilmiştir: “Türk Silahlı Kuvvetlerinin hareketi, gerek amaçları gerekse biçimi itibarıyla, bir askeri darbe değil, devletin bizzat kendisine sahip çıkması hareketidir.”<sup>334</sup>

Org. Evren’in ilk basın toplantısının ardından izlenimlerini kaleme alan ve Evren’in şahsına yönelik olumlu ifadeler kullanan bir başka yazar da Cumhuriyet Gazetesinden Hasan Cemal’dir. Cemal’in 17 Eylül 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin ilk sayfasından yayımlanan köşe yazısında Evren için şu ifadeleri kullandığı görülmüştür: “Dikkat çeken nokta Orgeneral Kenan Evren’in ilk kez çıkmasına rağmen basın karşısındaki rahatlığı oldu. Konsey Başkanı bu ilk basın toplantısında hayli sakin ve serinkanlı gözüktü. Soruları yanıtlarken, yumuşak jestleri ve esprileri ile bu alanda uzunca bir geçmişe sahip, tecrübeli bir devlet adamı izlenimi verdi.”<sup>335</sup> Aynı basın toplantısını 17 Eylül tarihli nüshasında “Demokrasiyi Kaldırmadık, Kurmak İçin Harekâtı Yaptık” manşetiyle duyuran Hürriyet Gazetesi ise habere eşlik eden Evren’in büyük boy resminin altında şu

<sup>331</sup> Ahmet Kabaklı, “Günahsız Olan Beri Gelsin”, **Tercüman**, 17 Eylül 1980, s. 2

<sup>332</sup> Ahmet Kabaklı, “Kahramanların Roma’sı”, **Tercüman**, 21 Eylül 1980, s. 2

<sup>333</sup> Rauf Tamer, “Bazı Notlar”, **Tercüman**, 18 Eylül 1980

<sup>334</sup> “Asker Sivil İşbirliği”, **Milliyet**, 19 Eylül 1980, s. 1

<sup>335</sup> Hasan Cemal, “Devlet Yeni Baştan Düzenleniyor”, **Cumhuriyet**, 17 Eylül 1980, s 1

ifadeleri kullanmıştır: “Evren’in basın toplantısına iç ve dış basından 250 kadar gazeteci katıldı. Org. Evren basın toplantısında çok rahattı soruları açıklıkla karşıladı.”<sup>336</sup> Hürriyet Gazetesi aynı gün ilk sayfadan Hürriyet imzasıyla yayınlanan bir de yazı yayınlamış ve bu kısa yazıda da Evren’e desteğini yinelemiştir ve Evren’in bir güvence, gerçek bir demokrat olduğunu vurgulamıştır. Dikkat başlıklı yazının tamamı şu şekildedir: “Bu sese, bu sözlere kulak veriniz: Demokrasiyi kaldırmadık. Olmayan demokrasiyi kurmak için bu harekâtı yaptık. Bu ses bizim sesimiz, bizim güvencemizdir. Gerçek demokratların kükremesi. O halde tabelacı demokratlara bu ülkede yer yoktur. Dubarları, insanları, karalayarak, demokrasiyi kalkan yapanlara hayat hakkı kalmamıştır. Ne güzel değil mi?”<sup>337</sup> Hürriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Ekşi de basın toplantısından bir gün sonraki yazısında Evren için şu ifadeleri kullanmıştır: “Evren Paşa sempatikti, Evren Paşa demokratik sistemin en kısa zamanda işletileceğini vaad etti. Evren paşa içtenlikle konuştu”<sup>338</sup> Milliyet Gazetesi ise Org. Evren’in basın toplantısını “Evren: Hükümet Bu Hafta Kurulacak” manşetiyle duyurmuştur. Harekâtın amaçları ve neler yapılacağı anlatıldığı ilk sayfada ayrıca Milliyet imzalı bir yazı yayınlanmış ve harekâtın zorunluluktan yapıldığı vurgulanmıştır. Yazıda şu ifadelere yer verilmiştir: “Orgeneral Kenan Evren, Türk Silahlı Kuvvetlerinin son çare olarak müdahaleye karar verdiğini bir kez daha vurgulamış bulunuyor. Devlet ve toplum yapısındaki dramatik gelişmeler sürüp giderken çeşitli uyarılar yapılmıştır. Fakat sonunda başka çare kalmadığı için 12 Eylül harekâtına girişilmiştir”<sup>339</sup>

Görüldüğü gibi Evren’in ilk basın toplantısı yazılı basında geniş yankı uyandırmıştır. Pek çok gazete, Evren’e yönelik “babacan, sempatik, sınımsız, açık, rahat” gibi iltifatlar sıralamış, beğenisini ve güvenini göstermiş, bağlılığını ve desteğini açıklamıştır.

Askeri yönetim açısından bakıldığında henüz bir haftasını bile doldurmamış olan bir harekâtın basından aldığı bu destek son derece yüksek görünmektedir. 12

<sup>336</sup> Hürriyet, 17 Eylül 1980, s. 1

<sup>337</sup> “Dikkat”, Hürriyet, 17 Eylül 1980, s. 1

<sup>338</sup> Oktay Ekşi, “Gevşemeden Gevşetmeden”, Hürriyet, 18 Eylül 1980

<sup>339</sup> “Demokrasi ve Devlet Kavramı”, Milliyet, 17 Eylül 1980, s. 1

Eylül darbesini takip eden ilk hafta içinde yazılı basın tutumu değerlendirildiğinde, basın 12 Eylül'ü sevinçle karşılamış, harekâtı “Atatürkçü” olarak nitelendirmiş ve bu nedenle “güvenilir” olarak değerlendirmiş, ancak bu hareketin zorunlu bir hareket olduğunu vurgulamış, eski siyasi liderleri suçlamış, Evren'i ise “sempatik, hoşgörülü, başarılı, tecrübeli devlet adamı, nazik, açık” gibi sıfatlarla nitelemiştir. Ayrıca içeride toplumun tüm kesimlerinin müdahaleden memnun olduğu kadar, dış dünyanın da 12 Eylül'ü memnuniyetle karşıladığının altı çizilmiştir. 12 Eylül'ün hemen sonrasında gazetelerde ortak görülen bir başka eğilim de hayatın hızla normale döndüğü vurgusu yapmaları olmuştur.

### **3.2. Basının Atatürkçülüğü Tanımlama Çabası: Paylaşılmayan Atatürk ve Atatürkçülük Kavgası**

12 Eylül 1980 darbesinin hemen akabinde basındaki ortak tutum, müdahalenin Atatürkçü bir hareket olduğu yolundadır. Sıcağı sıcağına müdahaleyi Atatürkçü olarak nitelendiren ve bu gerekçe ile müdahaleyi güvenilir ilan eden pek çok gazete, darbenin üzerinden zaman geçtikçe, Atatürkçülüğü tartışmaya başlamış ve Atatürkçülüğü tanımlama çabasına girmiştir. Darbenin ilk yılında yazılı basında Atatürkçülük tartışmalarının ve bu kavramı tanımlama çabasının hem haber metinlerinde hem de köşe yazıları ve yorumlarda sıklıkla yer aldığı gözlenmektedir. 12 Eylül yönetiminin icraatlarını Atatürk ve onun söylemleri üzerinden meşrulaştırma çabasının devam ettiği bu süreçte, kimi yazarların, Atatürkçülüğü laiklik ilkesini ön plana çıkararak tanımladığı, kimilerinin milliyetçilik ya da demokrasi, kimilerininse antiemperyalizm gibi değerleri ön plana çıkardığı görülmektedir.

Laiklik ilkesini ön plana çıkaran yazarlar arasında bulunan Çetin Altan, Milliyet Gazetesindeki köşesinde şu ifadelerle Atatürkçülüğün laik yönüne vurgu yapmaktadır: *“Atatürk'ten sonra Atatürkçülük kolay gibi görünmüştür. Oysa bir şark toplumunda Atatürkçülük zorların en zoruydu. Özellikle laiklik bayrağını ayakta tutabilmek en zoruydu. Atatürk'ten sonra hiç kimse onun kadar laiklik bayrağını ayakta tutamamıştır. Laiklik ekonomik sorunların çözümü kadar ve belki de ondan daha zor bir yaşama bakış biçimidir. Laikliği özüne sindirebilmiş az insan vardır dünyada. Bizim içinse laiklik ekonomik özgürlüklerle eşdeğerde, üstünde tartışma*

*kabul edilemez en temel özgürlüklerin başında gelir. Laik olmasını becerememiş bir toplum, hiçbir şey olmayı beceremez... Atatürk'te laiklik esas öğeydi... Atatürk çağdaşlıktan soyutlanamaz. Çağdaşlık ise eskinin üstüne yan gelip yatmadan, her anı yeniden yaratmaya dönük durmak, bunun toplumsal ortamını hazırlamak demektir. Atatürk'e yani çağdaşlığı her gün yeniden yaratmaya giden her yol, bizim yolumuzdur... ”<sup>340</sup>*

Cumhuriyet Gazetesi'nden Oktay Akbal ise Org. Evren'in basın toplantısında dile getirdiği Kemalist eğitimi tanımlamaya çalıştığı köşe yazısında, Kemalist eğitimin temel ilkelerinden biri olarak laikliği dile getirmiştir. Akbal yazısında şu ifadeleri kullanmıştır: *“Atatürk devriminin eğitim politikasına geri dönecekse uygulanacak yollar, yöntemler ortadadır. Laiklik ilkesine dayanan, çağdaş uygarlık ve bilimden güç alan, tüm halkımızı eğitmeyi amaç belleyen bir planlı öğretim birliği içinde fikri hür, vicdanı hür, irfanı gür kuşaklar yetiştirme savaşına yeniden başlamalıyız.”*<sup>341</sup>

19 Eylül tarihli gazetelerin pek çoğunda önceki gün and içen MGK üyelerine ilişkin haberlerin yer aldığı görülmektedir. Milliyet Gazetesi, Devlet Başkanı Evren'in okuduğu andın metnine ilk sayfasında yer vermiştir. Aynı gün Milliyet imzasıyla Asker-Sivil İşbirliği Başlıklı bir yazı yayınlayan Milliyet gazetesi, 12 Eylül harekâtının Atatürkçülüğünü şu ifadelerle ortaya koymuştur: *“Atatürk Cumhuriyeti'nin geleneğinde demokrasi vazgeçilmez bir parça halindedir. Silahlı Kuvvetlerin son 30 yıl içinde görülen iç müdahalesi de demokrasiyi rayına oturtmak için yapılmıştır”*<sup>342</sup> Görüldüğü gibi burada da demokrasi, Atatürkçülüğün en öncelikli değeri olarak sunulmuştur.

12 Eylül yönetiminin neredeyse tüm konuşma, bildiri ve açıklamalarında yer alan “Müdahalenin ve Türkiye'nin yönünün Atatürkçülük yolu” olduğu vurgusu, gazetelerde de sıklıkla işlenmiştir. 21 Eylül 1980 tarihli Milliyet Gazetesi Cihat Akçakayalıoğlu'nun “Türkiye'nin Tek Yolu Atatürkçülük” başlıklı yazısına yer

<sup>340</sup> Çetin Altan, “Çağdaşlığa Giden Yol”, **Milliyet**, 18 Eylül 1980

<sup>341</sup> Oktay Akbal, “Kemalist Eğitim Derken”, **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1980, s. 2

<sup>342</sup> “Asker Sivil İşbirliği”, **Milliyet**, 19 Eylül 1980, s.1



vermiştir. Yazıda Atatürkçülük şu şekilde tanımlanmıştır: “Atatürkçülük, bölücü, çarpıştırıcı değil, birleştirici, bağdaştırıcı ve toplayıcı bir öze, dinamizme, pozitivist ruh ve felsefeye sahiptir... Atatürkçülük bir öğreti olarak herhangi bir topluluğa ayrıcalık tanımadan Türk milletinin hizmetindedir... Atatürk düzenini şöyle tanımlayabiliriz: ‘Milli egemenlik ve bağımsızlığa bağlı ve aynı zamanda barışçı ve insancıl, milliyetçi, laik, halkçı, demokratik-parlamenter sistemi benimsemiş, iktisadi yaşamını planlı karma ekonomiye dayatan, Kemalist özde devrimci, bütün dünya uluslarıyla her alanda işbirliğine açık, her türlü dikkati reddeden haklar, özgürlük, eşitlik ve kalkınma düzenidir’”<sup>343</sup>



12 Eylül darbesiyle birlikte, basında yer alan emekli askerlerin yorumlarında da artış görülmektedir. Gazetelerin yorum köşelerini emekli askerlere açmak konusunda oldukça hevesli olduğu gözlenmiştir. 12 Eylül ile birlikte, emekli subaylar da gazetelerde yazı yazma kervanına katılmıştır. Emekli askerlerin basında yer alması, 12 Eylül rejiminin fikirlerini yaymak açısından da önemli bir işlev görmüştür. Örneğin Milliyet Gazetesi Düşünenlerin Düşünceleri başlıklı yorum köşesi için 22 Eylül 1980 tarihinde de Em. Tümgeneral Reşat Güleken’in yazısına yer vermiştir. Güleken yazısında 12 Eylül yönetimini onayladıktan sonra, Atatürkçülük ve Milliyetçilik için ölçü ne olmalıdır diye sormuş ve şu yanıtı vermiştir: “Atatürkçülük ve Milliyetçilik için ölçü ne olmalıdır? Bize göre Türkiye sınırları içinde yaşayan ulusu ve ülkesinin kalkınması, refahı için kendisini hizmete adanmış, üstlendiği görevi ve Türkiye’ye karşı yükümlülüklerini sadakatle yerine getiren, çıkar düşüncelerinden uzak, Atatürk ilkeleri doğrultusundaki her Türk

<sup>343</sup> Cihat Akçakayalıoğlu, “Türkiye’nin Tek Yolu Atatürkçülük”, *Milliyet*, 21 Eylül 1980, s. 2

yurttası Atatürkçü ve milliyetçidir. Soyut ölçülerle ve din, mezhep, bölge yoluyla yurttaşlar arasında ayırım yapmak, Atatürk milliyetçiliğine aykırı bir tutum ve bölücülüktür”<sup>344</sup>

Atatürkçülüğün ne olup ne olmadığı 12 Eylül ile birlikte basında ciddi bir tartışma konusuna dönüşmüştür. Hemen herkesin kendi cephesinden Atatürkçülük tanımlamasına giriştiği bu süreçte, Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu da Atatürkçülüğü tanımlayan yazılar kaleme almıştır. Mumcu’nun 20 Eylül tarihli “Gerçek Yönü” başlıklı köşe yazısında Atatürkçülüğün Marksizm olmadığı, ancak Atatürkçülüğün en belirgin yönünün anti-emperyalizm olduğu vurgulanmıştır. Yazıda Atatürkçülük şu ifadelerle tanımlanmıştır:

*“Evet Atatürkçülük Marksistlik demek değildir. Bu ne kadar açık bir gerçek ise aynı Atatürkçülüğün kapitalistlik ya da liberal ekonomi düzeni demek olmayışı da aynı ölçüde açık bir gerçektir. Atatürkçülüğün, Kemalizmin, ilk ve başka yorumla elverişli olmayan yönü, antiemperyalist oluşudur. Atatürk Milliyetçiliği de bu demektir. Irkçı milliyetçilik, Atatürkçülüğe karşıdır... Yani özetle Atatürkçülük eşittir antiemperyalizm formülü ile açıklanacak kadar açık bir eylem ve öğretiler Atatürkçülük...”*<sup>345</sup>

Atatürkçülüğün ne olup ne olmadığı konusundaki tartışmalara katılan İlhan Selçuk da kendi penceresinden bir Atatürkçülük tanımı yapmış ve Atatürkçülüğün antiemperyalist yönüne vurgu yapmıştır. Selçuk’un “Atatürkçülük Nedir” başlıklı köşe yazısında Atatürkçülük şu şekilde tarif edilmektedir: *“Devletçiliğe karşı çıkarak Atatürkçülük olası mı? Laikliği çiğneyerek Atatürkçülük olası mı? Halkçılığa karşı durarak Atatürkçülük olası mı? Emperyalizmle işbirliği yaparak Atatürkçülük olası mı? Yabancı bir devletin güdümüne girerek Atatürkçülük olası mı? Devrimciliğe karşı direnerek Atatürkçülük olası mı? Dil devrimine saldırarak Atatürkçülük olası mı?”*<sup>346</sup>

Cumhuriyet Gazetesi yazarları Atatürkçülüğü daha çok antiemperyalist yönüyle öne çıkarırken, Tercüman gazetesi yazarlarının ise Atatürkçülüğü daha çok

<sup>344</sup> Reşat Güleken, “Türkiye’de 12 Eylül ve Sonrası”, **Milliyet**, 22 Eylül 1980 s. 2

<sup>345</sup> Uğur Mumcu, **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1980, s.1-5

<sup>346</sup> İlhan Selçuk, “Atatürkçülük Nedir?”, **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1980, s. 2

milliyetçilik kavramı ile özdeşleştirdiğini söylemek mümkündür. 25 Eylül 1980 tarihinde Prof. Dr. Aydın Taneri imzasıyla Tercüman gazetesinde yayınlanan, “Türk Ordusunun Fikri Yapısı” başlıklı makalede de Türk ordusunun ve Atatürk’ün milliyetçi çizgisinden bahsedilmiştir. Yazının ilgili satırları şu şekildedir: “...Atatürk milletini ve dolayısıyla milliyetçiliği tarihimize bağışlamıştır. O Türk milliyetçiliğinin tabii ve güçlü bir devamıdır...”<sup>347</sup>

Aynı günlerde Milliyet Gazetesi yazarlarından Çetin Altan da aynı konuya eğilmek gereği duymuş ve Atatürkçülük tanımlamasına girişmiştir. Altan’ın Atatürkçülük tarifinin Mumcu’nunkinden farklı olduğu ve laiklik ile çağdaşlık unsurlarının ön planda tutulduğu gözlenmektedir. Altan’ın Milliyet Gazetesinde yayınlanan “Atatürkçülüğün Genel Tanımı” başlıklı köşe yazısında Atatürkçülüğü şu şekilde tarif ettiği görülmektedir: “Atatürkçülük, Osmanlı yaşam biçiminden çağdaş yaşam biçimine geçmek demektir. Bu nedenledir ki şapka ve kılık devrimi gibi başka toplumlarda rastlanmayan devrimler yapılmış, laikliğin kökleşebilmesi için tekke zaviye ve türbeler kapatılmış, kadınlara geniş özgürlükler tanınmıştır...”<sup>348</sup>



Basında Atatürkçülük tanımlama gayretleri devam ederken, MGK üyeleri de and içmiştir. Yeni hükümet programının hazırlıkları da basına yansıyan gelişmeler

<sup>347</sup> Aydın Taneri, "Türk Ordusunun Fikri Yapısı", **Tercüman**, 25 Eylül 1980, s. 2

<sup>348</sup> Çetin Altan, "Atatürkçülüğün Genel Tanımı", **Milliyet**, 24 Eylül 1980, s.5

arasındadır. 24 Eylül 1980 tarihli Milliyet Gazetesi birinci sayfasından, yeni hükümet programının Atatürk ilke ve devrimlerinin bazına oturtulacağını duyurmaktadır.<sup>349</sup>

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Akbal ise 1 Ekim 1980 tarihli köşesinde Atatürkçülüğün basında hemen herkesin dilinde ve kaleminde olmasını eleştirmektedir. Akbal Atatürkçülüğün asıl özelliğinin hukuka bağlılık olduğunu vurguladığı yazısında şu ifadeler yer vermektedir: “...Herkes Atatürk ilkelerinden, devriminden, düşüncelerinden söz ediyor. Daha yakın zaman dek Atatürk devrimine yüzde yüz karşıt tutum ve görüşte olanların bile kaleme sarılarak, Atatürk ilkeleri deyimini yinelediklerini görüyoruz. Nedir Atatürk ilkeleri? Nedir Atatürk devrimi?... Budur Atatürk ilkelerinin en önemlisi: halka ve hukuka bağlılık...”<sup>350</sup> Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu da birkaç gün sonraki köşe yazısında Akbal ile aynı eleştirileri dile getirmiş ve herkesin Atatürkçü kesilmesini eleştirmiş ve kendi perspektifinden Atatürkçülüğün ne olduğunu tanımlamıştır. Daha önceki yazılarında Atatürkçülüğün antiemperyalist yönünü öne çıkaran Mumcu, 3 Ekim 1980 tarihli “İşte Atatürk bu” başlıklı köşe yazısında yine aynı yönünü ön plana çıkarmış, ayrıca 1921 yılındaki Meclis zabıtlarından örnekler vererek, Atatürk’ün yasakçı bir yaklaşımı olmadığını altını çizmiştir. Mumcu’nun yazısında şu ifadeler dikkat çekmektedir: “Bugünlerde herkes Atatürkçü! Atatürk’ün yeminli düşmanlarından, Kemalizmi modası geçmiş bir üst yapı devrimciliği sayan tuzu kuru şematik ilericilere kadar herkes koro halinde Atatürkçülük yapıyor. Biz oldum olası, Kemalizmi antiemperyalist bir olgu olarak gördük ve ilerici düşüncelerimizin odak noktasına kurtuluş savaşımızın uluscu ve devrimci geleneğini yerleştirmeye çalıştık... 1980’lerde yasakçı bir düzeni Atatürkçülüğe dayanarak savunmanın olanağı yoktur. Çünkü Atatürkçülük, Atatürk’ün sözlerinden ayrı bir siyasal sistem olarak değerlendirilemez. Atatürk ne dediyse, Atatürkçülük odur. Kemalizm, Atatürkçülük bir tek sözcükte özetlenebilir: bağımsızlık. Bu bağımsızlık içinde her türlü düşünce akımına özgürlük sağlamak, Atatürkçülüğün temel ilkelerindedir.”<sup>351</sup>

<sup>349</sup> Milliyet, 24 Eylül 1980, s.1

<sup>350</sup> Oktay Akbal, “Atatürk’le İlgili Bir Anı”, Cumhuriyet, 1 Ekim 1980, s. 2

<sup>351</sup> Uğur Mumcu, “İşte Atatürk Bu”, Cumhuriyet, 3 Ekim 1980, s. 7

Uğur Mumcu 8 Ekim 1980 tarihli köşe yazısında da 12 Eylül yönetiminin ekonomi politikalarını Atatürkçülük olarak izah etmesine karşı çıkmış ve dış borçlar konusundaki farklı görüşlere, Atatürk'ün sözleriyle yanıt vermiştir. Mumcu, “Atatürk Adına” başlıklı köşe yazısında güncel ekonomik sorunlar karşısında üretilen çözümlerin Atatürkçülük olarak nitelendirilemeyeceğinin altını çizmiştir. Mumcu, dönemin köşe yazarları arasında 12 Eylül rejimine ve bu rejimin Atatürkçülük tanımlamasına en net tavrı koyan yazarlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mumcu'nun yazısında şu ifadeler rastlanmaktadır: *“Atatürk'ün dış borçlar konusundaki görüşleri, hiçbir yorumu gerektirmeyecek açıklıkta ortada dururken, borç ertelemelerine dayalı bir ekonomi siyasetini 'Atatürkçülük' saymaya olanak var mıdır? Yoktur, yoktur elbette... Atatürk ben yalnız bugün için değil, özellikle gelecek için devlet hayatı ve memleketin refahı noktasından hal ve mali bağımsızlığımız için çok önem verdiğim için, diyerek dış borca dayanmayan bir mali siyasetin gerekliliğine ısrarla değiniyor... Atatürk'ün başka konuşmalarında da zorunlu olarak alınacak dış yardımların borçlarımızı artırmayacak biçimde olmasını istemektedir. Eğer bu mantık geçerli ise dış borçlara dayalı ekonomi siyasetini Atatürkçülük olarak sunmak yanlış, yanlış olduğu kadar da ayıp olmaz mı?”*<sup>352</sup>

Görüldüğü gibi 12 Eylül sonrası dönemde, iç politikadan, dış politikaya, ekonomi yönetiminden diğer tüm icraatlara kadar neredeyse her adım Atatürkçülük üzerinden açıklanmaktadır. Ancak seçilen haber ve yazılardan da anlaşıldığı üzere, hemen her yazarın ve gazetenin Atatürkçülük tanımları birbirinden farklı hatta çelişkilidir. Herkes Atatürk'ten uygun bulduğu söylevleri paylaşmakta, kendi uygun gördüğü davranışları meşrulaştıracak söylem ve davranışlarını öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla 12 Eylül'ü takip eden günlerde yazılı basında birbirinden farklılaşan Atatürk portreleri sunulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu duruma verilebilecek ilginç örneklerden biri de Atatürk'ün bütün politikaları hakkında Cumhuriyet Gazetesinde 10 Ekim 1980 tarihinde yayınlanan bir yazıdır. Olayların Ardındaki Gerçek köşesinde “Sigara ve Tütün Tarihçesi” başlığıyla yayınlanan yazıda şu ifadeler yer almaktadır: *“Atatürkçülüğün ve öteki adıyla Kemalizmin son günlerde sık sık sözü edilmektedir. Böyle zamanlarda Atatürkçülüğü rehber edinmek*

---

<sup>352</sup> Uğur Mumcu, “Atatürk Adına”, **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1980, s. 1-7

için yakın tarihimize özenle eğilip Gazi Mustafa Kemal'in yaptıklarını ve yöntemlerini incelemek gerekir. Her kesimde olduğu gibi tütün sorununda da ilginç bir tarihçemiz vardır... Çok partili rejimde Atatürk'e karşıt akımların beslendiği yıllarda Tekel Genel Müdürlüğü bilinçli bir politikayla baltalanmış, gerekli yeni yatırımlar engellenmiş ve sigara kaçaklığı beslenerek halkın yabancı tütünlere alışması için elden ne gelirse yapılmıştır... Oysa Atatürk döneminde sigarayı Türkiye'nin ulusal devlet tekeli yapardı. Osmanlı döneminde ise yabancı şirketler piyasaya egemendi. Tarih böyle yazıyor"<sup>353</sup>

Benzer bir yaklaşım da Tercüman gazetesinde görülmektedir. Atatürkçü toplum vurgusunu sıklıkla yapan Tercüman gazetesi, 19 Eylül tarihli nüshasında da "Türk İşçisi Atatürkçüdür" başlığıyla bir haber yayınlamış ve haberde Mustafa Kemal ve arkadaşlarının işçilerin haklarını nasıl koruduğu dile getirilmiştir.<sup>354</sup>



Tercüman gazetesi benzer bir şekilde, dil politikalarını da Atatürk üzerinden açıklama gayretine girişmiştir. Gazetenin düzenli köşelerinden biri olan "Yaşayan Türkçemiz" köşesinde sıklıkla Atatürk'ün dil politikalarına bakışına dair bilgiler ve alıntılar verilmiştir. Dilde sadeleşmeye karşı çıkan ve yazılardan oluşan bu köşede "Atatürk Ne İstiyordu" başlığıyla ve Prof. Dr. Faruk Timurtaş yazısıyla yayınlanan

353 "Sigara ve Tütün Tarihçesi", Cumhuriyet, 10 Ekim 1980, s.1-7

354 "Türk İşçisi Atatürkçüdür", Tercüman, 19 Eylül 1980, s. 9

yazıda, şu ifadeler yer almaktadır: *“Tabii ve canlı güzel dilin, Atatürk’ün tecrübeler sonunda vardığı sade dille aynı olduğu açıkça görülmektedir. Arı dilciler ortaya attıkları uydurma kelimelerle Atatürk’ün istediği dilden çok uzaklaşmışlar, Atatürk’ün yolundan ayrılmışlardır.”*<sup>355</sup>

Tercüman gazetesi yazarlarından Nazlı Ilıcak da 19 Ekim 1980 tarihinde yayınlanan “Atatürkçülük” başlıklı yazısında Atatürkçülüğü, Atatürk’ün sözleriyle tarif etmeye çalışmıştır. Ilıcak’ın da Tercüman gazetesinin diğer yazarları gibi, gazetenin genel çizgisine paralel olarak Atatürkçülüğü “Türk milliyetçiliği” yönüyle öne çıkarmıştır. Ilıcak Cumhuriyet gazetesi yazarlarının aksine, Atatürkçülüğün “tam bağımsızlık” gibi kısır bir ifadeyle tarif edilemeyeceğinin altını çizmiş ve Atatürkçülüğü; “akılcılık, demokrasi, Türk milliyetçiliği, Büyük Türkiye’yi yaratma sevdası” prensipleriyle özetlemiştir. Ilıcak’ın yazısında şu ifadeler göze çarpmaktadır: *“Atatürk, Türkü ve Türkülüğü ayakta tutmaya çalışmış, çeşitli beyanlarında Türk olmanın gururunu dile getirmiştir. Ne Mutlu Türküm diyene, Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur cümleleri bu telkinlerinin en bariz misalleridir...”*<sup>356</sup>

Tercüman gazetesi yazarlarından Ahmet Kabaklı da “Atatürkçülük Ne Değildir” başlıklı köşe yazısında, Atatürkçülüğün sol söylemlerle tanımlanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Kabaklı, Atatürkçülüğü tanımlarken, “altı ok” gibi slogancılık yapılamayacağını vurgulamaktadır. Kabaklı’nın Atatürk’ün altı okla neden tanımlanamayacağını açıkladığı yazısında şu ifadeler yer almaktadır: *“Altı Ok’daki halkçıyız, devletçiyiz sloganları Marksistler, sosyalistler hatta bazı son kuşak CHP’liler tarafından Demirperde rejiminin anahtarları ve düsturları olarak telkin edilmiş, öylece benimsenmiştir. Atatürk’ün gövdesine Lenin başı takmaya çalışan hainler, bu iki slogan kapısından girmişlerdir.”*<sup>357</sup>

Kabaklı’nın 12 Aralık 1980 tarihli yazısı da Atatürkçü eğitimin ancak milliyetçi bakış açısıyla mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. “Atatürkçü Eğitim

<sup>355</sup> Faruk Timurtaş, “Atatürk Ne İstiyordu”, **Tercüman**, 29 Kasım 1980, s. 2

<sup>356</sup> Nazlı Ilıcak, “Atatürkçülük”, **Tercüman**, 19 Ekim 1980, s. 1-14

<sup>357</sup> Ahmet Kabaklı, “Atatürkçülük Ne Değildir?”, **Tercüman**, 5 Kasım 1980, s.2

Kiminle Nasıl Olur?” başlıklı yazısında Kabaklı şu ifadeleri kullanmaktadır: “*Milli Eğitim Bakanı sık sık Atatürkçü, milliyetçi eğitimden söz ediyor. Fakat nasıl olur Atatürkçü, milliyetçi eğitim? İşte bu para ile pulla veya zorla değil, öğretmenle olur, kitapla olur, yürekle, aşkla olur. Ayrıca milliyetçiliğin ve Atatürkçülüğün gerçekten ne olduğunu bilen, sosyalizmi, komünizmi, devrimcilik masalını Atatürkçülük diye yutmayan eğitim, okul yöneticileri ve müdürleri ile olur... Milliyetçiliğin suç, imanın gericilik olduğu telkin ve korkusunu bu adamların sinsice işlemelerine göz yumarsanız, nasıl Atatürkçü, nasıl milliyetçi nesiller yetişebilir?*”<sup>358</sup> Atatürkçü eğitim konusunda Cumhuriyet gazetesinin tavrı ise Tercüman’inkinden farklılık göstermektedir. Turan Altunkaş imzalı ”Ders Kitaplarında Atatürk” başlıklı köşe yazısında, Atatürk’ün ders kitaplarında çok kısıtlı bir şekilde yer aldığından yakınılmakta ve şu öneri ortaya atılmaktadır: “*Ulusun yazgısını Kemalizm tezgahında dokuyan Atatürk, okuma kitaplarında halkıyla birlikte var olmalıdır. Ekonomide Atatürk, Politikada Atatürk, Eğitimde Atatürk, Tarımda Atatürk, Sanayide Atatürk, Savaşta Atatürk, Barişta Atatürk... Bunlar okuma parçası olarak konmalı kitaplara.*”<sup>359</sup>

Her ne kadar Atatürkçülük tanımları farklılaşsa da 12 Eylül’ü takip eden süreçte, basında Atatürkçülük dışında bir yol izlenmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Milliyet Gazetesi’nin Düşünenler ve Düşünceler köşesinde yazı kaleme alan Avukat Şinasi Özdenoğlu da Atatürkçü yoldan asla ödün verilmemesi gerektiğini ifade etmiş ve yazısında şu satırlara yer vermiştir: “*12 Eylül hareketi tüm çıkış yollarının tıkanıdığı çetin ve karanlık ortamda, Atatürkçü yoldan saptırılan devleti, o felsefe çizgisinde yeniden yaratma iradesidir... Atatürkçü çağdaş devlet felsefesinden asla ödün verilmemelidir... Büyük Atatürk’ün estirdiği o eşsiz heyecanın yarattığı ilk aydınlık dönemindeki gibi Kemalizme dönüş sayılabilecek bu yeni dönemin düşünce ve devlet adamı kadrosu da aynı yapıcı heyecanla, dikkat ve ihtimamla oluşturulmalı ve yetiştirilmelidir*”<sup>360</sup>

<sup>358</sup> Ahmet Kabaklı, “Atatürkçü Eğitim Kiminle Nasıl Olur?”, **Tercüman**, 12 Aralık 1980, s2

<sup>359</sup> Turan Altunkaş, “Ders Kitaplarında Atatürk”, **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1980, s. 2

<sup>360</sup> Şinasi Özdenoğlu, “12 Eylül Hareketi Hedef ve Kadro”, **Milliyet**, 1 Ekim 1980, s. 2



Görüldüğü gibi 12 Eylül rejimi Kemalizm'e dönüş olarak takdim edilmektedir. Org. Evren de çeşitli konuşmalarında bu görüşü vurgulamakta ve eğer bir ideoloji benimsenecekse bunun Kemalizm olması gerektiğini ifade etmektedir. 2 Ekim 1980 tarihli Milliyet Gazetesinde yayınlanan Milliyet imzalı başyazı ise Org. Evren'in bir gün önce Kara Harp Okulu'nda yaptığı konuşmadan alıntılar vermiştir. Org. Evren'in gençleri Kemalizm'e yönlendirdiği konuşmasından alıntılara yer verilen yazı şu ifadelerle sona ermektedir: *"Sizlere bu çağlarda çok kimseler yanaşır. ...İzm'li ideolojileri sizlere aşulamak ister. Bunları biz çok yakinen biliyoruz. Eğer ...İzmlili bir ideoloji aşulamak lazım gelirse işte Ulu Önder Atatürk'ün Kemalizm ideolojisi vardır. Onu benimseyiniz!.. Yukarıda Orgeneral Kenan Evren'in Kara Harp okulundaki konuşmasından alıntılar yaptık. Yarının komutanlarına yol gösteren ve askerinin politika yapmaması gerektiğini üzerine basarak belirten bu örnek askerinin sözlerine yorum eklemek gereksizdir. Bu düşüncelerin altına imza atmayacak kişi var mıdır? Milliyet"*<sup>361</sup> Org. Evren'in konuşmalarının desteklediği ve herkesin altına imza atacağına belirtildiği bu başyazıda dikkat çeken bir başka unsur da Evren'in "örnek asker" olarak nitelendirilmiş olmasıdır.

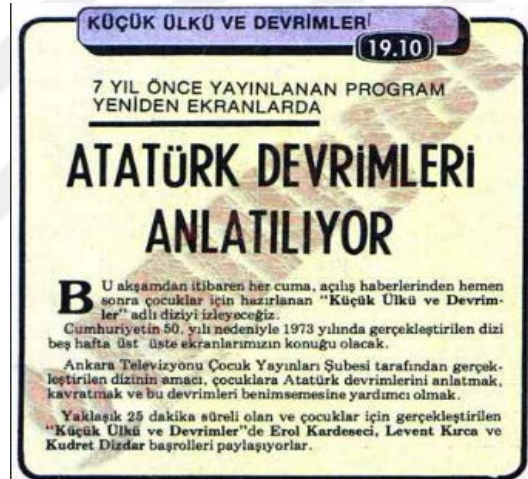
12 Eylül yönetiminin temel hedefinin Atatürkçülüğe geri dönüş olduğu vurgusunun yapıldığı pek çok yayında, ülkenin ideolojisinin Kemalizm olduğu vurgusu da hakimdir. Milliyet Gazetesinin 3 Kasım 1980 tarihli nüshasında ana sayfadan yayınlanan Milliyet imzalı başyazısında da bu görüş savunulmakta ve Kemalizm Batılılaşma olarak tanımlanmaktadır: *"Yerli yabancı tüm görüş sahiplerinin düşüncesi aynıdır: Türk devletinin resmi ideolojisi Kemalizm'dir ve Kemalizm'in tartışılmaz kollayıcısı da Silahlı Kuvvetlerdir! Özünde Batılılaşmayı amaçlayan Kemalizm, ilkeleri arasında demokrasiyi de içeriyor. Bu bakımdan zaman zaman demokrasiye müdahale eden Silahlı Kuvvetler, aslında anti-demokratik güçlerin karşı safındadır."*<sup>362</sup>

Atatürk, Atatürkçülük ve Kemalizm vurgusunun hemen her konuşmada, her bildiride yer aldığı bu süreçte, sadece yetişkinlerin değil, çocukların da Atatürkçülük ile ilgili bilgilendirildiği görülmektedir. Özellikle TRT'nin çocuklara yönelik Atatürk

<sup>361</sup> "Yarının Komutanlarına", **Milliyet**, 2 Ekim 1980, s. 1

<sup>362</sup> "Yarını Düşünürken", **Milliyet**, 3 Kasım 1980, s. 1

konulu programlarını tekrar tekrar yayınladığı bu süreçte, bu tür programların gazeteler aracılığıyla duyurusunun yapıldığı da gözlenmiştir. 3 Ekim 1980 tarihinde Milliyet Gazetesinde yayınlanan bir duyuru bu programlara örnek teşkil etmektedir. Gazete 7 yıl önce yayınlanan ve çocuklar için hazırlanan “Atatürk Devrimleri” konulu çocuk programının yeniden ekrana getirileceğini duyurmaktadır. 5 hafta boyunca yayınlanacak program hakkında ayrıntılı bilgi veren ilanda, bu program aracılığıyla çocuklara Atatürk devrimlerinin anlatılacağı duyurulmaktadır.<sup>363</sup> Yıllar önce hazırlanmış Atatürk konulu programların 12 Eylül darbesinden birkaç hafta sonrasında yeniden yayınlanması da dönemin atmosferini yansıtan önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. TRT’nin arşivindeki tüm Atatürkçülük kayıtlarını ortaya koyup, bu dönemde yeniden yayınladığını söylemek yanlış olmayacaktır.



12 Eylül’ü takip eden süreçte, darbeden yaklaşık bir buçuk ay sonra idrak edilen 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı ve darbeden 2 ay sonraya denk gelen 10 Kasım Atatürk’ü Anma günü de Atatürkçülüğün tanımının yapılması, Atatürk ve Kemalizm hakkında geniş çaplı yayınlar yapılması için önemli bir zemin oluşturmuştur.

Çalışma kapsamında seçilen gazetelerdeki 29 Ekim yayınları değerlendirildiğinde, Milliyet Gazetesi’nin birinci sayfadan, Atatürk resmi ile birlikte, “Atatürk Anlatıyor: Cumhuriyet’i Nasıl Kurduk” başlığını kullandığı ve iç sayfalarda Atatürk’ün dilinden Cumhuriyet’in kuruluş öyküsüne yer verildiği

<sup>363</sup> Milliyet, 3 Ekim 1980, s. 4

görülmektedir. Milliyet Gazetesinin ilk sayfasında yer alan Milliyet imzalı başyazıda ise Cumhuriyet'in kuruluş öyküsü ile 12 Eylül süreci karşılaştırılmış ve yazı şu ilginç cümlelerle sona ermiştir: *“Cumhuriyeti bir kez daha kutlarken, başlangıç ile bugün arasındaki benzerliklere işaret etmekten kendimizi alamadık.”* Milliyet Gazetesi'nin bu ifadesinden, gazetenin 12 Eylül harekâtını Cumhuriyet'in ilanı sürecine benzettiği anlaşılmaktadır. Bu benzetme elbette 12 Eylül'e yönelik yüceltici bir iltifat niteliğindedir. 29 Ekim tarihli Milliyet Gazetesi'nde yer alan Düşünenlerin Düşünceleri köşesinde de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Prof. Dr. Cahit Tanyol'un “Atatürk'ün Egemenlik Anlayışı ve Cumhuriyet” başlıklı yazısına yer verilmiştir. Bu yazıda da Kemalizm ve Atatürkçülük tanımları yapıldığı görülmektedir. Atatürkçülüğün daha ziyade milli egemenlik ile açıklandığı yazıda, 12 Eylül müdahalesiyle dağıtılan parlamentonun ise egemenliği yansıtmadığına dair şu ifadeler yer verilmiştir: *“Eğer Kemalizm bir akım ve bir ideoloji biçimine dönüşecekse, Türk düşüncesi, Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir sözünde yola çıkmalıdır... Atatürk'ün kurmuş olduğu Cumhuriyet idaresinde önemli olan kudretin ve kuvvetin kendisinde toplandığı Büyük Millet Meclisi'nin 12 Eylül'de dağıtılan parlamentoya uzak- yakın bir akrabalığı yoktur. Egemenliğin bölünmezliği kuralı onun savunduğu tek gerçektir...”*<sup>364</sup> Milliyet Gazetesi 30 Ekim tarihli nüshasında da Org. Evren'in bir gün önce yapmış olduğu Cumhuriyet Bayramı tebrik konuşmasının tam metnine yer vermiştir. Bu metinde Org. Evren'in 12 Eylül harekâtı ile Atatürkçülüğü özdeşleştirdiği görülmektedir. Evren'in Milliyet gazetesine yansıyan konuşma metninde Atatürkçülüğe ilişkin milliyetçilik vurgusunun öne çıktığı şu satırlar göze çarpmaktadır: *“Sevgili vatandaşlarım, Ne Mutlu Türküm Diyene özdeyişinde ifadesini bulan Türk milliyetçiliği inancı içinde ne zaman ve nerede olursa olsun el ele ve omuz omuza, kalp kalbe oldukça aşamayacağımız engel yoktur... Her Türk Atatürk ideolojisini ömrü boyunca bir bayrak gibi yücelerde tutarak, yurdunu ve ulusunu onun gösterdiği hedeflere ulaştıracaktır.”*<sup>365</sup>

29 Ekim 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesi ise “Cumhuriyet'in 57. Yılı Kutluyoruz” manşeti ile çıkmıştır. Aynı günkü köşe yazısında “Cumhuriyet” başlıklı bir yazı kaleme alan Uğur Mumcu yazısında Atatürkçülüğü anti-emperyalizm

<sup>364</sup> Cahit Tanyol, “Atatürk'ün Egemenlik Anlayışı ve Cumhuriyet”, **Milliyet**, 29 Ekim 1980, s.2

<sup>365</sup> **Milliyet**, 30 Ekim 1980, s. 7

şeklinde tanımlaya devam etmiştir. Mumcu'nun yazısında şu ifadelere rastlanmaktadır: *“Türkiye Cumhuriyeti emperyalizme karşı verilen bir Kurtuluş Savaşı sonunda kurulmuştur. Cumhuriyet'in temelinde bu Kurtuluş Savaşı'nın kutsal harcı yatmaktadır. Atatürk Cumhuriyeti'nin ilk ve vazgeçilmez niteliği, antiemperyalist oluşudur. Atatürk milliyetçiliği bu antiemperyalizmden kaynaklanır. Bu yüzden emperyalizm sözcüğünü ağzına almayanların Atatürkçülüğü de milliyetçiliği de aldatıcıdır.”*<sup>366</sup> İlhan Selçuk da Cumhuriyet'in emperyalizm karşıtı savaşın bir sonucu olduğunu vurgulamış ve yazısında şu ifadelere yer vermiştir: *“Bizde padişahlık nasıl devrilmiştir ve Cumhuriyet nasıl kurulmuştur? Emperyalizme karşı bağımsızlık savaşının doğal sonucudur Türkiye'de Cumhuriyet. Ve bu biçimiyle Türkiye Cumhuriyeti tarihi yeryüzünde özel bir anlam kazanır. Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün büyüklüğü de bu tarihsel anlamda pekişir. Anadolu halkının emperyalizme ve emperyalizmin işbirlikçilerine karşı yürüttüğü savaşın doğal mantığını kavramadan Cumhuriyetimizin anlayamayız, benimseyemeyiz, sevemeyiz. Okullarımızda çocuklarımıza bu tarihsel mantığı inandırıcı biçimde anlatmadan genç kafalara Atatürkçülüğü aşılayamayız”*<sup>367</sup>

Tercüman Gazetesi yazarları 12 Eylül darbesini takip eden ilk 29 Ekim yayınında, Milli Egemenlik vurgusu yapmış ve Meclisin bir an önce açılması için önerilerde bulunmuştur. Örneğin Ahmet Kabaklı, Atatürk'ün Cumhuriyet'inin Meclis'siz düşünülmemeyeceğini vurguladığı 29 Ekim tarihli köşe yazısını şu ifadelerle sonlandırmıştır: *“Hiç şüphe edilmesin ki 1981'in Cumhuriyet Bayramını bir parlamento ile kutlayacağız. Çünkü Atatürk'ün Cumhuriyeti Meclis'siz olamaz. Çünkü Meclis'siz demokrasi düşünülemez. Çünkü komuta zinciri içinde gelen Milli Güvenlik Konseyi'nin vaadi ve samimi arzusu budur”*<sup>368</sup>

12 Eylül darbesinin ardından idrak edilen ilk 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı gibi 10 Kasım Atatürk'ü Anma günü de yazılı basında Atatürk, Atatürkçülük ve Kemalizm gibi kavramların tanımlanması çabasına zemin teşkil etmiştir. Pek çok yazar köşesini, Atatürkçülüğün ne olup olmadığı konusuna ayırmıştır. Milliyet

<sup>366</sup> Uğur Mumcu, “Cumhuriyet”, **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1980, s 1-9

<sup>367</sup> İlhan Selçuk, “Türkiye Cumhuriyeti'nin Anlamı”, **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1980, s. 2

<sup>368</sup> Ahmet Kabaklı, “Cumhuriyet ve Despotluk”, **Tercüman**, 29 Ekim 1980, s. 2

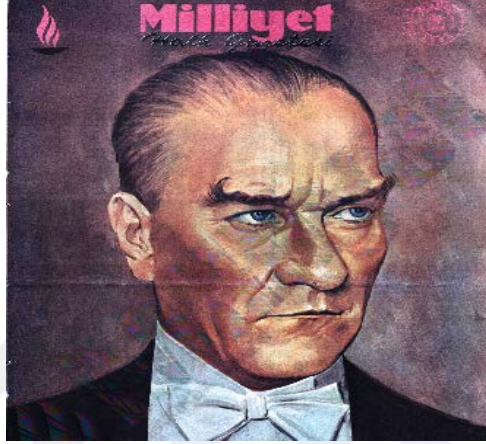
Gazetesi'nin ise 12 Eylül'den bu yana sürdürdüğü tavrında bir değişiklik yaparak, 12 Eylül'den bu yana ilk defa 10 Kasım'da daha farklı bir tavır ortaya koyduğu gözlenmiştir. 12 Eylül 1980 ile 10 Kasım 1980 arasında geçen süreçte, sayfalarında bol bol Atatürk ve Kemalizm övgüsüne yer veren ve 12 Eylül harekâtını Atatürkçü olmakla öven ve destekleyen gazete, ilk defa, Atatürk'e yöneltilen övgülerin abartılı olduğunu, gerçekte kimin Atatürkçü olduğunun anlaşılmadığını, bir an önce demokrasiye dönülmesi gerektiğini vurgulayan yayınlara başlamıştır. 10 Kasım tarihine kadarki süreçte, demokrasiye müdahaleyi Atatürkçü bir yaklaşım olarak sunan Milliyet Gazetesinin, 10 Kasım itibariyle demokrasiye dönüşü Atatürkçülük olarak sunduğu gözlenmiştir.

Bu kapsamda Milliyet Gazetesi yazarlarından Örsan Öymen bahsi geçen dönem açısından oldukça sert sayılabilecek bir yazı kaleme almış ve Atatürk ve Atatürkçülüğün aslında sömürüldüğünü ifade etmiştir. 9 Kasım 1980 tarihli "Atatürk'ü Anarken" başlıklı köşe yazısında Öymen şu satırlara yer vermiştir: *"Şimdi herkes Atatürkçü. Neden mi? Yarınki 10 Kasım nedeniyle ölümünün 42. yıldönümünde anılmasının da ötesinde... Yaklaşan 1981'de doğumunun yüzüncü yıldönümü nedeniyle, yılın bütün aylarını kapsayacak kutlama ve Atatürk'ü yaşatma çalışmalarının da ötesinde, mademki 12 Eylül'ün kaynağı da hedefi de Atatürkçülük olarak tanımlanmıştır... Madem ki Atatürkçülük, Türk ulusunun bir çeşit resmi devlet ideolojisi olarak gösterilmektedir. Şimdi herkes Atatürkçülük gardırobundan giyinmeye başlayacaktır... Atatürk'ü yazanlar, Atatürk'ü okuyanlar, Atatürk'ü ananlar... Hangileri içtenlikli, hangileri içten pazarlıklı yapmacıklı? Ayırd etmek olanaksız... Görüldüğü gibi herkes Atatürkçüdür. Herkes ulu önderin izindedir. Yarın ölümünün 42. yıldönümünde ve önümüzdeki yıl doğumunun yüzüncü yıldönümünde Atatürk'ü anarken, bir gerçeği vurgulamakta yarar var: Atatürk gerçekten eşsiz bir lidermiş. Dünyada böylesi sömürülen bir başka eşi olmadığına göre- de eşsiz bir önder."*<sup>369</sup> Öymen'in basındaki Atatürk övgüsüne karşın eleştirel yaklaştığı yazısının, 1981 yılı için doğru öngörüler içerdiğini söylemek mümkündür. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği gibi, Atatürk, Atatürkçülük ve

<sup>369</sup> Örsan Öymen, "Atatürk'ü Anarken", **Milliyet**, 9 Kasım 1980, s. 7

Kemalizm hakkındaki yazı ve yorumlar 1981 yılında da basında fazlasıyla öne çıkmıştır.

10 Kasım 1980 günü yayınlanan Milliyet Gazetesi ana sayfasında tam sayfa Atatürk görseli kullanmıştır. Bedri Koraman imzalı bu çizimle yayınlanan gazete, aynı gün bir de okurlarına ücretsiz olarak Atatürk eki dağıtmıştır.



Gazetede yer alan köşe yazıları da 10 Kasım'da Atatürk'e ayrılmıştır. Milliyet imzasıyla yayınlanan "Atatürkçülük" başlıklı başyazıda Atatürk "kutsal bir ideal" olarak tanımlanmış, ancak her türlü gündelik sorunun çözümünde Atatürk'ün yol göstermesinin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Atatürk, yazıda şu ifadelerle tarif edilmiştir: *"Atatürk gerçekten Türk ulusu için kutsal bir idealdir. Bağımsızlığın, ulusal bütünlüğün, çağdaş uygarlığa erişme çabasının, özgürlüğün sembolüdür Atatürk... Üstün bir insan, büyük bir devlet adamı, cesur bir reformcu, kahraman bir asker, bir dahidir... Ama Atatürk, günlük her sorunun çözümünü içinde bulacağınız bir reçeteler külliyatının yazarı asla değildir... Ne Kemalizm bir dindir, ne de Atatürk'ün günlük davranış ve sözleri bir dogmanın cüzleridir... Bu bakımdan Atatürk'ü bir ideal, bir ilke olarak kabul etmeliyiz. Onu günlük politikaya karıştırdığımız zaman, temel ilkelerde mutlaka tartışma hatta çiğnenme konusu oluyor ve bu öykünün sürekli tekrarlanan sonunu biliyoruz. Orgeneral Evren, ne sağındayız, ne solunda derken bunları anlatmak istemiştir bizlere... Milliyet"* <sup>370</sup> Gazetenin üçüncü sayfasında ise Devlet Başkanı Org. Evren'in "Ata'nın Ne Sağında ne Solundayız" açıklamasına yer verilmiştir. Aynı sayfada bir de "Yıllardan Sonra Atatürk" başlıklı bir şiire yer veren Milliyet Gazetesi, Atatürk'ün asker yönüne vurgu

<sup>370</sup> Milliyet, 10 Kasım 1980, s. 3

yapan bu şiirle ve şiirde geçen “omuz vermeye geldi, geçen bunca yıldan sonra” ifadeleriyle de Atatürkçülüğün askeri yönetimle geri döndüğü vurgusu yapmıştır.<sup>371</sup>



12 Eylül'ü takip eden ilk 10 Kasım'da Milliyet'te köşesi yayınlanan Çetin Altan da Örsan Öymen gibi Atatürkçülüğün aşırı övgülerle anılmasını doğru bulmadığını ifade eden “Kemalizm Fasarya Değildi” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazıdaki şu satırlar dikkat çekmektedir: “*Aşırı övgüler her zaman yürekte kaynayan sevgi ve saygılarla bilimsel yaklaşımların düşmanı olmuştur. Bizler ise Atatürk'e sadece aşırı övgülerle yerden temennahlar çakıp, bildiğimizi okumayı genellikle yeğlemişizdir... Atatürk'ün de etli kemikli bir insan olarak elbette ki birçok hatası olmuştur. Ama Kemalizm tanımlaması sağlam yapıldığı zaman hatalı bir bakış açısı değildir. Çünkü temelde geri kalmış Müslüman bir toplumun koşullanmalarını kırarak çağdaşlaşmalarını içeriyordu.*”<sup>372</sup> Milliyet Gazetesi 10 Kasım'ın ertesi gününde ana sayfadan yayınladığı Milliyet imzalı “Siyasal Katılma” başlıklı başyazısında ise yukarıda da belirtildiği gibi, demokrasiye dönüşü, siyasi katılımı Atatürkçülüğün bir gereği olarak sunmuş ve Meclisin açılması gerektiğinin altını çizmiştir. Birkaç ay öncesinde demokrasiye müdahaleyi Atatürkçülük olarak tanımlayan gazetenin, şimdi de demokrasiye dönüşü Atatürkçülük olarak tanımlaması kayda değerdir. Gazete Meclisin açılması için tarih bile vermiştir. İlgili başyazıda şu ifadeler yer almıştır: “*Atatürk'ü bir kez daha ulusça yaşattığımız 10 Kasım'ın ertesinde yine onun temel bir ilkesi olan siyasette katılma ilkesine dönmek*

<sup>371</sup> Milliyet, 10 Kasım 1980, s. 3

<sup>372</sup> Çetin Altan, “Kemalizm Bir Fasarya Değildir”, Milliyet, 10 Kasım 1980, s. 5

*istiyoruz... 12 Eylül Hareketinin üzerinden yavaş yavaş zamanın o önünde durulmaz akışı geçiyor... Atatürk ilkeleri doğrultusundaki bu hareketin önderleri için en doğru davranış, yıllar önce Atatürk'ün yaptığını yapmaktır. 12 Eylül'ü büyük halk kitleleri destekliyor. Ama bu kitlelerin desteğin ötesinde hareketin içinde de yer almaları, 12 Eylül ile istenilenin sağlanması için şarttır. Bir tarih mi aranıyor? İşte 23 Nisan... Kurucu Meclis ilk meclisin açıldığı gün açılabilir ve demokrasiye dönüş yolu, tüm halkın işbirliği ile düzlüğe çıkar.*"<sup>373</sup>

10 Kasım'da basında yoğun bir şekilde yer bulan Atatürk ve Atatürkçülük konulu haber ve yorumlardan sonra bir köşe yazısı kaleme alan Milliyet Gazetesi yazarı Örsan Öymen, Atatürk hakkında basına yansıyan görüşlerin çeşitli ve çelişkili olduğunu vurgulamış ve "Atatürkçülük, Kadroculuk ve Basın" başlıklı yazısında şu ifadeler yer vermiştir: "Atatürkçülük, Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yıldönümünde yeniden yaşatılacak. Bu nedenle programlar düzenleniyor, yoğun çalışmalar yürütülüyor. Geçen hafta ölümünün 42. yıldönümünde Türk basını Atatürkçülüğü ve Atatürk ideolojisini yorumlamaya çalıştı. Dizi yazılarda olsun, köşe yorumlarında olsun "Kemalist ideolojinin" nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerine çeşitli görüşler yansıtıldı. Çeşitli ve çelişkili görüşler... İnsan 10 Kasım 1980 yılındaki bu tabloya bakınca ister istemez şöyle düşünüyor: Acaba Atatürk yaşasaydı, gerçekleştirdiği Türk devriminin ideolojisi üzerine, Atatürkçülük üzerine, kamuoyuna yansıyan bu tartışmaları nasıl karşılardı? Hoşgörüyle mi? Öfkeyle mi? Kuşkuyla mi"<sup>374</sup> Örsan Öymen'in de üzerinde durduğu gibi gerçekten de 12 Eylül 1980 müdahalesiyle başlayan süreçte basında hemen herkes Atatürk ve Atatürkçülüğü tanımlamaya girişmiş bu da çelişkili sonuçlar doğurmuştur.

Milliyet Gazetesi, Atatürkçülüğün herkes tarafından yorumlanmasını ve abartılı şekilde övülmesini tartışmaya açarken, diğer yandan, çeşitli yazı dizileri yayınlarak, Atatürk ve Atatürk'ün politikalarını okurlara anlatmayı sürdürmüştür. Bu yazı dizileri arasında 10 Kasım 1980 tarihinde başlayan ve Samet Ağaoğlu tarafından hazırlanan "Atatürk'ten Sesler" yazı dizisi ve 18 Kasım 1980 tarihinde

<sup>373</sup> "Siyasal Katılma", **Milliyet**, 11 Kasım 1980, s. 1

<sup>374</sup> Örsan Öymen, "Atatürkçülük, Kadroculuk ve Basın", **Milliyet**, 18 Kasım 1980, s. 7



başlayan ve Doç. Cevdet Perin tarafından hazırlanan “Atatürk Devrimleri ve Gerici Akımlar” yazı dizisi örnek olarak gösterilebilir.

Cumhuriyet Gazetesi yazarları da 12 Eylül sonrası idrak edilecek olan ilk 10 Kasım’a yaklaşırken, herkesin “Atatürkçü” geçinmesinden ve Atatürk’ün farklı kesimlerce farklı şekillerde yorumlanmasından duydukları rahatsızlığı köşelerinde yansıtmışlardır. Oktay Akbal’ın 3 Kasım 1980 tarihli yazısı da bu tür serzenişlere bir örnek olarak gösterilebilir. Akbal yazısında şu ifadeleri kullanmaktadır: “...Yıllardır Atatürk’e ve Atatürk’ün devrimci eylemlerine ortaya koyduğu yapıtlara, atılımlara, uygarlık yolundaki ilerici davranışlara karşı çıkanlar, bunların birini bile içtenlikle desteklemeyenler, bakıyoruz alabildiğine konuşmakta, yazıp çizmektedirler... 12 Eylül eyleminin gerçek anlamını saptırmak, bunu kendi kafa ve görüş çizgilerinde bir tutum ve davranış gibi göstermeye çabalayanlar bile çıkıyor. Oysa Atatürk devriminin çizgisinde, Atatürk ilkelerinin yolunda görev yapmaya ant içmiş kişilerin görev ve davranışları hiçbir zaman Atatürk’e ters düşmüş bir takım kişilerin beğenisi, isteği doğrultusunda gelişmez, gelişmeyecektir... Atatürk devriminin, Cumhuriyetin atılımlarının sürekli karşısında olup da şimdi yüzde yüz çark ederek, herkesten çok Atatürkçü kesilenlere dikkat etmek gerekir.”<sup>375</sup>

10 Kasım günü Cumhuriyet Gazetesinde yer alan diğer haber ve yorumlarda da benzer serzenişler görülmektedir. Örneğin gazete yazarlarından İlhan Selçuk, 10 Kasım tarihli yazısında herkesin Atatürkçü görüldüğünden yakınmış ve şu satırları kaleme almıştır: “Arap alfabesini okullara yerleştirenler Atatürkçü, Amerikan uyducuları Atatürkçü, yabancı sermaye uşakları Atatürkçü, seçim meydanında Kur’an öpen Atatürkçü, oy avcılığında namaza duran Atatürkçü, yoksul halkı dış sermaye ile birlikte sömüren Atatürkçü, herkes Atatürkçü. Atatürk, Atatürk, Atatürk diye diye Atatürkçülüğün canına okunuyor otuz yıldan beri. Kimse Atatürkçülüğün ya da öteki adıyla Kemalizmin ilkelerini, kurallarını, sınırlarını apaçık ortaya koymaya yanaşmıyor”<sup>376</sup> 10 Kasım’dan bir gün sonra da aynı konuyu işlemeye devam eden İlhan Selçuk, “Kemalizm İdeolojisi Muz mudur?” başlıklı yazısında Atatürkçülüğün antiemperyalist oluşunu vurgulamış ve şu ifadeleri kullanmıştır:

<sup>375</sup> Oktay Akbal, “Bu Devre Olsun”, **Tercüman**, 3 Kasım 1980, s.2

<sup>376</sup> İlhan Selçuk, “Birincil Savaşçı”, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1980, s. 2

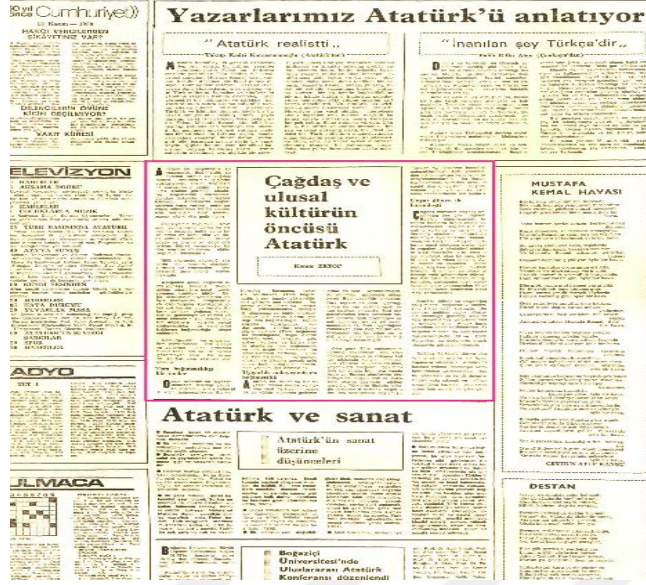
*“Bugün Atatürkçüyüm ya da Kemalistim diyen çoğu kimse arasında tartışma ve kavga sürmektedir... Türkiye’de herkes Elhamdulillah Müslümanım dedikten sonra, Elhamdulillah diyor, Atatürkçüyüm... Atatürk antiemperyalisttir, üçüncü dünyanın habercisidir. Bu niteliklerinin verdiği rütbeleri omzundan sökmeye kalkıştınız mı, Atatürk’e düşmanlık çizgisine ulaşırsınız.”<sup>377</sup>*

10 Kasım 1980 nüshasında Cumhuriyet Gazetesi, siyah bir çerçeve içinde büyük boy bir Atatürk portesine yer verdiği ana sayfasında “Onu Düşünüyoruz” manşetiyle çıkmıştır. Ana sayfasının neredeyse tamamını Atatürk konulu haber ve yorumlara ayıran Cumhuriyet Gazetesi, ana sayfada, Cumhuriyet imzasıyla yayımlanan Atatürk konulu bir başyazı, Uğur Mumcu’nun Atatürkçülük konulu köşe yazısı, “Evren: Atatürk Kutsal bir idealdir”, “Mustafa Kemal’in Sivas’taki Odası”, “Kemalizmin Ekonomi Politikası”, “Kemalizm’den Anladığımız”, “Atatürk ve Sanat” ve “Atatürk ve hoşgörü” başlıklı haberlere yer vermiştir.



10 Kasım tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin neredeyse tüm yazarları Atatürk konulu yazılar kaleme almıştır. Ayrıca gazete bazı sayfaların tamamını Atatürk'le ilgili yazı ve şiirlere ayırmıştır.

<sup>377</sup> İlhan Selçuk, “Kemalizm İdeolojisi Muz mudur?”, *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1980, s. 2



10 Kasım günü Cumhuriyet imzasıyla yayınlanan “Tarihsel Bilinç” başlıklı başyazıda, Atatürk’ün ekonomik bağımsızlık ilkesi öne çıkarılmış ve şu ifadelerle yer verilmiştir: *“Türkiye Cumhuriyeti uzun süre Atatürkçülükten uzaklaşmanın ve çağdaşlık yolundan sapmanın ağır faturasını ödemek zorundadır. Bugün ekonomik bakımdan dışa bağımlı bir ülkeyiz. Elimizi, kolumuzu kıpırdatacak durumumuz yoktur... Oysa Yüce Atatürk, ekonomik bağımsızlığı olmayan bir devletin siyasal bağımsızlığını koruyamayacağını az mı söylemişti?”*<sup>378</sup> Aynı gün Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu imzasıyla yayınlanan “Kemalizm’den Anladığımız” başlıklı köşe yazısında da Cumhuriyet’in benimsemiş olduğu Atatürk tanımının pekiştirilmiş olduğu gözlenmektedir. Kemalizm’in, antiemperyalist, antikapitalist, çağdaş, bilimci ve laik gibi ifadelerle tanımlandığı yazıda şu ifadeler yer almaktadır: *“Kemalist ilkelerden biri belki de en başta geleni antiemperyalist yani sömürgeciliğe karşı oluşudur... Kemalizmin öteki ilkesi antikapitalist oluşudur. Bunu da Mustafa Kemal, ‘bizi yutmak isteyen kapitalizm’ cümlesiyle dile getirmiştir... Kemalizmin bir başka ilkesi de çağdaş ve bilimci olmaktır... Bunun en önemlilerinden biri din ve devlet işlerini birbirinden ayıran laiklik ilkesidir...”*<sup>379</sup> Uğur Mumcu da daha önceki yazılarına paralel olarak 10 Kasım günü yayınlanan yazısında da yine Kemalizm’i antiemperyalizm olarak tanımlamış ve şu ifadeleri kullanmıştır: *“Atatürkçülük tam bağımsızlık demektir, ulusal onur, ulusal kurtuluş, ulusal bilinç demektir... Evet*

<sup>378</sup> “Tarihsel Bilinç”, Cumhuriyet, 10 Kasım 1980, s. 1

<sup>379</sup> Nazif Kuyucuklu, “Kemalizm’den Anladığımız”, Cumhuriyet, 10 Kasım 1980, s. 2

*Kemalizm antiemperyalizm demektir. Atatürkçülüğün ilerici özü bu antiemperyalizmden kaynaklanır.*<sup>380</sup> Gazete yazarlarından Oktay Akbal da, “Atatürkçü Kime Denir?” başlıklı 10 Kasım tarihli yazısında Atatürkçülüğün milliyetçilikle açıklanamayacağını vurgulamıştır. Akbal’ın yazısındaki şu ifadeler dikkat çekicidir: “*Siz ırkçıydınız, Turancıydınız, şeriatçıydınız. Siz Atatürk’ü Türk milliyetçiliği adını verdiğiniz bir gericilik akımı olan ırkçılık, Turancılık ülküsünün düşmanı sayıyordunuz. Fırsat bulsanız, Atatürk’ü de yaptıklarını da ondan yana olanları da ortadan kaldırırdınız. Ama baktınız olacak iş değil, en iyisi Atatürk sözcüğünü ele geçirmek...*”<sup>381</sup>

Tercüman Gazetesi de 10 Kasım hazırlıkları kapsamında 9 Kasım 1980 tarihinde ana sayfadan “Atatürk ve Yeniden Doğuş” adında bir ek vereceğini duyurmuştur. Gazete yazarlarından Nazlı Ilıcak da 9 Kasım tarihli köşe yazısını 10 Kasım’a ayırmıştır. “10 Kasım’a Doğru” başlıklı yazısında Ilıcak, Atatürk’ün istismar edilmek istendiğinin altını çizmiştir. Ilıcak daha önceki yazılarında ifade ettiği gibi Atatürkçülüğün sol terminolojilerle açıklanamayacağını belirtmiş ve adeta Cumhuriyet gazetesinin eleştirilerine yanıt vermiştir. Burada hem Tercüman’ın hem de Cumhuriyet gazetelerinin Atatürkçülüğü sahiplendiğini, ancak Atatürkçülüğün farklı değerlerini daha ön plana çıkardığı görülmektedir. Fakat her iki gazete de bir diğerinin Atatürkçülük tanımlamasından son derece rahatsız görünmektedir. Ilıcak bu konudaki yazısında şu tespitlerde bulunmaktadır: “*Atatürk seneler sonra, çok sesli, çok partili bir Türkiye’de dahi, kötü gidişi durdurmanın haklı gerekçesi olarak ortaya konulabiliyor. Atatürk fikrini böylesine canlı tutan, Türk ordusunun onun görüşlerine inancısıdır. Bu şekilde Atatürk aşırı uçlara karşı Türkiye’nin tabii kalkını vazifesini görüyor... Bugün Atatürkçülüğün ‘tam bağımsızlık’, ‘kurtuluşa kadar savaş’, ‘batı düşmanlığı’, ‘dilde ırkçılık ve uydurmacılık olmadığı’ artık anlaşılmıştır...*”<sup>382</sup> Aynı gazetenin yazarlarından Rauf Tamer de 9 Kasım tarihli yazısında, 12 Eylül harekâtının Atatürkçülüğü perçinlediğini belirtmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “*Yarın Atatürk’ü anacağız. Anmak dediğime bakmayın belki de*

<sup>380</sup> Uğur Mumcu, “Gerçek Yönü ile”, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1980, s. 1

<sup>381</sup> Oktay Akbal, “Atatürkçü Kime Denir”, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1980, s. 2

<sup>382</sup> Nazlı Ilıcak, “10 Kasım’a Doğru”, **Tercüman**, 9 Kasım 1980, s. 1- 12

aramak. Öyle bir aramak ki belki de gölgesini gördüğümüz yerde ona sarılmak ve hiç ayrılmamak”<sup>383</sup>

10 Kasım tarihli Tercüman gazetesi, Org. Evren’in “Atatürk’ün Ne Sağ, Ne Solundayız” ifadesinin yer aldığı manşetle çıkmıştır okurlarının karşısına. Güneri Cıvaoğlu’nun kaleme aldığı Tercüman’dan Mektup köşesi gazetenin ana sayfasında yayınlanmıştır. Atatürk ve Yeniden Doğuş başlıklı bu yazıda, Taylan Sorgun yönetiminde hazırlanan Atatürk ve Yeniden Doğuş adlı ekin tanıtımı yapılmakta, bu ek ile Atatürk’ün doğru bir şekilde tanıtılmasının hedeflendiği vurgulanmaktadır. Ayrıca gazetenin iç sayfalarında başlayan Ali Gümüş tarafından hazırlanan “Balkanlarda bir Demokrat: Mustafa Kemal” adlı yazı dizisinin de duyurusu yapılmaktadır. <sup>384</sup> Tercüman yazarlarından Ahmet Kabaklı ise Ilıcak’ın bir gün önceki yazısına benzer bir şekilde, 10 Kasım yazısında, bir kez daha Atatürk’ün Türk milliyetçiliği yönüne atıfta bulunmuş ve şu satırları kaleme almıştır: “Atatürk, taviz vermez ve denge politikası gütmeydi. Düşmanının adını ‘komünist’ olsun, ‘bolşevik’ veya ‘faşist’(Musolini’ci) olsun, açıkça söylerdi. Milliyetçiliğe ve Türklük onuruna toz kondurmaz, bunu yapmaya cesaret eden hangi büyük kuvvete dayanırsa dayansın, onun üzerine yürür, hakaretler ederdi.”<sup>385</sup> Kabaklı gibi Tercüman yazarlarından Ergun Göze de Atatürkçülüğün esasında komünizme karşı olduğunu vurgulamıştır. Atatürk’ün 1921 yılında yaptığı konuşmasından parçalara yer verilen köşe yazısında Mustafa Kemal’in komünizmi reddettiği ispat edilmeye çalışılmıştır. Göze’nin yazısında şu ifadeler göze çarpmaktadır: “Mustafa Kemal Kuvayi Milliye ruhuna ve o günkü Meclisin milli vicdanın ebedi istikametini gösteren iradesine paralel olarak komünizmi reddediyordu... Ne var ki sonradan komünistler Mustafa Kemal Paşa’nın kalpağının altına Lenin’in fotoğrafını ve Kemalizmin içine komünizmi saklayarak kültür gümrüğünden kaçırmaya uğraşmışlardır...”<sup>386</sup>

Görüldüğü gibi Tercüman gazetesi yazarlarının Atatürk konulu yazı ve haberlerinde Atatürk’ün komünist olamayacağı, komünizme karşı olduğu, aksine

<sup>383</sup> Rauf Tamer, “Pazar Notları”, **Tercüman**, 9 Kasım 1980, s. 2

<sup>384</sup> Güneri Cıvaoğlu, “Atatürk ve Yeniden Doğuş”, **Tercüman**, 10 Kasım 1980, s.1

<sup>385</sup> Ahmet Kabaklı, “Atatürk Taviz Vermezdi”, **Tercüman**, 10 Kasım 1980, s.2

<sup>386</sup> Ergun Göze, “21 Ocak 1921- 10 Kasım 1980”, **Tercüman**, 10 Kasım 1980, s. 6

milli değerleri ve Türk milliyetçiliğini benimsediği vurgulanmaktadır. Diğer yandan Atatürk'ün tüm kesimlerin kalkanı haline gelmiş olması da eleştirilmektedir. 10 Kasım Fıkraları başlıklı bir yazı kaleme alan Rauf Tamer de 12 Eylül'den bu yana herkesin sırtını Atatürk'e dayadığını belirtmiş ve bu durumu eleştirmiştir. *“12 Eylül'den bu yana Atatürk lafı ağızlarından düşmüyor. Profesörü, aydını, yobazı, velhasıl hepsi sırtını ona dayamış. Anarşisti, komünisti, faşisti, velhasıl hepsi onun gölgesine sığınmış. Gericisi, ilericisi, solcusu, sağıcısı velhasıl hepsi onun arkasına salanmış. Yüce Atatürk bile Atatürkçülüğün çok gerisinde kaldı şimdi. Hayattayken bu kadar sağlıklı, bu kadar sıhhatli ve bu kadar güçlü değildi galiba.”*<sup>387</sup> Tamer'in ve diğer Tercüman yazarlarının temas ettiği noktaya aynı gün Yavuz Donat da değinmiş ve herkesin Atatürkçüymüş gibi görüldüğünü ancak gerçeğin bu olmadığından yakınmıştır. 10 Kasım başlıklı yazısında Donat şu ifadelerle yer vermiştir: *“Sanırsınız ki 45 milyon insan Atatürkçüyüz. Eğer öyle olsaydık, bugün böyle olmazdık. Her gün Atatürk'ten medet ummazdık. Konuşmaların bir bölümü sahte, programların bir bölümü inançsız, ağıtların bir bölümü yapmacık... Yani bugün böyle icap ediyor diye, akşamdan sabaha kıyafet değiştirir gibi Atatürkçü olanlarımız hiç de az değil.”*<sup>388</sup>

Aynı tarihlerde Cumhuriyet gazetesi de 12 Eylül yönetimi tarafından “Atatürk'e dil uzattığı” gerekçesiyle kapatılmıştır. Milliyet Gazetesi bu yasaklamayı ilk sayfasından şu şekilde duyurmuştur:<sup>389</sup>



<sup>387</sup> Rauf Tamer, “Atatürk Fıkraları”, **Tercüman**, 10 Kasım 1980, s. 2

<sup>388</sup> Yavuz Donat, “10 Kasım”, **Tercüman**, 10 Kasım 1980, s. 5

<sup>389</sup> **Milliyet**, 12 Kasım 1980, s. 1

12 Kasım 1980'den 22 Kasım 1980 tarihine kadar 10 günlük bir süre boyunca yayın yapması yasaklanan Cumhuriyet gazetesi, yayına yeniden başladığı 22 Kasım 1980 tarihinde ana sayfadan Nadir Nadi imzasıyla bir başyazı yayınlamış ve gazetenin Atatürk'e dil uzatma gerekçesiyle kapatılmış olması eleştirmiştir. Yazıda şu ifadeler rastlanmaktadır: “...Komutanlığın kapatma bildirisinde gerekçe olarak Atatürk'e dil uzatmış olmamızdan da söz edilmektedir. Bu gerekçe karşısında susmayı Atatürk'e karşı saygısızlık bildiğimiz için Sayın Komutanın bağışlamasını diliyoruz. Kurulduğu günden bu yana gazetemizde Atatürk'e dil uzatmak ne demek, onun unutulmaz anısına toz konduracak bir satır yazı bile çıkmamıştır... Ama Atatürk'e dil uzatmış olmamızı bize yakıştıran Sayın Komutana yürekten kırıldığımızı buradan belirtmeden edemedik...”<sup>390</sup>

Cumhuriyet Gazetesi, gazeteyi kapatma kararı alan 12 Eylül yönetimine olabildiğince kibar bir şekilde sitemlerini iletmiş ancak diğer yazarları aracılığıyla 12 Eylül yönetimine halen destek verdiklerinin ve başarılı olmasını dilediklerinin altı çizilmiştir. Gazetenin yeniden yayına başladığı gün ana sayfada Nadir Nadi'nin sitemkar açıklamasının altında yer alan Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Cumhuriyet Yaşayacaktır başlıklı yazısındaki cümleler bu durumu belgelemektedir. Velidedeoğlu'nun yazısında şu ifadeler rastlanmaktadır: “12 Eylül harekâtı Cumhuriyeti tehlikede gören Atatürkçü ordu tarafından yapıldı. Türk ulusu olarak hepimiz onun başarılı olmasını diliyoruz ve bekliyoruz. Başarılı olacaktır ve olmalıdır.”<sup>391</sup>

Basında Atatürk ve Atatürkçülük üzerine tartışmalar sürerken, Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu daha önceki yazılarındakine benzer bir şekilde geçmişinde Atatürkçü olmayanların bile birden bire Atatürkçü kesildiğine vurgu yapmış, ancak önceki yazılarından farklı olarak bu kez açıkça isim vermiştir. Tercüman Gazetesi yazarlarından Ahmet Kabaklı'nın eski köşe yazılarından örnekler veren ve “Kabaklı'nın bile” Atatürkçü geçindiğini ima eden Mumcu'nun Kabaklı'yı eleştirdiği yazısında şu ifadeler yer almaktadır: “Atatürk'e Atatürk denmesine karşı çıkıp, Türklük ondan mı doğmuştur diyecek kadar kendinden geçmiş Kabaklı,

<sup>390</sup> Nadir Nadi, “Yeniden Çıkarken”, **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1980, s. 1

<sup>391</sup> Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, “Cumhuriyet Yaşayacaktır”, **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1980, s. 1

Atatürkçü de, Atatürk'ün ilke ve devrimlerine, yaşamlarının her devrinde hiçbir siyasal iktidara ödün vermeden sınımsız sarılmış olanlar Atatürkçü değil öyle mi? <sup>392</sup>

Mumcu Kabaklı'ya yönelik eleştirilerini ileriki günlerde de sürdürmüştür. 21 Aralık 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Kinlerinin Nedeni" başlıklı bir yazı kaleme alan Mumcu, yine Kabaklı'nın eski yazılarından bölümler aktarmıştır. Kabaklı'yı "12 Eylül Atatürkçüsü" olarak nitelendirdiği yazısında Mumcu, Kabaklı nezdinde sağcı yazarların kendilerinden hazzetmediğinden söz etmektedir. Mumcu, yazısında bunun gerekçelerini aktarmıştır. Yazıda geçen şu ifadeler dikkat çekicidir: "Sağcı yazarlar bize niçin söverler? ... Bu gibilerin Atatürk'e bakış açılarıdır. Bizler Atatürk'ü Atatürk devrimlerini ilerici tavrımızın kaynağı ve kökeni sayarız. Bunlar, Atatürk'e Atatürk adının verilmesine bile karşı çıkarlar." Mumcu aynı yazısında Tercüman gazetesinin sahibi Kemal Ilıcak'tan da söz etmiş ve Ilıcak'ın gayri Müslim kimselerle iş ortaklığı yaptığını iddia etmiş ve bunların doğru olup olmadığını Kabaklı'ya sormuştur. <sup>393</sup>

1980 yılının sonuna doğru yer alan bazı haberler, 12 Eylül yönetiminin Atatürk ve Atatürkçülüğü ilginç şekillerde kullandığını ortaya çıkarmıştır. Milliyet Gazetesi'nde Emin Çölaşan imzasıyla yayınlanan haber dizisinde, Mamak Cezaevinden izlenimler yayınlanmıştır. Son derece çarpıcı bilgiler içeren bu yazı dizisinde tutuklulara Atatürk'ün söylevlerinin ezberletildiği ve hükümlülerin günün büyük bölümünde Atatürkçülük eğitimi aldığı belirtilmiştir.

**EMİN ÇOLAŞAN**  
FOTOGRAFLAR:  
SELAHATTİN ÇOKHAN  
SAVAS AY

## Milliyet MAMAK CEZAEVİ'NDE

# Tutuklular, Atatürk'ün söylevlerini ezberliyor

**Geçtiğimiz 10 Kasım günü bloklarda ve koğuşlarda pek çok sayıda tutuklu, Atatürk için yazdığı duygusunda bulunmuşlar ve konuşmalar yapmışlar**

Yazılar. Bu yazı geçtikten sonra... Atatürk'ün ilke ve devrimlerine, yaşamlarının her devrinde hiçbir siyasal iktidara ödün vermeden sınımsız sarılmış olanlar Atatürkçü değil öyle mi? <sup>392</sup>

Mumcu Kabaklı'ya yönelik eleştirilerini ileriki günlerde de sürdürmüştür. 21 Aralık 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Kinlerinin Nedeni" başlıklı bir yazı kaleme alan Mumcu, yine Kabaklı'nın eski yazılarından bölümler aktarmıştır. Kabaklı'yı "12 Eylül Atatürkçüsü" olarak nitelendirdiği yazısında Mumcu, Kabaklı nezdinde sağcı yazarların kendilerinden hazzetmediğinden söz etmektedir. Mumcu, yazısında bunun gerekçelerini aktarmıştır. Yazıda geçen şu ifadeler dikkat çekicidir: "Sağcı yazarlar bize niçin söverler? ... Bu gibilerin Atatürk'e bakış açılarıdır. Bizler Atatürk'ü Atatürk devrimlerini ilerici tavrımızın kaynağı ve kökeni sayarız. Bunlar, Atatürk'e Atatürk adının verilmesine bile karşı çıkarlar." Mumcu aynı yazısında Tercüman gazetesinin sahibi Kemal Ilıcak'tan da söz etmiş ve Ilıcak'ın gayri Müslim kimselerle iş ortaklığı yaptığını iddia etmiş ve bunların doğru olup olmadığını Kabaklı'ya sormuştur. <sup>393</sup>

1980 yılının sonuna doğru yer alan bazı haberler, 12 Eylül yönetiminin Atatürk ve Atatürkçülüğü ilginç şekillerde kullandığını ortaya çıkarmıştır. Milliyet Gazetesi'nde Emin Çölaşan imzasıyla yayınlanan haber dizisinde, Mamak Cezaevinden izlenimler yayınlanmıştır. Son derece çarpıcı bilgiler içeren bu yazı dizisinde tutuklulara Atatürk'ün söylevlerinin ezberletildiği ve hükümlülerin günün büyük bölümünde Atatürkçülük eğitimi aldığı belirtilmiştir.

**Söylevlerin çoğunu ezberliyorlar**

Konuşmaları çok sayıda tutuklu, Mamak Cezaevi'nde ezberliyorlar. Atatürk'ün ilke ve devrimlerine, yaşamlarının her devrinde hiçbir siyasal iktidara ödün vermeden sınımsız sarılmış olanlar Atatürkçü değil öyle mi? <sup>392</sup>

Mumcu Kabaklı'ya yönelik eleştirilerini ileriki günlerde de sürdürmüştür. 21 Aralık 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Kinlerinin Nedeni" başlıklı bir yazı kaleme alan Mumcu, yine Kabaklı'nın eski yazılarından bölümler aktarmıştır. Kabaklı'yı "12 Eylül Atatürkçüsü" olarak nitelendirdiği yazısında Mumcu, Kabaklı nezdinde sağcı yazarların kendilerinden hazzetmediğinden söz etmektedir. Mumcu, yazısında bunun gerekçelerini aktarmıştır. Yazıda geçen şu ifadeler dikkat çekicidir: "Sağcı yazarlar bize niçin söverler? ... Bu gibilerin Atatürk'e bakış açılarıdır. Bizler Atatürk'ü Atatürk devrimlerini ilerici tavrımızın kaynağı ve kökeni sayarız. Bunlar, Atatürk'e Atatürk adının verilmesine bile karşı çıkarlar." Mumcu aynı yazısında Tercüman gazetesinin sahibi Kemal Ilıcak'tan da söz etmiş ve Ilıcak'ın gayri Müslim kimselerle iş ortaklığı yaptığını iddia etmiş ve bunların doğru olup olmadığını Kabaklı'ya sormuştur. <sup>393</sup>

1980 yılının sonuna doğru yer alan bazı haberler, 12 Eylül yönetiminin Atatürk ve Atatürkçülüğü ilginç şekillerde kullandığını ortaya çıkarmıştır. Milliyet Gazetesi'nde Emin Çölaşan imzasıyla yayınlanan haber dizisinde, Mamak Cezaevinden izlenimler yayınlanmıştır. Son derece çarpıcı bilgiler içeren bu yazı dizisinde tutuklulara Atatürk'ün söylevlerinin ezberletildiği ve hükümlülerin günün büyük bölümünde Atatürkçülük eğitimi aldığı belirtilmiştir.

**Atatürkçülük eğitimi yaparlar**

Atatürkçülük eğitimi yaparlar. Atatürk'ün ilke ve devrimlerine, yaşamlarının her devrinde hiçbir siyasal iktidara ödün vermeden sınımsız sarılmış olanlar Atatürkçü değil öyle mi? <sup>392</sup>

Mumcu Kabaklı'ya yönelik eleştirilerini ileriki günlerde de sürdürmüştür. 21 Aralık 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde "Kinlerinin Nedeni" başlıklı bir yazı kaleme alan Mumcu, yine Kabaklı'nın eski yazılarından bölümler aktarmıştır. Kabaklı'yı "12 Eylül Atatürkçüsü" olarak nitelendirdiği yazısında Mumcu, Kabaklı nezdinde sağcı yazarların kendilerinden hazzetmediğinden söz etmektedir. Mumcu, yazısında bunun gerekçelerini aktarmıştır. Yazıda geçen şu ifadeler dikkat çekicidir: "Sağcı yazarlar bize niçin söverler? ... Bu gibilerin Atatürk'e bakış açılarıdır. Bizler Atatürk'ü Atatürk devrimlerini ilerici tavrımızın kaynağı ve kökeni sayarız. Bunlar, Atatürk'e Atatürk adının verilmesine bile karşı çıkarlar." Mumcu aynı yazısında Tercüman gazetesinin sahibi Kemal Ilıcak'tan da söz etmiş ve Ilıcak'ın gayri Müslim kimselerle iş ortaklığı yaptığını iddia etmiş ve bunların doğru olup olmadığını Kabaklı'ya sormuştur. <sup>393</sup>

1980 yılının sonuna doğru yer alan bazı haberler, 12 Eylül yönetiminin Atatürk ve Atatürkçülüğü ilginç şekillerde kullandığını ortaya çıkarmıştır. Milliyet Gazetesi'nde Emin Çölaşan imzasıyla yayınlanan haber dizisinde, Mamak Cezaevinden izlenimler yayınlanmıştır. Son derece çarpıcı bilgiler içeren bu yazı dizisinde tutuklulara Atatürk'ün söylevlerinin ezberletildiği ve hükümlülerin günün büyük bölümünde Atatürkçülük eğitimi aldığı belirtilmiştir.

**YARIN: KOĞUŞ VE HÜCRE YAŞAMI**

<sup>392</sup> Uğur Mumcu, "Bu da mı Atatürkçü?", *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1980, s.1-7

<sup>393</sup> Uğur Mumcu, "Kinlerinin Nedeni", *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1980, s.1-7



Çölaşan'ın kaleme aldığı izlenimlerde geçen şu satırlar son derece ilgi çekicidir: “Koşuylarda çok sayıda tutuklunun Atatürk'ün söylevlerini ezbere öğrendiklerini gördük. Verilen emirle birlikte Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini ya da Onuncu Yıl Nutku'nu hançerelerini yırtarcasına ezbere okuyan çok sayıda tutukluyla karşılaştık. Atatürkçülük eğitimi sadece bununla da bitmiyor. Cezaevi yönetiminin Atatürk'le ilgili olarak TRT'den sağladığı çok sayıda bant var. Bunlar genel yayın düzeni içinde hoparlörlerden yayınlanıyor ve tüm cezaevi içinde dinleniyor”<sup>394</sup>

Ertesi gün de devam eden yazı dizisinde, bu kez “Mamak'ta Yaşam, Türküm Doğruyum Andı ile Başlıyor” başlığı kullanılmıştır. Cezaevinde sağ ve sol ayırımının kalmadığının belirtildiği haberde, karşıt görüşlülerin aynı koşuylarda kaldığı ve aynı muameleye tabi tutuldukları belirtilmiştir. Ayrıca tüm hükümlülerin sabah and içerek güne başladığı vurgulanmıştır. Akşam sayımında topluca İstiklal Marşı'nın söylendiği belirlenen haberde ayrıca, her akşam koğuş kıdemlisinin yüksek sesle tüm koğuşa Atatürk kitabı okuduğu ifade edilmiştir.<sup>395</sup>



12 Eylül yönetiminin cezaevlerinde yürüttüğü bu politika sonraki yıllarda çokça eleştirilmiş olsa da, 1980 yılında yayınlanan bu haberlerde hükümlülere sabahtan akşama kadar Atatürkçülük eğitimi veriliyor olması eleştiriye değer görülmemiştir. Dahası sonraki yıllarda üzerine sayısız kitaplar yazılan, belgeseller çekilen ve hatta dava konusu olan cezaevlerindeki psikolojik ve fiziksel işkence gibi unsurlardan, haber metinlerinde hiç bahsedilmemiş olduğu da göze çarpmaktadır.

394 “Milliyet Mamak Cezaevinde”, *Milliyet*, 8 Aralık 1980, s. 6

395 “Milliyet Mamak Cezaevinde”, *Milliyet*, 9 Aralık 1980, s. 6

Aksine, Emin Çölaşan imzalı yazı dizisinin “Mamak’ta Şimdi Pişmanlık Hakim” başlıklı üçüncü günlük bölümünde, cezaevi koşullarının iyiliğinden, rahatlığından söz edildiği görülmekte, hatta hücrelerin koşullardan daha rahat olduğu bilgisi verilmektedir. Yazıda geçen bazı ifadeler şu şekildedir: *“Aslında koşullardan daha rahat olan hücrelerin içinde tuvalet, musluk ve iki yataklı ranza var. Hücrelerin duvarları badanalı, içlerinde bol ışık var ve havasızlık gibi bir sorun yok... Hücrede kalanlar koşullardaki gibi gazete okuyabiliyorlar, kantin olanaklarından yararlanabiliyorlar.”*<sup>396</sup>



Atatürkçülüğün, Çölaşan’ın yazı dizisinde belirtildiği gibi mahkumları “terbiye” etmek için bir araç olarak kullanıldığı günlerde, Cumhuriyet gibi gazetelerin, Atatürk ve Atatürkçülük konulu TV yayınlarını da dikkatle takip ettiği ve çoğunlukla TRT’nin Atatürk konulu yayınlarını yeterli bulmadığı hatta “gevşeklikle” eleştirdiği gözlenmiştir. 9 Kasım 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesini’nin TV sayfasında yer alan bir eleştiride şu ifadeler yer almaktadır: *“1 Kasım 1980’de TRT Televizyonu’nun son derece gevşek ve üstünlükçü bir anlayışla hazırlanan ‘Cumartesi Cumartesiye’ adlı eğlence izlencesinin içinde Atatürk fotoğrafının konu edildiği bir filme yer verildiğini görenler, saygısızlık karşısında şaşırıp kaldılar. Filmde TRT yönetiminin Ankara’daki Bayrak Garnizonu’na bir Atatürk fotoğrafını Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla armağan olarak verilmesi gösteriliyordu. Film söz konusu izlencenin içindeki hafif müzik bölümü bitince hiçbir açıklama yapılmadan birden bire yayına girmiş ve sonunda da Atatürk’ün fotoğrafı görünürken, Taş Devri adlı güldürü ve çizgi filminin kasaba kahramanı Fred’in ekrana gelmesiyle, yine birden bire bitmişti. Bu film niçin haber bülteninde*

<sup>396</sup> “Milliyet Mamak Cezaevinde”, *Milliyet*, 10 Aralık 1980, s. 6

yayınlanmıyordu? Niçin olaydan üç gün sonra gösteriliyordu? Atatürk'ün konu edildiği bir filmin eğlence izlencesinin içinde ne işi vardı?”<sup>397</sup> Atatürkçülüğün TV yayınlarında da yüceltilmesi gerektiğinin altını çizen Cumhuriyet Gazetesi, diğer yandan sayfalarında yer verdiği yorumlarda, gerçek Atatürkçülüğün tanımını yapma çalışmasına devam etmektedir. 10 Aralık 1980 tarihli Celil Gürkan imzalı “Atatürkçülüğe Sığınanlar” başlıklı köşe yazısında da aynı konu işlenmiş ve farklı görüşlerin Atatürkçülüğe sığınması eleştirilmiştir.<sup>398</sup>

1980 yılının son günleri yaklaşırken, yukarıda da değinildiği gibi bazı yazarların son derece nazik bir şekilde parlamentonun yeniden oluşturulması ve demokrasiye bir an önce dönülmesi gerekliliği üzerine yazılar yayınlamaya başladığı görülmektedir. Ancak bu durum basının 12 Eylül rejimine desteğini çektiği anlamına gelmemektedir. Basın 12 Eylül yönetimine desteğini sürdürmektedir. 12 Eylül yönetiminin başarılarından sıklıkla söz edilen haberlerin yanı sıra, Tercüman gazetesinin 20 Aralık 1980 tarihli manşeti de gazetenin, 12 Eylül yönetimine desteğinin devam ettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. “12 Eylül Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Harekâtı’nda 100. Gün manşetiyle çıkan gazete, “vatandaş özlediği huzura kavuştu” yorumunda bulunmuştur.

ARALIK 20 Cumhuriyet

Halk'a ve olaylara

# Tercüman

ANSİKLOPİDİLERLE İLGİLİ AÇIKLAMA

12 Eylül Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Harekâtı'nda..

## 100. Gün

/atandaş özlediği huzura kavuştu

• «100 Gün» içinde 13 bine yakın militan yakalandı, 142 bin silah ve 1 milyon mermi ele geçirildi

- 4 terörist idam edildi. Haberlerde idam kararları verilen 44 kişiden 3'ü Erzurum'da vuruldu.
- Dört teröristi düzeni girdi. 4 kur ayarlamasından sonra 1 dolar 89,25 TL oldu. Aradan her mil süresince artış yaşanıyor.
- Vergilerde değişiklik yapma 10 yasa çıktı. 10 yasa İstanbul'da MİG'de konuşuluyor. Kudem tasarrufuna esas olan ayık masrafları artırıyor.
- İslâm ülkeleri ile yakınlaşma teması sonlandı. İsrail ile diplomatik ilişki seviyesine indirildi. Türk-Yunan ilişkilerinde kadrolu bir konuşma sağlandı.
- 6 Asistan Bakanlık görevi kaldırıldı.

TKP-ML TIKKO ÖRGÜTÜNE AĞIR DARBE İNDİRİLDİ



### Asistan BACI ve yönettiği

TUSIAD Türk Sanayecileri

<sup>397</sup> Mahmut T. Öngören, “Görüntü Sömürüsü”, *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1980, s. 4

<sup>398</sup> Celil Gürkan, “Atatürkçülüğe Sığınanlar”, *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1980, s. 2

### 3.3. Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Etkinliklerine İlişkin Hazırlıkların Basındaki Yansıması

1981 yılının Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması nedeniyle yapılan hazırlıklar dönemin yazılı basınında da geniş yer bulmuştur. 12 Eylül yönetiminin en çok önem verdiği konuların başında gelen bu hazırlıklar basın üzerinden kamuoyuyla paylaşılmıştır. 12 Eylül yönetimi 1981 yılında düzenlenecek Atatürk konulu etkinliklerin kararlaştırılması için bir komite kurmuş ve yıl boyunca düzenlenecek etkinlikleri bu komite aracılığı ile düzenlemiştir. Sanatın ve sporun neredeyse her alanında Atatürk'e adanacak etkinliklerin yanı sıra, bilimsel toplantılar, yayınlar planlanmış, çeşitli kurumların kurulması, barajların açılması, büstlerin yaptırılması gibi hedefler belirlenmiştir. Ayrıca özel sektörün de Atatürk yılına çeşitli şekillerde katkı sağlaması istenmiş, hatta özel sektör bu bağlamda teşvik edilmiştir. Özel sektörün 1981 yılında yapılacak kutlamalara maddi destek sağlaması talep edilmiş ve bu doğrultuda bağış yapanlara kolaylık sağlanacağı açıklanmıştır. 16 Kasım 1980 tarihinde Milliyet Gazetesinde yer alan "Ata'nın 100. doğum yıldönümünde yapılan bağışlar gider sayılacak" başlıklı haberde bağışçılara yapılacak kolaylıklarla ilgili detaylı bilgi verilmektedir. Bağış yapılabilecek banka hesap numaralarının da yer aldığı haberde ayrıca Devlet Bakanı'nın yurt içindeki ve dışındaki tüm yurttaşların bu fona katkıda bulunmasını istediğine vurgu yapılmaktadır.<sup>399</sup>



<sup>399</sup> Milliyet, 16 Kasım 1980, s. 10



Ayrıca kimi bankaların gazetelere ilanlar vererek, halkı bağış yapmaya davet ettiği de gözlenmiştir. Tercüman Gazetesinin 15 Kasım tarihli nüshasında yayınlanan Vakıflar Bankası ilanı bu örneklerden birini teşkil etmektedir. İlanda, Ulu Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılının yüceliğine yakışır bir şekilde kutlanması için bağış talep edilmektedir.<sup>400</sup>

Bu haberi takiben kimi özel kuruluş ve bireylerin 1981 yılı kutlamaları için yaptığı bağışlar da haber olmaya başlamıştır. Örneğin Milliyet Gazetesi yayınladığı bir haberde, Ankara Ticaret Odası'nın, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin aynısını Ankara'da yaptırmaya karar verdiğini açıklamıştır. Açıklamada, evin Atatürk'ün doğum yıldönümü olarak kabul edilen 19 Mayıs 1981 tarihine kadar tamamlanacağı belirtilmiştir.<sup>401</sup>

Tercüman Gazetesinde bağışlarla ilgili yayınlanan bir haberde ise "Atatürk'ün 100. Doğum Yılı'nı Kutlama Fonuna 3 Banka 11 Milyon Lira Bağışladı" başlığı dikkat çekmektedir. Banka genel Müdürlüklerine Devlet Bakanı tarafından plaketleri takdim edilirken çekilmiş bir fotoğraf eşliğinde sunulan haberde,

<sup>400</sup> Tercüman, 15 Kasım 1980, s.4

<sup>401</sup> Milliyet, 7 Kasım 1980, s. 7

Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümünü Kutlama Koordinasyon Kurulu Başkanı Mehmet Özgüneş'in kuruluşların ve vatandaşların bağış konusunda adeta birbirleriyle yarıştığı, bunun da Atatürk sevgisinin bir göstergesi olduğu şeklindeki sözlerine yer verilmiştir.<sup>402</sup>

Diğer yandan özellikle gayrimüslim vatandaş ve cemaatlerin bağışları da basın açısından ilgi çekici bulunmuştur. Milliyet Gazetesi "Musevi Cemaati Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü için 1 Milyon Lira Bağışladı" başlıklı haberiyle, Musevi cemaatinin de Atatürk yılı etkinliklerine katkısını haberleştirmiştir. Haberde Hahambaşı David Asseo'nun çeki İstanbul Valisi Nevzat Ayaz'a teslim ederken "Atatürk yılı nedeniyle düzenlenecek törenler ve yapılacak anıtlara katkıda bulunmayı kutsal görev bildiklerini" söylediği aktarılmıştır.<sup>403</sup> Bu haberlere bir başka örnek de yine Milliyet Gazetesinin ana sayfadan duyurduğu şu haber gösterilebilir: "Bir Ermeni Vatandaş, Atatürk'e Duyduğu Sevgiden Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı'na 250 Milyon bağışladı"<sup>404</sup>



Bağışlara ilişkin haberler yazılı basında yer almaya devam ederken, Atatürk büstlerinin açılışlarının da sıklıkla haberleştirildiği gözlenmiştir. Büst açılışlarının küçük de olsa mutlaka gazetelerde yer aldığı gözlenmiştir. Milliyet Gazetesinin 31

<sup>402</sup> Tercüman, 1 Aralık 1980, s. 13

<sup>403</sup> Milliyet, 12 Aralık 1980, s. 10

<sup>404</sup> Milliyet, 7 Ekim 1980, s. 1-10

Ekim 1980 tarihinde birinci sayfadan yayınladığı “Büst Açıldı”<sup>405</sup> başlıklı haberi, Tercüman Gazetesinin “Ankara Yarı Açık Cezaevinde Mahkumların Emeği ile Yapılan Atatürk Heykeli Adalet Bakanı Tarafından Açıldı”<sup>406</sup> başlıklı haberi ve Milliyet Gazetesinin “Vakıf Gureba Hastanesinde Yapılan Atatürk Büstü Bugün Açılacak”<sup>407</sup> haberi ile Cumhuriyet Gazetesi’nin “Kadıköy Kız Lisesindeki Atatürk Büstü Açıldı”<sup>408</sup> başlıklı haberleri bu tür haberlere örnek olarak gösterilebilir.



Büst ve sergi açılışlarının sıklığı yazılı basında eleştiri konusu da olmuştur. Milliyet Gazetesinde yer alan bir eleştiride Atatürk adının nerelerde kullanılabileceğinin ve nerelere Atatürk büst ve heykellerinin dikilebileceğinin bir yönerge ile belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.<sup>409</sup>



<sup>405</sup> Milliyet, 31 Ekim 1980, s. 1

<sup>406</sup> Tercüman, 9 Kasım 1980, s. 7

<sup>407</sup> Milliyet, 13 Kasım 1980, s. 10

<sup>408</sup> Cumhuriyet, 6 Aralık 1980, s. 7

<sup>409</sup> Milliyet, 5 Aralık 1980, s. 6

Gerçekten de Atatürk büst yapımı o kadar artış göstermiştir ki, Atatürk heykeli ve büstü yapan firmalar bile ihtiyacı karşılamak için gazetelere ilan vermeye başlamıştır.

12 Eylül döneminde Türkiye'nin Atatürk heykelleriyle donatılması sonraki yıllarda da eleştiri konusu olmuştur. Ertuğrul Mavioğlu gibi isimler, 12 Eylül'ün Atatürkçü değil, heykelci olduğunu ifade etmiş ve Atatürkçülük adına iş başına gelen 12 Eylül yönetiminin Atatürkçülüğünün şekilci, heykelci olduğunu, bu nedenle de insanları bıktırdığını vurgulamıştır.<sup>410</sup>

The image shows two newspaper advertisements. The left one is titled 'OKULLAR-MÜDESSİSELER-MEYDANLAR İÇİN ATATÜRK BÜSTLERİ' and mentions Professor Sculptor KENAN YONTUNÇ. The right one is for 'HEYDÖK' and lists services for Atatürk monuments, busts, and masks, with contact information for Topçular Kışla Cad. Cicoz Yolu No: 19 RAMLİ-İSTANBUL.

**OKULLAR-MÜDESSİSELER-MEYDANLAR İÇİN**  
**ATATÜRK BÜSTLERİ**  
Profesör Heykeltıraş KENAN YONTUNÇ'un Atatürk'ün huzurunda çalıştığı büst, lazarne gibi sağlan. Antiseptik maddesinden hazırlanmaktadır. Telefon: 34 06 03. Sabah: 9.00 - 10.00 arası. Akşam: 20.00 - 21.00 arası. Adres: Kabataş Setüstü-Beyülmale Sokak No: 12- İstanbul  
Milliyet: 169

Her boyutta **ATATÜRK ANITI, ATATÜRK HEYKELİ, ATATÜRK BÜSTÜ, ATATÜRK MASKİ** ve her türlü heykel yapım-döküm işlerinde **HEYDÖK** hizmetinizdedir.  
**TELEFON: 76 01 26**  
Adres: Topçular Kışla Cad. Cicoz Yolu No: 19 RAMLİ-İSTANBUL

1981 yılına yaklaşırken, gazeteler bir yandan açılışı yapılan Atatürk büstlerinin haberini vermekte, diğer yandan da Atatürk yılında yapılan ya da yapılması kararlaştırılan diğer etkinliklerin haberlerini duyurmaktadır. Bu haberler arasında aşağıdaki gibi örneklerin öne çıktığını söylemek mümkündür:

- *Atatürk Barajı'nın temeli Atatürk yılında açılacak: Türkiye'nin en büyük barajı olarak planlanan Atatürk barajının temeli Atatürk yılının ilk aylarında açılacak.*<sup>411</sup>

-*Büyük Kurtarıcının Adına Yaraşır Dev Organizasyon: Atatürk'ün 100. doğum yılı nedeniyle Dünya Karması ile Fenerbahçe İstanbul'da oynayacak.*<sup>412</sup>

<sup>410</sup> Ertuğrul Mavioğlu, **Apoletli Adalet**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, s.76

<sup>411</sup> **Tercüman**, 5 Aralık 1980 s. 13

<sup>412</sup> **Milliyet**, 11 Aralık 1980, s. 12



-Atatürk Akademisi Kurulacak: Ankara'da bir Atatürk Kültür Merkezi kurulacak. Yapımı sürdürülen Milli Kütüphane binası Atatürk'ün 100. doğum yıldönümüne yetiştirilecek. Ayrıca Atatürk dokümantasyon merkezi kurulacak. Atatürk'ün Anadolu'da kaldığı evler bulunacak ve bakımsız olanlar restore edilecek. Atatürk'ün görüşlerini ve hayat felsefesini yansıtmak amacıyla Atatürk Akademisi kurulacak.<sup>413</sup>

-Atatürk'ün Odası Geçmişteki Haline Dönüştürülüyor: Atatürk'ün Pera Palas Otel'indeki 101 nolu odası Atatürk yılı için bir müze olarak hazırlanıyor.<sup>414</sup>



- Türk Dil Kurumu Atatürkçü Kavramlar Sözlüğü Hazırlayacak: Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü nedeniyle kompozisyon yarışması açması kararlaştırılmış ve 17. Türk Dil Kurultayı çalışmaları dün tamamlanmıştır.<sup>415</sup>

-Televizyonda 1981 yılı programları planlanıyor: ... Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla televizyonun yeni yayın döneminde Atatürkçülük ve Atatürk ilkelerini tanıtıcı programlar yapacağını belirten Genel Müdür Yardımcısı Ertan Karasu...<sup>416</sup>

- İstanbul Radyosu Atatürk Yılı ile İlgili Hazırlıklara Başlıyor: Radyo Müdürü İlhan Baş şunları söyledi: Bu yıl Atatürk'ü hazırladığımız programlarla sık sık anacağız. Onun kişiliğine, dünya görüşüne, yaptıklarına yer veren değişik önerilerimiz var. Çocuk saati programında bir yıl süreyle Ata'ya köşe ayıracağız. Ayrıca Atatürk'le ilgili arkası yarınlar hazırlayıp sunmak da planlar arasında yer alıyor.<sup>417</sup>

<sup>413</sup> Milliyet, 29 Ekim 1980, s. 10

<sup>414</sup> Milliyet, 31 Ekim 1980, s. 1

<sup>415</sup> Milliyet, 31 Ekim 1980, s.10

<sup>416</sup> Milliyet, 10 Aralık 1980, s. 4

<sup>417</sup> Milliyet, 21 Kasım 1980, s. 4

*-Atatürk'ün doğumunun 100. yılı nedeniyle düzenlenecek futbol turnuvasına katılmak üzere Cosmos Türkiye'ye geliyor: Amerika'nın şöhretler takımı Cosmos, 1981 yılı içinde Türkiye'ye gelecektir.* <sup>418</sup>

*-Atatürk'ün ölümüne yol açan hastalık bir sempozyumda incelenecek: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü nedeni ile uluslararası bir kurultay düzenleyecektir... Kurultayda Atatürk'ün aramızdan ayrılmasına neden olan ağır hastalığında tedavisi için kullanılan tıbbi aletlerin sergileneceği belirtilmiştir. Atatürk'ün tedavisinde kullanılan bu araçların halen Üniversite'nin tıp tarihi müzesinde korunduğu öğrenilmiştir.* <sup>419</sup>

*-ABD'li bilim adamları Atatürk'ü her yönüyle inceliyor ve anlatıyorlar: Doğumunun 100. yıldönümü için seminerler, açık oturumlar, konferanslar düzenleniyor: Atatürk'ün doğum yıldönümü dolayısıyla dünyanın birçok ülkesinde bu arada ABD'de toplantılar, seminerler, açık oturumlar yapılmaya başlanmıştır* <sup>420</sup>

*-TRT'de Atatürk Sergisi Açıldı: TRT Kavaklıdere'deki binasının giriş salonunda Atatürk sergisi açıldı.* <sup>421</sup>

*-Atatürk'ü anma konseri verecekler: Atatürk yılı nedeniyle İstanbul Çocuk Orkestra ve Korosu, Serdar Öztürk yönetiminde bugün Atatürk Kültür Merkezinde konser verecek.* <sup>422</sup>

*-Atatürk'ü anma güreşleri bugün yapılıyor: Atatürk'ü anma güreşleri bugün Haydarpaşa Hamit Kaplan Demirspor Salonu'nda yapılacaktır.* <sup>423</sup>

Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü nedeniyle pek çok kurumun çeşitli yarışmalar açtığı da gözlenmiştir. Müzik, edebiyat gibi alanlar başta olmak üzere pek çok konuda yarışmalar açıldığı ve bu yarışmaların yazılı basındaki ilanlar aracılığıyla kamuoyuna duyurulduğu gözlenmiştir. Aşağıda bahsi geçen bazı yarışmaların ilan ve haberlerinden örnekler yer almaktadır:

---

<sup>418</sup> **Milliyet**, 8 Kasım 1980, s. 8

<sup>419</sup> **Cumhuriyet**, 24 Kasım 1980, s. 7

<sup>420</sup> **Milliyet**, 6 Kasım 1980, s. 3

<sup>421</sup> **Milliyet**, 19 Kasım 1980, s. 4

<sup>422</sup> **Milliyet**, 31 Ekim 1980, s. 1

<sup>423</sup> **Milliyet**, 20 Kasım 1980, s. 11

-Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nden: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Dolayısıyla Düzenlenen Atatürk Marşı Güfte Yarışması: Kurtuluş savaşımızın, hürriyet mücadelemizin, ulu önderi, insan haklarına dayalı, milli, demokratik, laik Cumhuriyetimizin kurucusu, inkılâplarımızın yaratıcısı, eşsiz kahraman Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü dolayısıyla günün anlamına uygun olarak bir Atatürk marşı güfte yarışması düzenlenmiştir. Marşın güftesi Atatürk'ün yüce kişiliğini, milli kahramanlığını, Türk inkılâplarının, Türk ve insanlık tarihi içindeki yerini, önemini ve büyüklüğünü, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışını, milli bağımsızlık hareketlerindeki öncülüğünü, dünya görüşünü, insanlık anlayışını, barışseverliğini ve devlet adamlığını belirtecek nitelikte olmalıdır(...)<sup>424</sup>

-TRT Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü için Yarışmalar Açtı: TRT Yönetim Kurulu Atatürk'ün doğumunun 100. yılında yayınlanmak üzere çeşitli söz ve müzik programlarını kapsayan bir yarışmanın açılmasına ve eser sipariş edilmesine karar verdi... Yarışmanın konuları şöyle: radyo oyunu, radyo çocuk oyunu, TV oyunu, TV çocuk oyunu, THM Atatürk destanı, THM Atatürk konulu yarışma, Türk halk çalgıları için çok sesli küçük parçalar, Türk müziği çalgıları için çok sesli eser, ses ve piyano için müzik ve üvertür yarışması. Ismarlanacak eserlerin konuları da şu şekilde saptandı: Atatürk senfonisi, senfonik şiir, Atatürk kantatı, oda orkestrası eserleri, çocuk ve gençlik koroları için marş...<sup>425</sup>



-1980 Karacan Armağanı Yazı Yarışması: Konu: 100. Doğum Yılında Atatürk: Türkiye için 1981 olağanüstü anlamlı bir yıl olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1981 'de doğumunun 100. yılına girmektedir. UNESCO'nun da onaylamasıyla 1981, bütün dünyada Atatürk yılı olarak kutlanacaktır. Milliyet de geleneksel Karacan Armağanı yarışmasını bu büyük olay dolayısıyla aynı konuya ayırmaktadır.<sup>426</sup>

<sup>424</sup> "Kültür Bakanlığı İlanı", **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1980

<sup>425</sup> **Milliyet**, 5 Kasım 1980, s. 4

<sup>426</sup> **Milliyet**, 11 Aralık 1980, s. 1

*-Atatürk Şiiri Yarışması: İzmir sanatçılar derneği ve METAŞ kuruluşunca oluşturulan ve iki yıl önce açılan Türkiye ölçüsünde ilk ve en büyük Atatürk şiiri yarışması: Birinciye 100 bin, ikinciye 50 bin, üçüncüye 25 bin lira ödül verilecektir.* <sup>427</sup>

*-Atatürk ve Havacılık: İlk orta ve lise öğrencileri arasında ödüllü resim yarışması: THY, Ulu önder Atatürk'ün 100'ncü doğum yılını kutlama komitesi ilk ve orta öğretim öğrencileri arasında Atatürk ve havacılık konulu bir resim yarışması açılmasını kararlaştırmıştır. Yarışmaya katılacak öğrenciler, Atatürk'ün İstikbal Göklerdedir vecizesinden yararlanacaklardır.* <sup>428</sup>

*-100.Yıldönümünde Atatürk Devlet ve Demokrasi Yazı Yarışması: 14 Mayıs Vakfınca düzenlenen bu yarışmanın gayesi, doğumunun 100. yıldönümü vesilesiyle, Atatürk'ün şahsiyetini, devlet ve demokrasiyle ilgili görüş ve düşüncelerini aydınlığa çıkarmak için ilmi mahiyet arz eden eserlerin hazırlanmasını teşvik etmektir.* <sup>429</sup>

1980 yılı sonlarına doğru yazılı basında Atatürk konulu yarışma ve etkinlik duyurularının sıklaştığı gözlenmiştir. Aynı dönemde tıpkı Atatürk büstleri gibi, Atatürk fotoğraf ve rozetlerinin de adeta karaborsa olacak şekilde değerli hale geldiği, kimi kuruluşların ilanlar aracılığı ile Atatürk fotoğrafları derlediği, kimilerinin Atatürk fotoğraflarını ve rozetlerini ilan yoluyla sattığını, kimilerinin ise ücretsiz olarak dağıttığı gözlenmiştir. Aşağıda verilen haber ve ilan örnekleri ile Atatürk fotoğraflarının ilgili dönemdeki yeri daha iyi anlaşılacaktır.

*-Okul ve Kuruluşlara 10 Kasım Anma Törenleri için Ofset Baskı Atatürk Poster ve Yaka Fotoğrafları* <sup>430</sup>

<sup>427</sup> **Milliyet**, 29 Kasım 1980, s. 3

<sup>428</sup> "THY ilanı", **Tercüman**, 8 Aralık 1980, s. 6

<sup>429</sup> "14 Mayıs Vakfı İlanı", **Milliyet**, 27 Ekim 1980, s. 2

<sup>430</sup> "İlan", **Cumhuriyet**, 7 Kasım 1980 s. 3



- Duyuru: Türkiye İş Bankasından Bildirilmiştir: 1981 yılının Atatürk Yılı olarak kabul edilmiş olmasından yararlanan bazı firmaların son günlerde her türlü basım yayın ve kullanma hakkı Bankamıza ait olan Atatürk fotoğraflarını (Ş. Soner imzalı kürklü ve başı açık) poster halinde satışa çıkardıkları gözlenmiştir. Bu gibi firmalar hakkında yasal kovuşturma hakkımızı kullanmakla birlikte yukarıda nitelikleri belirtilen Atatürk fotoğrafını isteyen kişi ve kuruluşların bütün İş Bankası Şubelerinden parasız olarak alabileceklerini saygılarımızla duyururuz. Türkiye İş Bankası A.Ş. genel Müdürlüğü<sup>431</sup>



- Albümlerinde Atatürk fotoğrafları bulunan vatandaşların dikkatine: Basın Yayın Genel Müdürlüğü Atatürk Fotoğraflarını Derliyor: Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önder Atatürk'ün doğumunun 100. yılını kutlama koordinasyon kurulu başkanlığınca Basın Yayın Genel

<sup>431</sup> "Türkiye İş Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü İlanı", *Milliyet*, 1 Aralık 1980, s. 5

*Müdürlüğü, Atatürk'ün hayatı, eserleri ve yaptığı devrimleri yansıtan fotoğrafları derlemekle görevlendirilmiştir... Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün bütün ülke çapında başlattığı derleme kampanyası sonucunda büyük bir "Atatürk fotoğraf arşivi" meydana getirilmiş olacaktır. Fotoğraf gönderen yurttaşlarımızın adları, bu fotoğrafların kullanıldığı her yerde belirtilecektir... Turizm Tanıtma Bakanlığı-Basın Yayın Genel Müdürlüğü<sup>432</sup>*

ALBÜMLERİNDE ATATÜRK FOTOĞRAFLARI BULUNAN  
VATANDAŞLARIN DİKKATİNE

**BASIN - YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ  
ATATÜRK FOTOĞRAFLARINI DERLİYOR**

Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önder Atatürk'ün doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığınca Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Atatürk'ün hayatı, eserleri ve yaptığı devrimleri yansıtan fotoğrafları derlemekle görevlendirilmiştir. Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, kendilerinde bu tür tarihi fotoğraflar bulunan yurttaşlarımızın, bu fotoğrafları 31 Aralık 1980 gününe kadar "Basın-Yayın Genel Müdürlüğü-Atatürk Bulvarı No: 203 Ankara" adresine şahsen getirmelerini veya postayla yollamalarını istemektedir. Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nün bütün ülke çapında açtığı derleme kampanyası sonucunda büyük bir "Atatürk fotoğraf arşivi" meydana getirilmiş olacaktır. Fotoğraf gönderen yurttaşlarımızın adları, bu fotoğrafların kullanıldığı her yerde belirtilecektir. Yurttaşlarımızın ellerinde mevcut olup da tarihi hatıra değeri bakımından vermek istemedikleri fotoğraflar ise, Basın-Yayın Genel Müdürlüğüne kopyaları alınarak sahiplerine iade edilecektir.

**TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI  
BASIN-YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**

Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü etkinliklerinin hazırlıklarının basında sıklıkla yer aldığı bu süreçte, Atatürk fotoğrafları konulu ilanların yanı sıra, Atatürk konulu kitapların da gazetelerde ilanlarına sıklıkla rastlandığı görülmektedir. Milliyet Gazetesinde yer alan Mustafa Aysan'a ait "Atatürk'ün Ekonomi Politikası" adlı kitabın ilanı<sup>433</sup> ve Cumhuriyet Gazetesinde yer alan Oktay Akbal'a ait "Atatürk Yaşadı mı" adlı kitabın ilanları<sup>434</sup> bu dönemde çeşitli defalar çeşitli gazetelerde yayımlanmıştır. Ancak elbette Atatürk konulu kitap ilanları bunlarla sınırlı değildir.

1981 yılına yaklaşılırken, Atatürk yılı kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan etkinlikler de netleşmektedir. Atatürk adıyla açılacak barajlar, kütüphaneler, caddeler ve sergilerin haberleri basında yer almaktadır. Bu haberler içinde dikkat çeken bir haber ise Atatürk adının bir sigaraya verileceği haberidir. 23 Kasım 1980 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Tekel Atatürk Sigarası Çıkartıyor" başlığı ile duyurulan haberde şu ifadeler geçmektedir: "*Tekel Genel Müdürlüğü'nün, Ata'nın 100. Doğum Yılı nedeniyle 1981 yılı başından itibaren Atatürk sigarası üretmeye başlayacağı bildirilmiştir. Atatürk sigarasıyla ilgili çalışmaların*

<sup>432</sup> "Turizm Tanıtma Bakanlığı-Basın Yayın Genel Müdürlüğü İlanı", **Tercüman**, 23 Kasım 1980, s. 6

<sup>433</sup> **Milliyet**, 19 Kasım 1980, s. 8

<sup>434</sup> **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1980, s2

sürdürülmekte olduğu öğrenilmiştir. Atatürk sigarasının genel olarak Samsun sigarasına benzer içim tadında olmasının düşünüldüğü belirtilmiştir.”<sup>435</sup>



Bu haber kamuoyunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Akbal da bu tartışmalara katılmış ve 26 Kasım 1980 tarihli köşe yazısında bu konuyu ele almıştır. *“Atatürk adı sigara olamaz”* başlıklı köşe yazısında Akbal şu ifadeleri kullanmıştır: *“Olacak şey mi Atatürk adlı bir sigara çıkartılacakmış piyasaya. Gideceksiniz tütüncüye ver bir Atatürk mü diyeceksiniz? Ben Atatürk içmeyi çok severim. Hayır ben Atatürk’ü hiç içemiyorum... Gelsin Atatürk, gitsin Atatürk... Kim düşünür, hangi ileri akıllı böyle şeyleri büyük bir buluş gibi ortaya atanlar kimlerdir? Atatürk adını bir sigara markası olarak kullanmak, büyük bir kurtarıcının, yüce önderin anısına yapılan bir saygısızlık olmaz mı? Atatürk’ün adını, anısını, yapıtını, devrimini yozlaştırmayalım.”*<sup>436</sup>

1980 yılı bu türlü Atatürk tartışmaları ile sona ererken, Atatürk firmalar için en ideal reklam aracına dönüşmüştür bile. Anadolu Bankası’nın gazetelere verdiği yeni yıl ilanında Atatürk resmi kullanmayı tercih etmesi ve yılın son günü gazetelerde bu ilanı yayınlaması bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.

<sup>435</sup> Cumhuriyet, 23 Kasım 1980,

<sup>436</sup> Oktay Akbal, “Atatürk Adı Sigara Olamaz”, Cumhuriyet, 26 Kasım 1980, s. 2



Diğer yandan Atatürk gazeteler için de ideal bir yeni yıl promosyonu olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Tercüman Gazetesi, okurlarına yeni yıl armağanı olarak içinde Atatürk'ten vecizelerin ve Atatürk fotoğraflarının yer aldığı Atatürk takvimi vereceğini duyurmuştur.

Görüldüğü gibi 1981 yılı Atatürk'ün 100. yıldönümü kapsamında Türkiye çapında pek çok kişi ve kurumun, Atatürk dair bir etkinlik hazırlama çabasına girişmiştir. 12 Eylül yönetiminin de teşvikiyle pek çok kişi ve kurum, hem bağış yapmaya hem de etkinliklerde aktif olmaya davet edilmişlerdir. Atatürk'ü yurttan ve dünyada tanıtmayı hedeflediği anlaşılan bu çaba, yukarıda örneklediğimiz haberlerden de anlaşılacağı üzere, kimi uygulamalarda Atatürk'ü küçük düşürmeye varacak noktaya varmıştır. Tıpkı sigaraya Atatürk adı verilmesi ya da her köşe başında bir Atatürk büstü açılması gibi konular, kamuoyunda tartışma yaratmış, Atatürk adının yüceltilmesi bir yana, bazı kesimlerde Atatürk'ün yerilmesi hatta Atatürk adının yozlaştırılması olarak değerlendirilmiştir.



Heykeller, barajlar, caddeler dışında gündelik yaşam unsurlarında da- gazete promosyonları ile- yer bulan Atatürk imgesini Esra Özyürek “Nostaljik Kemalizm” olarak açıklamaktadır. Özyürek’e göre, “*Nostaljik Kemalizm kaba devlet iktidarının önceliğini piyasayla ilişkili davranış ve sembollerle ve kuruluş yıllarının hatırlarına duygusal bağlılık yoluyla maskeleymektedir.*”<sup>437</sup>



---

<sup>437</sup> Esra Özyürek, **Modernlik Nostaljisi**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 234.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### ATATÜRK'ÜN DOĞUMUNUN 100. YILI ETKİNLİKLERİ KAPSAMINDA

#### 12 EYLÜL BASININDA ATATÜRK (1981-1982)

##### 4.1. Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Açılışı: Yer Gök Atatürk

Çalışmanın önceki bölümlerinde de değinildiği üzere, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı olan 1981 yılı kapsamında 1980 yılı sonlarından itibaren yoğun bir hazırlık çalışma başlatılmış ve hem halkın hem de kurumların katılımı talep edilmiştir. Atatürk adına pek çok etkinlik planlanmış, Atatürk adına yarışmalar düzenlenmiş, konferanslar, paneller organize edilmiştir. Atatürk adına bazı kurumlar oluşturulması planlanmış, hatta Atatürk adına caddeler, barajlar yapılması kararlaştırılmıştır. Bütün bu uygulamalar elbette basına da yansımıştır. Basın da 1981 Atatürk yılı kapsamında “üzerine düşen sorumluluğu” yerine getirmiş ve Atatürk'ü tanıtıcı yayınlara ağırlık vermiştir. Ancak çalışmanın daha önceki bölümlerinde yapılan çıkarım 1981 yılındaki Atatürk konulu yayınlarda da geçerlidir: Farklı basın yayın kuruluşlarının Atatürk ve Atatürkçülük tanımları birbirleriyle çoğu zaman uyuşmamakta hatta kimi zaman zıtlaşmaktadır. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi Atatürk'ü “antiemperyalist” bir lider olarak temsil ederken, Tercüman Gazetesi, “Milliyetçi Atatürk”ü öne çıkarmakta, Milliyet ise ağırlıklı olarak “Laik ve çağdaş Atatürk” imgesini vurgulamaktadır. Atatürkçülüğe dair farklı olmakla birlikte, çalışma kapsamında seçilmiş gazetelerin hemen hepsinin yayınlarında Atatürk konulu haber ve yorumlarda artış olduğu gözlenmiştir. Ülke çapında düzenlenen Atatürk yılı etkinliklerinin neredeyse hepsinin haberleştirildiği bu süreçte, Türkiye’de adeta “yer gök Atatürk” olmuştur.

Atatürkçülük vurgusu Kenan Evren’in yeni yıl mesajına da damga vurmuştur. Evren, mesajında, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Atatürkçü aydın gençliğin desteğiyle Atatürk yılının verdiği taptaze güçle güçlükleri aşacağını kaydetmiştir.<sup>438</sup>

---

<sup>438</sup> Milliyet, 1 Ocak 1981, s. 6

Milliyet Gazetesi 5 Ocak 1981 tarihinde başlatılacağı açıklanan Atatürk yılını bir gün önceden manşetten duyurmuş ve “Atatürk Yılı Yarın Törenlerle Başlıyor”<sup>439</sup> haberiyle okurlarının karşısına çıkmıştır. 5 Ocak tarihinde yapılacak olan açılış töreni hakkında bilgilerin yer aldığı haberde ayrıca Tarım Orman Bakanı Özbek’in açıklamalarına yer verilmiştir. Özbek’in “Atatürk yılında Atatürk mahalleleri, ormanları ve Cumhuriyet köyleri kurulacak” açıklaması son derece ilgi çekicidir. Ayrıca yine gazetenin manşetinde, bir gün sonra verilecek olan gazete ilavesinin duyurusunun yapıldığı görülmektedir. Milliyet Gazetesi, bir sonraki gün İstiklal Gazetesi adlı bir ek vereceğini okurlarına duyurmaktadır. “Çanakkale Kahramanı Mustafa Kemal Paşa Samsun’da” ifadelerinin yer aldığı bu ilavenin tanıtımında Atatürk’ün kalpaklı ve askeri üniformayla çekilmiş bir resmine yer verildiği görülmektedir.



Tercüman Gazetesi ise Atatürk yılının açılışını bir gün önce ana sayfasından şu haberle duyurmaktadır: “En büyük Atatürk anıtı TBMM önünde yapılıyor: Atatürk Anıtı’nın temeli yarın Org. Evren tarafından atılacak.”<sup>440</sup> Cumhuriyet Gazetesi de ilk sayfadan “Atatürk yılı kutlama törenleri yarın başlıyor”<sup>441</sup> başlıklı haber ile 5 Ocak’ta başlayacak olan yılın duyurusunu bir gün önceden okurlarıyla paylaşmıştır.

<sup>439</sup> Milliyet, 4 Ocak 1981, s. 1

<sup>440</sup> Tercüman, 4 Ocak 1981, s. 1

<sup>441</sup> Cumhuriyet, 4 Ocak 1981, s.1

5 Ocak 1981 tarihi ise, Atatürk yılının başlangıcı olması bakımından dikkat çekicidir. Bu tarihte Tercüman ve Milliyet gazetelerinin daha coşkulu manşetlerle çıktığını, ancak Cumhuriyet Gazetesi'nin Atatürk yılını daha sakin ve soğukkanlı başlıklarla karşıladığını söylemek mümkündür. 5 Ocak 1981 tarihinde Milliyet Gazetesi Atatürk Yılı'nın başladığını "Gurur Yılımız Başladı" manşetiyle duyurmuş, Tercüman Gazetesi ise, "Atatürk Yılında Atatürk Yolunda" manşetini kullanmıştır.



Cumhuriyet Gazetesinin ise, her iki gazeteden farklı olarak 5 Ocak 1981 tarihli nüshasında haberi ana sayfada kullanmayı tercih ettiği ancak çok da büyütmediği gözlenmiştir. "Atatürk Yılı Bugün Başlıyor" başlığı ile verilen haberde açılış töreninin detayları ve çeşitli etkinliklerin duyurusu yapılmıştır.



Atatürk yılının açılışında, Milliyet Gazetesi “Gurur Yılımız Başladı” manşetiyle çıkmış ve bir de ana sayfadan “Atatürk Yılı” başlıklı bir başyazı yayınlamıştır. Milliyet imzasıyla yayınlanan başyazıda Atatürk’ün çağdaşlık yolunda attığı adımlardan, şapka devrimi ve kadın hakları gibi konular ele alınmış ve yazının sonunda şu ifadeler yer verilmiştir: *“Atatürk herkesindir. Tüm ulusun malıdır. Bir sembol, bir ideal, bir özlemdir artık... Atatürk gibi birleştirici ilkeyi yeni sızramamızda bayrak yapalım”* <sup>442</sup> Aynı gün “İstiklal Savaşı” adlı 8 sayfalık bir Atatürk eki de veren Milliyet Gazetesinin köşe yazarları da bu konuyla ilgili yazılar kaleme almışlardır. Bu isimlerden biri olan Yılmaz Çetiner, “Atatürk Yılı Özgürlük Yılı” başlıklı köşe yazısında 12 Eylül müdahalesinin yerindeliğinden söz etmekte ve bu müdahale sayesinde Atatürk yılının huzur içinde geçeceğine vurgu yapmaktadır. Çetiner’in yazısında şu satırlar göze çarpmaktadır: *“Atatürk yılının bu yıla, içinde bulunduğumuz döneme tesadüf etmesi gerçekten Allahın Türk milletine büyük lütfudur... Çok şükür kaostan çıktığımız, uçurumun kenarına düşmekten kurtulduğumuz yıl, Atatürk yılına, Atatürk’ün 100. doğum yıldönümüne ulaşmış bulunuyoruz...”* <sup>443</sup>

Tercüman Gazetesi de Milliyet Gazetesinin yaklaşımına benzer bir biçimde, Atatürk yılının açılışına ana sayfada genişçe yer vermiştir. Ana sayfada ayrıca “Atatürk’e ait Kur’an-ı Kerim, mektup ve eşyalar sergileniyor” başlıklı bir habere de yer verilmiş ve böylece Atatürk’ün manevi yönüne, dindar yönüne vurgu yapılmıştır. Büyük bir Atatürk resmi eşliğinde verilen haberlerin yanı sıra bir de “Nice 100. Yıllara” başlıklı Tercüman imzalı bir başyazı yayınlamıştır. Bu yazının Milliyet yazarı Çetiner’in yazısı ile son derece benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Tercüman da tıpkı Çetiner gibi, kabus yılların geride kaldığı vurgusunu yaptığı başyazıda, Atatürk yılının huzur ve güven içinde geçeceğine işaret etmektedir. Yazıda şu satırlar dikkat çekmektedir: *“...Artık devlet var, devlet bütün kurumlarıyla yeniden inşa ediliyor. Kardeş kanı akıyor, yaralar sarılıyor. Yıllar sonra yeniden iç barışı yaşıyoruz. Huzurluyuz, güvendeyiz, yarınlara ümitle bakıyoruz...”* <sup>444</sup>

<sup>442</sup> “Atatürk Yılı”, **Milliyet**, 5 Ocak 1981, s. 1

<sup>443</sup> Yılmaz Çetiner, “Atatürk Yılı Özgürlük Yılı”, **Milliyet**, 5 Ocak 1981, s. 7

<sup>444</sup> “Nice 100. Yıllara”, **Tercüman**, 5 Ocak 1981, s. 1

Tercüman Gazetesi yazarlarının neredeyse tamamının 5 Ocak tarihli köşelerini Atatürk yılı açılışına ayırdığı gözlenmiştir. Ahmet Kabaklı, Rauf Tamer, Güneri Civaoglu, Yaşar Güngör ve Yavuz Donat bu isimler arasında sayılabilir. Tercüman yazarlarının Atatürk yılı açılışında yazdıkları yazılarda 1980 yılındaki tartışmaların tekrarlandığı gözlenmiştir. Yazarların çoğu, Atatürk'ün komünizm karşıtı olduğu, Atatürkçülüğün sol görüşlerce sahiplenilmesinin mümkün olmadığını ve Atatürk'ün milliyetçiliğinin ön planda olduğuna dair yazılar kaleme almışlardır. Ahmet Kabaklı “En Büyük Düşman” başlıklı yazısında, Atatürk'ün komünizm hakkındaki görüşlerine yer vermiş ve şu satırları kaleme almıştır: *“Üç yıl öncesine kadar Ankara Güven Park’ında rahmetli Atatürk’ün ‘şurası muhakkak ki Türklüğün en büyük düşmanı komünistliktir. Nerede görülürse ezilmelidir.’cümlesi kitabe halinde yazılı idi... Anarşistler bu sözden hoşlanmadılar, nihayet gözü pek geçinen birisi o kitabeyi söktü attı... Bizce, doğumunun 100. yılına girerken, Atatürk’ün o sözü Güven Parkındaki yerine oturtulmalıdır. Onunla da kalınmayıp, birçok meydanlarımız ve okullarımız o sözle süslenmelidir”*<sup>445</sup>

Cumhuriyet Gazetesi ise, 5 Ocak tarihli yayınında Atatürk yılı açılış etkinliklerini sıralamış bir de başyazı yayınlamıştır. Cumhuriyet imzalı başyazıda, Atatürk'ün bağımsızlığa verdiği önem belirtilmiş ve 1981 yılının gerçekten Atatürkçülüğe dönüş için bir vesile olması temenni edilmiştir. Yazıdaki şu ifadeler dikkat çekicidir: *“İlk kez Atatürk’ün doğum yılını kutluyoruz. Dileriz ki 1981 yılı gerçekten Atatürk’ün yeniden doğuşu olsun, kendimize gelelim, Atatürk ilkelerinin üstüne serpilen ölü toprağını dağıtalım. Eğer 1981 bir yeninde uyanış yılı olabilirse, ne mutlu bize”*<sup>446</sup>

6 Ocak 1981 tarihinde açılış törenlerini manşetine taşıyan Milliyet Gazetesi, Org. Evren’in TBMM’de yaptığı konuşmayı manşetine taşımış ve “Evren: Ülke Atatürkçü Yönetime Emanet Edilecek” başlığını kullanmıştır. 8 sayfalık İstiklal Gazetesi ekini 6 Ocak tarihinde de okurlarına armağan eden gazete, ekin içeriğinde Atatürk'ün Samsun’a çıkışı da dahil olmak üzere Atatürk'ün hatıralarına yer vermiştir.

<sup>445</sup> Ahmet Kabaklı, “En Büyük Düşman” **Tercüman**, 5 Ocak 1981, s. 2

<sup>446</sup> **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1981, s. 1-7



Aynı gün ana sayfadan “Atatürk ve Demokrasi” başlıklı bir başyazı da yayınlayan gazete, Org. Kenan Evren’in Atatürk yılı açılış konuşmasındaki demokrasi vurgusunun altını çizmiştir. Gazete yazarlarından Mümtaz Sosyal da Atatürk’ün çağdaşlık anlayışına vurgu yapmış ve kızlarla erkeklerin birlikte eğitim almasına karşı çıkanların Atatürkçü olamayacağını vurgulamıştır. “...*Pek çok Atatürkçü geçinen ama iktidara gelir gelmez ilk iş olarak okullarda kız erkek ayırımına gitmeye çalışan milli eğitim bakanları görüldü.*”<sup>447</sup>

Atatürk yılının açılışından bir gün sonra 6 Ocak tarihli Tercüman Gazetesi, açılış törenlerini manşetten duyurmuş ve Selman Erdoğan imzalı bir izlenim yazısı yayınlamıştır. “TBMM’de En Anlamlı Tören” başlıklı bu yazıda Evren’in Atatürk ilkelerinin kimsenin tekelinde olmadığına dair vurgusu ön plana çıkarılmış ve şu ifadelerle yer verilmiştir: “*Orgeneral Evren de Atatürk ilkelerini hiç kimseye ve hiçbir şekilde yoruma meydan vermeyecek şekilde dile getiriyor, üstüne basa basa şu cümleleri sıralıyordu: ... Evren Atatürk’ün bir milliyetçi olduğunu belirtiyor, bu milliyetçiliğin bencil, ırkçı ve dağıtıcı olmadığını söylüyordu... Orgeneral Evren, konuşmasının bütün bölümlerinde devrim kelimesini itinayla kullanmaktan kaçınıyor, İnkılap kelimesinin üzerine basa basa konuşuyordu.*” Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere, Tercüman gazetesi, Atatürk’ün Milliyetçiliğini Evren’in konuşmaları üzerinden tasdik etmiş ve Cumhuriyet gazetesinin iddia ettiği gibi Atatürk’ün devrimci olmadığını vurgulamıştır.

<sup>447</sup> Mümtaz Sosyal, “Emanet”, **Milliyet**, 6 Ocak 1981, s. 2

Atatürk yılının açılışını takiben yayınlanan 6 Ocak tarihli Cumhuriyet gazetesi de manşetini, açılış törenlerinde Evren'in yaptığı konuşmaya ayırmıştır. "Atatürk Yılı törenlerle başladı" sürmanşeti ve "Evren: Onun çizdiği yoldan ayrılmayacağız" manşetiyle okurun karşısına çıkan Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından Uğur Mumcu da Unutturulan Atatürk başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Mumcu yazısında Atatürkçülüğü bağımsızlık ve antiemperyalizm gibi ilkeler üzerinden tanımlamış ve Atatürk'ten sonra gelen yönetimlerin Atatürk'ün gerçek nitelikleri ile tanıtılmasını önlediğini belirterek şu ifadelerle yer vermiştir: *"Atatürkçülük kısaca ulusal bağımsızlık ve ulusal onur demektir. Atatürkçülük özetle anti emperyalist bir kurtuluş savaşını başlatan ve sürdüren bir eylem ve öğretilerdir... Atatürkçülüğü tam bağımsızlık inancından ayırmanın ve çok yönlü uluslararası ipotekleri Atatürkçülük adına savunmanın hiç olanağı yoktur... Kurtuluş savaşı kökeninde anti emperyalist ve anti kapitalist düşüncelerin kutsal harcını taşır..."* <sup>448</sup>

Atatürk yılının açılışını takip eden günlerde, ağırlıklı olarak Org. Evren'in katılımıyla gerçekleşen Atatürk konulu etkinlik, temel atma törenleri basında sıklıkla yer bulmuştur. Aynı şekilde Devlet Başkanı Org. Evren'in Atatürk konulu demeçleri de basında geniş yer bulmuştur. Esasında 12 Eylül müdahalesinin amaç ve hedefi olarak sunulan "Atatürk yoluna dönüş" vurgusu 1981 yılı boyunca da her fırsatta Org. Evren ve 12 Eylül yönetimi tarafından tekrarlanmış ve pekiştirilmiştir. 7 Ocak 1981 tarihli Tercüman Gazetesinin manşeti de bu örneklerden birini teşkil etmektedir. Org. Evren'in demecini manşetine taşıyan gazete şu başlığı kullanmıştır: "Org. Evren: Atatürk İlkelerini Yayımız." Haberin ayrıntılarında ise Evren'in gençlerin yetiştirilmesine yönelik tavsiyelerine yer verilmiştir. Metinde şu ifadeler dikkat çekmektedir: *"Org. Evren il temsilcilerine 'yeni yetişen nesle Atatürk'ü iyi anlatamazsak, evlatlarımız da daha iyi anlatılan yönlere kayarlar dedi."* <sup>449</sup>

Evren neredeyse tüm demeçlerinde Atatürk'ün doğru anlaşılması gerektiğine vurgu yapsa da, Atatürkçülüğün tarifi konusunda basındaki karmaşanın devam ettiği görülmektedir. 1980 sonlarında yaşanan Atatürk'ün ve Atatürkçülüğün nasıl tanımlanacağına dair tartışma 1981 yılında da Tercüman, Cumhuriyet ve Milliyet

<sup>448</sup> Uğur Mumcu, "Unutturulan Atatürk", **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1981, s 1- 7

<sup>449</sup> **Tercüman**, 7 Ocak 1981, s. 1



gibi gazetelerde devam etmektedir. Yavuz Donat, 5 Ocak 1981 tarihli Tercüman Gazetesindeki köşesinde şu satırlara yer vermiştir: *“Bir süreden beri kırk beş milyon insan Atatürkçüyüz. Peşin hükümlüler de şimdi Atatürkçü, hayalperestler de Atatürkçü, hurafelerle uğraşanlar da Atatürkçü. Dogmalara yönelenler de Atatürkçü. İnsan ister istemez kendine soruyor. Madem kırk beş milyon Atatürkçü yetiştirdik, öyleyse hala Atatürk’ü arayışımız neden?”*<sup>450</sup>

Tercüman yazarlarından Nazlı Ilıcak da 7 Ocak tarihli köşe yazısında, Org. Evren’in Atatürk yılı açılış töreninde yaptığı konuşmaya dayanarak, Atatürk’ün “eylemci, devrimci” gibi sol jargonlarla tanımlanamayacağını, sol’un yıllarca Atatürk maskesini kullanarak, düzene karşı durduğunu ifade etmiş ve Uğur Mumcu ile Cumhuriyet gazetesinin isimlerini zikretmiştir. Ilıcak’ın yazısında şu satırlar dikkat çekmektedir: *“Sol, Atatürk maskesini senelerce kullanmış, taptaze gençlerin yüreğindeki Atatürk sevgisini, düzene karşı savaş biçimine sokmuştur. İşte Evren’in ısrarla inkılaptan bahsetmesi bir yanlış anlayışı ortadan kaldırma arzusunu göstermektedir. Atatürk Kurtuluş Savaşı sonunda Cumhuriyet’i kurmuştur. Atatürk’ün ‘sürekli devrim’ diye bir nazariyesi mevcut değildir... Atatürk eylem değil, hamle adamıydı. Devrimci değil, inkılapçıydı. Türkiye’yi “bağımsızlığına” değil, “istiklaline” kavuşturdu. Kavram kargaşasına son vermek için önce kelimelerimizi dikkatle seçmemiz gerekiyor”*<sup>451</sup> Ilıcak’ın bu satırlarından da anlaşılacağı üzere Atatürk’ün ve düşüncelerinin hangi kelimelerle tanımlanacağı, sol mu yoksa sağ jargonla mı tanımlanması gerektiği konusunda basında ciddi ayrılıklar yaşanmıştır. Bu ayrılığın basındaki en temel temsilcilerinin Tercüman ve Cumhuriyet Gazeteleri olduğu anlaşılmaktadır. Tercüman gazetesi Atatürk’ün sol görüşlüler tarafından kullanıldığını, sömürüldüğünü iddia ederken, Cumhuriyet Gazetesi ise aynı iddiayı sağ görüşlüler için dile getirmektedir. Tercüman Gazetesi iddiasını güçlendirmek için Evren’in Atatürk yılı açılış törenlerindeki konuşmasına atıfta bulunmuş ve Evren’in “Devrim” yerine “İnkılap” kelimesini kullanmasını önemsemiş, desteklemiştir. Nazlı Ilıcak da kelimeleri doğru seçmeliyiz derken kavramların önemini ifade etmiştir. Tercüman gazetesinin sürekli köşelerinden biri olan “Yaşayan Türkçemiz” köşesi de 14 Ocak 1981 tarihinde bu konuya ayrılmış ve

<sup>450</sup> Yavuz Donat, “Atatürk’ü Ararken”, **Tercüman**, 5 Ocak 1981, s. 5

<sup>451</sup> Nazlı Ilıcak, “Devrim ve İnkılap”, **Tercüman**, 8 Ocak 1981, s. 1- 12

devrim ve inkılap gibi terimlerin arasındaki farklara dikkat çekilmiştir. Doç. Dr. M. Orhan Okay imzalı “İhtilal, İnkılap ve Devrim’e Dair” başlıklı yazıda devrim kelimesinin uydurma olduğu ifade edilmiş ve şu cümlelere yer verilmiştir: “*Devrim kelimesi her ne kadar TDK’nın sözlüğünde hem inkılap, hem de ihtilal manasında gösterilmişse de, inkılabın iyiye doğru bir değişme inceliği taşımasına mukabil, devrimin, devirmekten getirilmesi yani iyisi kötüsü bahis konusu olmadan bir sistemi devirmek manası taşıması, ister istemez ihtilali daha çok hatırlatmaktadır... Her türlü yanlış anlaşılmanın önünü almak için yaşayan güzel Türkçemizi sevenlerin gereken manaya göre ihtilal veya inkılap kelimeleri yerine devrim kelimesini kullanmaktan şuurlu bir şekilde kaçınmaları yerinde olacaktır. (12 Eylül hareketi liderinin bu mana farkına ince dikkat ile inkılab kelimesini kullanmaları hakkımızı teslim etmektedir.)*”<sup>452</sup>

Tercüman Gazetesi’nin Atatürkçülüğün devrimcilik şeklinde tanımlanamayacağına, Atatürkçülüğün komünizme karşı olduğuna dair yayınlarına verilebilecek bir başka örnek de gazetenin 23 Ocak 1981 tarihli nüshasında görülmektedir. DİSK’in kapatılması üzerine yaşanan sendikacılık tartışmalarını Atatürkçülük üzerinden değerlendiren Tercüman Gazetesi, kapatma kararına ilişkin destekleyici tutumunu Atatürk üzerinden meşrulaştırmış ve Atatürk’ün demeçlerine dayanarak, kapatma kararının haklılığını vurgulamaya gayret etmiştir. “Atatürk ve Komünizm” başlıklı yazıda, Atatürk’ün, “Bolşevikliği ve ihtilalci siyasi sendikalizmi muvafık görmüyoruz” şeklindeki görüşlerine yer verilmiştir.



<sup>452</sup> M.Orhan Okay, “İhtilal, İnkılap ve Devrim’e Dair”, Tercüman, 14 Ocak 1981, s. 2

İlgili yazıda Atatürk'ün Türk milliyetçisi olduğuna vurgu yapılmış ve solculuğun Atatürkçülüğe ters bir cereyan olduğu belirtilmiş, hatta “solcu takımın Atatürkçülüğünün Atatürk'e en büyük küfür olduğu” ifade edilmiştir. Aynı yazıda, “Atatürk'ün Kesin ve Açık Görüşleri” alt başlığı altında şu ifadelere yer verilmiştir: *“Mustafa Kemal Atatürk'ün kapatılan DİSK'in uygulamak istediği sendikacılık anlayışını suçlayan görüşü de dikkat çekicidir. Büyük kurtarıcı o tarihlerde bugünkü günleri görmüşçesine şöyle demektedir: ‘İhtilalci siyasi sendikalizm, nazariyatçıları da her türlü siyasi teşekkülleri, yalnız kendi menfaatleri lehine yaptırmak ve nihayet siyasi kuvvet ve hakimiyeti ellerine geçirmek isteyen işçi gruplarıdır. Bunlar maksatlarını zorla istihsal fırsatını intizar ederken, zaman zaman umumi grevler yaparak, hükümet adamları üzerinde müesair oluyolar. Ve bazı işleri kendi lehlerinde hallettiriyorlar. Yavaş yavaş mevcudiyetlerini ihsas ediyorlar.*<sup>453</sup>

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere günün tartışma konusu olan DİSK'in kapatılması konusunda Tercüman gazetesi Atatürk'ün on yıllar önce kullanmış olduğu ifadeleri okurlarına hatırlatmış ve bu ifadeler üzerinden 12 Eylül yönetiminin DİSK'in kapatılmasına yönelik icraatının haklılığını ortaya koymaya çalışmıştır.

Güncel her türlü tartışma konusunun Atatürk üzerinden yürütüldüğü bu dönemde, özellikle Tercüman ile Cumhuriyet gazetelerinin görüşlerinin birbirlerinin karşısında olduğu gözlenmiştir. Örneğin Nazlı Ilıcak Atatürkçülük ve Devletçilik başlıklı makalesinde Cumhuriyet Gazetesi'ni ima ederek, bazı çevrelerin Atatürk'ün devletçi olduğunu vurgulayarak, hususi teşebbüsü geri plana itmeye çalıştığını ancak Atatürk'ün devletçilik anlayışının bu olmadığını ifade etmiştir. Ilıcak'ın yazısında şu cümleler öne çıkmaktadır: *“Son günlerde Devletçilik konusunu işleyenler, tarihi gerçekleri tahrif ederek, hususi teşebbüsün arka plana itilmesini savunuyorlar. Atatürk devletçiydi, binaenaleyh piyasa ekonomisi terk edilmeli... Halbuki devletçilik sermaye girişiminin yeterli olmadığı ve müteşebbisin kifayetsiz kaldığı bir dönemde geçici olarak benimsenmiştir. Allah bizi Atatürk istismarcılarının ve onların*

---

<sup>453</sup> Tercüman, 23 Ocak 1981, s. 9

*telkinleriyle yanlış yola sapabilecek etkili ve yetkili çevrelerden korusun. Dilde de, ekonomide de, dış politikada da...*"<sup>454</sup>

Cumhuriyet Gazetesi ise 1980 yılında olduğu gibi Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü olan 1981 yılında da Atatürkçülüğü, devrimcilik, antiemperyalizm ve antikapitalizm üzerinden tarif etmektedir. Gazete yazarlarından İlhan Selçuk, Atatürk'ün 100. doğum yıldönümünde Atatürk'e layık olabilmenin gereğinin devrimcilikten geçtiğini şu şekilde açıklamıştır: *"1981 Atatürk'ün 100. doğum yılıdır ve Türkiye'de yine anayasa sorunu gündemdedir. Öyleyse ne yapmalı? 100 üncü doğum yılında Atatürk'e layık olabilmek, ancak onun kişiliğine yakışır çağdaş ve devrimci temel ilkeleri Türkiye'nin yaşamına geçirebilmekle olasıdır."*<sup>455</sup>

Selçuk, 14 Ocak tarihli yazısında ise, Nazlı Ilıcak'ın aksine, Atatürk'ün serbest-liberal ekonomiye taraftar olmadığını izah etmeye çalışmıştır. Bu savını desteklemek için de Afet İnan'ın konuşmalarından yararlanmıştır. Afet İnan'ın ifadelerine yer veren Selçuk yazısını şu şekilde noktalamaktadır: *"Kemalizmin ekonomide planlı devletçilik olduğu, hem Atatürk'ün kendi deyişiyle, hem Prof. Afet İnan'ın Ulu Önder'in yanı başındaki saptamalarıyla, hem Atatürk'ün kurduğu partinin programı ve Cumhuriyet devletinin anayasasıyla belirginleşiyor. Evet Atatürk, serbest-liberal rejime karşıydı... Boğaziçi Üniversitesi seminerinde konuşan sayın bilim adamları daha çok serbestlik olmasını istemektedirler. Fikirlerine saygı duyarız. Ama bu tür fikirler Atatürkçülüğe ters düşmektedir, bu da açık bir gerçektir."*<sup>456</sup>

Uğur Mumcu da tıpkı İlhan Selçuk gibi pek çok yazısında Atatürkçülüğün liberal ekonomiye aykırı olduğunu ifade eden yazılar kaleme almıştır. Mumcu'nun 9 Şubat tarihli yazısı bu tür yazılarına bir örnek teşkil etmektedir. Mumcu bu yazıda şu ifadelere yer vermiştir: *"Planlı devletçilik, Atatürkçülüğün başarıyla uygulanmış vazgeçilmez ilkesidir... Kemalizm kaynakları liberal ekonominin Monoterizm adı verilen ideolojilerinde değil, ulusal tarihimizin anti emperyalist köklerinde*

<sup>454</sup> Nazlı Ilıcak, "Atatürk ve Devletçilik", **Tercüman**, 15 Şubat 1981, s. 1- 12

<sup>455</sup> İlhan Selçuk, "Anayasa", **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1981, s. 2

<sup>456</sup> İlhan Selçuk, "Liberalizm mi?", **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1981, s.2

*aranmalıdır. Eğer yaygın deyişleri kullanacaksak, liberal ekonomi de Atatürkçülüğe açıkça aykırı bir yabancı ideoloji değildir de nedir acaba?”<sup>457</sup>*

Uğur Mumcu, 11 Şubat 1981 tarihli yazısında da yine benzer bir çıkış yapmış ve Atatürkçülüğü planlı devletçilik- anti kapitalizm gibi ögelerle açıklamıştır. Mumcu’ya göre, Atatürk döneminin başarısı, liberal ekonomi yerine planlı devletçilik uygulamasından kaynaklanmaktadır. Mumcu yazısını şu cümle ile sonlandırmıştır: *“Ekonomide Atatürkçülük demek, planlı devletçilik demektir”<sup>458</sup>*

Görüldüğü gibi, Tercüman da Cumhuriyet de Atatürk’ün ekonomi politikaları konusunda farklı tezler öne sürmekte ve her ikisi de öne sürdükleri görüşün dışındakilerin Atatürkçülüğe ters düştüğünü ifade etmektedir. Atatürk yılının başladığı 5 Ocak tarihinde Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan Ahmet Coşar imzalı, “Atatürk Gerçeği” başlıklı makalede de, Atatürk’ün anti-empyralist yönü öne çıkarılmıştır. Coşar makalede, Atatürkçülüğü şu şekilde tarif etmiştir: *“Kemalizm diye nitelendirilen Atatürkçülük, sosyalizmin ve kapitalizmin dünya görüşünden tümüyle ayrı, çağcıl bir sistemdir. Sömürücü değildir, ırkçı değildir, Kemalizm tüm ulusların özgürlüğünü, egemenliğini, bağımsızlığını özümleyen bir yaşam anlayışını ve apayrı bir dünya görüşünü içerir.”<sup>459</sup>*

Tercüman Gazetesi ile Cumhuriyet Gazetesi arasında Atatürkçülük üzerinden yürüyen tartışma Atatürk’ün doğumunun 100. yıldönümü olan 1981 yılının başında iyice alevlenmiştir. Atatürk’ün tanımlamasından, dil politikasından, dış politikasından, ekonomi politikaları hakkında kadar birbirinden son derece farklı görüşler öne süren bu iki gazete, Atatürkçülüğü neredeyse tamamen farklı şekilde tarif etmekte ve sunmaktadır. Bu farklı bakış açısının köşe yazarları arasındaki atışmaları da artırdığı gözlenmiştir. Uğur Mumcu, 4 Şubat 1981 tarihinde kaleme aldığı köşesinde, Tercüman Gazetesi yazarlarının kendilerine saldırdığını ifade etmiştir. Mumcu, Cumhuriyet’in Atatürkçü bir gazete olduğunu bu nedenle Tercüman Gazetesi yazarlarından Ahmet Kabaklı ve Ergun Göze gibi isimlerin Cumhuriyet Gazetesinde

<sup>457</sup> Uğur Mumcu, “İnkılap ve Kadro”, **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1981, s. 1-5

<sup>458</sup> Uğur Mumcu, , “Planlı Devletçilik”, **Cumhuriyet**, 11 Şubat 1981, s.1-7

<sup>459</sup> Ahmet Coşar, “Atatürk Gerçeği”, **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1981, s. 2

yazmasının söz konusu olamayacağını belirtmiştir. Bununla da yetinmeyen Mumcu aynı yazıda Tercüman yazarlarının Atatürk düşmanı olduğunu vurgulamış ve şu ifadeleri kullanmıştır: *“Atatürk’ün kurduğu, Atatürk’ün desteklediği, savunduğu ve Atatürkçülüğü sönmez bir meşale gibi taşıyan ne kadar kuruluş ve kişi varsa, bunların hepsinin yeminli düşmanıdırlar. Atatürk devrimlerinin, Kemalizmin, ülke bağımsızlığının, çok partili düzenin ve hukuk devletinin savunucusu Cumhuriyet’e karşı bitmez tükenmez kinlerinin ana kaynağı budur.”*<sup>460</sup>

Tercüman ile Cumhuriyet arasındaki tartışma, iki gazetenin köşe yazarlarının birbirlerini adeta ihbar etmesi ile farklı bir boyut kazanmıştır. MGK’nın 12 Eylül siyasetçilerine koyduğu konuşma yasağı nedeniyle, bu kişilerle ilgili haber ve yorum yayınlamayamayan Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Oktay Akbal, MGK’nın Tercüman gazetesine ayrıcalık tanıdığını, Tercüman’ın 12 Eylül öncesi siyasetçilere ilişkin haber ve yorum yayınlayabildiğini köşesine taşımıştır. Akbal, bu ayrıcalığın sebebini sorguladığı yazısında gerekçeyi, Cumhuriyet yazarlarının Atatürkçü olmasına bağlamış ve şu ifadeleri kullanmıştır: *“Tercüman gazetesinin sahip olduğu ayrıcalık nedir, nereden gelir? Bunu sorup öğrenmek her yurttaşın hakkıdır. Hele benim gibi tüm yaşamını Atatürk’ü ve devrimini tanıtmaya, öğretmeye, sevdirmeye adanmış bir yazarın herkesten çok hakkıdır. Evet niye bu ayrımcılık? Suçumuz bir yaşam boyu Atatürk devrimini savunmak mı? Atatürk devrimini ayaklar altına almaya çalışmış politikacılarla, yazarlarla, çizerlerle savaşmış olmak mı?”*<sup>461</sup>

Akbal’ın, gazetelere uygulanan farklı muamelenin gerekçesini sorgularken, Atatürkçü kimliğini ön plana çıkarması son derece ilgi çekicidir. Yukarıdaki satırlardan anlaşılmaktadır ki, Akbal, Atatürkçü olması nedeniyle, ayrımcılığa uğradığına inanmaktadır. Yine aynı satırlardan anlaşılmaktadır ki Akbal’a göre *“ülke yönetiminden hesap sorma hakkı en çok Atatürkçülerindir.”*

Burada ilginç olan tüm gazetelerin ve köşe yazarlarının kendilerini Atatürkçü hatta Atatürk savunucusu olarak görmeleridir. Hepsi kendisini Atatürkçü olarak tanımlamakla birlikte, birbirlerinin Atatürkçülüğünü kabul etmeme eğilimindedirler.

<sup>460</sup> Uğur Mumcu, “Niçin Saldırıyorlar”, **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1981, s. 1-5

<sup>461</sup> Oktay Akbal, “Niye Bu Ayrıcalık”, **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1981, s. 2

Dahası Tercüman, Cumhuriyet’i, Cumhuriyet de Tercüman’ı Atatürkçülüğü yozlaştırmakla suçlamaktadır. Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Akbal, “Kemalizmi Yozlaştırma Hevesleri” başlıklı köşesinde isim vermeden Tercüman gazetesini eleştirmiştir. Akbal’ın köşesindeki şu ifadeler dikkat çekicidir: “*Zaman zaman Atatürk’ü yozlaştırmak, Atatürkçülüğe kendi kafalarına, siyasal çıkarlarına göre bir anlam, bir nitelik vermek isteyenler çıkıyor. Sicilli Atatürk düşmanları elbette ki Atatürkçülüğü çağdışı bir görüş saymak isteğindedir. Bunların son günlerde, hem de yasaların açıkça yasaklamasına karşın yayınladıkları yazıları okursanız, öfkeden çılına dönersiniz.*”<sup>462</sup> Hemen her gün Atatürkçülük tanımlaması yapan köşe yazılarının yayımlandığı bu süreçte, Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan bir başka Atatürkçülük tarifi de Toktamış Ateş imzasıyla yayınlanmıştır. Ateş’in “*Atatürkçüler ve Karşıtları*” başlıklı köşe yazısındaki Atatürkçülük tarifi şöyledir: “*Bugünün Türkiye’inde kimler Atatürkçüdür? Bizce bireysel huzur, mutluluk ve kurtuluşunu toplumumuzun mutluluk ve kurtuluşunda gören kişiler, Atatürkçülerdir, Atatürk’ün yolundadırlar.*”<sup>463</sup>

Tercüman Gazetesi ve yazarları ise Atatürk’ü milliyetçilik üzerinden tarif etmeyi sürdürmektedir. Örneğin Tercüman Gazetesi yazarlarından Ahmet Kabaklı önceki yazılarıyla paralel şekilde Atatürk’ün milliyetçi yönüne vurgu yapmayı sürdürmüştür. 11 Mayıs 1981 tarihli “Milliyetçi Atatürk” başlıklı köşe yazısında Kabaklı, Atatürk’ün milliyetçi yönüne vurgu yapmış ve Atatürk’ün doğru şekilde anlatılıp, tanıtılması için Atatürk yılının bir fırsat olduğunu belirtmiştir.<sup>464</sup> Aynı gazetenin bir diğer yazarı Ergun Göze de “Türk Düşmanı-Atatürk Düşmanı” başlıklı yazısında şu ifadeleri kullanmıştır: “*Ne kadar Marksist bozuntusu, sosyalist kazıntısı, komünist azıntısı, Kastro hayranı, Bolşevik civeleği, Mao dümbeleği varsa, hepsi birden ideolojik bir maskeli baloya çıktılar. Suratlarına kendilerinin bile inanmadığı bir Atatürkçülük maskesi, başkalarının temiz alınlarına da Atatürk düşmanı yaftası takmaya soyundular... Ne mutlu ki Türk değilim, Türkiyeliyim diyenler şimdi kalkmış*

<sup>462</sup> Oktay Akbal, “Kemalizmi Yozlaştırma Hevesleri”, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1981, s. 2

<sup>463</sup> Toktamış Ateş, “Atatürkçüler ve Karşıtları”, **Cumhuriyet**, 21 Nisan 1981, s. 2

<sup>464</sup> Ahmet Kabaklı, “Milliyetçi Atatürk”, **Tercüman**, 11 Mayıs 1981, s. 2

bu memleketin gerçek evlatlarını Atatürk düşmanı diye yaftalamaya kalkıyorlar...”<sup>465</sup>

12 Eylül harekâtını takip eden 1981 Atatürk yılı boyunca Tercüman Gazetesinin düzenli köşelerinden bir olan “Fikirler, Görüşler ve Düşünceler” köşesinde kimi zaman akademisyenlerin, kimi zaman askerlerin yorum yazılarına yer verilmiş ve bu yorumların Atatürk ve Atatürkçülük konularına ağırlık verdiği de gözlenmiştir. Günün tartışma konularının Atatürk’ün geçmişteki tecrübeleri ve demeçleri ile açıklandığı bu köşede Atatürk ve Din, Atatürk ve Komünizm, Atatürk ve Dış Politika gibi alanlarda çok sayıda makaleye yer verilmiştir.



Tercüman Gazetesi yazarları ile Cumhuriyet Gazetesi yazarları arasındaki tartışma 1981 yılı içinde mahkemeye taşınmış ve Cumhuriyet yazarlarından Oktay Akbal ile Tercüman yazarlarından Servet Kabaklı mahkemelik olmuşlardır. Konuya ilişkin haber 13 Ekim 1981 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde de yer almıştır. Habere

<sup>465</sup> Ergun Göze, “Türk Düşmanı Atatürk Düşmanı”, Tercüman, 10 Mayıs 1981, s.6



göre, Ahmet Kabaklı Oktay Akbal'a Atatürk konulu yazılarından dava açmıştır. Haberde Oktay Akbal'ın avukatının ise karşılık olarak Kabaklı'nın Atatürk aleyhinde yazdığı yazıları mahkemeye sunduğu belirtilmektedir.<sup>466</sup>

**AKBAL'A KARŞI  
AÇTIĞI DAVADA  
KABAKLI'NIN  
ATATÜRK  
ALEYHTARI  
YAZILARI  
MAHKEMEYE  
VERİLDİ**

Hukuk Servisi — «Tercüman» gazetesi yazarlarından Ahmet Kabaklı'nın, Oktay Akbal tarafından yazılan «Kemalizmi Yozlaştırma Hevesleri», «Haddini Bilmeye», «Hesap Vermeye Çağrı» başlıklı yazılarından ötürü açtığı 1 milyon liralık tazminat davasına 19. Asliye Mahkemesinde dün devam edildi.

Gazetemiz avukatı Orhan Apaydın, Ahmet Kabaklı tarafından yayınlanan pek çok yazıda Atatürk'e ve Atatürk davada (Arkası sa. 7, s. 3 de)

Milliyet Gazetesi ise Atatürk'ü milliyetçiliğin ya da antiemperyalizmin değil, çağdaşlığın sembolü olarak sunmaya devam etmektedir. Gazetenin 17 Şubat 1981 tarihli nüshasında yer alan Atatürk, Çağdaş Uygarlık ve Hoşgörü başlıklı makalede de aynı vurgu ön plana çıkmaktadır. Makalede şu ifadeler yer verilmiştir: “*Atatürk çağdaş uygarlığı benimsemiş, hoşgörülü bir devlet adamıydı. Birinci Büyük Millet Meclis’indeki eleştirileri zor kullanarak değil, inandırarak yatıştırmıştır.*”<sup>467</sup>

Milliyet Gazetesi, her tartışmanın Atatürk üzerinden meşrulaştırılmasına ilişkin eleştiriler de yayınlanmıştır. Bu eleştirilerden biri de Metin Heper imzasıyla yayınlanmıştır. Heper yazısında; Kemalizm incelemelerinin yöntemini eleştirmiş ve Kemalizm’in ilkeleri arasında bir öncelik sıralaması olduğuna inandığını belirtmiştir. Laiklik ilkesinin tüm ilkelerden daha önde olduğu belirtilen yazıda şu ifadeler yer vermiştir: “*Atatürk’ün aynı konudaki çeşitli düşüncelerini hangi koşullar altında ve hangi somut sorunlar karşısında belirttiği yeterince araştırılmamaktadır... Kemalist düşünce sahipleri hiçbir zaman daha az laikliğin uygun olabileceğini akıllarından geçirmemişlerdir. Oysa bir halkçılık ilkesi giderek değişen yorumlara*

<sup>466</sup> Tercüman, 13 Ekim 1981, s.1-7

<sup>467</sup> Selahattin Ülkümen, “Atatürk, Çağdaş Uygarlık ve Hoşgörü”, Milliyet, 17 Şubat 1981, s. 2

uğramıştır.”<sup>468</sup> Milliyet gazetesinin genel tavrı ve diğer köşe yazarlarının yorumları ile paralellik gösteren bu yorumda Atatürkçülük laiklik ilkesiyle ön plana çıkarılmış ve diğer ilkelerin bir anlamda zaman aşımına uğradığı, anlamını zaman içinde yitirdiği ifade edilmiştir. Milliyet Gazetesinin genel tavrı ve köşe yazarları incelendiğinde, gazetenin Atatürkçülüğü milliyetçi ya da antiemperyalist şeklinde tanımlamaktan kaçındığı gözlenmiştir. Milliyet gazetesi, Atatürkçülüğü daha çok laiklik, çağdaşlık, akılcılık gibi ifadelerle tanımlamayı seçmiştir. Şinasi Özdenoğlu imzalı, “Kemalizm Karşısında Sorumluluğumuz” başlıklı köşe yazısında da benzer vurgular hakimdir. Yazıda Kemalizm’in genç nesillere yanlış aksettirilmesi eleştirilmiş ve şu ifadelere yer verilmiştir: “*Kemalist diyalektik, kapitalizmin ve Marksizmin mantığından ayrıdır. Sermayenin egemenliğini reddettiği gibi, sınıf kavgasına da karşıdır. Kemalist diyalektik akılcı ve hümanisttir. Akılcı olduğu için bilimselliğe öncelik tanır. Hümanist olduğu için barışçı ve birleştiricidir...*”<sup>469</sup>

Milliyet Gazetesi yazarlarından Çetin Altan da Kemalizm’i, “Osmanlılığın bittiği yer” şeklinde tarif etmekte ve Cumhuriyetçilik ilkesinin geri planda kalmasını eleştirmektedir. Altan’ın yazısındaki şu ifadeler dikkat çekicidir: “*Bize kalırsa Atatürk devrimlerinin her ilkesi üzerinde durulmuş ancak Cumhuriyetçilik ilkesi nedense söz gelişi olmanın ötesinde gürül gürül çağlayan güçlü bir düşünce akımı olmaya yeterince dönüştürülememiştir. Halkçılık, laiklik, devrimcilik, devletçilik gibi konuları tartışırken de en çok bunun sıkıntısını çekiyoruz...*”<sup>470</sup> Altan, 10 Kasım 1981 Atatürk’ü Anma gününde de, her kesimin kendi doğrularını Atatürk üzerinden, Atatürk’ün sözleri üzerinden meşrulaştırma çabasını eleştirmiş ve Atatürkçülük’ün çağdaşlaşma olarak nitelendirilebileceğini bir kez daha belirtmiştir. Altan yazısında şu ifadeleri kaleme almıştır: “*Neredeyse, Atatürk sigara içtiği için sigara içmenin Atatürkçülük, pipo içmenin ise Atatürkçülük olmadığını söylemeye kadar vardıracağız işi. Oysa Kemalizm, orta çağ bağınazlıklarından arınarak, çağdaşlaşmaya dönük atılımların tümünü kapsayan bir bakıştır.*”<sup>471</sup>

<sup>468</sup> Metin Hepar, “Kemalizm İncelemelerinin Konusu ve Yöntemi”, **Milliyet**, 4 Mayıs 1981, s. 2

<sup>469</sup> Şinasi Özdenoğlu, “Kemalizme Karşı Sorumluluğumuz”, **Milliyet**, 7 Haziran 1981, s. 2

<sup>470</sup> Çetin Altan, “Kemalizm Osmanlılığın Bittiği Yerdir”, **Milliyet**, 24 Ekim 1981, s. 7

<sup>471</sup> Çetin Altan, “Rönesansçı Bir Düşünce Alanı: Kemalizm”, **Milliyet**, 10 Kasım 1981, s. 7

Diğer yandan 12 Eylül harekâtının haklılığına ve başarısına yönelik olumlu ifadeler de basında yer bulmaya devam etmektedir. Örneğin Tercüman gazetesi yazarlarından Osman Kibar, 7 Ocak 1981 tarihli “1980 İyi Bir Yıldır” başlıklı yazısında şu ifadelere yer vermiştir: *“12 Eylül ihtilali bir hayli şey götürmüştür. Daha doğrusu ortadan kaldırmıştır ama şu ana kadar getirdiklerinin, gidenlerden daha fazla ve değerli olduğunu kabul etmek lazım...”*<sup>472</sup> 14 Ocak 1981 tarihli Rauf Tamer’in Tercüman’daki köşe yazısı da bu övgü dolu metinlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tamer, vatandaşları 12 Eylül yönetiminin getirdiği kuralarla uymalarını ve yönetime yardımcı olmalarını tavsiye ettiği yazısında 12 Eylül yönetiminin eleştirilere açık olduğunu ifade etmekte ve yazısında şu cümlelere yer vermektedir: *“Başımızdaki yönetim ben yaptım oldu demiyor. Asla demiyor, bilakis, makul eleştirileri dinliyor, oraya bir nokta koyuyor, üzerinde yeniden kafa yoruyor. Eğitim sisteminden, inşaat terbiyesine kadar, vergi ahlakından, trafik adabına kadar, devlet-halk ilişkilerinden, çarşı pazar meselelerine kadar her şey yeniden tanzim ediliyor. Çürümüş bir çark onarılıyor. Düzene çeki düzen veriliyor...”*<sup>473</sup>

12 Eylül rejiminin ekonomi politikalarının da yazılı basında övgüyle yer aldığını söylemek mümkündür. Dönemin ekonomi aktörlerinin 12 Eylül’e yönelik olumlu ifadelerinin manşetten kullanıldığı ve öne çıkarıldığı görülmektedir. Örneğin TÜSİAD Genel Kurul Toplantısı Tercüman Gazetesinde manşetten verilmiş ve “Ekonomimiz İyileşiyor” manşeti kullanılmıştır. 24 Ocak kararlarının birinci yılına denk gelen bu haberde ayrıca, 24 Ocak kararlarının başarılı olduğu belirtilmiştir. TÜSİAD Başkanı Koçman’ın şu sözleri ise haberin spotunda kullanılmıştır: *“12 Eylül’den beri çıkarılan kanun ve kararlar, 30 yıllık parlamento döneminde çıkarılanlara eşittir”*<sup>474</sup>

Yabancı ülke liderleri ya da uluslararası örgütlerin 12 Eylül’e ilişkin olumlu ifadeleri de dönemin yazılı basınında genişçe yer bulmaya devam etmiştir. “Yabancıların da durumdan memnun olduğu ve 12 Eylül yönetimini desteklediğine dair haberler” genellikle ana sayfadan ve manşetten duyurulmuştur. 1 Mayıs 1981

<sup>472</sup> Osman Kibar, “1980 İyi Bir Yıldır”, **Tercüman**, 7 Ocak 1981, s. 4

<sup>473</sup> Rauf Tamer, “Müjde Paketi”, **Tercüman**, 7 Ocak 1981, s. 2

<sup>474</sup> **Tercüman**, 24 Ocak 1981, s.1

tarihli Tercüman Gazetesinin manşeti ilgili örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. NATO Genel Sekreteri Luns'un demecini manşetten duyuran gazete şu başlıkla çıkmıştır: “Luns: Türkiye’de Yeni Yönetim Mucize Yarattı”<sup>475</sup>

Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, çalışma kapsamında seçilmiş olan yazılı basın organları, 12 Eylül yönetimini, kimi zaman iş dünyası ve ekonomi çevreleri, kimi zaman dış dünya temsilcileri üzerinden meşrulaştırmış ve 12 Eylül yönetimine yönelik her türlü övgü ve iltifata geniş yer vermeye gayret etmiş ve böylece kamuoyunun 12 Eylül yönetimine güven duymasını sağlamak amaçlanmıştır.

#### **4.2. Atatürk Yılı Etkinlikleri**

1981 Atatürk Yılı açılışının ardından önceden planlanmış olan etkinlikler de hız kesmeden devam etmiştir. Yazılı basının, Atatürk yılı kapsamında düzenlenen etkinlikleri kimi zaman haberler, kimi zaman köşe yazıları, kimi zaman da ilanlar aracılığıyla okurlarına duyurduğu gözlenmiştir.

Atatürk yılı kapsamında düzenlenen pek çok etkinlikte Atatürk anılmış, pek çok yapıya onun adı verilmiştir. 1981 yılı başında Milliyet gazetesinde yayınlanan haber, Atatürk yılı kapsamında nerelere Atatürk adının verileceğini duyurmaktadır. Köy İşleri ve kooperatifleri Bakanı Münir Güney’in açıklamalarına yer veren gazeteye göre, Türkiye çapında Cumhuriyet köyleri ve Atatürk mahalleleri kurulacak, Atatürk göletleri oluşturulacaktır. Ayrıca, Atatürk yılı nedeniyle her ilin başarılı muhtarlarının seçilecektir. Aynı haberde yer alan Tarım Bakanının açıklamasında ise, Atatürk yılı kapsamında 57 ilde 84 ayrı Atatürk ormanı kurulacağını açıklanmış, yıl boyunca okullarda Atatürk ve orman konusunun işleneceğini bildirmiştir.<sup>476</sup>

Daha yılın başında yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, 1981 Atatürk yılı kapsamında Türkiye’de neredeyse tüm devlet kuruluşları, tüm bakanlıklar ve

<sup>475</sup> Tercüman, 1 Mayıs 1981, s. 1

<sup>476</sup> Milliyet, 4 Ocak 1981, s. 7

hatta özel sektör temsilcileri, Atatürk konulu etkinliklere imza atmıştır. Orman bakanlığından, boya firmalarına, gazetelerden, sigara üreticilerine kadar son derece geniş bir yelpazede Atatürk adına etkinlikler düzenlenmiş, onun adı kullanılmıştır. Milliyet Gazetesinde yer alan bir haberde Çaykur'un Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü nedeniyle 100. yıl çayı çıkaracağı duyurulmaktadır.<sup>477</sup> Maliye Bakanlığı ise Atatürk'ün 100. Doğum yıldönümü nedeniyle altın ve gümüş para bastıracağını açıklamıştır.<sup>478</sup>



1981 yılında Türkiye'de pek çok sokağın, caddenin, okulun, hastanenin, göletin, ormanın ve daha pek çok yerin adı Atatürk olarak açıklanmış ya da değiştirilmiştir. Aynı şekilde, pek çok kurum Atatürk konulu yarışma ve etkinlik düzenleme gayretinde girmiş, bu da Atatürk ve orman, Atatürk ve çevre, Atatürk ve çocuklar, Atatürk ve yaşlılar, Atatürk ve işçiler, Atatürk ve maliye, Atatürk ve ekonomi gibi sayısız alanda çalışmalar, araştırmalar yapılmasına, köşe yazıları yazılmasına neden olmuştur.

Milliyet Gazetesinde yer alan *Atatürk ve Maliye* başlıklı köşe yazısı bahse konu bir örnek olarak gösterilebilir. Yazıda son günlerde maliyenin eleştirildiği belirtilmiş ve devamında da Atatürk'ün maliyeyi eleştiren sözlerine yer verilmiştir.<sup>479</sup> Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, yazılı basın güncel olaylara yönelik tavrını Atatürk'ün geçmişteki sözleri ve icraatları üzerinden kurgulama

<sup>477</sup> *Milliyet*, 15 Ocak 1981, s. 6

<sup>478</sup> *Milliyet*, 31 Ocak 1981, s. 14

<sup>479</sup> "Atatürk ve Maliye", *Milliyet*, 11 Ocak 1981, s. 6

eğilimindedir. Beğenilen kurumlar Atatürk'ün sözleri ile övülmekte, eleştirilen kurumlar da yine Atatürk üzerinden eleştirilmekte, yerilmektedir.

1981 Atatürk yılı kapsamında Atatürk konulu pek çok sergi açılmıştır. Bunların pek çoğu da yazılı basında yer almıştır. 17 Ocak 1981 tarihli Tercüman Gazetesi'nde Hisarbank'ın düzenlediği Atatürk sergisine ilişkin habere yer verilmiş ve sergide Atatürk'ün daha önce hiç görülmemiş fotoğraflarının bulunduğu belirtilmiştir.<sup>480</sup> Aynı başlık Yapı Kredi Bankası'nın düzenlediği Atatürk sergisine ilişkin Milliyet Gazetesinin haberinde de yer almıştır. Atatürk'ün görülmemiş fotoğrafları sergilendi başlıklı haber Milliyet gazetesinin ilk sayfasından duyurulmuştur.<sup>481</sup> Maliye Bakanlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü ise gazetelere verdiği bir ilanla sanatçılara çağrı yapmış ve Atatürk'ün doğumunun 100. yılı nedeniyle, hatıra para basılacağını, bu paranın deseni için bir yarışma açıldığını duyurmuştur.<sup>482</sup>

DYO Boya firması da Atatürk yılı nedeniyle yarışma düzenleyen firmalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. DYO da gazetelere verdiği ilanla, 100. Yıl Atatürk Resim Yarışmasını duyurmuştur.<sup>483</sup> İş Bankası gibi bazı bankalar da çeşitli yarışmalar düzenlemiş ve bu yarışmaları gazete ilanları ile duyurmuştur. İş Bankası'nın ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerine yönelik düzenlediği "Atatürk ve Barış" adlı yazı yarışmasının katılım koşulları da gazete ilanlarıyla duyurulmuştur.<sup>484</sup> Tekstil firması Vakko da Atatürk konulu yarışma düzenleyen firmalar arasındadır. Gazetelere verilen ilanda, Vakko'nun düzenlediği Atatürk konulu resim yarışmasının 1 milyon lira ödülü olduğu belirtilmiştir.<sup>485</sup> Aynı firma, Kasım ayında ise, yarışmanın sonuçlandığını yine gazetelere verdiği ilanla duyurmuştur.<sup>486</sup>

---

<sup>480</sup> **Tercüman**, 17 Ocak 1981, s. 3

<sup>481</sup> **Milliyet**, 9 Ocak 1981, s. 1

<sup>482</sup> **Tercüman**, 7 Şubat 1981, s. 9

<sup>483</sup> **Tercüman**, 7 Şubat 1981, s. 13

<sup>484</sup> **Tercüman**, 7 Mayıs 1981, s. 9

<sup>485</sup> **Milliyet**, 22 Ocak 1981, s. 10

<sup>486</sup> **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1981, s. 3. **Tercüman**, 7 Kasım 1981, s. 3

**"ATATÜRK YILI"**  
dolayısıyla düzenlenen

**VAKKO  
BÜYÜK  
RESİM YARIŞMASI**

Vakko Kuruluşları 1981/Atatürk Yılı dolayısıyla bir resim yarışması düzenlemiştir. Yarışmanın konusu, Atatürk'ün bugünkü zamanlarındaki büyük anlam ayyarı, "Yurtta sulh, dünyada sulh" ibesidir. Yarışmaya katılmak isteyenler, "Yurtta sulh, dünyada sulh" özünü, kendi sanat anlayışları ve özgün dille göstermelidir. Seçici Kurul yapılırla, sanatçı nitelikleri göz önünde bulundurulacaktır.

**Ödül toplamı 1 milyon liradır.**

**Atatürk'ün  
100. Doğum Yıldönümü  
dolayısıyla düzenlenen  
"YURTTA SULH,  
CİHANDA SULH"  
Vakko  
Büyük Resim yarışması\*  
sonuçlandı.**

Avni Arbaş, Ferit Edgü, Turan Erol,  
Abdurrâhman Hancı, Mustafa Pilevneli'den oluşan  
Seçiciler Kurulunca,

**500.000.- TL'lik  
1. ödül  
NEŞE ERDOĞ'ın  
yapıtına verildi.**

Ayrıca, Alaaddin Aksoy, Mevlüt Akyıldız, Özdemir Altan,  
Zahit Büyüksöylen, Nihat Kalkraman  
100'er bin liralık mansiyon kazandılar.

Ödül ve mansiyon kazanan yapıtların tümü  
Vakko sanatçılar,  
Ankara, İstanbul ve İzmir'deki  
Devlet Resim ve Heykel Müzelerine  
armagan olacaktır.

Seçiciler Kurulunun belirlediği 20 yapıt  
Ankara ve İzmir'deki  
Vakko Sanat Galerilerinde sergilenmektedir.

Vakko Kuruluşları  
yarışmaya katılan tüm sanatçılara  
teşekkürlerini sunar.

İstanbul Sanayi Odası ise, "Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türk Sanayi Sergisi" düzenlemiş ve sergiyi gazetelere verdiği ilanla duyurmuştur.<sup>487</sup>

**ATATÜRK'ÜN  
100. DOĞUM YILINDA  
TÜRK SANAYİ SERGİSİ**

**İSTANBUL SPOR VE SERGİ SARAYI 18-27 Eylül 1981**  
(Her gün saat 10.00-19.00 arası açıktır)

Sergi Organizasyonu: **İSO** yapı- endüstri merkezi

Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü kapsamında, kimi firmalar, Atatürk konulu yarışmalar ve etkinlikler düzenlemiş ve bunları gazetelere verdikleri ilanlarla kamuoyuna duyurmuştur. Bazı firmalar ise, ne denli başarılı olduklarını anlatan ilanlarda Atatürk yılı ibaresini kullanarak, bir anlamda, Atatürk yılına yakışır bir başarıdan söz etmişlerdir. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları'nın gazetelere verdiği tam sayfa ilan bu örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>488</sup>

<sup>487</sup> Tercüman, 21 Eylül 1981, s. 10

<sup>488</sup> Tercüman, 8 Kasım 1981, s. 2

**TÜRKİYE  
ŞİŞE VE CAM  
FABRİKALARI A.Ş.**

**ATATÜRK  
YILINDA**

GURUR SERİSİNİ SÜRDÜRÜYOR.

- 1** Dünyanın en ileri teknolojiyi "float" yöntemiyle 1982'de 150.000 ton düzcam üretilen 25 milyon dolarlık dışsatım yapacak 800.000 metrekarelik alanda kurulan 8 milyarlık tesisi: **TRAKYA CAM SANAYİİ A.Ş.**
- 2** Televizyon camı ithalatına gerek bırakmadığı gibi yılda 1-4 milyon TV tipi camı üreterek 1982'de 2. dördüncü üretim yılında 6 milyon dolarlık dışsatım yapacak 18.000 metrekarelik alanda kurulan 4 milyarlık tesisi: **TELEVİZYON CAMI SANAYİİ A.Ş.** Türk Ekonomisinin hizmetine sunulmuş.
- 3** İlk kademede yılda 29.000 ton cam ev eşyası üreterek yurt ihtiyacı dışında 1984'de 10 milyon dolarlık dışsatım yapacak 470.000 metrekarelik alan üzerindeki 4 milyarlık tesisi: **KIRKLARELİ CAM SANAYİİ A.Ş.** fabrikanın temeli atılmıştır.

45 yılda 10 cam tesisi, 1981'de hizmete sunulan 3 fabrika, 100 milyon dolarlık dışsatım ve 500.000 ton üretim hedefi.

TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.  
TÜRKİYE İŞ BANKASININ BİR KURULUŞUDUR.

İlanda kurumun başarıları sıralanmış ve "Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Atatürk Yılında Gurur Serisini Sürdürüyor" ifadesi kullanılarak, Atatürk yılının önemine değinilmiştir.

Atatürk Yılı kapsamında gurur duyulacak işlere imza attığını bir ilanla duyuran bir diğer kuruluş da İş Bankası Yayınlarıdır. "Atatürk'ün doğumunun 100'üncü yılında da en özgün, en değerli kitaplar yine İş Bankası Kültür Yayınları'nda çıktı" başlığı ile basılan ilanda, Atatürk konulu kitapların tanıtımı yapılmıştır.<sup>489</sup>

21.12.1981, Milliyet, Sayfa 4

**Atatürk Yılında İş Bankası**

**Yayınlar**

Cumhuriyet'in 50'nci yılında olduğu gibi Atatürk'ün doğumunun 100'üncü yılında da en özgün, en değerli kitaplar yine İş Bankası Kültür Yayınları'nda çıktı.

*Atatürk Devrimi*  
Prof. Dr. Suna Kili

---

*Atatürk ve Devrim Kuramları*  
Emre Köngör

---

*Atatürk ve Cumhuriyet*  
Dr. Amil Çağan

---

*Atatürk ve İktisat*  
Prof. Dr. Yüksel Ülken

---

*Atatürk ve Laiklik*  
Prof. Dr. Özer Ozankaya

---

*Atatürk ve Halkçılık*  
Prof. Dr. Cahit Tanıyol

---

*Açıklamalı Atatürk Kaynakçası (2 cilt)*  
Türker Acaroğlu

---

*Kurtuluş Savaşında Türk Basını*  
Dr. İzzet Öztürk

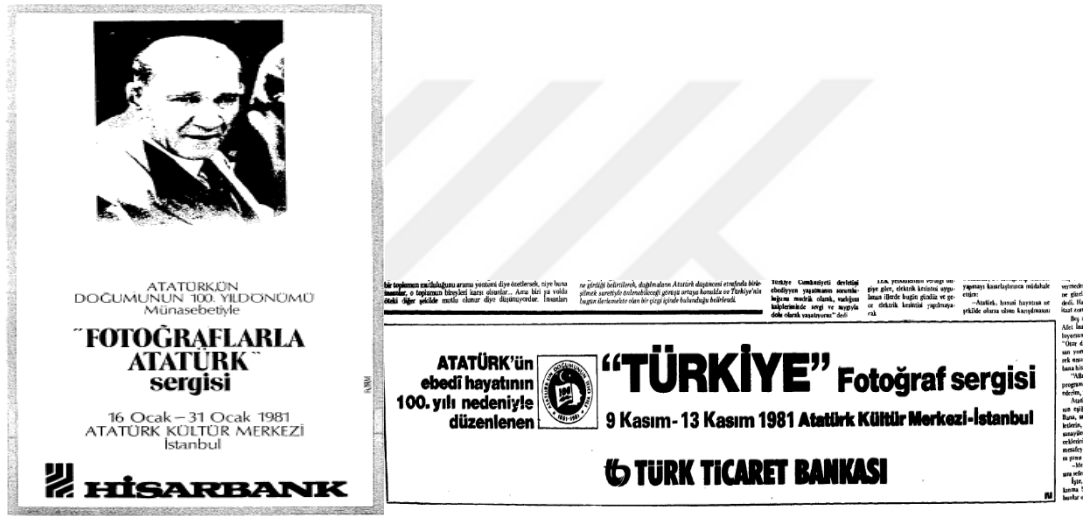
---

*Kemalizm ve Kemalizm Sorununda*

<sup>489</sup> Milliyet, 21 Aralık 1981, s.4



Bu süreçte özellikle bankaların Atatürk konulu etkinlik düzenledikleri gözlenmiştir. Dönemin neredeyse tüm bankaları hem Atatürk konulu etkinliklerde ön sıralarda yer almış hem de 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı gibi milli bayramlar ve 10 Kasım Atatürk'ü anma günlerinde verdikleri ilanlarla “Atatürkçü” bir profil çizmişlerdir. Bu bankalardan biri olan Hisarbank da “Fotoğraflarla Atatürk Sergisi açılacağını gazete ilanları aracılığıyla duyurmuştur.<sup>490</sup> Benzer şekilde Türk Ticaret Bankası da gazetelere verdiği ilanla, “Atatürk'ün ebedi hayatının 100. yılı nedeniyle düzenlenen fotoğraf sergisini duyurmuştur.<sup>491</sup>



Türk Dil Kurumu (TDK) da “Atatürk'ün Yolunda Türk Dil Devrimi” adlı bir seminer düzenleyerek, Atatürk yılı etkinliklerine katılmıştır.<sup>492</sup> Uluslararası Uçak firması Lufthansa ise, Türkiye’de satılan biletlerin üzerine “Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı amblemi” yapıştırılacağını açıklamıştır.<sup>493</sup> Unilever şirketi ise gazetelere verdiği ilanda, Atatürk'ün 100. doğum yıl dönümü nedeniyle Ankara’da bir ilköğretim okulu yaptıracağını duyurmuştur.<sup>494</sup>

<sup>490</sup> Tercüman, 15 Ocak 1981, s. 13

<sup>491</sup> Tercüman, 10 Kasım 1981, s. 6

<sup>492</sup> Milliyet, 14 Ocak 1981, s. 10

<sup>493</sup> Milliyet, 21 Şubat 1981, s. 10

<sup>494</sup> Tercüman, 29 Haziran 1981, s. 2



## 100. YIL İLKOKULU ANKARA

ATATÜRK'ün 100. Doğum Yıldönümü nedeniyle, UNILEVER - İŞ TİCARET ve SANAYİ TÜRK LTD. ŞTİ. (Sana - Vita) tarafından yaptırılarak ANKARA iline hibe edilecek 8 derslikli temel eğitim ilkokulu inşaatı hızla ilerlemektedir.

Ekim ayı içinde eğitime sunulacak yeni okul binasından 700 öğrenci yararlanacaktır.

Şimdiye kadar İstanbul'un muhtelif yerlerinde 5 ilkokul inşa ederek Millî Eğitim Bakanlığına devretmiş olan UNILEVER-İŞ, böylece altıncı okulu da inşa ettirerek eğitim kampanyasına devam etmektedir.

Fotoğrafta, okulun temel atma töreninde Millî Eğitim Bakanı Sayın Hasan Savaş ile şirket Genel Müdürü Bay Melih Yıldızlar ve davetliler görülmektedir.

Atatürk ve eserleri hakkında düzenlenen pek çok etkinliğin yanı sıra, kimi kurum, ürün ya da yerlere de Atatürk adının verilmesi gündeme gelmiştir. Atatürk adına bir sigara üretilmesi konusundakine benzer bir tartışma da 1981 yılı başlarında yaşanmıştır. Ankara'daki Esenboğa Havalimanı'nın ve Kapıkule sınır kapısının adının Atatürk olarak değiştirilmesi talebinin gündeme gelmesi yazılı basında da yer bulmuş bu talep, Rauf Tamer gibi yazarlarca eleştirilmiştir. Tamer havalimanına Atatürk isminin verilmesinin uygun olmayacağını şu ifadelerle ortaya koymuştur: *"Ağız alışkanlıklarımızı bilirsiniz, Esenboğa Havaalanı değil, kısaca Esenboğa deriz. Öyleyse yarın Atatürk havaalanı değil, kısaca Atatürk diyeceğiz. Havaalanları düpedüz çile alanlarıdır. Demek ki başlayacağız, Atatürk'te perişan olduk, Atatürk'te saatlerce süriydük, Atatürk pislikten geçilmiyor, Atatürk bir türlü düzene sokulmuyor... Aynı sakınca Kapıkule Gümrük Kapısı için de vardır. Oraya da Atatürk ismi verilecekse, tıpkı Esenboğa örneğinde olduğu gibi ulu önderin ruhuna çok kere, belki de günde bin kere saygısızlık edilecektir... Atatürk bir huzur ve güven sembolüdür. Vatandaşa çile ve eziyet çektiren yerlere O'nun ismi verilemez, verilmemelidir."*<sup>495</sup>

Diğer yandan Atatürk yılı öncesinde yapılan bağış duyuruları da 1981 yılında da devam etmiştir. Atatürk yılı kapsamında bağış yapanlar gazete sayfalarında yer bulmuş ve kendilerinden övgüyle bahsedilmiştir. Tercüman Gazetesinde yer alan "Yeşilyurt M.A. Binal Ortaokulu Öğrencileri 150 bin Lira Bağış Yaptı" başlıklı

<sup>495</sup> Rauf Tamer, "Hassas Bir Konu", **Tercüman**, 23 Ocak 1981, s. 2

haber, bahsi geçen bağış haberlerine bir örnek olarak gösterilebilir. Haberde öğrencilerin harçlıklarını Hava Kuvvetleri Vakfına ve Atatürk Yılına armağan ettikleri belirtilmiştir.<sup>496</sup>

Bir yandan bağışlar devam ederken, diğer yandan Atatürk yılı adına izinsiz olarak bağış toplayanların varlığı tespit edilmiştir. Bu durum yazılı basına İstanbul valisinin açıklamaları ile yansımıştır. Vali Nevzat Ayaz yaptığı basın toplantısında izinsiz bağış toplayanları cezalandırılacağını ve Atatürk adını kullanan istismarcılara izin vermeyeceklerini belirtmiştir. Ayaz, Atanın adını kullanarak ticaret yapanların 2 ay ceza alacağını ifade etmiştir.<sup>497</sup> Ayaz ayrıca basın toplantısında Atatürk yılı dolayısıyla ilk ve orta dereceli okullara toplam 608 adet Atatürk büstü dikileceğini açıklamıştır.<sup>498</sup> İlerleyen tarihlerde bahsi geçen büstlerin açılışlarının gazetelerde haberleştirildiği görülmektedir. 19 Mayıs 1981 tarihli Tercüman Gazetesi'nin, Tevfik Fikret Lisesi'nin bahçesine dikilen Atatürk büstüne ilişkin haberi, benzer haberlere bir örnek teşkil etmektedir.<sup>499</sup>



<sup>496</sup> Tercüman, 8 Şubat 1981, s. 3

<sup>497</sup> Milliyet, 5 Şubat 1981, s. 2

<sup>498</sup> Tercüman, 5 Şubat 1981, s. 13

<sup>499</sup> Tercüman, 19 Mayıs 1981, s. 2

Atatürk büstlerinin bu denli çok yere dikilmesi için yapılan hazırlıklar, büst üreticilerini de harekete geçirmiş ve üreticiler de gazete ilanlarıyla müşteri aramışlardır. Büst üreticilerinin ilanlarının bazılarında yer alan; “Büstlerimiz ve masklarımız 100. yıl Kutlama Koordinasyon Kurulunca uygun görülmüştür” ibaresi ilgi çekicidir.<sup>500</sup>



## ATATÜRK BÜST ve MASKLAŞI

- Yekpare alüminyum dokumdur, paslanmaz
- Hafifir dış etkilere dayanıklı bronz boya ile boyanmıştır.
- Kapalı ve açık yerlerde her türlü kaideye monte edilebilir.
- Broşur isteyiniz.
- Derhal teslim

Büstlerimiz ve masklarımız 100. yıl Kutlama Koordinasyon Kurulunca uygun görülmüştür.

**ALEV**

Döküm ve Makine San. Koll. Şti.  
Oğuzlar İşhanı No: 32 Tel: 1580 Karadeniz - Ereğli

Türkiye'nin en büyük Atatürk heykeli de yine Atatürk yılı kapsamında planlanmıştır. Milliyet Gazetesinde yer alan haberde Türkiye'nin en büyük Atatürk heykelinin 19 Mayıs tarihinde Org. Evren tarafından açılacağı duyurulmuştur. Haberde şu ifadeler yer verilmiştir: “*Tamamlandığında Türkiye'nin en büyük Atatürk heykeli olacak olan heykelin toplam yüksekliği 19 metre olup, bunun 4 metre 90 santimi Atatürk heykelidir. Toplam 10 ton ağırlığındaki heykelde Atatürk'ün yanı sıra bir genç kız ve genç erkek bağımsızlığı simgeleyen Türk bayrağını taşımakta, meşale ve bayrak yukarıda birleşerek, unutulmaz bir görünüm sunmaktadır...*”<sup>501</sup>

Atatürk yılı nedeniyle bağış yapanlar sık sık gazete sayfalarında yer alırken, maddi bağış yapmasa da Atatürk sevgisi nedeniyle Atatürk yılına katkı yaptığı belirtilen vatandaşların da haberlere konu edildiği gözlenmiştir. 6 Şubat 1981 tarihli Tercüman gazetesinde yer alan bir haber bu tür haberlere örnek olarak gösterilebilir. “Atatürk Yılına Emeği ile Katıldı” başlığı ile ana sayfadan duyurulan haberde, Almanya'dan gelen Türk işçisinin Ankara'daki Atatürk heykellerini temizlediği

<sup>500</sup> “Alev Döküm ve Makine Sanayi Şti. İlanı”, **Tercüman**, 16 Mayıs 1981, s. 6

<sup>501</sup> **Milliyet**, 20 Nisan 1981, s. 10

belirtilmiş ve şu ifadelerle yer verilmiştir: “Kimi parasıyla katılıyor, kimi yüreğiyle... Atatürk’ün doğumunun 100. yılında başlayan yarış devam ediyor. Büyük kurtarıcının anısına sergiler düzenleniyor, yarışmalar açılıyor, bağışlar yapılıyor. On beş yılını Almanya’da işçi olarak geçiren Ali Dağver Topraklı ise Atatürk Yılı’na emeği ile katılan gurbetçi oldu. Almanya’dan kalkıp Türkiye’ye geldi. Yetkililerden izin aldı ve Ankara’daki Atatürk anıtlarını temizlemeye başladı...”



## ATATÜRK YILI'NA EMEĞİ İLE KATILDI

Almanya'dan gelen  
Türk işçisi,  
Ankara'daki  
Atatürk  
heykellerini  
temizliyor

ANKARA BÜROSÜ

Kimi parasıyla katılıyor...  
Kimi yüreği ile...  
Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümünde başlayan yarış devam ediyor. Büyük kurtarıcının anısına sergiler düzenleniyor... Yarışmalar açılıyor... Bağışlar yapılıyor.  
On beş yılını Almanya'da işçi olarak geçiren Ali Dağver Topraklı ise "Atatürk Yılı"na emeği ile katılan "Gurbetçi" oldu.  
Almanya'dan kalkıp Türkiye'ye geldi.  
Yetkililerden izin aldı.  
...Ve Ankara'daki Atatürk anıtlarını temizlemeye başladı.  
Özel merdivenler... düzenler... özel merdivenler... görevlik yaptırıldı.  
Ünvanlı olan Atatürk Heykeli'nin çevresi alarak önce anıtlarda temizlendi. Şimdi sıra merdivenler temizlemede... Dörtgen kutudaki ve Almanya'dan gelen işçi Ali Dağver Topraklı aynaya tuttu.  
Ali Dağver Topraklı, "Atatürk Yılı"nda, Ankara'daki Atatürk anıtlarını temizleme görevini yürüttü... İlk çalışmaya geçen ay başladı... Ali Dağver Topraklı, Ankara'nın en büyük heykellerini de temizledi.  
Uzun Mesajlarca yoldaşlık yapan Atatürk heykeli özel aletler yardımı ile temizliği yapıldı.  
Yüksek Almanya'da geçen işçi Ali Dağver Topraklı'nın programında birinci sınıf Kültür Mevzuatı (Diyadin Sayı 12, Sayı 7/8)



Ali Dağver Topraklı, özel merdivenler ve düzenler ile Ünlü tarihî Atatürk anıtını yıkayarak işe başladı. (KUBILAY ÇALIKOĞLU)

1981 yılı boyunca Atatürk adına spor alanında da pek çok etkinliğin düzenlendiği ve bu etkinliklerin yazılı basında yer aldığı görülmektedir. Aşağıdaki bazı haberler bu etkinliklere örnek olarak gösterilebilir:

-Samsun'da Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Sebebi İle Masa tenisi Bölge Birinciliği Düzenlendi <sup>502</sup>

-Demirspor Kulübü Atatürk'ün 100. Doğum yıldönümü nedeniyle tören düzenledi. <sup>503</sup>

-Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü Atletizm Yarışmaları dün İstanbul'da yapıldı. <sup>504</sup>

<sup>502</sup> Tercüman, 4 Şubat 1981, s. 15

<sup>503</sup> Milliyet, 9 Ocak 1981, s. 11

<sup>504</sup> Milliyet, 12 Ocak 1981, s. 10

-Spor Bakanı Vecdi Özgül, Atatürk'ün 100. doğum yıldönümünde Türk güreşinin başarısı için gereken her şey yapılacak dedi.<sup>505</sup>

-Kızılay "Atatürk'ü An" koşusundan sonra kuracağı bin kişilik çadırda atletlere yemek verip, giyecek dağıtacak.<sup>506</sup>



- "Ata'ya Saygı Bisiklet Yarışı" yarın başlıyor.<sup>507</sup>

-Büyük Atatürk Koşusu bugün yapılıyor.<sup>508</sup>

-Atatürk yılı nedeniyle dünyanın ünlü serbest stil güreşçileri haziran ayında Türkiye'ye davet edilecek.<sup>509</sup>

-Bandırma'da düzenlenen "Atatürk'ü An" masa tenisi turnuvasında kulüpler, okullar masa tenisi ekipleri başarılı göründüler.<sup>510</sup>

Atatürk'ün spor etkinlikleri ile birlikte anıldığı haberler arasında belki de en ilginçlerinden birine 22 Şubat 1982 tarihli Milliyet Gazetesi'nde rastlanmaktadır. Gazete "500'den fazla işçi çalıştıran kuruluşlardaki tesislerde Atatürk inkılap ve ilkeleri doğrultusunda spor yapılacak" başlığını kullandığı haberinde Bakanlar Kurulu'nun aldığı karar gereği, işçilerin Atatürk inkılapları doğrultusunda spor yapmalarının kararlaştırıldığı ifade edilmektedir. Haberin verilme şekli ve haber metninin dili incelendiğinde, işçilerin spor yapmasının bile, Atatürk'le bağlantılı ve dayatmacı bir biçimde ele alındığı görülmektedir.

<sup>505</sup> **Milliyet**, 20 Ocak 1981, s. 12

<sup>506</sup> **Milliyet**, 29 Ocak 1981, s. 12

<sup>507</sup> **Milliyet**, 30 Ocak 1981, s. 10

<sup>508</sup> **Milliyet**, 31 Ocak 1981, s. 16

<sup>509</sup> **Milliyet**, 4 Şubat 1981, s. 12

<sup>510</sup> **Milliyet**, 18 Şubat 1981, s. 11



Spor etkinlikleri kadar sanatsal etkinlikler de yıl boyunca Atatürk'e ithaf edilmiştir. Milliyet Gazetesinde yer alan bir haberde, Atatürk yılı kapsamında düzenlenen sanat şöleninde Devlet Başkanı Evren'in 10 sanatçıya ödül verdiği belirtilmektedir. Haberde şu ifadeler yer almaktadır: *“Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü nedeniyle düzenlenen sanat şöleninde Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, 10 sanatçıya Atatürk armağanı verdi. Opera binasında düzenlenen sanat şöleni sırasında Kenan Evren'den armağanını alan sanatçılardan Vasfi Rıza Zobu, Evren'in önünde bu armağan öpüldükten sonra başa konur dedi ve kırmızı kadife kaplı kutuyu öptükten sonra başına koydu.”*<sup>511</sup> Milliyet Gazetesinde yer alan bir başka haberde ise, amatör dans gruplarının bu yıla özel gösteriler düzenleyeceği belirtilmiştir. *“Atatürk'e Şükran Borcumuzu Göstereceğiz”* başlıklı haberde, Ermeni cemaati korosunun da Atatürk gösterilerine katılacağı ifade edilmiştir.<sup>512</sup>

1981 yılında, Atatürk'e ilişkin film çekilmesine dair haberler de sıklıkla yazılı basında yer almıştır. Atatürk filmi için harcanacak yüksek bütçelerden gururla söz edilen haberlerde Atatürk'ü kimin canlandıracağı da önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Tercüman gazetesinin 16 Kasım 1981 ve 19 Kasım 1981 tarihli haberleri, bu tür haberlere örnek olarak gösterilebilir. Bu haberlerde dikkat çeken ortak bir nokta ise, bu haberlerin birer magazin ya da kültür sanat haberi şeklinde kurgulanmadığıdır. Atatürk filmlerine ilişkin haberler gazetenin ana sayfasından geniş yer verilerek okurlara iletiildiği gözlenmiştir. Atatürk'ü canlandıracak aktörlerin, ne büyük bir sorumluluk yüklendiğinin altı çizilen bu haberlerde, *“Atatürk'ü layıkıyla canlandırmak kimsenin harcı değil”* mesajı verilmiştir.

<sup>511</sup> Milliyet, 7 Ocak 1981, s. 1

<sup>512</sup> Milliyet, 23 Şubat 1981, s. 1



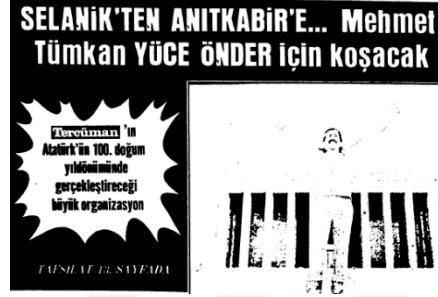


imza atmışlardır. Çeşitli yarışmalar, paneller, seminerler düzenleyen yazılı basın kuruluşları, 1981 yılında kimi zaman da Atatürk konulu promosyonlarla çıkmıştır okurlarının karşısına. Örneğin Tercüman Gazetesi, 1 Mayıs 1981 tarihinde Atatürk semineri düzenlemiştir. Bir sonraki gün 2 Mayıs 1981 tarihinde seminer haberini manşetinden veren Tercüman Gazetesi, Atatürk'ün çeşitli yönlerinin tanıtıldığı seminerin büyük ilgi gördüğünü belirtmiştir.<sup>514</sup> Gazete 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda ise, bu seminerdeki konuşmaların yer aldığı Atatürk Semineri ilavesini okurlara armağan etmiştir. Milliyet Gazetesi de 30 Haziran'da 12 sayfalık ve 1 Temmuz tarihinde 36 sayfalık, 2 Temmuz tarihinde ise 45 sayfalık "Atatürk 100 Yaşında" başlıklı bir ek çıkarmış ve üç gün süren bu ekte, Uluslararası Atatürk Sempozyumu kapsamında yapılan tüm konuşmaların metinlerini yayınlamış, sempozyuma ilişkin haberlere yer vermiştir.



<sup>514</sup> Tercüman, 2 Mayıs 1981, s.1

Tercüman Gazetesinin Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü nedeniyle düzenlediği bir başka organizasyon da bir spor organizasyonu olmuştur. Atlet Mehmet Tümkan'ın Tercüman Gazetesi organizasyonu ile, Anıtkabir'den Selanik'e kadar koşacağı duyurulmuştur.<sup>515</sup>



Tercüman Gazetesinin bir başka etkinliği ise 25 Haziran 1981 tarihinde duyurusunu yaptığı, Atatürk konulu yazı yarışması olmuştur. Atatürk'ün doğumunun 100. yılı münasebetiyle Atatürk ve Türkçe, Atatürk ve Laiklik ve Atatürk ve Sanat konulu yazı yarışması düzenlenmiştir.<sup>516</sup>



Gazeteciler Cemiyeti ise, Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü etkinlikleri kapsamında "Genç Gazeteciler Semineri" düzenlemiştir. Bu seminer, Tercüman Gazetesinin ilk sayfasında, "Genç Gazeteciler Seminerinde Atatürk ile ilgili 3 Tebliğ Sunuldu" haberiyle yer almıştır.<sup>517</sup>

<sup>515</sup> Tercüman, 16 Mayıs 1981, s. 10

<sup>516</sup> Tercüman, 25 Haziran 1981, s. 1

<sup>517</sup> Tercüman, 23 Eylül 1981, s. 1



1981 Atatürk yılı kapsamında Atatürk konulu yayınlar 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramında gözle görülür bir şekilde artış göstermiştir. Gazeteler 19 Mayıs tarihli nüshalarının ilk sayfalarını Atatürk'e ayırmıştır. Hem Tercüman Gazetesi hem Milliyet Gazetesi hem de Cumhuriyet Gazetesi 19 Mayıs 1981 tarihinde "Atatürk 100 Yaşında" manşetiyle yayınlanmıştır. Bu yayınların hepsinde de Atatürk'e adeta ölmemiş ve yaşıyormuş muamelesi yapıldığı görülmektedir. Atatürk 100 yaşında ifadesi bile başı başına ölümü reddeden bir anlayışın ürünüdür. Atatürk'ün hala yaşayan bir canlı gibi sunulmasının arka planında kuşkusuz eserlerinin ve düşüncelerinin hala hayatta ve geçerli olduğu vurgusu yatmaktadır.



Atatürk'ün adeta hala yaşıyormuş gibi temsil edildiği yayınlar yapıyor olmasının sebebini Uğur Mumcu'nun 10 Kasım 1981 tarihli köşe yazısında bulmak mümkündür. Mumcu, Atatürkçülüğün yok edilmek istendiğini vurguladığı yazısında, gerçek Atatürkçülerin, onu yaşatmaları gerektiğini ifade etmiştir. Mumcu yazısını şu sözlerle bitirmiştir: *“Ölümünden bunca yıl sonra bizim hangi sorunlarla baş başa olduğumuz O'nun sağlığında binbir güçlük ve engele karşın ne büyük devrimler yaptığını, ölümünden sonra da Kemalist karşı devrim ile yaptıklarının nasıl yok edilmek istendiğini gösteriyor. Gerçek Atatürkçülere düşen görev, antiemperyalist milliyetçiliğin ve devrimciliğin bayrağı olan Kemalist Devrim bayrağını ülkemizde ve bütün mazlum ülkelerde yeniden dalgalandırmaktır.”*<sup>518</sup> Görüldüğü gibi gazetelerin Atatürk'ü adeta yaşıyor gibi sunmalarının temel faktörlerinden birinin, “Atatürkçülüğün yok edilmesine karşı bir duruş olduğu” değerlendirilmektedir.

Aynı şekilde 30 Ağustos Zafer Bayramında da gazetelerin ilk sayfalarını Atatürk konulu haber ve yorumlara ayırdığı görülmektedir. Milliyet Gazetesi 30 Ağustos 1981 tarihinde “Büyük Gün” manşetini kullanmış ve Atatürk'ün Time dergisine kapak olduğu sayısının resmini kullanmıştır. Tercüman Gazetesi ise 30 Ağustos 1981 tarihli nüshasında Zafer Bayramı Kutlu Olsun şeklinde bir logo yayınlamış ve Evren'in şu sözlerini manşetine taşımıştır: “Evren: Ordu her dönemde görevini yapıp tevazu içinde kışlasına dönmüştür” Cumhuriyet Gazetesi ise, 30 Ağustos Zafer Bayramını Kutluyoruz sürmanşetiyle yayınlanmış, manşete ise Evren'in sözlerini taşımıştır: “Ordu her zaman ulusuna yardım edip kışlaya dönmüştür.”

#### **4.3. Evren Üzerinden Atatürk Temsili: “Atatürk Gibi Lider”**

12 Eylül askeri darbesini takip eden süreçte, harekâtın meşruluğu, haklılığı ve başarısı üzerinde duran dönemin yazılı basını, harekâtın lideri Orgeneral Evren'i de çeşitli şekillerde övgüye değer bulmuş, bunu da sık sık haber ve yorumlarında dile getirmiştir. Evren'in övgüye ve iltifata değer bulunması bir anlamda 12 Eylül rejiminin de övülmesi anlamına geldiğinden, Evren'e yönelik iltifat dolu sıfatların sıklığı çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan dönemin yazılı basınında göze

---

<sup>518</sup> Uğur Mumcu, “İleriye Doğru”, **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1981, s.1-6

çarpmaktadır. Evren'in yönetici olarak başarısı, halkla olan teması, giyimi, tavırları, konuşmaları, konuşmalarında seçtiği kelimeler, İslam dinine karşı saygılı tutumu basında öne çıkmış ve övgü dolu ifadelerle yer bulmuştur. Diğer yandan incelenen yayın kuruluşlarında Evren'in adeta Atatürkleştirildiği de gözlenmiştir. Özellikle Atatürkçülük tanımlamasında yaşanan karmaşada basın, Evren ve demeçlerini önemli bir referans noktası olarak görmüş ve Atatürkçülüğü, Evren üzerinden tanımlama gayretine girmiştir. Böylece 12 Eylül harekâtının "Atatürkçü", ama "Evren'in tarif ettiği şekilde bir Atatürkçülük yolu izlediği" kanaati oluşturulmuştur. Harekâtın kamuoyu üzerinde meşruiyet kazanması için son derece önemli olan bu yaklaşım, yani "harekâtın Atatürkçü olduğu vurgusu" yazılı basın tarafından fazlasıyla işlenmiştir.

Atatürkçülüğün nasıl tanımlanması gerektiği üzerinde devam eden tartışmaların Evren'in konuşmalarına da yansıdığı görülmektedir. Evren'in pek çok açıklamasında Atatürkçülüğü tanımladığı, yazılı basının da Evren'in tanımladığı Atatürkçülüğe dair yorumlar getirdiği gözlenmiştir. Evren'in neredeyse tüm konuşmalarında bir Atatürkçülük tarifi verdiği ve bunun dışına çıkılmamasını arzu ettiği görülmektedir.

Milliyet gazetesi yazarlarından Burhan Felek, Evren'in Atatürk yılı açılışı münasebetiyle yaptığı ve Atatürkçülüğü anlattığı konuşmasını şu ifadelerle köşesine taşımıştır. "*Hala Türkiye'yi anarşiden iflasa, cinayetlerden hıyanetlere kadar götüren makus talihi tepelemeye başarıyla uğraşan Milli Güvenlik Konseyi ve hükümeti adına Devlet Başkanımız Orgeneral pek muhterem Kenan Evren Paşa, 5 Ocak 1981 pazartesi günü büyük Millet Meclisi toplantı salonunda devlet ve millet erkanı önünde Atatürk'ün 100. doğum yıldönümünü kutlamalara açtı bu nutku can kulağıyla dinledik. O büyük Türk'ün daha yüzbaşılıktan başlayan fikri harekâtı, askerlikte elde ettiği başarılar ve Atatürk'ün şahsiyet ve emelleri, ilkeleri, inkılâpları o kadar güzel özetlenmişti ki başka hiçbir şey yapmaya melekamız müsaade etmedi.*"<sup>519</sup>

<sup>519</sup> Burhan Felek, "Yaşasın Atatürk ve Onun Hayırlı Evlatları", **Milliyet**, 7 Ocak 1981, s. 2

Evren'in hem basına açıklamalarında hem de yurt gezilerinde Atatürkçülüğü tarif ettiği görülmektedir. Atatürkçülük üzerinde kavram tartışmalarının yaşandığı bu süreçte, yazılı basın ise Evren'in Atatürk tanımından kendilerine uygun buldukları kısımları ön plana çıkardıkları gözlenmiştir. Evren, Ocak ayında Gaziantep'e yaptığı ziyarette, Atatürkçülüğün ne devrimcilik ile ne de faşizm ile açıklanamayacağı vurgusunu yapmıştır. Bu konuşması Tercüman gazetesinde şu şekilde yer bulmuştur: *"Evren yalancı devrimcilerin ortaya çıkararak Tek Yol Devrim sloganları ile duvarları kirlettiklerini belirtti ve 'Tek Yol Atatürk Devrimidir ve Onun yoludur' şeklinde konuştu. Atatürk devrimciliğinin komünizme de faşizme de karşı olduğunu söyleyen Devlet Başkanı, Atatürk'ün Bursa'daki nutkunda 'Komünizm görüldüğü yerde ezilmelidir' dediğini hatırlattı ve şöyle devam etti: 'Onun milliyetçiliği kafatasçı milliyetçilik değildir. Toplayıcı, birleştirici milliyetçiliktir'"*<sup>520</sup>

Tercüman Gazetesi yazarlarından Nazlı Ilıcak da, Evren'in yurt gezisinde yaptığı Atatürkçülük tanımlarından yola çıkarak, daha önceleri de yazdığı gibi, bir kez daha Atatürkçülüğün komünizm ile bağdaşmayacağına dair bir yazı kaleme almıştır. 24 Ocak 1981 tarihli bu yazısında Ilıcak, şu ifadelerle yer vermiştir: *"Atatürk devriminden faydalanarak, kızıl devrimlerine yol açmak isteyenlere bir hatırlatma: Türk Ceza Kanunu'nun komünizmi yasaklayan 141 ve 142. maddeleri Atatürk devrinde konulmuştur. Atatürk ilkelerini benimseyen bugünkü yönetimin komünizmi baş hedef almasını ve Evren Paşa'nın her gittiği şehirde komünizm tehlikesini vurgulamasını işte bu sebeplerden yadırgamamak lazım"*<sup>521</sup>

Milliyet Gazetesi de Evren'in yurt gezilerinde yaptığı Atatürkçülük tanımlamalarına sıklıkla yer vermiştir. Milliyet Gazetesinin 18 Ocak 1981 tarihli nüshasında "Devrimin Yolu Atatürk'tür" başlığıyla verilen haberde, Evren'in yurt gezilerinde öne çıkan Atatürkçülüğe dair sözlerine yer verilmiştir. Haberde şu ifadeler göze çarpmaktadır: *"Atatürk'ün Bursa'da komünizm her görüldüğü yerde ezilmelidir dediğini belirten Orgeneral Evren, Atatürk milliyetçiliği kafatasçı milliyetçilik değildir"*<sup>522</sup> demiştir.

<sup>520</sup> Tercüman, 18 Ocak 1981, s. 12

<sup>521</sup> Nazlı Ilıcak, "Komünizm Tehlikesi", Tercüman, 24 Ocak 1981, s. 12

<sup>522</sup> Milliyet, 18 Ocak 1981, s. 9

Özelikle Tercüman Gazetesinin Atatürkçülüğü milliyetçilikle tanımlamasına Cumhuriyet Gazetesinin tepki gösterdiği gözlenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Oktay Akbal 12 Eylül 1981 tarihli köşe yazısında Evren'in Atatürkçülük tanımlamasına yer vererek, milliyetçiliğin kimsenin tekelinde olamayacağı vurgusu yapmıştır. Akbal yazısında Atatürk ve milliyetçilik üzerine şu satırları kaleme almıştır: *“Sayın Devlet Başkanı bir kez daha gerçek Atatürkçülük çizgisinde birleşmeye çağırmaktadır bizleri. Kendilerini milliyetçi diye tanıtan ama gerçek milliyetçilikle ilgileri olmayanların, Atatürkçülüğe yüzde 100 ters düşen işler yapanların, en kanlı girişimlere karışanların yanlıgılarını belirten Evren, bakin bu konuda ne diyor:-O halde milliyetçilik, vatana, ulusa ve devlete sahip çıkma hiç kimsenin inhisarına verilmemiştir ve verilemez. Hiçbir gayri resmi örgüt, devlet güvenlik güçlerinin yetkilerini kullanamaz.”*<sup>523</sup>

23 Ocak 1981 tarihli Tercüman gazetesinde Prof. Dr. Salih Tuğ imzasıyla yayınlanan Atatürk ve Din Eğitimi başlıklı makalede de Atatürk'ün dine bakışı yine Evren 'in demeçleri üzerinden sunulmuştur. Yani Atatürk'ün dine bakışı da Evren'in çizdiği çerçevede okura ulaşmaktadır. Yazıda şu ifadeler dikkat çekmektedir: *“Sayın Devlet Başkanımız Orgeneral Kenan Evren'in üç gün süren son yurt gezilerinde milletimize açıkladıkları gibi, Atatürk din düşmanlığı anlamına gelebilecek bir tutum sahibi olmamıştır. Aksine, onun ıslah edici teşebbüsleri, ömrünün vefa etmemesi ile yarım kalmıştır... Sayın Devlet Başkanımızın da nutuklarında belirttiği gibi Atatürk, insanlara feyiz ruhu vermiş olan dinimiz son dindir, ekmel dindir... demekle işin özüne dair görüş ve inançlarını açıkça ortaya koymaktadır.”*<sup>524</sup>

Dönemin gazetelerinin Evren'in konuşmalarını satır satır incelediği ve konuşma metninde kullandığı kelimeleri analiz ettikleri de görülmüştür. Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Akbal, 10 Ocak 1981 tarihli köşesinde, Evren'in Osmanlıca kelime kullanmadığını belirtmiş ve bunu olumlu bir özellik olarak kayda geçirmiştir. Evren'in dilde Türkçeleşmeye katkıda bulunduğunu ifade eden yazar, bazılarının ise bu durumdan memnun olmadığını dile getirdiği yazısında şu ifadelere yer vermiştir: *“Devlet Başkanı Orgeneral Sayın Evren'in Atatürk yılını açarken*

<sup>523</sup> Oktay Akbal, “Bir Yıl Sonra”, **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1981, s. 2

<sup>524</sup> Salih Tuğ, “Atatürk ve Din Eğitimi”, **Tercüman**, 23 Ocak 1981, s. 2

yaptığı ilginç konuşmada geçen sözcükler: yön, uygarlık, kıvanç, sömürgecilik, barış, uygulamak, zorunlu, vurgulamak, bağımsızlık, kuşku, ilke, rastlantı, bilim, çağdaşlaşma, yasa, saygın, özlem, öncü, evrensel, ulus, işlevlik, görev, mutluluk, bilinç... Devlet Başkanı genç kuşakların da anlayacağı bir dille konuşmaktadır. Böylece genç kuşaklarla eski kuşaklar arasındaki bağı koparmamaya özen göstermektedir. Bir takım Osmanlıca düşkünleri, bir takım Osmanlı beğenisini, görüş ve düşünüşünü bugün bile yaşatmak, sürdürmek hatta geri getirmek isteklileri, Evren Paşa'nın bu konuşmasının seçtiği sözcüklerin anlamını duymalıdır. Osmanlıca'yı Yaşayan Dil adıyla hortlatmanın olanağı kalmamıştır. Giden gitmiştir, gidenlerin yerini Türk halkının, aydınının severek benimsediği yeni sözcükler almıştır.”<sup>525</sup>

Akbal'ın bu satırlarla açıkça Tercüman gazetesini hedef aldığı anlaşılmaktadır. Zira Tercüman Gazetesi 'Yaşayan Türkçemiz' adıyla düzenli olarak bir köşe yayınlamakta ve bu köşede dil üzerine yorumlara yer vermektedir. Dilde sadeleşmeye karşı çıkan Tercüman gazetesi, bu köşeden dilin zenginliğini, Osmanlıca ile bağı kopmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Tercüman ve Cumhuriyet gazetelerinin birbirlerine karşı görüşler savunduğu ve bu savunmayı yaparken, ya Atatürk'ün ya da Evren'in demeçlerinden destek aldıkları gözlenmiştir. Her iki gazete de kendi savını güçlendirmek ve kamuoyunu o yönde ikna etmek için ya Atatürk'ün de aynı görüşte olduğunu ya da Evren'in de aynı görüşte olduğunu anlatmaya çabalamaktadır. Bu bağlamda Atatürk ile Evren arasında bir özdeşlik kurulduğu gözlenmiştir. Evren, Atatürk'ün 1980'lerdeki temsilcisi gibi sunulmuş ve onun sözleri de tıpkı Atatürk'ün sözleri gibi bir muameleye tabi tutulmuştur. Akbal aynı yazısını, Atatürkçülüğün ölçüsünü verdiği şu ifadelerle bitirmiştir: “Dil devriminden yana olmak ya da ona karşı çıkmak Atatürkçü olup olmamanın gerçek ölçüsüdür.”

Görüldüğü gibi dönemin yazılı basınında Atatürk'ün görüş ve düşünce dünyasını Evren'in demeç ve nutukları üzerinden sunma ve kabullenme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Atatürk'ün dine bakışı, dil politikaları, dış politikaya bakışı, Atatürk ilkelerinin izahı gibi konular böylelikle Devlet Başkanı Orgeneral Evren'in perspektifinden okurlara sunulmaktadır. Kısacası Evren nasıl bir Atatürk portresi

---

<sup>525</sup> Oktay Akbal, “Dil Devriminin Öncüsüdür”, **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1981, s. 2



çiziyorsa, basın da bu profili tasdik etmektedir. Aynı şekilde pek çok yayında, Evren'in Atatürkçülüğün tek ve yegane temsilcisi / bekçisi olarak sunulduğu görülmektedir. 11 Kasım 1981 tarihli Tercüman gazetesinin manşeti de bu tür yayımlara örnek olarak gösterilebilir. "Org. Evren: Atatürkçülüğü Dünya Durdukça Yaşatacağız" manşetiyle çıkan gazete, Evren'i Atatürkçülüğü koruyan ve kollayan bir lider olarak sunmaktadır.<sup>526</sup> 6 Aralık 1981 tarihli başka bir haberde de Evren, bu kez Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılaplar içinde, Türk kadınına verilen hakların savunucusu ve koruyucusu şeklinde sunulmuştur.<sup>527</sup>



Yazılı basının harekâtı Atatürkçü olarak sunmasının yanı sıra, Evren'i de kimi zaman "Atatürk gibi bir lider" şeklinde sunduğu gözlenmiştir. Basının Evren'i giyimi, tavırları, halkla olan diyalogu, kararları ve pek çok konuda Atatürk ile özdeşleştirdiği anlaşılmaktadır. Örnekler incelendiğinde, Evren'in şahsının yüceltilmesi 12 Eylül harekâtının ve yönetiminin de yüceltilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

<sup>526</sup> Tercüman, 11 Kasım 1981, s.1

<sup>527</sup> Tercüman, 6 Aralık 1981, s. 3

Bu hususta Tercüman gazetesinde yayınlanan haberler öne çıkmaktadır. Tercüman gazetesinin pek çok haberinde Evren'e yönelik halkın sevgisi ve ilgisi dile getirilmiş, Evren'in yurt gezileri çoğu kez manşetten duyurulmuştur. 16 Ocak 1981 tarihli Tercüman Gazetesi'nde Evren'in Konya'daki temaslarını manşete taşıyan Tercüman Gazetesi'nin Nazmi Bilgin imzalı haberinde Evren, "sözüne sadık bir asker" ve aynı zamanda "Kur'an-ı Kerim'e saygılı bir lider" profili çizmektedir. Haberin spotunda şu ifadeler yer almaktadır: "*Konya'da bazı vatandaşlar, gitmeyin diye bağırınca, Org. Evren, gideceğiz, söz verdik. Bu söz asker sözüdür dedi*" Evren'in iktidarda kalma hırsı olmadığına vurgu yapılan bu haberde, ayrıca Konya'da Evren'e Kur'an-ı Kerim hediye ettiği ve Evren'in de bu hediyeyi üç defa öpüp alnına koyduğu belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in takdimi sırasında çekilen bir resmin ana sayfadan kullanıldığı bu haberde, resmin altında şu ifadelere yer verilmiştir: "*Devlet Başkanı Org. Evren'e Konya'da Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü Durmuş Sert tarafından bayrağa sarılmış Kur'an-ı Kerim hediye edildi. Evren Kur'an-ı Kerim'i üç defa öptü ve alnına koydu. "Bu bana hediye edilen üçüncü Kur'an-ı Kerim, Bu mukaddes kitabımızı en güzel yerde saklayacağım dedi"*<sup>528</sup>



Devlet Başkanı Org. Evren'e Konya'da Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü Durmuş Sert tarafından bayrağa sarılmış Kur'an-ı Kerim hediye edildi. Evren Kur'an-ı Kerim'i üç defa öptü ve alnına koydu. "Bu bana hediye edilen üçüncü Kur'an-ı Kerim, Bu mukaddes kitabımızı en güzel yerde saklayacağım dedi" (Fotoğraf: Konya'da)

**NOTLAR**

**Evren, Kur'an-ı öperek aldı**

Devlet Başkanı Org. Evren'in hırsına kadar yaptığı yurt gezileri içinde en önemli duruş Konya oldu.

Org. Evren, Konya'ya hita-ten yaptığı konuşmada "Kalem" olma haklarını bir kere daha ve astane basa basa tekrarlarken, gelecek için de önemli açıklamalarda bulundu. Devlet Başkanı Kurucu Meclis konusuna girerken "Şimdi burada ilk defa milletle bir konuşma açıklayacağım. Bu açıklamayı Konya'ya bıraktım" derken, Konya konuşmasında verdiği önemli de-berliyarda. Ve Evren şöyle de-berem ediyordu:

"Tuyuk bir mani çıkarsa Ku-rumca Meclis'i 30 Ağustos ile 29 Eylül arasında kuracağız. Anaya- (Devranı Sa: 9 Sü: 2'de)

Evren'in Anadolu'ya ziyaretlerinin pek çoğu yazılı basına olumlu şekilde yansımış ve Evren'in gittiği yerlerde halk tarafından coşkuyla, sevgiyle karşılandığı haber metinlerine yansımıştır. Konya ziyaretine ilişkin haberler de bu kapsamdaki örnekler arasındadır. Tercüman gazetesi Evren'in Konya ziyareti hakkında şu ifadelere yer vermiştir: "*Konyalılar Devlet Başkanı Org. Evren ve Milli Güvenlik*

<sup>528</sup> Tercüman, 16 Ocak 1981, s. 1

*Konseyi üyelerini Aksaray yolu kavşağında karşıladılar. Sevgi gösterileri ile karşılanan devlet Başkanı ve Konsey Üyeleri için kurbanlar kesildi. Devlet Başkanı ve Konsey Üyelerini karşılamaya gelenlerin 'Her şeyimizi Sana Borçluyuz', 'Her şeyimizle şükran borçluyuz' gibi pankartlar taşıdıkları görüldü.*"<sup>529</sup> Benzer metinler Evren'in Adana ziyaretine ilişkin haberde de görülmektedir. 17 Ocak 1981 tarihli Tercüman gazetesi manşetinden duyurduğu bu ziyarete ilişkin olarak kullandığı resmin altında şu ifadelere yer vermiştir: *"Evren'e Büyük Tezahürat Yapıldı: devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, beraberinde diğer MGK üyeleri olduğu halde Adana Belediye Meydanı'nı dolduran binlerce vatandaşıma hitap etti. Org. Evren, şiddetli sağanak yağışa rağmen, kalabalıktan ve coşkun tezahürattan çok memnun kaldı. Devlet Başkanı konuşmaya başlayabilmek için kendisine yapılan tezahüratın dinmesini dakikalarca bekledi"*<sup>530</sup>



**EVREN'E BÜYÜK TEZAHÜRAT YAPILDI** Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, beraberinde diğer MGK üyeleri olduğu halde Adana Belediye Meydanı'nı dolduran binlerce vatandaşımıza hitap etti. Org. Evren, şiddetli sağanak yağışa rağmen kalabalıktan ve coşkun tezahürattan çok memnun kaldı. Devlet Başkanı, konuşmaya başlayabilmek için kendisine yapılan tezahüratın dinmesini dakikalarca bekledi. (FAX-ÖZEL)

Evren'in yurt gezisinin devamına ilişkin haberlerde de yine benzer ifadelerle rastlanmaktadır. 18 Ocak 1981 tarihli Tercüman Gazetesi, Evren'in Antakya ve Kahramanmaraş gezisi için ana sayfasından şu ifadelere yer vermiştir: *"Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren, gezisi sırasında vatandaşların büyük sevgi gösterileriyle karşılandı..."*<sup>531</sup>

<sup>529</sup> Tercüman, 16 Ocak 1981, s. 9

<sup>530</sup> Tercüman, 17 Ocak 1981, s. 1

<sup>531</sup> Tercüman, 18 Ocak 1981, s. 1

Evren'in 4 günlük yurt gezisinin sonunda ise Tercüman Gazetesi, gezinin tamamını değerlendirmiş ve "Org. Evren halktan güvenoyu aldı" manşetiyle çıkmıştır.<sup>532</sup> Benzer haber ve yorumlarla Evren'in halkın sevgisi, saygısı ve takdirini kazanan bir lider profili çizmesini sağlayan gazeteler, böylece Evren'in şahsında 12 Eylül harekâtını ve 12 Eylül yönetimini de meşrulaştırmıştır.



5 Eylül 1981 tarihli Tercüman Gazetesi bu kez Evren'in Sivas seyahatini manşetine taşımış ve Evren'in kentte coşkuyla karşılandığını belirterek, şu ifadelerle yer vermiştir: "Devlet Başkanı Evren'in Sivas'taki konuşmasını binlerce kişi dinledi ve kendisine zaman zaman büyük tezahürat yapıldı"<sup>533</sup>

Kenan Evren'in "iyi bir asker", "iyi bir devlet adamı", "merhametli bir karakter", "kararlı bir kişilik" ve "iyi bir evlat" gibi çeşitli şekillerde sunulduğu haberler arasında en dikkat çekici olanlardan biri de Evren'in annesini ziyaretine ilişkin haberdir. Evren'in annesini ziyaretine ilişkin haberde kullanılan fotoğrafta, Evren'in annesi ile Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. Haberde şu ifadeler yer almaktadır: "Hatay semtinin 280. sokağında bulunan Günışıl Apartmanın üçüncü katındaki mütevazı bir dairede, Evren annesi Naciye Evren'i ziyaret ederek, elini öpüp hayır duasını aldı... Naciye Hanım gurur ve mutluluk dolu gözlerle oğluna baktı. Duygularını, sevincini ve sevgisini bakışlarıyla dile getirdi. Oğluna dua ederek, başarı diledi."<sup>534</sup>

<sup>532</sup> Tercüman, 19 Ocak 1981, s. 1

<sup>533</sup> Tercüman, 5 Eylül 1981, s. 1

<sup>534</sup> Tercüman, 12 Eylül 1981, s. 1



Evren'in kişiliğine yönelik övgülerin, diğer gazetelere oranla Tercüman Gazetesi'nde daha sık rastlandığı görülmektedir. Evren'in farklı yönlerinin sunulduğu farklı haberlerde, "kararlı bir asker", "başarılı bir devlet başkanı", "iyi bir evlat", "sportmen ve sağlıklı bir birey" şeklinde farklı ama hepsi de olumlu profiller ortaya çıkmaktadır. 5 Ekim 1981 tarihli Tercüman gazetesinin ana sayfasında yer alan haberi konuyla ilgili örneklerden biri olarak gösterilebilir. Bu haberde Evren yürüyüş yaparken fotoğraflanmıştır. Haberde Evren'in; "*Hamdolsun sağlam raporu aldım, yürüyüşlere başladıktan sonra kendimi dinç hissettim. Midemdeki ekşimeler, hazımsızlık kayboldu*" sözlerine yer verilerek, Evren'in sağlıklı, dinamik bir birey olduğuna vurgu yapılmıştır.<sup>535</sup>



<sup>535</sup> Tercüman, 5 Ekim 1981, s. 1

Tercüman Gazetesi bir sonraki gün ise, Evren'in mütevazılığına vurgu yapmış ve Evren'in kendisi için alınan emniyet tedbirlerinden rahatsız olduğuna dair haberi manşetinden yayınlamıştır. Evren'in; "Önemli olan bizim hayatımız değil, devletin varlığıdır"<sup>536</sup> sözlerini manşetine taşıyan gazete, bu tür haberlerle, Evren'in devleti kendisinden üstün tuttuğu imajı oluşturmuştur. Evren'in toplumun her kesiminden vatandaşlarla olan diyaloglarına da sık sık yer veren gazete, Evren'i kimi zaman bir kimsesizler yurdunun açılışında, kimi zaman da sanatçılarla buluşmasında haberleştirmiştir.

Toplumun tüm kesimleriyle sorunsuz diyalog kurabilen, sempatik, cana yakın bir lider imajının yaratıldığı bu tür haberlerden biri de Evren'in Akdeniz güzeli ile bir araya geldiği bir etkinliğin haberidir. Haberde Akdeniz güzeli ile resmedilen Evren'in güler yüzlü bir fotoğrafı kullanılmıştır.<sup>537</sup> Evren'in tablodaki ifadesinin sert olduğunun vurgulandığı haber metninde, Evren'in gerçekte sert olmadığı, hatta güler yüzlü, cana yakın, yumuşak huylu olduğu ima edilmiştir.



Kenan Evren'in uluslararası arenadaki imajı ve yabancı basına verdiği demeçler de Türk basınında haber konusu olmuştur. Örneğin Org. Evren'in Time dergisine verdiği röportaj Tercüman Gazetesi'nin manşetinden duyurulmuş ve Time dergisinin şu yorumuna yer verilmiştir: "Konuşma sırasında Org. Evren, sivil

<sup>536</sup> Tercüman, 13 Ekim 1981, s. 1

<sup>537</sup> Tercüman, 14 Kasım 1981, s. 1

giyinmişti. Fakat konuştuğu zaman, gerek düşüncelerinden, gerek sesinin tonundan kendisini ülkesine adanmış ve taviz vermeyen bir asker olduğu belli oluyordu.”<sup>538</sup>

Evren’in Financial Times Gazetesinde yayınlanan röportajı da yine Tercüman Gazetesinin ilk sayfasından duyurulmuştur. Evren’in; Türkiye ve Batı için tehlikeli olabilecek bir iç savaşı önledik şeklindeki ifadeleri haberde yer almıştır.<sup>539</sup> Özellikle Avrupa kaynaklarına dayandırılan ve 12 Eylül hareketına övgüler dizilen haberlerin bilhassa Tercüman gazetesinde öne çıkarıldığı gözlenmiştir. 25 Haziran 1981 tarihli gazetenin manşeti de bu haberlere örnek olarak gösterilebilir. Avrupa Parlamentosu siyasi raporunun açıklandığı haberde, “12 Eylül Milli bir Savunma Hareketidir” manşeti kullanılmıştır. Haberde şu ifadeler kullanılmıştır: “Siyasi komisyon raportörü Von Hassel’in hazırladığı raporda 12 Eylül öncesinde Türkiye’deki durum bir iç savaş öncesini andırıyor ve ülkenin parçalanacağını haber veriyordu, deniliyor”<sup>540</sup> 3 Ekim 1981 tarihli Tercüman Gazetesi ise, Evren’in uluslararası bir dergi olan Leaders dergisine mülakat verdiğini manşetinden duyurmuş ve Evren’in sözlerine yer vermiştir.<sup>541</sup>



Evren’in yabancı basın tarafından övgüye değer bulunması, Türk basını açısından, Evren’in ve Evren’in şahsında 12 Eylül askeri darbesinin de onaylanması anlamına gelmektedir. Evren’in yabancı basına verdiği mülakatların Türk basınında sık sık ve geniş bir şekilde yer bulması da Türk basınının Evren’i, 12 Eylül askeri darbesini ve 12 Eylül yönetimini yabancı basın üzerinden meşrulaştırma çabası olarak değerlendirilmektedir.

<sup>538</sup> Tercüman, 6 Mayıs 1981, s.1

<sup>539</sup> Tercüman, 18 Mayıs 1981, s. 1

<sup>540</sup> Tercüman, 25 Haziran 1981, s. 1

<sup>541</sup> Tercüman, 3 Ekim 1981, s. 1

Darbe yönetimi kendisini Atatürk ve Atatürkçülük ile özdeşleştirdiğinden, yabancı basının Atatürk'ü öven haberleri de benzer şekilde, darbeyi meşrulaştırıcı bir unsur olarak ele alınmıştır. Yabancı basında Atatürk'e yönelik yer alan olumlu haber ve yorumlar da Türk basınında bir gurur vesilesi olarak sunulmuştur. Tercüman Gazetesi'nin bir "Avusturya Dergisi Atatürk'ü övüyor" başlıklı haberi de bu çerçevede değerlendirilebilir.<sup>542</sup>



#### 4.4. Darbenin Birinci Yılı: "Hayat Süt Liman"

12 Eylül 1980 askeri darbesinin birinci yıldönümünde çalışma kapsamında seçili gazeteler incelenmiş ve yazılı basının 12 Eylül'ün birinci yıldönümünde askeri müdahalenin haklılığını vurguladığı gözlenmiştir. Bir yılın muhasebesinin yapıldığı yayınlarda, yurttaki kargaşanın sona erdiği, yurttaki bir barış ve refah havasının hakim olduğu vurgusu öne çıkmıştır. Gazetelerin darbeyi yapan Türk Silahlı Kuvvetlerine teşekkür ettiği, başarılarının devamını dilediği de gözlenmiştir. Buna ek olarak, cılız bir tonla da olsa, yazılı basının en uygun zamanda, demokrasiye geçilmesi gerektiği vurgusu da yapmıştır.

12 Eylül'ün yıldönümünden birkaç gün önce başlayan bir yılın muhasebesi temalı köşe yazılarının ortak özelliği "askeri darbeden başka çare kalmadığı için zorunluluktan darbe yapıldığı ve başarılı bir şekilde neticelendiği" şeklinde özetlenebilir. 11 Eylül 1981 tarihli köşesinde Yavuz Donat, 12 Eylül 1980 öncesi ve

<sup>542</sup> Tercüman, 4 Kasım 1981, s. 15



sonrasındaki olayları, ölümleri sıralamış ve 12 Eylül ile birlikte huzurun hakim olduğu, olayların, çatışma ve ölümlerin ciddi şekilde azaldığı tespitini yaparak, huzurun devamını dilemiştir.<sup>543</sup>

Darbenin birinci yılında Milliyet gazetesi “Sağol Mehmetçik”, Tercüman Gazetesi “Huzur 1 Yaşında”, manşetleriyle çıkmış, Hürriyet Gazetesinin manşetinde ise “El ele, kol kola, koşa koşa mutlu günlere gidiyoruz... Dünü unutmadan, yarına ulaşacağız... Kanlı nehirleri nasıl aştık, uçurum kenarlarında nasıl nefesimizi tuttuk ve... Ve evet düzlüğe çıktık...” ifadelerine yer vermiştir. Cumhuriyet Gazetesi ise, “12 Eylül’ün 1. Yıldönümü” manşetini kullanmıştır. Milliyet Gazetesinin o dönemdeki baş yazarı Mehmet Barlas, 12 Eylül’ü destekler nitelikte, “12 Eylül öncesi bir kabus gibi geride kalmıştır. Aradan bir yıl geçmiştir. Devlet kurtarılmıştır. Artık sıra, demokrasinin kurulmasındadır...” şeklinde bir başyazı kaleme almıştır. Tercüman gazetesi Kenan Evren’in annesiyle birlikte çekilmiş bir fotoğrafıyla sayfasını süslerken, başyazısında “Geçen yılki içten dileğimizi tekrarlıyoruz: Allah ordumuzun yardımcısı olsun.” temennisini dile getirmiştir. Cumhuriyet Gazetesi ise başyazısız çıkmayı tercih etmiştir.



<sup>543</sup> Yavuz Donat, “Bir Yıl Geçti Aradan”, **Tercüman**, 11 Eylül 1981, s. 7



Tercüman Gazetesi Huzur 1 Yaşında Manşetiyle yayınladığı haberinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Türkiye 12 Eylül 1981 (Bugün) endişeler ve sancılardan uzak geleceğe güvenle bakan insanların ülkesi oldu. Bir yıl önce her gün en az 20-25 yurttaşın kanını akıtan ihanet şebekeleri bugün kaçacak delik arıyor.”<sup>544</sup> Gazetenin yayınladığı başyazıda da gazetenin bir yıl önce duyurduğu gibi halen, Türk Silahlı Kuvvetlerine desteğinin devam ettiği, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kutsal bir görevi ifa ettiği vurgulanmıştır. Yazıda şu ifadeler yer almaktadır: “Türk milleti ona yeniden huzur ve güven veren, ülkesinin bütünlüğünü koruyan, zorbaları, terör çetelerini çökerten ordusuna en derin şükran duyguları ile doludur. 7’den 70’e, Edirne’den Ardahan’a bütünüyle Türk milleti bu kutsal görevinde Türk ordusunun yanındadır”<sup>545</sup>

Aynı gün gazetenin yazarlarından Nazlı Ilıcak, Ahmet Kabaklı, Güneri Cıvaoglu ve Rauf Tamer gibi yazarlar da 12 Eylül’ün birinci yılına ilişkin değerlendirmeler kaleme almışlardır. Rauf Tamer, 12 Eylül ile nereden nereye geldiğini özetlemiş ve “harekata haklılık kazandıran gerekçeleri” sıralamıştır. Ahmet Kabaklı ise bir yıl içinde milletin anarşiden büyük ölçüde kurtulduğunu ifade etmiş ve demokrasinin ayak seslerinin yaklaştığını belirtmiştir. Güneri Cıvaoglu da yazısında, 12 Eylül’ün bir zorunluluk olduğunu ve kamplara bölünen milleti birleştirdiğini belirtmiştir. Mukbil Özyörük de Tercüman gazetesindeki köşesinde 12 Eylül’ün anarşi ve terörü bitirmesinden övgüyle söz etmiştir. Sadece köşe

<sup>544</sup> Tercüman, 12 Eylül 1981, s. 1

<sup>545</sup> Tercüman, 12 Eylül 1981, s. 1

yazarlarının yorumları değil, gazetede yer alan diğer haberlerle de 12 Eylül'ün birinci yıldönümünden övgüyle bahsedilmiştir. “12 Eylül'ün Envanteri” başlıklı haberde günlük ortalama olay sayısının 127'den 5'e düştüğü ifade edilmiştir. Aynı şekilde ölü sayısının da düştüğüne ilişkin haberler yayınlanmıştır.

12 Eylül 1981 tarihli Milliyet Gazetesi ise, “Sağol Mehmetçik” manşetiyle çıkmış ve Türk Silahlı Kuvvetlerine teşekkür etmiştir. Milliyet Gazetesi de tıpkı Tercüman gazetesi gibi bir yılda ölüm olaylarında azalma olduğunu ifade etmiştir. Milliyet'in manşet haberinde şu ifadeler yer almaktadır: “12 Eylül'den sonra anarşist çetelerin çökertilmesiyle ölüm olaylarında yüzde 90'a varan bir düşme sağlandı. MGK bir yıl içinde birçok temel sorunu çözümlenerek yasaları hazırlayarak yürürlüğe koydu.”<sup>546</sup> Milliyet'in ilk sayfasında Mehmet Barlas imzasıyla yayınlanan “Birinci Yıl” başlıklı başyazıda ise, 12 Eylül harekâtına ve yönetimine destek sürdürülmüş ve şu ifadeler yer verilmiştir: “En yüksek rütbeli komutanından, en kıdemsiz erine kadar, Türk Silahlı Kuvvetlerine şükranımız sonsuzdur. Kendilerine karşı ulusça gösterilen geleneksel özene layık olduklarını bir kez daha kanıtlamışlardır. Kaybolmuş can ve mal güvenliğini yeniden sağlamışlar, tehlikeye düşmüş olan vatan bütünlüğünü tekrar tartışılmaz bir kavram haline getirmişlerdir. Devlete ve ulusa bundan büyük hizmet olur mu?”<sup>547</sup> Barlas, TSK'ya teşekkür ettikten sonra, bir an önce demokrasiye geçilmesi vurgusu yapmayı da ihmal etmemiştir. Barlas aynı yazıda şu satırları kaleme almıştır: “Demokrasiye dönüş süresinin uzaması halinde 12 Eylül öncesi kargaşadan farklı fakat en az onun kadar ciddi ve ürkütücü başka sorunlar çıkabilir.”<sup>548</sup>

Aynı gün Milliyet gazetesi yazarlarından Refik Erduran, Mümtaz Soysal, Örsan Öymen ve Çetin Altan gibi isimler de darbenin birinci yıldönümüne ilişkin yazılar kaleme almışlardır. Gazete ayrıca “12 Eylül'ün Birinci Yılında Türk Ekonomisi”<sup>549</sup> başlıklı bir haber de yayınlamış ve 12 Eylül'ün toplumda güven doğurduğu vurgulanmıştır. Çetin Altan da 12 Eylül müdahalesiyle birlikte,

---

<sup>546</sup> **Milliyet**, 12 Eylül 1981, s. 1

<sup>547</sup> Mehmet Barlas, “Birinci Yıl”, **Milliyet**, 12 Eylül 1981, s. 1

<sup>548</sup> Mehmet Barlas, “Birinci Yıl”, **Milliyet**, 12 Eylül 1981, s. 1

<sup>549</sup> **Milliyet**, 12 Eylül 1981, s. 2

Türkiye'nin zor bir dönemden kurtulduğunun altını çizmiş ve yazısında şu ifadelere yer vermiştir: *“Bu bir yılın muhasebesi ileride daha objektif ve daha geniş boyutlu yapılacaktır. Ancak şunu da açıklamak gerekir ki, Türkiye kanlı bir karabasanın şizofrenik isterileriyle tam bir facialar tımarhanesine dönmüştü.”*<sup>550</sup> Örsan Öymen de köşesinde 12 Eylül öncesinde çok ocaklar söndüğünü hatırlatmış ve demokrasiye geçişin beklendiğini ifade etmiştir.<sup>551</sup> Milliyet Gazetesi 13 Eylül tarihli nüshasında da ilk sayfadan darbeyi savunmaya devam etmiş ve darbenin meşruluğunu 12 Eylül'ü anlatan haberinde yer verdiği şu satırlarda dile getirmiştir: *“Bir yabancı gözlemci 1977-1980 arasında Türkiye’de olanlar, komşu ülkelerden birinde olsaydı, bir değil, yarım düzine askeri darbe olurdu diyordu”*<sup>552</sup>

Cumhuriyet Gazetesi ise Tercüman ve Milliyet gazetelerinden farklı olarak 12 Eylül askeri darbesinin birinci yılını aynı coşkuyla karşılamamıştır. Cumhuriyet, 12 Eylül harekâtı ve yönetimi hakkında olumsuz ifadeler ve yorumlara yer vermemekle birlikte, diğer gazeteler gibi Türk Silahlı Kuvvetlerine şükran sunma, tebrik etme eğiliminde de değildir. “12 Eylül’ün 1. Yıldönümü” manşetiyle okurlarının karşısına çıkan Cumhuriyet Gazetesi, ilk sayfasından Evren ve MGK üyelerinin resmini kullanmış ayrıca, “Bir Yılda 70 Bin Tüfek, 522 Bin Tabanca Ele Geçti” başlıklı bir de haber yayınlamıştır. Haberin detaylarında anarşik olaylarda hayatını kaybedenlerin sayısının 12 Eylül sonrasında düştüğü belirtilmiştir.<sup>553</sup> Gazete yazarlarından Oktay Akbal da 12 Eylül’ün yıldönümüne ilişkin bir yazı kaleme almış ve 12 Eylül’ün kaçınılmaz bir sonuç olduğunu vurguladıktan sonra, demokrasiye geçişin beklendiğini ifade etmiştir. Akbal 12 Eylül’ün birinci yılında ordunun Atatürk çizgisine ters düşenlere haddini bildireceğini de vurgulamıştır. Akbal’ın yazısında şu ifadeler yer almaktadır: *“Ordunun görevi kutsaldır, yurdu ve ulusu savunmak. Ama siyasal iktidarın yurdu içine düşürdüğü çıkmazdan çekip kurtarmak da bir çeşit yurt savunması sayılmalıdır. 12 Eylül olgusu kaçınılmaz bir sonuçtu. Şimdi yasa dışı yollara, işlere kalkışıp ülkemizi kana boyayanlar adalet önünde hesap vermektedir... Türkiye’de en kısa sürede gerçek demokratik yaşama*

<sup>550</sup> Çetin Altan, “Demek Bir Yıl Olmuş”, **Milliyet**, 12 Eylül 1981, s 7

<sup>551</sup> Örsan Öymen, “12 Eylül”, **Milliyet**, 12 Eylül 1981, s. 9

<sup>552</sup> **Milliyet**, 13 Eylül 1981, s. 1

<sup>553</sup> **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1981, s. 1

geçilecektir. Türk ordusu her zamanki gibi Atatürk Cumhuriyetini yaşatmak, güçlendirmek bu Atatürkçü çizgiye ters düşenlere hadlerini bildirmek görevini bir kez daha yerine getirmektedir.”<sup>554</sup>

1981 yılında Atatürk’e ilişkin yayınların artış gösterdiği tarihlerden biri de kuşkusuz 10 Kasım Atatürk’ü Anma Günü’dür. 10 Kasım 1981 tarihli gazeteler, Atatürk’e karşı duydukları saygı ve sevgiyi göstermek için çeşitli yöntemler kullanmış, kimi okurlarına Atatürk posteri hediye etmiş, kimi ise, Atatürkçülük ve Kemalizm temalı köşe yazıları ve yorumlar yayınlamıştır. Tercüman Gazetesi okurlarına Atatürk posteri hediye etmiş ve “Atamızı Minnetle Anıyoruz” manşetiyle çıkmıştır. Gazetede ayrıca Atatürk ve Kemalizm üzerine yazı ve yorumlar da yer almıştır.



Taylan Sorgun yönetimindeki Açık Oturum adlı sayfada ise Çetin Altan, Rauf Tamer ve Samet Ağaoğlu ile Atatürkçülük üzerine yapılan söyleşi iki tam sayfa olarak yayınlanmıştır.<sup>555</sup>

<sup>554</sup> Oktay Akbal, “Bir Yıl Sonra”, **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1981, s. 2

<sup>555</sup> **Tercüman**, 10 Kasım 1981, s. 15-16



Milliyet Gazetesi de tam sayfa Atatürk posterini yayınlamıştır. 1981 yılının 10 Kasım yayınlarında Milliyet gazetesi yine daha önce olduğu gibi Atatürk'ün çağdaşlığını ön plana taşımış, haber ve köşe yazılarında çağdaşlık vurgusu öne çıkmıştır. Mümtaz Soysal gibi Milliyet yazarları, 10 Kasım'larda yas tutulması geleneğinden vazgeçilmesi gerektiğini, müzikler susmadan da Atatürk'ün anılabileceğini ifade etmiştir.<sup>556</sup>



Mehmet Barlas imzalı Milliyet Gazetesi başyazısında ise, Atatürk'ün bağımsızlığı sağlayan, çağdaşlığı getiren bir lider olduğu vurgusu öne çıkmıştır.<sup>557</sup> Aynı gazetenin yazarlarından Teoman Erel'in de benzer bir yaklaşım içinde olduğu görülmektedir. Erel, 10 Kasım 1981 tarihli köşe yazısında, toplum olarak yetim psikolojisinden çıkmamız gerekmektedir demiş ve şunları eklemiştir: "Atatürk'ün

<sup>556</sup> Mümtaz Soysal, "Yas", *Milliyet*, 10 Kasım 1981, s. 2

<sup>557</sup> Mehmet Barlas, "Atatürk Gibi", *Milliyet*, 10 Kasım 1981, s. 3

ölümüne üzüлüp, kendimizi yetim hissetmek yerine, onun emrettiği gibi çağdaş, asri olmalıyız”<sup>558</sup>

10 Kasım tarihli gazetelerin spor sayfalarında da Atatürk’e ilişkin haber ve yorumlara yer verilmiştir. Tercüman Gazetesinin spor sayfasında, Atatürk’ün spora ilişkin bir sözüne yer verildiği görülmüştür. “Sporu Sevmek Bir Vatan Görevidir” başlıklı haberde Atatürk’ün spora ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.<sup>559</sup>



Milliyet gazetesinin 10 Kasım 1981 tarihli nüshasında ise spor sayfasında Atatürk’ten özür dilendiği görülmektedir. 10 Kasım Atatürk’ü anma gününde Milliyet Gazetesi’nin spor sayfasında “Türk Sporuna Adına Ata’dan Özür Diliyoruz” başlıklı bir haber yer almıştır. Atatürk resmi eşliğinde verilen haberde şu ifadeler yer almaktadır: “Gösterdiğin ışığa doğru yürüdük. Zaman zaman yavaşlasak, arada bir durmuş olsak bile. Ve hep senin gösterdiğin ışığa doğru yönelik olacağız. Ama spor ve sporcular, sporu yapanlar ve yönetenler, spor için kişi olarak veya devlet adına görev alanlar, bugün senden özür dilemek durumundayız. Bilimden ekonomiye, sanattan zanaata kadar her konuda bizi bıraktığın yerden daha ilerideyiz. Ama sporda Aslaaa!..”<sup>560</sup>

<sup>558</sup> Teoman Erel, “Yetimliği Bırakıp Adam Olmak”, **Milliyet**, 10.Kasım 1981, s. 8

<sup>559</sup> **Tercüman**, 10 Kasım 1981, s. 17

<sup>560</sup> **Milliyet**, 10 Kasım 1981, s. 14



Cumhuriyet Gazetesi de 10 Kasım 1981 tarihinde “Anıyoruz” manşetini kullanmış ve anma törenlerine ilişkin bilgi vermiştir. Gazete, Evren’in 10 Kasım açıklamasını da ilk sayfadan okurlarına ulaştırmıştır. Cumhuriyet Gazetesi iç sayfalarında da Atatürk ve Atatürkçülük hakkında makalelere yer vermiştir. Gazete yazarlarından Oktay Akbal, “Atatürk’ün Düşünce ve Eylemi” başlıklı bir yazı kaleme alırken, Sami Selçuk da “Atatürk ve Atatürkçülüğe Yaklaşım” başlıklı bir makale yayınlamıştır. 11 Kasım tarihli Cumhuriyet Gazetesi ise “O’na bağlılığımızı yineledik” manşetiyle çıkmıştır.



1981 yılının sonunda ise, çalışma kapsamındaki gazeteler, genel olarak olumlu bir tablo çizmektedir. Atatürk yılından, 12 Eylül yönetiminden ve özellikle Org. Evren’in varlığından ve icraatlarından memnuniyet ifade eden yazı ve yorumların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Org. Evren 1981 yılının son gününde seçimlerin 1983 sonbaharında yapılacağını açıklamış ve bu beyan gazetelerin



manşetlerindeki yerini almıştır. Tercüman Gazetesi 1981 yılının son günü olan 31 Aralık 1981 tarihinde “1981 Atatürk yılı güçlüklerin aşılmaya başlandığı, demokrasiye ilk adımların atıldığı yıl oldu: Huzurlu bir yıl yaşadık” şeklinde bir manşet atarak Evren ve 12 Eylül yönetimini destekleyici tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. <sup>561</sup>



Nazlı Ilıcak ise 31 Aralık 1981 tarihli köşe yazısında “Teşekkürler Evren Paşa”<sup>562</sup> başlığını atmış ve yazıda Evren’in yumuşak ve güven verici bir üsluba sahip olduğu ifade edilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi ise, Evren’in 1983 sonbaharında genel seçim yapılacağını açıklamasını manşetine taşımış ve NATO ile AET’nin Evren’in mesajından memnun olduğunu belirtmiştir. <sup>563</sup>

Milliyet Gazetesi başyazarı Mehmet Barlas da 1981 yılı sonlarına doğru kaleme aldığı yazılarda, 1981 yılında darbe ile karşılaşan Polonya ile Türkiye’yi kıyaslamış ve Türkiye’nin durumunun son derece iyi olduğunu ifade etmiştir. 21 Aralık 1981 tarihli köşe yazısında Silahlı Kuvvetler Türkiye’yi iç savaştan kurtarmıştır diyen Barlas’ın şu ifadeleri dikkat çekicidir: “Sade Türkiye deneyimi değil, Polonya’yı da, Şişli’yi de, Portekiz ve İspanya’yı da... Unutmayalım ki bütün filmler bizdeki gibi mutlu sonla bitmiyor.”<sup>564</sup>

<sup>561</sup> Tercüman, 31 Aralık 1981, s. 1

<sup>562</sup> Nazlı Ilıcak, “Teşekkürler Evren Paşa”, Tercüman, 31 Aralık 1981, s.1- 14

<sup>563</sup> Cumhuriyet, 31 Aralık 1981, s. 1

<sup>564</sup> Mehmet Barlas, “Yeni Bir Dönem”, Milliyet, 20 Aralık 1981, s. 1

## BEŞİNCİ BÖLÜM 1982 ANAYASASI VE 1983 GENEL SEÇİMLERİNE GİDEN SÜREÇTE BASINDA ATATÜRK (1982-1983)

### 5.1. Atatürk'ü Anma Etkinlikleri

1982 yılına Devlet Başkanı Org. Evren'in toplumu rahatlatan mesajları ile girilmiştir. 1981 yılının son gününde yapılan açıklama yılın son günü gazete manşetlerinde yerini almış ve darbe yönetiminin ne zaman çekilerek, yerini demokratik sisteme bırakacağı artık netleşmiştir. Org. Evren'in yaptığı açıklamaya göre 1982 sonbaharında anayasa referandumu, 1983 sonbaharında ise genel seçimler yapılacaktır. Bu açıklamayla birlikte ülke gündemi öncelikli olarak yeni anayasa yapımına hemen sonra da genel seçimlere kilitlenmiştir. Dolayısıyla gazetelerin de gündeminde en öncelikli konular, anayasa yapımı ve genel seçimler olmuştur.

Diğer yandan Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü nedeniyle sayısız etkinlik gerçekleştirilen 1981 yılı da geride kalmıştır. Ancak Org. Evren, Atatürk yılını kapatmadığını açıklamış ve Atatürk konulu etkinliklerin 1982 yılında da devam edeceğini belirtmiştir.<sup>565</sup> Dolayısıyla 1981 Atatürk yılı boyunca düzenlenen etkinlikler 1982 yılının başlamasıyla birden sona ermemiştir. Hatta Devlet Başkanı Org. Evren'in Atatürk yılını kapatmadığını ve etkinliklerin devam edeceğini açıklaması kamuoyunda da olumlu karşılanmıştır. Atatürk yılının sona erdirilmemesi kararı basında olumlu karşılanmakla birlikte kimi yazarlar bu konudaki endişelerini dile getirmekten çekinmemiştir. Örneğin Milliyet Gazetesi yazarlarından Teoman Erel, Atatürk hakkında konuşup, yazmanın "bir yerlere yağ çekilmesi" anlamına gelebileceğini ifade etmiştir. Sırf bu nedenle kimi zaman Atatürk konusunda yazmaktan çekindiğini dile getiren yazar, yağ çekerek ve çıkar sağlamak amacıyla Atatürkçülük yapanların çokluğundan yakınmıştır.<sup>566</sup>

Atatürk'ü anma etkinliklerinin 1982 yılında da sürmesi kararını takiben, 1982 yılında da Atatürk temalı pek çok etkinlik düzenlenmiş ve bu etkinlikler gazetelerde yerini almıştır. Örneğin UNESCO'da düzenlenen Atatürk semineri gazetelerde geniş

<sup>565</sup> Cumhuriyet, 8 Ocak 1982, s. 2

<sup>566</sup> Teoman Erel, "Adam ve Amaç", Milliyet, 1 Ocak 1982, s. 8

yer bulmuş, o dönem sempozyumun düzenleme komitesinde yer alan Erdal İnönü de izlenimlerini Cumhuriyet Gazetesi için kaleme almıştır.<sup>567</sup>

1981 yılında gazetelerin Atatürk temasıyla düzenlediği yarışmaların da 1982 yılında sonuçlandığı ve kazananların kamuoyuna açıklandığı görülmektedir. Tercüman Gazetesinin Atatürk konulu yazı yarışması bu tür haberlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 10 Ocak 1982 tarihli gazetede, yarışmayı kazananlara yer verildiği gözlenmiştir. Ana sayfada yer alan bu haberde “Atatürk ve Sanat”, “Atatürk ve Laiklik”, “Atatürk ve Türkçe” gibi kategorilerde ödül verildiği görülmektedir.<sup>568</sup> 10 Ocak tarihli gazetede dereceye giren kişiler ile yapılan mülakatlara yer verilmiş, takip eden günlerde ise ödül alan yazılar Tercüman gazetesinde yayınlanmıştır.



Yıl boyunca düzenlenen pek çok etkinlik arasında aşağıdaki gibi örnekler de gazetelerde yer bulmuş ve kamuoyuna duyurulmuştur:

*-Gazeteciler Cemiyeti'nde Atatürk ve Batı Trakya Türkleri konulu seminer düzenlendi (Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ocak 1982, s. 7)*

*-Atatürk'ü An Koşusu düzenlendi (Milliyet Gazetesi, 02 Ocak 1982, spor s.1)*

*-Atatürk'ün kişisel eşyaları Pera Palas Oteli'nde sergilendi (Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ocak 1982, s. 7)*

<sup>567</sup> Erdal İnönü, “UNESCO’da Atatürk”, **Cumhuriyet**, 16 Ocak 1982, s. 2

<sup>568</sup> “Tercüman’ın Büyük Yazı Yarışması Sonuçlandı”, **Tercüman**, 10 Ocak 1982, s. 1

-Atatürk'ün doğumunun 100. yılı nedeniyle Ticaret Bankası tarafından düzenlenen Türkiye Sergisi Eskişehir'de açılıyor. (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ocak 1982, s. 9)

-Kızılay Derneği tarafından gerçekleştirilen Atatürk ve Kızılay konulu resim sergisinin sonuçları açıklandı. (Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ocak 1982, s.4)

-Atatürk Konseri ilgi topladı. (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1982, s.4)

-Eminönü Lions Klubü Atatürk'ün Anısına Yemek Verdi. (Milliyet Gazetesi, 03 Şubat 1982, s. 3)

-Devlet Sanatçısı Ayşegül Sarıca Atatürk Yılı Nedeniyle Bonn Büyükelçiliğimizde düzenlenen toplantılar çerçevesinde bir piyano resitali verdi.(Cumhuriyet Gazetesi, 18 Şubat 1982, s. 4)

-100. Yıl Atatürk kitapları Sergisi Açıldı.(Tercüman Gazetesi, 31 Mart 1982, s.4)

-6 dilde hazırlanan Atatürk Broşürleri Tüm Dünya Ülkelerine Yollandı. (Milliyet Gazetesi 7 Nisan 1982, s. 13)

-Geleneksel Atatürk Koşusu 16 Mayıs'ta Yapılacak. (Milliyet Gazetesi, 28 Nisan 1982, s. 15)

-Samsun'a giden Gemi adlı film dün İstanbul feribotunda gösterildi. (Milliyet Gazetesi, 20 Mayıs 1982, s. 8)

-Atatürk yarışmasını kazanan 8 yabancı öğrenci ödülleri aldı. (Milliyet Gazetesi, 13 Ağustos 1982,s. 3)

-Atatürk'ün Büstünü yapan Arnavut heykeltıraşa plaket verildi. (Milliyet Gazetesi, 20 Ağustos 1982, s. 12)

-Paris'te Atatürk Kültür Merkezi Açıldı (Milliyet Gazetesi, 19 Eylül 1982, s. 3)

-ABD'deki Türk Dernekleri Federasyonu,«Atatürk Albümü» adlı bir kitap yayınladı (Milliyet Gazetesi, 02 Ekim 1982, s. 6)

Diğer yandan basın, 1982 yılında da Atatürk büstlerine yüksek haber değeri atfettiği gözlenmiştir. Tıpkı 1980 ve 1981 yıllarında olduğu gibi, basın kurumların sipariş ettiği Atatürk heykel ve büstlerine ilişkin haberlere geniş yer ayırmış, normal şartlarda “rutin haber” sayılabilecek bu tür büst açılışlarını önemli haberler arasında saymıştır. 6 Ocak 1982 tarihli Milliyet Gazetesi'nin “Philips çalışanları Atatürk Büstü Yaptırdı” başlıklı haberi bu tür haberlere örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.



12 Eylül basını yine 1980 ve 1981 yıllarında olduğu gibi Atatürk heykel ve büstlerinin boyutlarıyla da yakından ilgilenmiş ve haberde konu edilen büst ya da heykel kadar büyük boyutlarda ise, haber değeri de o kadar artmıştır. Ayrıca Atatürk büst ve heykellerinin büyüklüğü, o heykel ya da büstü diken-sipariş eden kişi ya da kurumların Atatürkçülük seviyesi açısından da önemli bir veri olarak sunulmuştur. Benzer haberlerde bir kurum ne kadar büyük bir Atatürk heykeli diktiyse, sanki o derecede Atatürkçüdür gibi bir algı oluşturulmuş ayrıca bu tür büyük ebatlı büst ve heykeller gurur vesilesi olarak ele alınmıştır. Milliyet Gazetesinde 23 Ağustos 1982 tarihinde yayınlanan Dünyanın beşinci büyük Atatürk Anıtı'nın Kara Harp Okulu için yapıldığına ilişkin haberi de bu tür haberler arasında sayılabilir.



Bu dönemde ayrıca Atatürk konulu etkinliklerle ilgili yeni düzenlemeler de yapılmıştır. Yapılan düzenlemeye göre, kutlama törenleri bir günü geçmeyecek ve Atatürk büstleri artık taşıt üzerinde ve elde taşınmayacaktır. <sup>569</sup> Böylece büstlere ilişkin daha dikkatli ve özenli bir tavır sergilenmesi gerektiği 12 Eylül yönetimince de kurala bağlanmıştır. Bu yaklaşım 12 Eylül döneminde tüm Türkiye'ye yayılan Atatürk büstlerinin sadece Atatürk'ü değil, 12 Eylül yönetimini de temsil ettiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Zira Atatürk büstlerinin devlet eliyle çoğaltılıp tüm Türkiye'ye ulaştırılması 12 Eylül döneminin en temel icraatlarından biri olmuş ve bu nedenle de Atatürk büstleri, sadece Atatürk'ü değil, aynı zamanda 12 Eylül yönetimini de simgeler bir hale gelmiştir.

**9 NISAN 1982 SALI**

**Kutlama törenleri bir günü geçmeyecek**

**Atatürk'ün büstü törenler sırasında «Taşıt üzerinde ve elde» taşınmayacak**

**ANKARA (AKAJANS)** Mahalli Kurtuluş, Atatürk ve tarihî günlerde Atatürk büstü taşıt üzerinde veya elde taşınmayacak. Bu kuralın uygulanması törenler bir günü geçmeyecek.

İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan «Mahalli Kurtuluş günleri, Atatürk günleri ve tarihî günlerde yapılacak törenler yönetmeliği»nin yürürlüğe konulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı dünkü Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Yönetmelikte göre, mahalli kurtuluş, Atatürk ve tarihî günlerde yapılacak törenleri düzenlemek üzere il ve ilçelerde kurulmuş komitelerin Mahalli Kurtuluş günlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri ne şükran ziyaretinde bulunulacak.

Törenlerde uygulanacak genel esaslara da düzenlenen yönetmelikte göre, kutlama törenlerinin başlangıç ve bitiş saatleri arasında resmi daire, özel kuruluşlar, meslek odaları ve sivil birlikler, kurum ve kuruluşlar tarafından oluşturulan törenler bir günü geçmeyecek ve Atatürk büstleri taşıt üzerinde veya elde taşınmayacaktır.

**ANKARA (AKAJANS)** Katergönlü bayraklarla donatılacak, geçeleri de aydınlatılacak Atatürk büstlerinde yürütülen araçlar ve meydanları Atatürk'ün vasiyetleri ile süslenmiş olacak.

**Abonman bileti 25, toplu taşıma kartı 1250 lira, elektriğin kilovatı ise, meskenlerde 830 kuruş oldu**

**ANKARA** Ankara'da belediye otobüs ücretleri ile elektrik fiyatları yeniden belirlendi.

Ankara Belediye Başkanlığı EGO Genel Müdürlüğünden yapılan açıklamaya göre, belediye otobüslerinde daha önce 15 lira olan abonman bilet ücreti 25 liraya yükseltildi.

Belediye otobüslerinde kullanılan aylık toplu taşıma kartlarının yeni fiyatı da 1250 lira olarak tespit edildi. Aylık toplu taşıma kartları daha önce 700 liranın satılmaktaydı.

Ankara'da belediye otobüslerinde öğrenci ve er abonman biletleri ise 12,5 lira oldu.

**ANK OTO ELE YE**

Meskenler, Tüccarlar, Resmî daire, Büyük sanayi

12 Eylül basını da tıpkı 12 Eylül rejimi gibi, Atatürk büstü ya da tablosu barındırmayan kurumların bir eksiklik içinde olduğu inancındadır. Bu nedenle

<sup>569</sup> Tercüman, 6 Nisan 1982, s.3

Atatürk büstü ya da Atatürk tablosuna kavuşan kurumların haberlerinde, eksiklik giderildi şeklinde ifadelere yer verildiği gözlenmiştir.<sup>570</sup>



1982 yılının 19 Mayıs kutlamaları da basında genişçe yer bulmuştur. Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nda gazeteler ana sayfalarında Atatürk resimlerine yer ayırmışlardır. Tercüman Gazetesi "Büyük Gün" başlığını kullanırken, Milliyet ise "19 Mayıs'ı Kutluyoruz" başlığı ile yayınlanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi ise, Tercüman ve Milliyet'in aksine 19 Mayıs haberini daha küçük görmüş ve manşet haber olarak kullanmamıştır. Cumhuriyet gazetesi ana sayfadan 19 Mayıs'ı Kutluyoruz başlıklı bir haber yayınlamakla yetinmiştir.



<sup>570</sup> Milliyet, 28 Ekim 1982, s. 9



19 Mayıs vesilesiyle köşe yazarları da Atatürk konulu yazılar kaleme almıştır. Ancak bu yazılar da öncekilerden farklı değildir. Neredeyse tüm yazarlar, Atatürk'ün farklı kesimlerce istismar edilmemesi gereğinin altını çizmiştir. Örneğin Rauf Tamer, 19 Mayıs 1982 tarihli köşe yazısında şu ifadeleri kullanmıştır: “Siz, biz, onlar... Ortanın solundakiler veya sağındakiler... Siyasi yelpazedeki yerleri ne olursa olsun Cumhuriyet’e ve devlete bağlı bütün vatandaşlar, bütün kuruluşlar!.. Ey insan, ey izan, ey vicdan mutabık mıyız? Bundan sonra Atatürk’ü tartışma konusu ve bir istismar vasıtası yapmaktan kaçınacağız değil mi? Atatürk tartışılmaz arkadaşlar. Çünkü çok açık çok nettir...”<sup>571</sup> Milliyet Gazetesi köşe yazarlarından Mehmet Barlas ise, 19 Mayıs’larda Atatürk’ün Gençliğe Hitabesinin ve Atatürk ilkelerinin tekrarlandığını ancak gençliğin esas sorunlarının es geçildiğini ifade etmiş ve gençliğin gerçek sorunlarını sıralayan bir yazı kaleme almıştır.<sup>572</sup>

19 Mayıs yayınlarında dikkat çeken noktalardan biri de hazırlanan yazı dizileri ve röportajlar aracılığı ile Atatürk’ün istenilen kalıba sokulmuş olmasıdır. Örneğin Tercüman Gazetesi “Atatürk’ün imanı”nı ön plana çıkarmayı uygun bulmuştur. Gazetede Ayşe Tulun imzasıyla yayınlanan yazının spotunda yer alan şu ifadeler dikkat çekicidir: “İngilizler, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını Samsun’a

<sup>571</sup> Rauf Tamer, “19 Mayıs Yazısı”, **Tercüman**, 19 Mayıs 1982, s. 2

<sup>572</sup> Mehmet Barlas, “Gençlik ve Basın”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1982, s.1



*götüren vapuru Kızkulesi açıklarında durdurup aradıkları zaman herhangi bir silah bulamamışlardı. Oysa o vapurda silahların en güçlüsü vardı: İman...”*<sup>573</sup> Milliyet gazetesi köşe yazarlarından Burhan Felek ise, Atatürk’ün askeri yönünü ortaya koyan bir köşe yazısı kaleme almış ve yazısını şu ifadelerle sonlandırmıştır: *“O bizim Atamızdır. Manen, maddeten tarihin derinliklerinden alıp bugüne ve daha binlerce seneye uzanan diri, kabiliyetli, gelişken nesiller zinciri, daha doğrusu bir Türk milleti sülalesi yetiştirmiştir. Allah o ve arkadaşları yattıkça bu millete ve devletine zeval vermesin.”*<sup>574</sup>

Diğer yandan 19 Mayıs’ta yapılan ve Milliyet Gazetesinde yayınlanan bir haberdeki Atatürkçülük vurgusu son derece ilgi çekicidir. Haberde bir THKP-C militanınin tutukevinde Atatürk ve İnkılaplarını kavradığı duyurulmaktadır. Haberin detaylarına bakıldığında ise idam cezasına mahkum edilen tutuklu bir örgüt üyesinin, cezaevinde aldığı eğitim sayesinde Atatürk ve İnkılaplarını kavradığı hatta bu konu üzerine bir şiir yazdığı ifade edilmektedir. Tutuklunun şiirini de yayınlayan gazete, tutuklu örgüt üyesinin Atatürk’e duyduğu minneti dile getirmiştir.<sup>575</sup>



Cezaevindeki mahkumlara cezalarının bir parçası gibi algılanacak bir şekilde Atatürk ve ilkelerinin öğretilmesi, Atatürkçülük konulu derslerin bir nevi ceza gibi

<sup>573</sup> Tercüman, 19 Mayıs 1982, s. 8

<sup>574</sup> Burhan Felek, Milliyet, 19 Mayıs 1982, s. 2

<sup>575</sup> Milliyet, 19 Mayıs 1982, s. 12

görülmesine neden olmuştur. Dönemin askeri yönetiminin sonraki yıllarda en çok tartışılan uygulamalarından biri de olan bu yöntem, bu haberin yayınlanmasından sonra da bazı köşe yazarlarının tepkisini çekmiştir. Milliyet Gazetesi yazarlarından Zeynep Oral bu haberi konu alan köşe yazısında Atatürk'ü anlamak ve anlatmak için ille de cezaevine girmek gerekli değil görüşünü savunup şu ifadelere yer vermiştir: *“Özgür bilinçli bir eğitim politikasıyla çağdaş her genç Atatürk'ün ilkelerini doğal olarak benimseyebilir... Keşke içeriyi değil de dışarıyı bir okul kılabilsek”*<sup>576</sup>

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nda spor sayfaları da Atatürk'ü unutmamıştır. Gazetelerin spor sayfaları Atatürk'ün çeşitli özdeyişleri eşliğinde 19 Mayıs kutlaması yapmıştır. Örneğin Tercüman Gazetesi spor sayfası, Atatürk'ün; *“Ben sporcunun zeki, çevik, aynı zamanda ahlaklısını severim”* şeklindeki sözlerini yayınlamış ve gençlerle sporcuların bayramını kutlamıştır.<sup>577</sup>



Firmalar da önceki yıl olduğu gibi gazete ilanlarında Atatürk'e referans vermeyi sürdürmektedir. Bu tür ilanların çoğunda firmanın Atatürkçü bir yol izlediğine dair göndermeler bulunmaktadır. Örneğin TÖBANK (Türkiye Öğretmenler Bankası) Cumhuriyet Gazetesine verdiği ilanda, bankacılık hizmetlerinin yanı sıra, Atatürk ve TÖBANK başlığı altında, Atatürkçülüğe nasıl hizmetlerde bulunduğunu aktarmıştır. Atatürk heykeli yapımına olan katkısı, Atatürk konulu İngilizce bir kitap hazırlanması gibi desteklerin sıralandığı ilan bu açıdan dikkat çekicidir.<sup>578</sup>

<sup>576</sup> Zeynep Oral, “Dışarıdan Gazel” *Milliyet*, 21 Mayıs 1982, s. 10

<sup>577</sup> *Tercüman*, 19 Mayıs 1982, s. 17

<sup>578</sup> *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1982, s. 3



19 Mayıs Atatürk'ü anma Gençlik ve Spor Bayramı bu tür ilanların sıklaştığı bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Ziraat Bankası 19 Mayıs nedeniyle Atatürk heykelinin fotoğrafının bulunduğu bir ilan hazırlamış ve gazetelerde yayınlamıştır.<sup>579</sup> İş Bankası da gazetelere verdiği ilan ile Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı'nı kutlamıştır.<sup>580</sup>



Aynı şekilde 29 Ekim Cumhuriyet Bayramında da firmaların Atatürk temalı ilanları basında yer almıştır. Örneğin Şekerbank'ın, Atatürk'ün gözlerinin

<sup>579</sup> Tercüman, 19 Mayıs 1982, s. 14

<sup>580</sup> Milliyet, 19 Mayıs 1982, s 2

resmedildiği 29 Ekim ilanında, övünüyoruz, çalışıyoruz, güveniyoruz ifadelerine yer verilmiştir. <sup>581</sup>



The image shows two side-by-side advertisements. The left advertisement is for Şekerbank and features a close-up of a person's eyes. The right advertisement is for İş Bankası and features the Turkish flag and a silhouette of Atatürk.

**ŞEKERBANK**  
Övünüyoruz, çalışıyoruz, güveniyoruz.  
Her an seni anıyoruz.  
**Şekerbank**

**Cumhuriyetimizin 59.Yılı**  
**Türk Milletine Kutlu Olsun.**  
ULU Önderimiz Atatürk Cumhuriyeti Türk milletine armağan etti. Hepimiz, bu milletin fertleri olarak ve bu armağanın değerini içimizde duyarak, Büyük Bayramımız bugün yine O'nu anarak kutluyoruz.  
**TÜRKİYE İŞ BANKASI**

İş Bankası'nın ise, gazetelere verdiği ilanda, Atatürk silueti ve Türk bayrağına yer verdiği görülmektedir. İlanda ayrıca şu ifadeler yer almaktadır: “*Ulu Önderimiz Atatürk, Cumhuriyeti Türk milletine emanet etti. Hepimiz, bu milletin fertleri olarak ve bu armağanın değerini içimizde duyarak, Büyük Bayramımız bugün yine O'nu anarak kutluyoruz.*”<sup>582</sup>



The image shows an advertisement for T.C. Ziraat Bankası. It features a silhouette of Atatürk on a horse, standing on a pedestal. Below the image is a small text block and the bank's name.

29 Ekim 1923-1982.  
Yüce Türk Devleti çağın devrini aşarak 59 yıl önce bugün aldık. Cumhuriyet Bayramımız tüm ülkemizle kutlu olsun.  
**T.C. ZİRAAT BANKASI**

<sup>581</sup> Tercüman, 29 Ekim 1982, s.3

<sup>582</sup> Tercüman, 29 Ekim 1982, s. 5

Ziraat Bankası da 19 Mayıs kutlamalarında olduğu gibi, 29 Ekim ilanında da yine bir Atatürk heykeli kullanmayı tercih etmiştir. Gazetelerde yayınlanan bu ilanda, “*Yüce Türk Devleti çağdaş devletler arasındaki yerini 59 yıl önce bugün aldı. Cumhuriyet Bayramımız tüm ulusumuza kutlu olsun*” ifadeleri yer almaktadır.<sup>583</sup>

Milli Bayramlar gibi özel günlerin dışında 58. kuruluş yıldönümü nedeniyle de ilan veren İş Bankası 26 Ağustos 1982 tarihinde gazetelerde yayınlanan ilanında Atatürk’e atıfta bulunulmuş ve şu ifadeler yer almıştır: “*Türkiye İş Bankası için kuruluş yıldönümleri bir kutlamadan önce büyük Atatürk’ün hedef çizdiği tasarrufla teşvik etmek ve bu tasarruflarla ekonomimize destek olmak yolundaki başarılarının bir yıllık değerlendirmesini yapmaktır...*”<sup>584</sup>



İş Bankası’nın verdiği ilanın çok benzeri de Tütünbank tarafından verilmiştir. Bankanın 58. kuruluş yıldönümü vesilesi ile yayınlanan ilanda, bankanın Atatürk tarafından kurulduğu şu ifadelerle duyurulmuştur: “*Yüce Atatürk’ün direktifleriyle kurulan Cumhuriyetimizin ikinci milli bankası Tütünbank köklü tarihinden aldığı değerleri şimdi başlattığı taptaze heyecan dolu atılımlarla birleştirmektedir...*”<sup>585</sup>

<sup>583</sup> Tercüman, 29 Ekim 1982, s. 12

<sup>584</sup> Milliyet, 26 Ağustos 1982, s. 13

<sup>585</sup> Milliyet, 17 Eylül 1982, s. 5

## 5.2 Referandum ve Genel Seçime Doğru Atatürk Etkisi

1981 yılının son gününde neredeyse tüm gazetelerde de yer aldığı gibi Evren demokratik hayata geçiş tarihini 1983 sonbaharı olarak açıklamıştır. 1983 yılında yapılması planlanan seçimler ile askeri yönetim yerini seçimle gelen siyasilere bırakacaktır. Bu haberin açıklanmasından sonra Türk basının en önemli gündem maddelerinden biri kuşkusuz 1983 sonbaharında yapılacak seçimler olmuştur. Diğer yandan 1982 yılının Kasım ayında yapılacağı açıklanan Anayasa referandumu da genel seçim öncesi askeri yönetim açısından önemli bir sınav niteliği taşımaktadır. Bu sınavın başarıyla verilmesi askeri yönetimin toplum tarafından onaylanması anlamına gelecektir. Bu nedenle referandum ve demokrasiye dönüş sürecindeki en kritik aşamalardan biri olarak görülen seçimlere ilişkin basında pek çok tartışma yürüdüğü gözlenmiştir. Elbette ki Atatürkçülük tartışmaları demokrasiye geçiş ve 1983 seçimleri ekseninde de devam etmiştir. Türkiye’yi yeni dönemde kim veya kimler yönetecektir? Bu kişiler yeterince Atatürkçü müdür? Gerçekte kim daha Atatürkçüdür? Hangi parti Atatürk ilkelerine daha bağlıdır, hangileri bu ilkeleri benimsememektedir? Ve benzeri sorular ve cevapları gazete haberlerinde kendine genişçe yer bulmuştur.

1982 yılı başlarında seçimde hangi partilerin ve hangi adayların yarışacağı henüz belli olmadığından, basının daha ziyade Evren’in Atatürkçülüğü üzerinde durduğu gözlenmiştir. İlerleyen tarihlerde ise, partilerin ve adayların Atatürkçülük seviyeleri basının tartışma konuları arasındaki yerini almıştır. Ancak adaylar belirleninceye kadarki süreçte, Evren’e Atatürk üzerinden övgüler yağdırıldığı gözlenmiştir. Hem yazılı metinlerde hem de kullanılan fotoğraflarda Evren’in Atatürk ile benzerliği vurgulanmıştır. Halkla sohbet ederken, köylülerin dertlerini dinlerken, çocuklarla ve yaşlılarla yakından ilgilenirken görüntülediği çeşitli fotoğrafları aracılığı ile, “Atatürk gibi lider” algısı yaratılmıştır. Çoğunlukla sempatik, karizmatik ve kararlı bir profil çizen bu tip fotoğraflara eşlik eden metinlerde ise Evren’in ne kadar iyi bir Atatürkçü olduğu vurgusu sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu tip haber fotoğraf ve yorumlar, darbeyi meşrulaştırdığı kadar, lider özelliklerini pekiştirmekte ve kamuoyunun destek ve takdirini toplama gayesi gütmektedir. Sadece haber metinleriyle değil, haber fotoğraflarıyla da pekiştirilen bu

kimlik sayesinde Evren'in kamuoyu desteğinin arttığı söylenebilir. Evren'in Sofya kültür Merkezi'nde izlediği Atatürk Sergisi'ne ilişkin fotoğrafın Cumhuriyet gazetesinin manşetinde büyük bir fotoğraf eşliğinde sunulmuş olması bu tip haberler arasında öne çıkan örnekler arasında gösterilebilir.<sup>586</sup> Bu fotoğrafta Evren'in Atatürk resimlerine hayranlıkla baktığı görülmektedir.



Kenan Evren'in Atatürk'le ilişkilendirildiği, ona benzetildiği ya da onun izinden gittiği şeklindeki haber ve yorumlar, Türkiye'nin genel seçime gittiği süreçte de sıklıkla gazetelerde yer bulmuştur. Bu tür yorumlar kimi zaman doğrudan haber metninin içinde, kimi zaman köşe yazarlarının değerlendirmelerinde, kimi zaman da yabancı basında yer alan haberlere atıfla okura sunulmuştur. 1980 askeri darbesinin gerçekleştiği günlerde darbeyi meşrulaştırmak için haberlerde sıklıkla atıfta bulunulan Atatürk imgesi, bu kez genel seçimler öncesi Evren'i yüceltmek için kullanılan bir imgeye dönüşmüştür. Türk basını Atatürk'ü başka hiçbir siyasi lidere benzetmek bir yana, neredeyse isimlerini bile yan yana geçirmeyen, Evren'in neredeyse her adımı ve her söylemini Atatürk ile ilişkilendirmiştir. Türk basınının; Evren'in Atatürk çizgisinde olduğu, onun izinden gittiği ya da Atatürk mirasının takipçisi olduğuna ilişkin haber ve yorumlara sıklıkla yer verme çabası; demokrasiye geçiş sürecinde olan Türkiye'de tam da genel seçimler öncesi Evren'in elini güçlendirme gayreti olarak değerlendirilmektedir. Pek çok haberde adeta Türkiye'nin "Yeni Atatürk'ü" olarak lanse edilen Evren'in bu sayede kamuoyunu ikna gücünün

<sup>586</sup> Cumhuriyet, 27 Şubat 1982, s. 1

de artacağı beklentisi oluşmuştur. 7 Ocak 1982 tarihli Tercüman gazetesinin ilk sayfasında yer alan bir haber, bahsi geçen örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>587</sup> Haberde Time dergisinin yeni yıl sayısında Türkiye eki verdiği aktarılmıştır. Time dergisinin 59 yıl önce de Atatürk'ü kapak yaptığı hatırlatılan haberde 1923 tarihli Time dergisinin Atatürk'lü kapağına ait resim de yer almıştır. "Türkiye 200 yıllık gelişmeyi 5 yıla sığdırdı" başlığı ile sunulan haberde, şu ifadelere yer verilmiştir: "Atatürk'ten tarihte bir eşi daha olmayan lider' olarak bahsedilen yazıda Evren'in halkın sevgi ve desteğini kazandığı belirtiliyor" Görüldüğü gibi haberde 59 yıl önce Atatürk'ün yaptığını Evren'in daha kısa sürede yaptığını ilişkin bir algı oluşturulmaktadır. Ayrıca Evren'in "halk tarafından ne denli sevildiği" de bu haberde yabancı bir yayın üzerinden teyit edilmiştir.



Atatürk'e övgü ile geçen 1981 yılı ile kıyaslandığında 1982 yılı bu açıdan biraz daha sakin geçse de yine de basında çeşitli şekillerde Atatürk'e övgü içeren haberlere rastlanmaktadır. Milliyet gazetesinde göze çarpan bazı haberlere bakıldığında, Milliyet gazetesinin magazin unsurların kullanarak, özellikle yabancı uyruklular ve gayri Müslimler üzerinden Atatürk'e övgüler dizdiği görülmektedir. Örneğin Milliyet gazetesinde yayınlanan bir haberde yabancı bir diplomatın Atatürk

<sup>587</sup> Tercüman, "Time Dergisinin 5 Milyon Basılan Yeni Yıl Sayısında Türkiye Eki Yayınlandı", 7 Ocak 1982, s 1



hayranlığı duyurulmuştur. Çin büyükelçiliği Müsteşarı'nın "Atatürk'ü öğrendiğimde ilkokuldaydım" ifadesi haberin başlığı olarak seçilmiştir.<sup>588</sup>

**ÇİN BÜYÜKELÇİLİĞİ MÜSTEŞARI BİR KADIN**

## LI HİNG: «ATATÜRK'Ü ÖĞRENDİĞİMDE İLKOKULDAYDIM»

● Çinli diplomat: "Atatürk'ün Türkiye'yi emperyalizm ve sömürgecilik boyunduruğundan kurtardığını öğrettiler bize"

**REHA MUHTAR**

**M**USTAFA Kemal Atatürk'ü öğrendiğimde ilkokulda sınıftaydım. O zaman Türkiye'yi emperyalizm ve sömürgecilik boyunduruğundan kurtardığını öğrettiler bize. Kadın diplomat olmamın büyük sebebi budur. Ama Atatürk'ün kadın-erkek eşitliğini sağladığı Türkiye'de kadın diplomat olmak zorluk yaratıyor. Bunun ilkokulda öğrendim. Şimdi bu zevceyi taşıyorum.

Bu sözlerin sahibi Çin'in Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı bayan diplomat Li Hing. Bayan Li Hing, geçtiğimiz yıl Çin'in Ankara Büyükelçiliği Müsteşarlığı görevine atılmıştı. Kendini büyükelçiye "beyan" değil "kadın" dedi.

Bayan Hing, diplomatlık mesleğini nasıl mesleğini şöyle anlatıyor:

"1949 yılında Pekin Üniversitesi Tarih Fakültesi'nden mezun oldum. Aslında diplomat olmaya hiç düşünmüyordum. Ancak o yıl ülkeye dövrüm okumaya Çin Halk Cumhuriyeti

Yine Milliyet Gazetesinin bir başka haberinde ise bebeğine Mustafa Kemal adını veren Japon bir annenin haberi yer almaktadır. "Japon gelin dünyaya getirdiği bebeğine Mustafa Kemal adını verdi" başlıklı haberde ayrıca, Mariko adlı annenin "Tanrı Anıtıkabir'de ettiğim duaları kabul etti" şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir.<sup>589</sup>

31.07.1982, Milliyet, Sayfa 3

## Japon gelin dünyaya getirdiği bebeğine Mustafa Kemal adını verdi

● Bir ay önce Müslüman olan Japon Mariko: «Oğlum Türkiye için hayırlı olsun»

**SİBEL BOSTANCIĞLU**

**M**ARIKO Erdoğan adlı bir Japon kadını Atatürk'e hayranlığına dünyaya gelen oğluna "Mustafa Kemal" ismini vererek kurtuldu.

3 yıl önce Japonya'da tanıtıcı gemi mühendisi ve Hasan Erdoğan ile evlenip Türkiye'ye yerleşen Japon gelini Mariko, Atatürk'ü duyduğu hayranlığı şöyle anlattı:

"Liseyken okuduğumuz dünya tarihinde Atatürk ve Türkiye'ye ilgili konulardan dolayı Türkler hakkında bilgiler edindim. Bu bilgiler sayesinde Atatürk'ün ne kadar büyük bir devlet adamı olduğunu ve oğlum için verdiği mücadeleleri öğrendim. Ona büyük bir sempati duydum."

Türk-Japon Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği'nde Japonca öğretmenliği yapan Mariko Erdoğan yapamam

<sup>588</sup> Milliyet, 20 Mayıs 1982, s. 3

<sup>589</sup> Milliyet, 30 Temmuz 1982, s. 3

Fenerbahçe Futbol Kulübü Teknik Direktörü Stankoviç'in Atatürk sevgisine ilişkin haber de bu kapsamda değerlendirilebilir. Milliyet Gazetesinde "Stankoviç: Atatürk Sevgisi Bambaşka" başlığıyla yayınlanan haberde, Stankoviç'in Atatürk hayranlığı dile getirilmektedir.<sup>590</sup>



Yabancıların da Atatürk'e hayranlık duyması, saygı göstermesi dönemin Türk basını açısından önemli haberler arasında gösterilmektedir. Örneğin yurtdışında bir sokağa, caddeye Atatürk adı verilmesi ya da Atatürk anıtlarının açılması gazetelerin önemseydiği haberler arasındadır. Dakar'da bir caddeye Atatürk adının verildiğini duyuran bir haber de bu tür haberlere örnek olarak gösterilebilir.<sup>591</sup>



<sup>590</sup> Milliyet, 2 Ekim 1982, s. 13

<sup>591</sup> Milliyet, 20 Temmuz 1982, s. 3

Bu tür haberler her ne kadar magazinelle ya da aktüel haberler olarak kategorize edilse de, aslında bu tür haberler aracılığıyla topluma bir Atatürkçülük tanımı sunulduğu da yadsınmaz. Atatürk sevgisinin ne şekillerde gösterilebileceğine dair bu ilginç örneklerin neredeyse hepsi de övgü dolu sözlerle sunulmuştur. Yani bu haberlerde yer alan sevgi gösterme şekilleri övgüye değer bulunmuş, bu gösteriş biçimleri “iyi birer Atatürkçülük örneği” şeklinde lanse edilmiştir.

Atatürkçülüğün özellikle gayri Müslimlerin ilginç eylemleri üzerinden tanımlandığı benzer haberler içinde en ilginç olanlarından biri de kuşkusuz, Ermeni asıllı bir vatandaşın kendisini yakmasına ilişkin haberdir. Ermeni ASALA Terör Örgütü’nün saldırılarını protesto etmek amacıyla Taksim’de kendisini yakan Ermeni asıllı Artin Penik hakkındaki haberlerde, kendisinin iyi bir Atatürkçü olduğu bilgisi de yer almaktadır. Milliyet gazetesinde yer alan haberdeki ilgili bölüm şu şekildedir: “Artin Penik’in oda komşusu Makriü Hanesoğlu; Penik’in iyi bir Atatürkçü olduğunu, Türk milli marşlarını dinlemekten hoşlandığını bildirmiştir”<sup>592</sup> Bu ifadeler ile “Ermenilerin bile Atatürkçü olduğu” algısı oluşturulmuş ve kendini yakma eylemi de adeta Atatürk üzerinden meşrulaştırılmış, övgüye değer bulunmuştur.



Milliyet Gazetesinin yukarıdaki ve benzeri haberler ile magazinelle unsurlar üzerinden Atatürk’ü yüceltme kaygısı içinde olduğu gözlenmiştir. Diğer yandan Atatürk’le doğrudan ilişkilendirilen Evren’in ne derece “büyük” ve “saygın” bir lider olduğuna ilişkin haberlerde bilhassa Tercüman gazetesinin Evren’in yurt dışı

<sup>592</sup> Milliyet, 12 Ağustos 1982, s. 12

gezilerini kullandığı gözlenmiştir. Evren'in neredeyse bütün yurt dışı gezilerini manşetten duyuran gazete, hemen hemen tüm gezi haberlerinde, Evren'in gittiği ülke tarafından, olağanüstü bir şekilde ağırlandığı ve kendisine müthiş saygı gösterildiği vurgusu hakimdir. Evren'in dünyanın dört bir yanında sayılan, sevilen imrenilen bir lider olduğu algısını pekiştiren bu tür haberler arasında 1 Mart 1982 tarihli tercüman Gazetesi'nin haberi gösterilebilir. Gazete “*Evren'e Dünyanın Dört Bir Yanından Davet Yağıyor*”<sup>593</sup> başlıklı haberinde Evren'in gelecek günlerde planlanan yurt dışı seyahat programına ilişkin bilgi verdiği gözlenmiştir. Ancak gazetenin bu haberi verirken kullandığı başlık, Evren'in şahsının ve liderlik özelliklerinin yüceltilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.



Benzer bir şekilde, Evren'in Kuveyt'e yaptığı ziyaret de Tercüman Gazetesi'nin manşetinden duyurulmuş ve haber şu ifadelerle verilmiştir: “*Devlet Başkanımız büyük sevgi gösterileriyle karşılandı*”<sup>594</sup>



<sup>593</sup> Tercüman, 1 Mart 1982, s. 1

<sup>594</sup> Tercüman, 21 Mart 1982, s.1

Evren ile birlikte Kuveyt gezisine katılan Tercüman gazetesi muhabiri Kenan Akın ise, 25 Mart tarihli gazetede geziye ilişkin gözlemlerini aktarmıştır. Bu yazı, Evren'e yönelik iltifatlar bakımından oldukça ilgi çekicidir. “*Evren gazetecilerle en iyi diyalog kuran liderlerden biri*” başlıklı haberde Evren'e yönelik iltifatlar sıralanmıştır. Haberin fotoğrafında ise, haberi kaleme alan muhabirin, Evren'in sigarasını yakarken görüntülediği bir kare kullanılmıştır.<sup>595</sup>



İlgili haberde geçen şu ifadeler Evren'e yöneltilen övgüleri anlamak bakımından dikkat çekicidir: “*Evren, kendisine tahsis edilen Selam Sarayına yerleştikten sonra kendisine yakışan sivil elbiselerini kullanmaya başlamıştı. Çoğu koyu lacivert siyah ve kahverengi olan kostümleri ile gömlek ve kravatları gerçekten de uyumluydu. Sadece okurken gözlüklerini kullanan Devlet Başkanı'nı Kuveyt'liler daha yaşlı sanıyorlardı. Bunu birkaç üst derecedeki yönetici ve gazeteci de söylemiş ve şunu eklemişlerdi: Devlet Başkanınız Sayın Evren, gerçekten de iyi bir asker, güvenilir bir lider olduğu kadar, usta bir diplomat olduğunu da gösteriyor.*”... Evren tüm vasıflarının yanı sıra, iyi bir diplomat olduğunu gerçekten de gösteriyordu. Kuveyt Emiri Şeyh Al Sabah'a kardeşim diye hitap eden Devlet Başkanı Kenan Evren, bütün Kuveyt'lilerin gönlüne girmişti. Pakistan'lıların kalbinde taht kurduğu gibi... Yaptığı resmi görüşmelerde ve basın toplantılarında gayet usta bir politikacı gibi meselelerimizi dile getiren ve en zor sorular karşısında bir nebze olsun tereddüt

<sup>595</sup> Tercüman, 25 Mart 1982, s. 1

*etmeyen, aksine konuşurken insanı etkileyen Devlet Başkanı Kenan Evren, dönüşte yine gazetecilerle sohbetinde çok samimiydi.”<sup>596</sup>*

Evren’in gazetecilerle son derece dostane ilişkiler kurduğuna ilişkin bu haber, dönemin iktidar-basın ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda son derece manidar ve ironik bir haber olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira askeri yönetim sırasında Türk basının sansür, kapatma gibi çeşitli cezalara tabii tutulduğu ve basın üzerindeki baskılar nedeniyle askeri rejim döneminin Türk basının en karanlık dönemi olduğu önceki bölümlerde de vurgulanmıştır. Buna rağmen, bazı gazetecilerin, Evren’i “basınla iyi geçinen, demokrat bir lider” şeklinde tanımlıyor olması özellikle de kendisinin iyi bir politikacı ve diplomat olduğunun vurgulanması, yaklaşan genel seçimlerde Evren’in siyasete atılması durumunda kendisinin elini güçlendirecek türden haberler olarak değerlendirilmektedir. Evren’in liderlik özelliklerinin yanı sıra, Evren’in stil sahibi, zevkli, modayı takip eden, sigarayı az içen ve gözlüklerini az kullanan dinç ve sağlıklı bir kişi olduğu vurgusu da dikkatlerden kaçmamaktadır. Dikkatli incelendiğinde Türk basının aynı ifadeleri Atatürk için de kullandığı görülecektir. Atatürk’ün her zaman özenli ve şık giyimli bir lider olduğu, sigara içmesi, hem askeri, hem siyasi hem de diplomatik yönlerden üstün liderlik özelliklerine sahip oluşu gibi özelliklerin pek çoğu Türk basını tarafından Evren için de benzer bir şekilde kullanılmıştır. Bu tür haberlerin sıklığı ile kamuoyunda Evren’in Atatürk’le benzerliği algısı oluşturulmuştur.

Gazetecilerin eşlik ettiği yurt dışı gezileri, Türk basınında Evren’in kahramanlaştırıldığı haberler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece ziyaret sonrası değil, öncesinde de kamuoyu basın yoluyla ziyarete hazırlanmaktadır. Örneğin, Evren’in Romanya gezisi öncesinde Tercüman gazetesi manşetini yine Evren’e yönelik övgü dolu bir habere ayırmıştır. “*Romanya Evren’i bekliyor. Büyük Devletin Büyük Başkanı Geliyor*” şeklinde bir başlıkla verilen haberde, Evren’in Romanya gezisi duyurulmuştur. Haberde şu ifadelere yer verildiği görülmüştür: “*Hükümet*

---

<sup>596</sup> Tercüman, 25 Mart 1982,s.1-13

yetkilileri Devlet Başkanımız için muhteşem bir karşılama töreni hazırlandığını belirtirken, Rumen basını da ziyarete geniş yer verdi”<sup>597</sup>



Keza Evren'in Romanya ziyareti gerçekleştiğinde de benzer bir şekilde gazetelerdeki yerini almıştır. Tercüman Gazetesi, Evren için muhteşem bir karşılama töreni yapıldığını ilk sayfasından şu şekilde duyurmuştur: “Evren için düzenlenen törenlerin benzerine ender rastlandığını belirten Rumen basın ve yayın organları, ziyarete çok geniş yer ayırıyorlar. Romanya'nın en büyük gazetesi Scintela Evren için özel sayı, Rumen TV'si Türkiye ile ilgili bir film yayınladı”<sup>598</sup>



Bu tür haberlere eşlik eden fotoğraflar da en az metinler kadar önem arz etmektedir. Verilmek istenen mesajlar çoğu zaman fotoğraflar aracılığı ile doğrudan

<sup>597</sup> Tercüman, 5 Nisan 1982, s.1

<sup>598</sup> Tercüman, 7 Nisan 1982. s. 1

ve daha kolay bir şekilde okura ileilmektedir. Evren'in Bükreş ziyareti sırasında bir fabrikada işçilerle çekilen fotoğrafının Cumhuriyet Gazetesi'nin ilk sayfasında yayınlanması, Evren'in "emekçi dostu - sempatik lider" imajının pekiştirildiği örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>599</sup>



Evren'in yurtdışı temaslarına ilişkin haberlerde göze çarpan bir başka vurgu da, Türkiye'nin durumunun bazı başka ülkelerle kıyaslandığında "çok iyi" olduğu vurgusudur. Kimi ülkelerdeki iç karışıklıklar, ekonomik bunalımlar ve siyasi istikrarsızlığın ön plana çıkarıldığı bu tür haberlerde, Türkiye'nin bu tür ülkelerden çok daha önde olduğu intibası verilmek istenmektedir. Ayrıca, sıkıntı içindeki ülkelerin Evren'den yardım beklentisi içinde olduğu, Evren'in sadece Türkiye için değil, dünyadaki çeşitli ülkeler için de "bir kurtarıcı" niteliğinde olduğu vurgusu yapılmıştır. 6 Haziran 1982 tarihli Tercüman gazetesinin ilk sayfasında yer alan bir haber bu tür haberler arasında gösterilebilir. Pakistan'dan gelmesi beklenen mültecilere ilişkin bir haber yayınlayan gazete, göçmenlerin Evren'e mesajını şu ifadelerle özetlemiştir: "*Türkiye paşası Evren, kurtar karındaşlarını*"<sup>600</sup> Haber metninde Pakistanlıların Evren'i kurtarıcı olarak gördüğü vurgusu hakimdir.

Evren'in Belgrad gezisinden gazetelere yansıyanlar da yine benzer niteliktedir. Tercüman gazetesi geziden bir gün önce, "*Belgrad Türk Bayrakları ile*

<sup>599</sup> Cumhuriyet, 8 Nisan 1982, s. 1

<sup>600</sup> Tercüman, 6 Haziran 1982, s. 1



süslendi, basın hergün Evren'den bahsediyor” başlığı ile haber vermiştir.<sup>601</sup> Yabancı basının bir Türk Devlet Başkanı'nı haberleştirmesinin Türk basını açısından gurur okşayıcı bir şekilde ele alınması bu tür haberlerin hemen hepsinde ortak görülen bir unsurdur. Bu nedenle yabancı basının Evren'den bahsetmesine ilişkin haberler de, bir gurur kaynağı, sevinç vesilesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tercüman bir sonraki günkü manşetinde yine Belgrad gezisine yer vermiş ve “Devlet Başkanımız Belgrad'da parlak bir törenle karşılandı” ifadeleri kullanılmıştır.<sup>602</sup> 22 Eylül tarihli Tercüman gazetesi aynı gezideki temasları yine manşetine taşımış ve bu kez de “Evren Belgrad'ın fahri hemşerisi oldu”<sup>603</sup> başlığını kullanmıştır.

Devlet Başkanımızın gezisi bugün başlıyor

**Belgrad**

**Türk bayrakları ile süslendi, basın hergün Evren'den bahsediyor**

● Yugoslavya'nın en büyük haftalık dergisi, “Türk millîti, Atatürk hasretin, Kenan Paşa'nın şahsında giderdi.”

**Erkan Yüğit-Özden AKBAL Bildiriyor**

**BEGRAD, [Tercüman] —** Devlet Başkanı Kenan Evren'in bugün başlayacak gezisine Yugoslavya halkı kadar Yugoslav basını da büyük ilgi gösteriyor. Evren'in gezisi için ilgili haber ve fotoğraflar, ülkedeki yayın kuruluşlarında yaygın olarak görülmekte. Bu arada Zagreb'te meydana gelen olaylar, en çok geçen haftalık okunulan dergisi olan Danas'ta Türkiye ile ilgili bir notla da yer almıştı. Makedonya'da ise Evren'in 12 Eylül gezisi ve

Halk'a ve olaylara

**Tercüman**

HER SABAH DÜNYA YENİDEN KURULUR. HER SABAH TAZE BİR BAŞLANGICTIR. Telefon: (Sarıyer) 25 42 10 — 25 42 20 (İstanbul)

**Devlet Başkanımız Belgrad'da parlak bir törenle karşılandı**

● Beşir Sıray'da misafir edilen Devlet Başkanımız, Tito'nun mezarına ve Mehdi Akkor anıtına çelenkler koydu. Türk-Yugoslav resmi görüşmeleri başladı.

● Yugoslavya Cumhurbaşkanı Kuzula Doğan Stambolje ve ülkesi ile Kadın Başbakanı Milka Planinc tarafından karşılanan Evren, merasim kutsadı. Serpen sahnedi.

Devlet Başkanı Kenan Evren, Esenboğa Havaalanı'nda Milli, Ulusal Organize Basınlar Birliği ve Belgrad'ta bulunan ulusal Devlet Başkanı karşılamaya gelenlerden ziyade topa atıldı.

Najet Tümer, Organize Basınlar Birliği, Beşir Sıray ve Belgrad'ta bulunan ulusal Devlet Başkanı karşılamaya gelenlerden ziyade topa atıldı.

**Evren, kendisini Belgrad'a götüren uçakta gazetecilerle konuştu:**

**Katliamı lanetliyoruz,**

Görüldüğü gibi yurtdışı seyahatlere ilişkin haberlerde, bilhassa Tercüman Gazetesi, ağırlıklı olarak Evren'in yüceltilmesi, takdir edilmesi temalı haberlere imza atmıştır. İkili temasların ya da anlaşma metinlerinin içerikleri yerine, Evren'in şahsi özellikleri, diyalogları, ya da gittiği yerlerde nasıl itibarlı olduğu, ne kadar parlak karşılandığı, ne çok sevildiği gibi haberlere daha çok rastlanmaktadır.

Evren'in yurt dışı gezileri kadar, yurt içi gezileri de basının yoğun ilgisini çekmiş ve bu ziyaretler de tıpkı yurt dışı seyahatleri gibi ilk sayfadan okura duyurulmuştur. Yurt içi temasların gazetelerde sunum şekli de yurt dışı temasların sunum şeklinden farklı değildir. Evren yine alkışlarla karşılanan, toplumdansaygı ve

<sup>601</sup> Tercüman, 20 Eylül 1982, s. 1

<sup>602</sup> Tercüman, 21 Eylül 1982, s. 1

<sup>603</sup> Tercüman, 22 Eylül 1982, s. 1

sevgi gören bir “büyük lider” olarak sunulmuştur. Hatta kimi yayınlarda, Evren’e olağanüstü, hatta ilahi güçler atfedildiği de gözlenmiştir. 14 Mayıs 1982 tarihli Tercüman Gazetesi’nin haberi bu tür örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Evren’in Konya ziyaretini manşetine taşıyan gazete, haberin spotunda şu ifadelere yer vermiştir: “Mayıs ayının ilk yağmuru yağınca Konyalılar Evren’e bereket getirdiniz Paşam diye tezahürat yaptılar”<sup>604</sup>



Evren’in gittiği yerlerde kurbanlar kesilerek karşılanması da yine gazetelerin önem verdiği ve ana sayfadan okurlara duyurduğu bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır. 10 Şubat 1982 tarihli Tercüman Gazetesi, Evren’in Pasinler ziyaretinde 16 kurban kesilerek karşılandığı duyurmaktadır.<sup>605</sup>



<sup>604</sup> Tercüman, 14 Mayıs 1982, s. 1

<sup>605</sup> Tercüman, 10 Şubat 1982, s. 1

Evren'in Ankara'nın Nallıhan ilçesine yaptığı ziyaret de basında yine benzer ifadelerle yer bulmuştur. "Nallıhan'ın İkizce Köyü'ne giden Devlet Başkanı Halk Tarafından Sevgi ile Karşılandı"<sup>606</sup> başlığıyla verilen haberde Evren'e gösterilen teveccüh ön planda tutulmuştur.

Evren'in Ankara'nın köylerine yaptığı geziye ilişkin Tercüman gazetesinde yayımlanan bir haberde ise yine benzer unsurlara rastlanmaktadır. Halkın Evren'e yönelik sevgisinin ön plana çıkarıldığı "Devlet Başkanı Halkın Arasında" başlığı ile verilmiş ve haber gazetenin ana sayfasında yer almıştır. Gezi şu ifadelerle duyurulmuştur: "Ankara'nın çevresindeki köyleri ziyaret eden Devlet Başkanı Kenan Evren'le konuşan 83 yaşındaki bir vatandaş, Allah seni başımızdan eksik etmesin dedi. Yaşlı bir kadın ise, Devlet Başkanımızın elini tutup, yanaklarını okşayarak başarı diledi..."<sup>607</sup> Evren'in Isparta-Burdur gezisi ise Milliyet Gazetesine şu satırlarla yansımıştır: "Devlet Başkanı Orgeneral Evren ve Milli Güvenlik Konseyi Üyeleri Isparta ve Burdur'a yaptıkları gezide yol boyunca biriken ve tarlalarına çalışmaya giden köylüler tarafından alkışlandı ve çiçekler atıldı. Burdur'a geldiğinde Belediye binasının önünde biriken kalabalık bir halk topluluğu, Evren'in burada program dışı bir konuşma yapmasına neden oldu."<sup>608</sup> Milliyet Gazetesi Evren'in Isparta ve Burdur gezilerinde kendisine birinde kendi portresi diğerinde Atatürk portesi işlenmiş iki halının hediye edildiğini de vurgulamış ve Atatürk portresi bulunan halının resmini yayınlamıştır.



<sup>606</sup> Tercüman, 11 Mayıs 1982, s. 13

<sup>607</sup> Tercüman, 1 Haziran 1982, s. 1

<sup>608</sup> Milliyet, 2 Ekim 1982, s. 11

Evren'e yönelik sevgi, iltifat ve yüceltme unsurlarının ön plana çıkarıldığı bu tür haberlerde, Evren'in halkın arasına girmekte sıkıntı yaşamadığı, toplumun da Evren'e yönelik teveccühü olduğu ortaya konulmaktadır. Bu tür haberlerde temasların içeriğinden çok, Evren'e yönelik tezahüratın ön plana çıkarılması yaklaşan genel seçimler öncesinde kamuoyu nezdinde de anlam taşımaktadır. Evren'in "ülkeyi iyi yöneten ve toplumun bu denli sevgisini kazanan" bir lider olarak sunulması, Evren'in demokrasiye geçiş sürecinde de aktif rol alması beklenti ve hedefinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim haberler aracılığıyla kamuoyunda son derece itibarlı, sevilen, sayılan, başarılı bir lider ve devlet adamı olarak sunulan Evren'in eli, hem anayasa referandumunda hem de Cumhurbaşkanlığı sürecinde bu tür haberler sayesinde güçlenmiştir.

Evren'in Atatürk'e benzetilmesi, onun izinden, onun yolundan gittiğinin basın tarafından sürekli pekiştirilmesi de yine bu süreçte aynı amaca hizmet etmiştir. "Atatürkleştirilen bir Kenan Evren portresi" sunan Türk basını, Evren'in desteklenmesi için gerekli altyapıyı sağlamıştır.

Evren'in Atatürkçülük ile özdeşleştirildiği yorumlardaki ortak noktalardan birisi de "Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü en iyi Evren'in anlattığı" kanısındır. Özellikle Tercüman Gazetesinin köşe yazarları en doğru Atatürkçülük tanımının Evren'e ait olduğu vurgusunu yapmaktadır. Evren bu yönüyle de ayrıca övgüye layık bulunmaktadır. Tercüman Gazetesi yazarlarından Mukbil Özyörük, 10 Ocak 1982 tarihli köşe yazısında, Atatürk'ün insani yönlerine çok az vurgu yapıldığını bu nedenle de Atatürk'ü anlatmanın yetersiz kaldığını savunmuştur. Özyörük, bu eksikliğe rağmen, Atatürk'ü en iyi anlatan metnin Evren'in konuşma metni olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir: *"Samimiyetle ifade etmeliyim ki, 100. doğum yıldönümünde Atatürkçülüğü en müspet bir muhtevada izah eden metin, bizzat sayın Devlet Başkanı Evren'in 5 Ocak 1981 günü TBMM'de düzenlenen törende yaptığı konuşma metnidir... Bu mahiyet tekrar ediyorum, hitabede bulunanın devlet başkanımız olmasından değil, ilmi ve tarihi bir tetkikle, hitabenin muhtevasından ileri gelmektedir."*<sup>609</sup>

<sup>609</sup> Mukbil Özyörük, "Atatürk Yılında Eksik Kalan Taraf", **Tercüman**, 10 Ocak 1982, s. 6

Görüldüğü gibi basın, adeta Atatürk'ü Evren'in tekeline bırakmıştır. Atatürk konusundaki tek ve de en güvenilir kaynak basında Evren olarak karşımıza çıkmaktadır. Atatürkçülük nedir? Atatürk olsaydı ne yapardı? Hangi davranış Atatürkçülükle bağdaşır, hangisi bağdaşmaz gibi soruların doğru cevapları yalnızca Evren'de varmış gibi bir intiba oluşturulmuştur. Bu intibanın oluşmasında kuşkusuz Evren'in demeç ve davranışlarının da payı bulunmaktadır. Örneğin Evren de bazı konuşmalarında adeta Atatürk'ten haber alıyormuşçasına değerlendirmelerde bulunmuştur. 24 Nisan 1982 tarihinde Tercüman Gazetesi'nin manşetinden yayımlanan haber bu bakımdan önemli bir örnek teşkil etmektedir. Evren'in 19 Mayıs vesilesiyle gerçekleştirdiği konuşma Atatürk'e yaptığı atıf nedeniyle ilginçtir. Haberde: *"Evren, yalnız biz değil, göklerden bize bakan Ulu Önder Atatürk'ün ruhu da sizleri takdir ediyor, sizleri tebrik ediyor ve yerinde rahat uyuyor dedi."* ifadeleri kullanılmıştır.<sup>610</sup> Evren'in bu tür ifadeler kullanması, kendisinin Atatürk adına konuşabilecek biri olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Evren'in hayatta olmadığı halde Atatürk adına konuşması, hayatta olmadığı halde onun hislerine tercüman olması, Atatürk adına gençleri takdir etmesi, kendisini Atatürk konusunda tek yetkili kılması gibi bir durum söz konusudur.



Genel seçimlerin tarihi yaklaştıkça, Evren'in demeçlerinin de sertleştiği gözlenmektedir. Özellikle askeri darbe ile kapatılan eski parti liderlerinin yeniden siyasete soyunma ihtimaline karşın sert demeçler veren Evren'in sözleri gazetelere manşetten duyurulmuştur. 4 Nisan 1982 tarihli Tercüman Gazetesi'nin manşetinde Evren'in "Eski liderler için sert tedbirler alabiliriz" şeklindeki ifadeleri manşete taşınmıştır. Kenan Evren'in büyük boy bir portresi eşliğinde verilen haberde, Evren'in siyasi parti liderlerine yönelik: *"Millet bunların elinden yakasını kurtarmıştır. İpler tekrar eski parti liderlerinin eline asla verilmeyecektir. Onlar da*

<sup>610</sup> Tercüman, 24 Nisan 1982, s. 1

ham hayaller peşinde koşmaktan vazgeçmelidirler... Asıl onlar 12 Eylül öncesine dönmeye hevesleniyorlar. Ama öyle bir yumruk yerler ki nereden geldiğini anlayamazlar”<sup>611</sup> şeklindeki tehditkâr sözleri yer almıştır. Tercüman gazetesi, aynı haberde Evren’in Bursa’da yaptığı konuşma sırasında çekilen bir fotoğrafı da kullanmış ve fotoğraf altına: “Devlet Başkanı Org. Kenan Evren’in Bursa’da yaptığı konuşma büyük ilgi topladı” şeklinde bir not düşülmüştür. Böylece halkın Evren’i sevdiği, desteklediği, onayladığı algısı bir kez daha pekiştirilmiştir.



1983 yılına giden süreçte, Evren’in diğer siyasilere ilişkin demeçleri sertleşirken, basına yönelik demeçlerinde ise bir yumuşama olduğunu gözlenmiştir. Askeri yönetimin ilk günlerinde basından şikayetçi olan Evren yaklaşık iki yıl sonraki demeçlerinde “Allah gazetecileri başımızdan eksik etmesin” deme noktasına gelmiştir.<sup>612</sup>



<sup>611</sup> Tercüman, 4 Nisan 1982, s. 1

<sup>612</sup> Tercüman, 16 Haziran 1982, s.1

Bu tür demeçlerin okurlara ön sayfadan dikkat çekecek şekilde duyurulması da dönem itibariyle önemlidir. Zira sivil hayata geçiş için geri sayım devam ederken, 2 yıl önceki sıkıyönetim lideri yerine basına böylesine yumuşak bir şekilde yaklaşan demokrat bir lider görüntüsü çizilmektedir. Üstelik sadece genel seçimler değil, anayasa referandumu da yaklaşmaktadır. Referandumun Kasım ayında yapılacağı açıklanmış<sup>613</sup> ve anayasaya son şeklini verme çalışmaları hız kazanmıştır. Evren her ne kadar, seçim propagandası yapmak amacıyla yurt gezilerine çıktığı yönündeki eleştirilere, bizim seçime, rey almaya ihtiyacımız yoktur şeklinde yanıt verse de, Ahmet Kabaklı gibi bazı köşe yazarları, halkın Evren ve arkadaşlarını seçim meydanlarında görmek isteyeceğini yazmışlardır.<sup>614</sup>

Anayasa referandumu ve genel seçimler yaklaşırken, Evren'in kişisel özellikleri de basında ön plana çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı'nın anayasa oylaması ile seçilmesi kararlaştırıldığından, anayasa referandumu Evren için daha da farklı bir önem kazanmıştır. Anayasanın evet oyu almasıyla birlikte Evren de Cumhurbaşkanı seçilebilecektir.<sup>615</sup> Bazı gazetecilerin Evren'in kenara çekilmesini istemediklerini açıkça beyan ettiği bu süreçte, Evren de Cumhurbaşkanı olarak siyasetin içinde yer alacaktır. Ancak hem Cumhurbaşkanlığı koltuğunda kamuoyunun desteği ile oturabilmek, hem de anayasa referandumundan güçlü bir şekilde çıkabilmek için Evren'in devlet yönetiminde olduğu kadar, özel yaşantısında da halkın seveceği, yakınlık kurabileceği bir insan profili sergilemesi gerekmektedir. Belki de bu nedenle Evren'in Türk basınında sağlıklı, sporcu, sevecen, mütevazı, yaşlılar ve çocukların da yer aldığı toplumun tüm kesimlerinin sevgisine mazhar olan bir kişilik olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Türk basınının bu süreçte Evren'i idealize bir karakter olarak sunduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Evren'in özel yaşamına dair haberlerde Evren'e sempatiyle yaklaşıldığı görülmektedir. Evren'in gösteriştan uzak bir yaşantısı olduğuna dair haberler bu süreçte sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. 11 Haziran 1982 tarihli Tercüman Gazetesi'nin haberi bu tür haberler arasında gösterilebilir. Haberde Evren'in gezilerinde israfa yol açan gösteriler yapılmayacağı

<sup>613</sup> Tercüman, 27 Haziran 1982, s. 1

<sup>614</sup> Ahmet Kabaklı, "Evren Paşayı Dinlerken", Tercüman, 25 Haziran 1982, s. 2

<sup>615</sup> Tercüman, 19 Ekim 1982, s.1

duyurulmuştur.<sup>616</sup> Buna göre karşılmalarda tek bir çiçek verilecek, korteje çiçek atılmayacaktır. Evren'in kararı olan bu yaklaşım ile Evren'in "ne denli mütevazı bir lider" olduğu izlenimi verilmektedir. Milliyet Gazetesinde yer alan bir başka haberde aynı vurguyu görmek mümkündür. 2 Ekim 1982 tarihli haberde Evren'in israf karşıtı duruşu vurgulamış ve şu ifadelerle yer verilmiştir: "*Burdur'da Evren'e bir buket gül sunuldu. Ancak Evren bunun içinden bir tanesini alarak, 'İsraf olmasın, yazık oluyor dedi' Isparta'ya geldiğinde de bu konu duyulduğundan Evren ve Konsey üyelerine birer tek gül verildi*"<sup>617</sup>

Evren'in sadece devlet işlerinde değil, özel hayatında da aynı şekilde mütevazı ve israf karşıtı olduğu vurgusuna başka haberlerde de rastlanmaktadır. 14 Haziran 1982 tarihli Tercüman Gazetesi, Evren'in kızının evlendiği haberini şu cümlelerle duyurmuştur: "*Devlet Başkanı'nın Mutlu Günü: Miray Evren dünya evine sade bir törenle girdi*"<sup>618</sup>



Evren'in sağlıklı ve dinç bir kişi olduğuna ilişkin haberler de yine idealize bir karakter oluşumuna hizmet etmektedir. Evren bu kez “sporcu, sporu seven ve teşvik eden dinç ve sağlıklı bir lider” olarak basındaki yerini almaktadır. Evren'in 5 günde 45 kilometre koşup, yürüdüğüne ilişkin haberler bu bağlamda değerlendirilebilir.<sup>619</sup>

<sup>616</sup> Tercüman, 11 Haziran 1982, s..3

<sup>617</sup> Milliyet, 2 Ekim 1982, s. 11

<sup>618</sup> Tercüman, 14 Haziran 1982, s. 1

<sup>619</sup> Tercüman, 1 Ekim 1982, s. 1





### 5.3 Yeni Anayasa ve Atatürkçülük Tartışmaları

1982 yılı yazı basımına Atatürkçü anayasa tartışmaları damga vurmuştur. Daha önce de değinildiği gibi her ne kadar yazılı basın Atatürkçülüğün ne olduğu üzerinde ortak bir fikre varmamış olsa da, yeni yapılacak Anayasanın Atatürkçü olması gerektiği konusunda basın neredeyse hemfikirdir. Dolayısıyla Atatürkçülüğün ne olduğuna, nasıl yorumlanmasına ilişkin tartışmalar 1982 yılında da yazılı basında devam etmiştir.

1980 ve 1981 yılında olduğu gibi 1982 yılında da çalışma kapsamında seçilen gazetelerin hepsinde farklı bir Atatürkçülük tanımına rastlanmaktadır. Üstelik her bir gazete, kendilerinin tanımladığı Atatürkçülüğün dışında kalan tanımları, "Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü yozlaştırma-saptırma gayreti" olarak nitelemektedir.

22 Ocak 1982 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde Oktay Akbal, 1981 yılı boyunca Atatürkçülüğe ilişkin tartışmalarla ilgili olarak şu satırları kaleme almıştır: "*Bir yıldan beri Atatürk ilkeleri hemen herkesin yinelediği bir deyim. Bakıyoruz herkes Atatürkçü. Ne kadar istenen özlenen bir şey bu. Tüm ulusça Atatürk düşüncesini, görüşünü, inancını bölüşmek, Atatürk'ün çağdaş uygarlık ve bilim yolunda yürümek. Ama öyle mi gerçekten? Herkes nasıl Atatürkçü? Kimse açıkça karşı çıkamıyor Atatürk'e ve onun düşüncesine... Atatürkçü görünerek, durmadan Atatürk Atatürk diyerek büyük önderin gerçek düşüncesini yozlaştırıyorlar, yanlış yöne saptırmaya çalışıyorlar. Kısacası Atatürkçülük adı altında Atatürk'ün sözlerine, politikasına, felsefesine ters düşen bir gerici tutum,*



bunu kanıtlamak için Atatürk'ün sözlerine yer vermiştir: *“Atatürk 1936 yılında ikinci sanayi planı nedeniyle uygulanan devletçiliğin niteliğini açıklarken, ‘Türkiye'nin tatbik ettiği devletçilik sistemi 19'uncu asırdan beri varolan fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistemdir dedikten sonra, şunları söylemektedir. ‘Bizim takip ettiğimiz yol görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistemdir’”*<sup>623</sup>

Atatürk ve ilkelerinin farklı şekillerde tanımlandığı bu süreçte, Tercüman Gazetesi yazarlarından Mukbil Özyörük ise kimsenin Atatürk'ten daha fazla Atatürkçü olamayacağını ifade ettiği yazısında, Atatürk'ün elindeki meş'aleyi kapmaya çalışanlar olduğunu vurgulamıştır. Özyörük'ün yazısında yer alan şu ifadeler dikkat çekmektedir: *“Nasıl hiç kimse Hz. Peygamberden daha fazla Müslüman olamazsa, Cumhuriyet inkılâplarında da hiç kimse Atatürk'ten daha inkılâpçı olamaz. O'nun herkesten iyi bildiği ve herhalde tamamını gerçekleştirmek için ömrünün yetmiş bulunduğu inkılâpçılıkta Atatürk'ün elindeki meş'aleyi kapmaya kalkışmayalım”*<sup>624</sup>

1982 yılında Anayasa yapımı sürecindeki Atatürk konulu tartışmalar arasında en göze çarpan nokta ise, Atatürk ilkelerinin yeni anayasada ne şekilde yer alacağı konusudur. Çalışma kapsamında ele alınan Tercüman, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin ortak özelliği hemen hepsinin de kendisini Atatürkçü olarak nitelemesidir. Ancak 1980 ve 1981 yıllarında olduğu gibi anayasa tartışmalarının yoğunlaştığı 1982 yılında da bu gazeteler arasında adeta bir Atatürkçülük yarışı sürmektedir. Bahsi geçen gazeteler, “hakiki Atatürkçü”nün kendileri olduğunu, diğerlerinin ise Atatürk'ün adını kullanarak, Atatürkçülüğü sömürdüğünü, suistimal ettiğini iddia etmektedir. Bu süreçte Cumhuriyet Gazetesi ile Tercüman Gazetesi yazarlarının karşı karşıya geldiği görülmektedir. Her iki gazete de Atatürkçü olduğunu iddia etmesine karşın, her ikisinin Atatürkçülük tanımı birbirinden uzak bulunmaktadır. Ayrıca her iki gazete de diğerini Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü suistimal etmekle itham etmektedir. Cumhuriyet Gazetesi, çeşitli vesilelerle “Atatürkçülüğün dinciler tarafından istismar edildiği”ne ilişkin haberler yayınlamış

<sup>623</sup> Uğur Mumcu; “Alternatif?”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1982, s.1-11

<sup>624</sup> Mukbil Özyörük, “Kıyafet İnkılabı Hükümleri”, **Tercüman**, 18 Ocak 1982, s. 6

ve anayasaya “Atatürk Milliyetçiliği” ifadesinin girmesinden duyacağı rahatsızlığı dile getirmiş, Tercüman Gazetesi yazarları ise Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir dergisinde yer alan “Atatürk’ün Altı Ok’u” şeklindeki ifadelerin bir partiyi çağrıştırmamasından rahatsızlığını belirtmiştir. Cumhuriyet yazarlarından Oktay Akbal, 22 Ocak 1982 tarihli köşe yazısında bu durumu şöyle özetlemiştir: *“Bir yıldan beri Atatürk ilkeleri hemen herkesin yinelediği bir deyim. Bakıyoruz herkes Atatürkçü. Ne kadar istenen, özlenen bir şey bu. Tüm ulusça Atatürk düşüncesini, görüşünü, inancını bölüşmek, Atatürk’ün çağdaş uygarlık ve bilim yolunda yürümek. Ama öyle mi gerçekten? Herkes nasıl Atatürkçü? Kimse açıkça karşı çıkamıyor Atatürk’e ve onun düşüncesine ama karşıdevrimciler Atatürk’e daha işin başında nasıl açıkça karşı çıkmışlarsa bugün daha başka bir yol izliyorlar. Atatürkçü görünerek, durmadan Atatürk Atatürk diyerek, büyük bir önderin gerçek yöntemini, düşüncelerini yozlaştırıyorlar, yanlış yöne saptırmaya çalışıyorlar. Kısacası Atatürkçülük adı altına Atatürk’ün sözlerine, politikasına, felsefesine ters düşen bir gerici tutum, görüş, niyet besliyorlar.”*<sup>625</sup>

Aynı dönemde Anayasada Altı Ok’un yer almasını öngören yayınlar Tercüman gazetesi yazarlarında rahatsızlık yaratmıştır. Tercüman yazarları hem Milli Eğitim Bakanlığı’nın yayınlarında hem de yeni anayasada, CHP’yi çağrıştıracak bir şekilde Altı Ok ifadesi kullanılmasını eleştirmiş bunun yerine farklı yöntemler önermişlerdir. Örneğin Nazlı Ilıcak 17 Nisan 1982 tarihli “Atatürk İlkeleri” başlıklı köşe yazısında şu ifadeleri kullanmıştır: *“Milli Eğitim Bakanlığı’nda Türk gençliğinin Atatürk ilkeleri doğrultusunda yetiştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Gençliğe, Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılâpçılık prensipleri okul sıralarında benimsetilerek zararlı ideolojiler karşısında daha şuurlu hareket etmesi sağlanmak isteniyor. Neden 6 oktaki 6 ilke gibi bir tepkiye ilk anda kapılmak mümkün. Hiçbir çağrışım yapmayacak şekilde 9-10 ilke peş peşe sıralansa daha iyi değil mi? Mesela akılcılık, hamlecilik, hürriyetçilik de Atatürk düşüncesi içinde pekala yer alabilir”*<sup>626</sup>

<sup>625</sup> Oktay Akbal, “Yanında ve Karşısında”, **Cumhuriyet**, 22 Ocak 1982, s. 2

<sup>626</sup> Nazlı Ilıcak, “Atatürk İlkeleri”, **Tercüman**, 17 Nisan 1982, s. 1-15

Tercüman Gazetesi yazarlarından Ahmet Kabaklı da aynı konuya değinmiş ve köşe yazısında Atatürk ilkelerinin altı sloganla gösterilmesinin kapatılmış, ölmüş bir parti ile ilişkilendirilmesi anlamına geleceğini ifade ederek, Atatürk ilkelerinin tek bir partiyle ilişkilendirilmesi yerine bütün milleti birleştiren bir unsur olması gerektiğini şu ifadelerle dile getirmiştir: “...istenilen Atatürk’ün bütün millete, bütün gelecek partilere, vatandaşların en genç, en iyi niyetli ve bilhassa ağız dualı halkımıza da sevdirmek olduğuna göre, onu inkılab tarihine bu oklarla geçirmek doğru değildir. Bilirsiniz Altı Okçular ve aşırı solcular Atatürk bizim diye kasılırlar. Öbür partiler bundan üzüdür, gücenirler. Oysa Atatürk’ün adı mutlaka birleştirici olmalıdır... Hem Atatürkçülüğü basit kelimeler, sloganlarla anlatmak, yine kargaşalığa, taassuba ve kavgalara sebep olabilir. Onun için Atatürk’ü altı kelime ile değil, geniş cümlelerle ve çağımızın toplumumuzun ihtiyacını karşılayan fikirlerle, izahlarla çocuklarımıza anlatmalıyız.”<sup>627</sup>

Görüldüğü gibi Tercüman gazetesinin de temsilcisi olduğu bir kesim, Atatürk’ün şahsının ve ilkelerinin her ne kadar kapatılmış bile olsa CHP’yi çağrıştıracak bir şekilde kullanılmasından rahatsızlık duymaktadır. Bu rahatsızlık çeşitli defalar farklı yazılar aracılığıyla dile getirilmiştir. Altı Ok’un anayasa girmesi konusundaki tartışmalar Cumhuriyet ile Tercüman Gazeteleri arasındaki Atatürkçülük kavgasını alevlendirmiştir. Cumhuriyet Gazetesinin önemli köşe yazılarından biri de bu süreçte Cumhuriyet Gazetesinde İlhan Selçuk imzasıyla yayınlanmıştır. Selçuk’un Tercüman Gazetesini açıkça Atatürk düşmanlığı ile itham ettiği yazısında yer alan şu ifadeler dikkat çekicidir:

*“Bu köşede Kemal Ilıcak’ın gazetesi Tercüman’ın Atatürk düşmanlığını belgeleyen yazılar yayınlandı. 1960’lı, 1970’li yıllarda bu gazete Atatürk düşmanlığının bayraktarlığını yapmış, karşıdevrimcilerin ve yobazların kin güdülerini gıdıklayarak tiraj almaya çalışmıştır. Tercüman Gazetesinin koleksiyonu Atatürk düşmanlığının arşivi gibidir. Bunun içindir ki bay Ilıcak gık diyemez sesini soluğunu çıkaramaz. Olay budur. Atatürk’ü tahkire yeltenen alçakça yazılar bu gazetede vaktiyle yayınlanmıştı. Şimdi dönem*

<sup>627</sup> Ahmet Kabaklı, “Altı Ok Mesleği”, **Tercüman**, 17 Nisan 1982, s. 2

*değişti: Tercüman gazetesi de Atatürkçü görünmeye çalışıyor... Halkçılık, laiklik, devrimcilik, milliyetçilik Kemalizmin temel ilke ve kurallarını oluşturur. Bu ilkelere karşı çıkararak Atatürkçü olmaya çalışmak yalancılıkla eş anlamlıdır ve büyük adama en büyük saygısızlıktır. Devletçiliği kötüleyerek Atatürkçülük taslamak, devrimciliğe karşı çıkıp Atatürk'ten söz açmak, bir avuç holdingçiyle bütünleşerek, halkçılığa sırt çevirdikten sonra Atatürk'ün adı arkasına sığınmaya çalışmak, laiklik ilkesini çiğneyip, Atatürkçüyüm diye ortada salınmak Atatürkçülükse, gerçek Atatürkçüye başyazarımız Nadir Nadi gibi konuşmak düşünüyor: Ben Atatürkçü değilim”<sup>628</sup>*

Cumhuriyet ve Tercüman gazeteleri arasında geçen altı ok tartışması tarih bilimi açısından da bir problem olarak ele alınmıştır. Şerafettin Turan, 12 Eylül dönemi basınında da görülen bu tür yaklaşımların tarih bilimi açısından da sorun yarattığını şu ifadelerle vurgulamıştır: “12 Eylül 1980 askeri girişiminden sonra Atatürk'ün düşüncelerini ve uygulamalarını yeniden etkin kılmak gibi bir eğilimle Altı İlkeye tamamlayıcı, destekleyici gibi nitelemelerle daha başka ilkeler eklendi. Tarihe mal olmuş bir olayı ve ona ilişkin belgeleri değerlendirirken onları değiştirmenin ya da yeni öğeler eklemenin bilimsel anlayış ve yöntemlere aykırı olduğu kuşkusuzdur. Kemalizmin içeriğini ve amaçlarını daha da geniş bir yelpazeye yayarak anlatabilmek gibi samimi bir yönelişle de olsa, bu girişim ilkelerin sayısını belirsizleştirdiği gibi, onlara yönelik eleştirileri de suçlamalara varacak düzeye düşürdü. Kimi siyaset ve sözde bilim adamları söz konusu ilkelerin sayılarını kendi değerlendirmelerine göre artırırlarken, kimileri de güncelleştirmek gibi bir savla onlardan bazılarının göz ardı edilebileceğini, dahası ‘çöp sepetine atılabileceğini’ öne sürdüler! Deyim yerindeyse, Atatürk ilkeleri açık artırma ve eksiltme konusuna dönüştürüldü”<sup>629</sup>

Cumhuriyet Gazetesi ile Tercüman arasında geçen altı ok tartışması ekseninde Tercüman Gazetesinin sıklıkla Kenan Evren'e referans verdiği ve Atatürkçülüğü Evren'in demeçleri üzerinden tanımladığı görülmektedir. Kenan

<sup>628</sup> İlhan Selçuk, “Vurgulama”, **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1982, s. 2

<sup>629</sup> Şerafettin Turan, “Atatürkçülük/Kemalizm”, N. Güngör (Der), **Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri**, Gazi Üniversitesi Yayını- No7, Ankara, 2007, s. 51

Evren'in çeşitli demeçlerinde Atatürk'ün aşırı sol düşünceler ile ilişkilendirilemeyeceğini açıklaması da yine Tercüman köşe yazarları tarafından memnuniyetle karşılanmış ve bu tür sözlere geniş yer ayrıldığı gözlenmiştir.

Ahmet Kabaklı'nın 18 Nisan 1982 tarihli köşe yazısında, Evren'in Bursa mitinginde dile getirdiği şu sözlerine yer verilmiştir: *“Bazıları da var ki Atatürk'ün şemsiyesi altına sığınarak O'nu zırh olarak kullanarak, yapılanları millet gözünde saptırmaya ve baltalamaya çalışmaktadırlar. Bu gibilere de söyleyeceklerim olacaktır... Atatürk inkılâpçılığı bu millete ilke olarak bırakmıştır. Fakat bunu ele alarak tek yol devrimdir diye Marksist Leninist propaganda yapanlara elbet müsaade edemezdik. Çünkü Atatürk'ün inkılâpçılığı (şimdi devrimcilik diyorlar) o değildir. Eğer o olsaydı, yani Marksist Leninist bir düzen olsaydı kendisi onu kabul ederdi.”*<sup>630</sup> Kabaklı Evren'in bu sözlerinden son derece memnun görünmektedir. Öyle ki yazısında, Bu sözlerle Evren'in *“suçların telaşı içinde olan bu karışık devrimbazların canlarına ot tıkamıştır”* ifadesini kullanmıştır.<sup>631</sup>

Tercüman Gazetesi yazarlarından Rauf Tamer de aynı günkü yazısında Evren'in Bursa konuşmasından yine aynı bölümleri alıntılamaş ve konuşmanın özellikle Marksist Leninist ideolojiler üreten merkezlerin kapatıldığına ilişkin bölümlerinin çok ciddi bir şekilde alkış aldığı aktarmıştır. Tamer'e göre Evren'in konuşmasında Atatürkçülük ile Marksist Leninist düzenin aynı olmadığını ifade ettiği bölümlerde, alkışlardan adeta kıyamet kopmuş ve yer gök inlemiştir. Alkışların özellikle konuşmanın bu bölümlerinde yükselmesi ise, milletin fikrini yansıtan önemli bir ölçüttür.<sup>632</sup>

Atatürkçülüğün bilhassa sol kesimler tarafından suistimal edildiğini defalarca yazan Ahmet Kabaklı 23 Nisan 1982 tarihli köşe yazısında ise, *“Aslında suçluların telaşı içinde olan arpalıkların ellerinden gideceğini anlayan ve yabancı efendilerine vaat ettikleri hizmetleri artık yapamamak durumuna düşen bu mahluklar, Evren paşanın daha nice sözlerine müstahaktırlar. Ne yazık ki Paşa'nın kibarlığı el*

<sup>630</sup> Ahmet Kabaklı, “Atatürk Şemsiyesi” **Tercüman**, 19 Nisan 1982, s. 2

<sup>631</sup> Ahmet Kabaklı, “Atatürk Şemsiyesi” **Tercüman**, 19 Nisan 1982, s. 2

<sup>632</sup> Rauf Tamer, “Altını Çiziniz”, **Tercüman**, 19 Nisan 1982, s. 2

vermiyor” şeklindeki ifadeleriyle Evren’e iltifatlar dizmiştir. Yazısını “*Bunlara biz Atatürk’e saygılı olun, O’nu Lenin’e Mao’ya benzetmeyin. Efendi çağdaş ve yurtsever olun, hayinlikten bir şey çıkmaz, adam olun dedik. Ama ne fayda. Şimdi Evren paşa bunların maskesini yırtınca Vallahi de Billahi de ben de Atatürkçüyüm, merhamet et bize makamında şeyler yazıyorlar. Çünkü hayinler korkak olur*”<sup>633</sup>sözleriyle bitirmiştir.

Kabaklı bir sonraki gün kaleme aldığı yazısında ise, “komünistlerin Atatürk düşmanı olduğunu” açıklamıştır. Kabaklı’nın şu sözleri dikkat çekicidir: “*Millete, devlete hizmet edenleri Atatürk adı ile tehdit etmeye kalkmak Atatürk’ün mirasını yiyerek, onun milliyetçilik, milli kültür, milli dil ilkelerine ihanet etmek, dünyada emsali görülmemiş bir komünist sahtekârlığıdır. Niçin başkaları değil de yalnız komünistler Atatürk düşmanı olabilir? Niçin milliyetçiler asla böyle bir aşağılığa tenezzül etmezler? Bunu da başka bir yazıda anlatacağız*”<sup>634</sup> Kabaklı, benzer görüşlerini 1 Mayıs 1982 tarihli “Atatürk’ün ve Devletin Düşmanları”<sup>635</sup> başlıklı köşe yazısında da yinelediği ve Marksist-Leninist kimselerin gerçek Atatürk düşmanı olduğunu ifade etmiştir.

Tercüman Gazetesi’nin çeşitli dönemlerde Evren’in demeçlerine dayanarak Atatürkçülük tanımlaması yapması Cumhuriyet Gazetesi yazarlarının tepkisini çekmiştir. Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Akbal’ın “Atatürkçü Olmak ya da Görünmek” başlıklı köşe yazısı, Evren’in konuşmaları üzerinden Atatürkçülük tanımlaması yapılmasına bir itiraz niteliğindedir. Akbal bu yazısında şu ifadelerle yer vermektedir: “*Sayın Devlet Başkanı’nın Balıkesir konuşmasını bir takım kişi ve çevreler, kendi kafalarına göre yorumlayacaklardır. Atatürk devrimcilerini suçlamak için bir fırsat sayacaklardır, biliyorum. Önemli olan gerçek Atatürkçülerle, Atatürk düşmanlarını ayırt etmesini bilmektir. Bunu bilmezsek, yeni yeni yanlışlıklara, yanlışlıklara düşmek kaçınılmaz olacaktır. Atatürkçüyüm diyen her yurttaş, Atatürkçü çizginin nerede başlayıp nerede bittiğini öğrenmek zorundadır.*”<sup>636</sup>

<sup>633</sup> Ahmet Kabaklı, “Atatürk Düşmanı Kimdir”, **Tercüman**, 23 Nisan 1982, s. 2

<sup>634</sup> Ahmet Kabaklı, “Atatürk Düşmanları”, **Tercüman**, 24 Nisan 1982, s. 2-15

<sup>635</sup> Ahmet Kabaklı, “Atatürk’ün ve Devletin Düşmanları”, Tercüman Gazetesi, 1 Mayıs 1982, s.2

<sup>636</sup> Oktay Akbal, “Atatürkçü Olmak ya da Görünmek”, Cumhuriyet, 21 Nisan 1982, s.2





Akbal her ne kadar Atatürkçü çizginin bir başlangıç ve bitiş yeri olduğunu iddia etse de, dönemin gazetelerinin her birinin bu çizgileri farklı noktalardan çektikleri kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Tercüman gazetesi yazarları anayasada mutlaka Atatürk'ün dile getirdiği “Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir” ifadesindeki gibi “Milli Hakimiyet-yani Demokrasi”ye de atıf yapılması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Köşe yazarı Ahmet Kabaklı'ya göre halk Atatürk'ün bu prensibini Anayasa'da görmek istemektedir. Kabaklı yazısında şu ifadeleri kullanmıştır: “... Atatürk'ün temel prensibi, Milli Hakimiyet yani demokrasidir... Milletimiz demokrasiyi yenide kurmak mecburiyetiyle gelen yetkililerden bilhassa şunu istemektedir: Bu yeni anayasa Meclis'e müdahale kapılarının hepsini sımsıkı kapamalıdır. Milletten başka hakem ve hakim olamayacağı maddesi anayasaya konulduğu gibi, diğer bütün kanun, tüzük, ve yönetmelikler de bu bakımdan gözden geçirilmelidir.”<sup>637</sup>

1982 yılında anayasa yapımı sürecinde yürütülen Atatürkçülük tartışmaları kapsamında Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Akbal'ın yazılarının büyük çoğunluğunu Atatürkçülük konusuna ayırdığı gözlenmiştir. Yazılarında “gerçek Atatürkçüler” ile “sahte Atatürkçüler” arasındaki farkları anlatan Akbal, gerçek Atatürkçülerin kimler olabileceğini ya da Atatürk düşmanlarının kimler olduğunu açıkladığı pek çok yazı kaleme almıştır. “Kimlerdir Atatürk Düşmanları” başlıklı

<sup>637</sup> Ahmet Kabaklı, “Milli Hakimiyet Prensibi”, **Tercüman**, 20 Mayıs 1982, s. 2

köşe yazısı da bu serideki yazılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Akbal bu yazısında Atatürk düşmanlarını şu şekilde tanımlamıştır: *“Atatürk düşmanları kimlerdir? Söyleyeyim; ... Atatürk’ün ilkelerini, devrimci atılımlarını bozmak, anlamlarından uzaklaştırmak isteyenlerdir...”*<sup>638</sup> Akbal, *“Nedir Şu Atatürk İlkeleri”* başlıklı yazısında ise, Atatürk ilkelerini sıralamış içlerinde en önemli olanın tam bağımsızlık olduğunu vurgulamış ve altı ilkenin birbirinden ayrılmasının söz konusu olmadığını vurgulamıştır. Akbal ayrıca anayasa taslağının özgürlüğü kısıtlayıcı nitelikte olmaması gerektiğini de şu sözlerle ifade etmiştir: *“Özgür düşünceyle düşünceyi ortadan kaldırma niyeti apaçık. O kadar ki özgür sözcüğünü bile yok etmek istiyorlar. Devrim yok, özgür yok, çağdaş yok, hele uygarlık, o doğal olarak hiç mi hiç yok... Bu durumda Atatürk’ün çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmak ülküsüne nasıl varılacak?”*<sup>639</sup>

Görüldüğü gibi Atatürkçülüğün ne olduğu, hangi ilkeleri kapsadığı ya da hangilerini kapsamadığı her gazete ve her yazara göre farklılık göstermektedir. Taha Akyol, Atatürk’ün sadece belirli söylemlerinin sahiplenilmesi ve bazı başka söylemlerinin reddedilmesi noktasında şu tespiti yapmaktadır: *“Hangi Atatürk sorusu ve Atatürk kurguları tarih bilimine aykırı olduğu gibi, ufukumuzu daraltacak, zihnimizi kalıplara hapsedecek bir sorudur. Niye bir silsileyi, bir diziyi, bir bütünü, bu muazzam tarihi tecrübeyi parça parça doğrayarak, parçalardan birini seçip tarihi hakikatin değer unsurlarına körlük yaratarak, ufukumuzu daraltıp, düşüncemizi kısıtlayalım? Bir bütün olarak aldığımızda, bir bütün olarak incelediğimizde tarihin hangi devrelerini nasıl geçtiğimizi görürüz. Atatürk’ün muazzam siyasi esnekliğini görürüz”*<sup>640</sup> Akyol, Atatürk ilkelerinin bir bütün olarak ele alınması gerekliliğinin altını çizse de, 1980 darbe döneminde Türk basını Atatürk’ü adeta parça parça etmiş ve bir bütün olarak ele almaktan kaçınmıştır.

Atatürkçü anayasa tartışmalarının yapıldığı bir süreçte, toplumun hemen hemen tüm kesimlerini etkisi altına alan, Atatürkçülük rüzgârları, eğitim alanında da

<sup>638</sup> Oktay Akbal, “Kimlerdir Atatürk Düşmanları”, *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1982, s. 2

<sup>639</sup> Oktay Akbal, “Nedir Şu Atatürk İlkeleri”, *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1982, s. 2

<sup>640</sup> Taha Akyol, *Ama Hangi Atatürk*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 552

kendini göstermiştir. 10. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlardan biri de öğrencilerin Atatürk çizgisinde yetiştirilmesidir. Tercüman gazetesi okurlarına bu haberi “Gerçekçi eğitime doğru bir adım daha”<sup>641</sup> başlığıyla duyurarak, bu adımın destekçisi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca gazeteler farklı kesimlerin anayasadan beklentilerini yansıtmayı sürdürmektedir: Bu kapsamda sıklıkla görüşlerine başvurulmuş eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar da anayasanın Atatürkçü olması gerektiğini her defasında dile getirmektedir. Bayar, görüşlerini şu şekilde özetlemektedir: “61 Anayasası ne kadar milli iradeyi zaafa uğratmış, anarşiye hizmet etmişse, Atatürk anayasasını aynen koymakla bunlar ortadan kaldırılır”<sup>642</sup>

1982 yılının Temmuz ayına gelindiğinde ise yeni anayasanın içeriği daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Basında özellikle hürriyetlerin sınırlandırılması konusunun tartışma yarattığı gözlenmiştir. Tercüman gazetesi, bu tartışmaya “Hürriyetlerin kötüye kullanılmasına karşı tedbirler geliyor” başlığıyla katılarak, kısıtlamaları yerinde bulduğu intibası yaratmıştır.<sup>643</sup> Diğer yandan gazete yazarlarından Nazlı Ilıcak gibi isimler anayasanın temel haklara ilişkin kısıtlamalarına eleştiriler getirmişlerdir. Ilıcak bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır: “Anayasa tasarısında esas gayenin hürriyetleri teminat almaktan ziyade, hürriyetlerin sınırını tayin etmek olduğu ilk bakışta hemen anlaşılmalıdır”<sup>644</sup>

Atatürk ilkelerinin ve Atatürkçülüğün yeni anayasada ne şekilde yer alması gerekliliği konusundaki tartışmalar sürerken, basın Danışma Meclisi bünyesinde çalışmalar yapan isimlerin üç gruba ayrıldığını haber vermiştir. Pek çok gazetede Atatürkçü Liberaller (AL), Sosyal Demokratlar ve Radikal Muhalifler” adını alan üç ayrı grubun varlığından söz edilmektedir. Çeşitli toplantılar düzenleyen bu gruplar içinde Atatürkçü liberallerin en güçlü grup olduğu da yine basına yansıyanlar arasındadır.<sup>645</sup> Özellikle Atatürkçü Liberallerin neredeyse tüm toplantıları basına haber olmaktadır.<sup>646</sup>

---

<sup>641</sup> Tercüman, 5 Mayıs 1982, s. 3

<sup>642</sup> Cumhuriyet, 15 Mayıs 1982, s. 9

<sup>643</sup> Tercüman, 6 Temmuz 1982, s. 1

<sup>644</sup> Nazlı Ilıcak, “Anayasa”, Tercüman, 6 Temmuz 1982, s.1

<sup>645</sup> Oktay Akbal, “Danışma Meclisi Üstüne”, Cumhuriyet, 9 Haziran 1982, s. 2

<sup>646</sup> “Atatürkçü Liberaller Toplandı”, Milliyet, 5 Haziran 1982, s. 8

## "ATATÜRKÇÜ LIBERALLER" TOPLANDI

ANKARA, ÖZEL.  
"ATATÜRKÇÜ Liberaller" grubunun ikinci toplantısı önceki gün Danışma Meclisi'nde akşam saatlerinde yapılmıştır.

Alınan bilgilere göre, toplantıya, birinci toplantıdaki kadar katılacak bir grup üye katılmamıştır. Toplantıda anayasada yer alacak bazı ilkelere üzerinde durulmuş ve Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı'nın seçmen yaşının 18'e indirilmesini ilişkin hususlarda yer alan demeci eleştirilmiştir.

Üyelerden bazıları, 12 Eylül öncesi gençliğin durumunu hatırlatmışlar ve "iki yıl içinde bu gençliğe yapılmış pek bir değişiklik olmadı, sadece anarşik olaylara karşın temsil edildi, ama gençlik yine aynı gençlik, böyle bir gençlik varken seçmen yaşının 18'e indirilmesi nasıl düşünülebilir?" demişlerdir. Aldıkaçtı, Anayasa Komisyonu'nun bu yönde aldığı bir kararın bulunmadığını ancak bunun kişisel görüşü olduğunu belirtmiş, komisyonunda belirlenecek çoğunluk görüşüne uyacağını söylemiştir. Toplantıya katılan üyelerden bir-

● Toplantıda, Aldıkaçtı'nın seçmen yaşının 18'e indirilmesine ilişkin demeci eleştirildi

● Bazı üyeler, "Gençliğin yapısında pek değişiklik olmadı. Gençlik yine aynı gençlik. Böyle bir gençlik varken seçmen yaşının 18'e indirilmesi nasıl düşünülür" dediler

da birlikte hareket edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

ALDİKAÇTI'NIN "MECLİSTE BİR SOL ÇEKİRDEK OLUŞUYOR" DEDİĞİ ÖNE SÜRÜLDÜ

Öte yandan Toprak ve Tarım Reformu On Teşvikiye Yasası'nda değişiklik yapılmasına ilişkin tasarının "Atatürkçü liberaller" grubunun istemediği biçimde

Meclis'te kabulünden sonra, Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı'nın bir üyesi, "Meclis'te bir sol çekirdek oluşuyor, siz de onlarla birlikte oy kullanınız"

dediği öne sürülmüştür.

İddiaya göre bu üye Aldıkaçtı'ya "Ben hükümetin dışındaki yolda da oy kullanmam hükümet de mi sol çekirdekte içinde yer alıyor?"

yanıtı vermiştir.



Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Akbal atamayla oluşturulan Danışma Meclisi içinde farklı görüşlerden oluşan grupların varlığının bu meclisin saygınlığına gölge düşüreceğini belirtmiştir. Akbal yazısında Atatürkçü Liberaller hakkında ise şu ifadeleri kullanmıştır: "Kim bu liberaller? Hem de Atatürkçü liberaller? Hem Atatürkçü hem de liberal nasıl olur bilemem. Atatürk'ün devletçilik ilkesini anayasaya koydurduğu nasıl unutulur? Başlarında Prof. Aldıkaçtı'nın bulunduğu söyleniyor... Toprak Reformu Tasarısına karşı çıkan kişiler bu liberal grubun üyeleriymiş. Madenlerin eski sahiplerine iade edilmesi için yasa önerisi sunanlar, TDK'nın kapatılmasını isteyenler hep bu Atatürkçü liberaller. Anlaşılan şudur: Atatürkçü Liberaller, gelecekte parti halinde ortaya çıkmak hevesindedirler."<sup>647</sup> Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Akbal, hem Atatürkçü hem liberal olunamayacağını savunmuş ve bu grubun bu ismi alarak, gelecekteki siyasi faaliyetlerine zemin hazırlama gayretinde olduğunu savunarak, eleştirmiştir. Aynı gazetenin yazarlarından Mehmed Kemal de Atatürkçü Liberaller grubunu eleştirmiş ve kendilerine Atatürkçü diyerek aslında bir politika cinliği yaptıklarını savunmuştur. Kemal yazısında şu ifadelerle yer vermiştir: "...Kendilerine Atatürkçü Liberaller adını verenlerin zamansız çıkışları ortalığı biraz karıştırmıştır. Sanki başka Atatürkçüler yokmuş gibi kendilerine bir de liberaller sıfatı ekleyerek ortalığa düşmek bir politika cinliği değilse nedir? Öyle bir kapıyı aralamışlardır ki ortaya başka siyaset cambazları da çıkabilir. Atatürkçü kapitalistler, Atatürkçü İslamcılar, Atatürkçü Turancılar hatta Atatürkçü sosyalistler... Birine dolu verince ötekine boş veremezsin ki."<sup>648</sup>

<sup>647</sup> Oktay Akbal, Danışma Meclisi Üstüne, **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1982, s. 2

<sup>648</sup> Mehmed Kemal, "Emanete Sahiplik", **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1982, s. 8

Atatürkçü Liberaller grubuna ilişkin yayınlanan haberlerde Cumhuriyet Gazetesi ile Milliyet Gazetesi arasında net bir bakış farklılığı gözlenmiştir. Cumhuriyet gazetesi bu grubun gerçekte Atatürkçü olamayacağı üzerinde dururken, Milliyet Gazetesi ise bu grubun gerçekten liberal olamayacağı kanaatinde olduğu gözlenmiştir. Milliyet Gazetesi yazarlarından Teoman Erel'in yazılarında bu endişe net bir şekilde görülmektedir. Erel'in "Gerçekten liberal mi" başlıklı köşe yazısı benzer endişelere bir örnek olarak gösterilebilir. Erel Atatürkçü Liberaller grubunun gerçekten liberal olup olmadığını sorguladığı yazısında "Atatürkçü Liberallerin hepsi gerçekten liberal mi"<sup>649</sup> diye sormuştur. Yine Milliyet Gazetesi yazarlarından Örsan Öymen de Atatürkçü Liberal grubu eleştirmektedir. Öymen'in "Çağdaşlık" başlıklı yazısındaki şu ifadeler dikkat çekicidir: *"Aralarında Atatürkçü liberaller gibisinden gruplar oluşturan danışmanlarımız anayasa adlı büyük eserlerine başlangıç bölümünü de yazdılar. Tabii gene Atatürk adına... Atatürkçülükten söz ederek... Oysa 'çağdaş' sözünü alkışlar arasında anayasadan çıkartan Danışma Meclisi üyelerinin Atatürkçülükten dem vururken biraz içlerinin burkulması gerekirdi...Neymiş çağdaş sözcüğü bazı fikir ve doktrinlerin işareti olduğu için sakıncalıymış... Evet çağdaş sözcüğü bir işarettir ama sabah akşam sözünü ettiğiniz Atatürk ilkelerinin Cumhuriyet devrimlerinin işaretidir. Atatürk yaşasaydı bugün Danışma Meclisinde bu kafada olanları önüne katar, bu işaretin yönüne doğru bir güzel kovalardı... 1924 yılında çağdaş uygarlığa katılmaya karşı olan güçleri yenme zorluğundan söz eden Atatürk, acaba 58 yıl sonra kendi adına anayasa yapmaya kalkışan hukukçuların durumunu görseydi ne derdi?- Bari benim adımları kullanmayın"*<sup>650</sup>

Örsan Öymen'in yazısında da görüldüğü gibi nasıl ki Tercüman Gazetesi milliyetçilik, Cumhuriyet Gazetesi devrimcilik ve anti-emperyalizm ilkelerini savunmaktaysa, Milliyet Gazetesi özellikle çağdaşlık ilkesinin önemli bir savunucusu haline gelmiştir. Ancak tüm bu gazeteler de kendi savundukları fikirleri kamuoyuna kabul ettirmek ve onaylanmak arzusuyla söylemlerinde Atatürk'ü de kullanmışlar hatta yukarıda nakledilen Öymen'in yazısında olduğu gibi onu adeta diriltip konuşturmuşlar, görüş almışlar ve hatta eyleme geçirmişlerdir. Herkesin kendi

<sup>649</sup> Teoman Erel, "Gerçekten Liberal mi", **Milliyet**, 12 Haziran 1982, s. 8

<sup>650</sup> Örsan Öymen, "Çağdaşlık", **Milliyet**, 18 Eylül 1982, s. 9

görüşlerini meşrulaştırmak gayesiyle hayali bir şekilde güncel olayları Atatürk'e yorumlatması, bugün Atatürk'ün hala tam olarak anlaşılammış olmasındaki en büyük etkenlerden, en büyük yanlışlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Atatürkçü anayasa tartışmaları bir yandan devam ederken, gazeteler de çeşitli yayımlarla kamuoyunu bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Milliyet gazetesi bu kapsamda 19 Mayıs 1982 tarihinde Anayasa eki vermiş ve bu ekte konuyla ilgili kişilerin ve hukukçuların görüşlerine yer vermiştir.<sup>651</sup>



Gazetenin başyazarı Mehmet Barlas, ek için kaleme aldığı giriş yazısında, bu ekin özellikle Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramında verilme gerekçesini şu sözlerle açıklamıştır: *“Biz Milliyet olarak, anayasa eklerimizi 19 Mayıs günü başlatmayı doğru bulduk. Atatürk ilkeleri Türkiye gerçeği ve hukuk devletini oluşturan evrensel kavramların bir uyum içinde kaynaşması amaçlanan yeni anayasal demokrasimize ışık tutacağını umduğumuz bilimsel çalışmaları bu ek içinde bulacaksınız”*<sup>652</sup> Görüldüğü gibi Milliyet gazetesi de anayasanın Atatürkçü olması yönünde bir vurgu yapmış hatta bu vurguyu daha da keskinleştirmek için anayasa ekini 19 Mayıs tarihinde vermeyi seçmiştir.

<sup>651</sup> Anayasa Eki, **Milliyet**, 19 Mayıs 1982

<sup>652</sup> Mehmet Barlas, “Hedef Yine Aynı”, Anayasa Eki, **Milliyet**, 19 Mayıs 1982. s.1

Ayrıca verilen ekte yer alan pek çok makalede Anayasa'daki Atatürk izlerinden söz edilmektedir. Örneğin Atatürk'ün Koyduğu İlkeler Başlıklı yazıda, “Hakimiyet Kayıtsız Şartız Milletindir” ilkesine atıfta bulunulmuş ve bu ilkelerin yeni süreçte de korunması gerekliliği vurgulanmıştır.<sup>653</sup>

Aynı ekte yer alan Prof. Dr. Selçuk Özçelik imzalı yazıda ise “1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuz Atatürk'ün eseridir” denilmekte ve yeni anayasada da Atatürk'ün izlerinin olması gerektiği ifade edilmektedir.<sup>654</sup> 7 ay 18 günde hazırlanan Anayasa taslağının 14 Temmuz 1982 tarihinde TBMM'ne sunulması ile birlikte süreç de hızlanmıştır. Çünkü anayasa oylaması ile birlikte Cumhurbaşkanı'nın da seçileceği açıklanmıştır. Böylece anayasaya evet demek Cumhurbaşkanı'na da evet demek anlamına gelecektir.<sup>655</sup>

Tasarının kamuoyuna açıklanması ile birlikte gazeteler de anayasa taslağının tamamını yayınlamışlardır. Milliyet Gazetesi, yeni anayasada Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin artırıldığına işaret etmiş<sup>656</sup>, Tercüman gazetesi 4 sayfa yer ayırarak yayınladığı anayasa taslağına ilişkin haberini “Demokrasiye 2. Adım” başlığı ile duyurmuştur.<sup>657</sup> Metnin kamuoyuyla paylaşılmasının ardından tartışmalar da hız kazanmış, meslek örgütleri ve çeşitli kesimler taslağına ilişkin görüş ve endişelerini dile getirmeye başlamışlardır. Örneğin TÜRKİŞ; “Bu taslak benimsenirse geleceğe güvenle bakılamaz”<sup>658</sup> şeklinde bir açıklama yaparak, taslağına ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Öğretim görevlileri de benzer bir çıkış yapmış ve anayasa taslağının özgürlükleri kısıtladığı görüşünü savunmuştur. İşçi ve işveren kesimlerinin ise görüşlerinin farklı olduğu gözlenmiştir. İşçi kesimi sendikaların kapatılmak istendiği kanaatini dile getirirken, işveren kesimi ise; denge ve hakkaniyet yaratılıyor şeklinde açıklama yapmıştır.<sup>659</sup>

---

<sup>653</sup> Anayasa Eki, **Milliyet**, 19 Mayıs 1982, s. 8

<sup>654</sup> Selçuk Özçelik, “1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuz Atatürk'ün eseridir” Anayasa Eki, **Milliyet**, 19 Mayıs 1982 s. 8

<sup>655</sup> **Tercüman**, 13 Temmuz 1982, s.1

<sup>656</sup> **Milliyet**, 18 Temmuz 1982, s. 12

<sup>657</sup> **Tercüman**, 18 Temmuz 1982, s. 1

<sup>658</sup> **Milliyet**, 20 Temmuz 1982, s. 8

<sup>659</sup> **Milliyet**, 20 Temmuz 1982, s. 8

Eski parlamenterlerin de görüşüne başvuran Milliyet Gazetesi, eski parlamenterlerin de taslağı yetersiz bulduğunu belirten bir haber yayınlamıştır. <sup>660</sup> Barolar Birliği'nin Anayasa'ya ilişkin olarak, “Bu Anayasa çelişkileriyle demokrasinin çoğulcu özelliği bağdaşmaz” şeklindeki görüşleri de Milliyet gazetesinde yer almıştır. <sup>661</sup> Milliyet Gazetesi anayasa taslağını özellikle hürriyetlerin kısıtlanması konusunda eleştirmiştir. Burada göze çarpan bir başka husus da eleştirilen unsurların ancak Atatürk yolu izlenmesi ile düzeltilebileceği vurgusudur. Milliyet Gazetesi yazarlarından Haldun Taner'in yazısında da aynı vurgu ön plana çıkmaktadır. Taner, 25 Temmuz 1982 tarihli köşe yazısında, anayasa taslağında özgürlükleri kısıtlayıcı maddeler olduğunu belirtmiş ve böyle bir anayasa ile Atatürkçü olunamayacağını belirtmiştir. Taner'in yazısında şu ifadeler dikkat çekmektedir: “Her alanda örnek alınan Atatürk'ü her noktada izlemek, demek ki kolay olmuyor. Atatürk İstiklal Savaşımızın en kritik anlarında bile, meclisin ana eleştiri özgürlüğünü kısıtlamayı düşünmemiştii... Asıl kaygım Atatürk'ün büyük yatırımı uygar ve çağdaş Türk insanı imajının bu tasarı ile tehlikeye girmesidir... Elimizdeki anayasa tasarısının Atatürk'ün zihniyetine uygun olduğu iddia edilebilir mi?” <sup>662</sup> Günler süren eleştirileri çeşitli röportajlarla cevaplayan Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı ise, “Sınırsız hürriyet anarşiye dönüşür” şeklinde yanıtlamıştır. <sup>663</sup>

Atatürk ilkelerinin yeni anayasaya ne şekilde gireceğine ilişkin tartışmalar kapsamında Tercüman gazetesinin komünizme ve sol ideolojilere karşın özellikle milliyetçilik ilkesini öne çıkardığı gözlenmiştir. Atatürk ilkelerinin yeni anayasada ne şekilde yer alacağı konusunda zaman zaman çeşitli röportajlar da yayınlayan gazete, bu röportajlarda da anayasada milliyetçilik ilkesinin vurgulanması gerektiğine ilişkin fikirleri ön plana çıkarmaktadır.

26 Nisan 1982 tarihli gazetede Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı ile yapılan röportajda da bu husus ön plana çıkmaktadır. “Milliyetçilik

---

<sup>660</sup> **Milliyet**, 07 Ağustos 1982, s.1-7

<sup>661</sup> **Milliyet**, 4 Ekim 1982, s. 8

<sup>662</sup> Haldun Taner; “Atatürk'ün Yatırımı: Uygar Türk İnsanı”; **Milliyet**, 25 Temmuz 1982, s. 2

<sup>663</sup> **Tercüman**, 25 Temmuz 1982. s 14



ilkesine 1961 Anayasası'ndan daha anlamlı yer verilecektir” başlıklı röportajda<sup>664</sup>, Aldıkaçtı'nın, anayasa tartışmalarına ilişkin olarak, “*Sosyal devlet sosyalist devlet demek değildir*” ve “*Milliyetçilik ilkeleri Atatürk ilkelerinden biri olarak şüphesiz ki bu anayasada hiçbir yanlış anlamaya imkan bırakmayacak şekilde düzenlenecektir.*” şeklindeki ifadeleri öne çıkarılmıştır. Ancak Cumhuriyet Gazetesi'nin anayasada “Atatürk milliyetçiliği” ifadesinin yer almasından memnuniyet duymadığı anlaşılmaktadır. Gazete yazarlarından Muzaffer Hacıhasanoğlu, anayasaya konacak Atatürk milliyetçiliği kavramının aslında özgürlükleri kısıtlayacağı kaygısını dile getirmektedir. Hacıhasanoğlu yazısında şu ifadeleri kullanmaktadır: “1982 Anayasa taslağı ‘Atatürk Milliyetçiliği’ sözlerinin desteğiyle özgürlüklerin kısıtlanmasını sağlamak istemektedir, yorumlayama açık, yuvarlak deyimlerle dolu maddeler, paragraflar, düşüncesini açıklayan ya da yazan vatandaşı çok zor durumlara düşürebilir.”<sup>665</sup>

Takip eden günlerde basın, anayasanın “Atatürkçü” yönünü ön plana çıkarmıştır. Taslağın görüşmeleri sırasında Atatürk Milliyetçiliği ilkesinin anayasadan çıkarılması talepleri basında geniş bulmuştur. Milliyet Gazetesinde yer alan bir haberde “Pamak Atatürk Milliyetçiliği deyimiminin çıkarılmasını istedi” başlığı kullanılmıştır. Haberin içeriğinde Danışma Meclisi üyesi olan Pamak'ın bu girişiminden rahatsızlığını ortaya koyan Milliyet Gazetesi, haberde Pamak'ın şu sözlerine yer vermiştir: “*Atatürk milleti olmadığı için, Atatürk milliyetçiliği diye bir kavram da olamaz. Bu nedenle Atatürk Milliyetçiliği ibaresi tasarıdan çıkarılmalı, yerine Türk milliyetçiliği ifadesi konmalıdır.*”<sup>666</sup>



<sup>664</sup> Tercüman, 26 Nisan 1982, s. 1-16

<sup>665</sup> Muzaffer Hacıhasanoğlu, “Anayasa, Özgür Düşünce”, Cumhuriyet, 12 Ağustos 1982, s. 2

<sup>666</sup> Milliyet, 11 Ağustos 1982, s. 8

18 Ağustos 1982 tarihli Tercüman gazetesi ise Atatürk Milliyetçiliği konusundaki tartışmaların sona erdiğini duyurmaktadır. Gazetenin manşeti, “Atatürk Milliyetçiliği Kavramı Anayasa’ya girdi” şeklindedir. Bu gelişmeyi onaylayan gazete, anayasa tasarisının ilk maddesinin alkışlar içinde kabul edildiğini de eklemiştir.<sup>667</sup>



12 Eylül 1980’de başlayan Atatürk ve Atatürkçülük propagandasının bu kez referandum kapsamında yinlendiği görülmektedir. Tüm taraflar kendi görüşünü Atatürk üzerinden savunmaktadır. Atatürk’ün çeşitli kesimlerce günlük siyasi olaylarda puan toplamak amacıyla kullanılması konusundaki en sert eleştirilerden biri de Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Hüsnü A. Göksel imzalı yazıda milliyetçilik Atatürkçülük karşıtlığı olarak lanse edilmiştir: “Atatürk’ün ölümünden sonra, hatta hemen sonra onun ilkelerine ve doğrudan kişiliğine saldırılar filizlenmeye başladı... Atatürk ilkeleri politika pazarına sürüldü. Laiklik çeşitli yorumlarla sonra da doğrudan yıpratılmaya çalışıldı... Ama güçleri yetmedi yenildiler... Sonra yeni bir dönem geldi. Açıktan açığa Atatürk düşmanlığı dönemi. Gericiliğin Atatürk düşmanlığının adı Milliyetçilik, Mukaddesatçılık oldu... 12 Eylül sabahı bu laflar bıçakla kesiliverdi. O sabah herkes Atatürkçü kesilivermiştir. Kısa süre sonra pusuda yeni bir tür Atatürkçülük başladı. Bu ‘korku Atatürkçülüğü’ ya da ‘Atatürk dalkavukluğu’ idi. Gerçek Atatürkçü kimdir, kim değildir anlaşılmaz oldu. Bir süre her masanın üstüne bir Atatürk büstü koyup, kamyonlarda Atatürk büstleri taşımakla ‘Atatürk totemciliği’ yapıldı. Daha sonra ‘slogan Atatürkçülüğü’ aldı

<sup>667</sup> Tercüman, 18 Ağustos 1982, s. 1

yürüdü. 'Atatürk ilkeleri doğrultusunda' deyince, her şey çözümlenmiş oluyordu..."<sup>668</sup>

Atatürk elbette anayasanın kamuoyuna kabul ettirilmesi kapsamında yapılan halkla ilişkiler çalışmalarında da önemli bir unsura dönüşmüştür. Evren'in anayasayı tanıtmak için yaptığı yurt gezilerinde zaman zaman Atatürk'e atıfta bulunarak, anayasa için evet oyu istediği gözlenmiştir. Yeni anayasadaki maddelerin basında da Atatürk üzerinden meşrulaştırıldığı gözlenmiştir. Özellikle Evren'in demeçlerinde "Atatürk de olsa böyle yapardı" anlamına gelecek ifadelerle sıklıkla rastlanmaktadır. Basının da bu tür ifadeleri ön plana çıkardığı görülmektedir. 2 Kasım 1982 tarihli Tercüman Gazetesinin manşeti bu tür haberlere örnek olarak gösterilebilir.



"Evren: Atatürk de Komünizme Karşıydı" manşetiyle çıkan gazete, anayasaya konan bazı maddelerin Atatürk döneminde de var olduğunu vurgulamaktadır. İlgili haberde Evren'in şu sözlerine yer verilmiştir:

*"Artık bundan sonra ülkede komünizm, faşizm, diktatörlükten bahsedilemez ve bu anayasaya da aykırıdır denemez. İşte sevgili vatandaşlarım bu maddeye çok takıldılar. Çünkü bu madde açıkça devletin düzenini komünizme de faşizme de kapatıyordu. Artık 12 Eylül'den evvel olduğu gibi 141-142'ye hayır diye bağırıp çağırılmayacaklar, miting düzenleyemeyecekler. Türk Ceza Kanunu'nda mevcut olan Komünizm propagandasını yasaklayan bir iki madde için kaç defa Anayasa Mahkemesine müracaat ettiler. 141 ve 142*

<sup>668</sup> Hüsnü A. Göksel, "Herkes Yenildi", Cumhuriyet, 19 Ekim 1982, s. 2

Anayasa'ya aykırıdır diye. Biraz evvel okuduğum açık hüküm karşısında artık bu hak kapatılmıştır. Bu iki madde 1936 senesinde yani Atatürk'ün zamanında Ceza Kanunumuza konulmuştur. Yeni konmuş bir madde değildir. Yani Atatürk de komünizmin karşındaydı. Onun bazı lafları ve vecizelerini alarak, başka taraflara çekmek isteyenler vardır. Fakat Atatürk kendi zamanında Ceza Kanunu'na bu maddeleri koydurmuştur.”<sup>669</sup>

Sadece siyasi konularda değil, ekonomiyi ilgilendiren konularda da Atatürkçü bir yol izlenmesi gerekliliği konusundaki görüşler basına yansımıştır. Milliyet Gazetesinin yayınladığı bir haberde, Devlet Başkanı Evren için hazırlanan raporda, “Atatürk'ün karma ekonomi modeline esas olan ilkelerin uygulanması gerektiği bildirildi” ifadesi yer almıştır.<sup>670</sup>



Anayasa tartışmaları sürecinde kamuoyundan itiraz alan maddeler söz konusu olduğunda Atatürk üzerinden bir savunma yapıldığı gözlenmiştir. Atatürk de olsa böyle yapardı ya da Atatürk de zaten böyle yapmıştı şeklindeki yaklaşımlar için kamuoyunun yeni anayasaya ilişkin olumlu görüş benimsemesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Referanduma sayılı günler kala Evren'in son demeçlerinde de Atatürk'e atıfta bulunduğu gözlenmiştir. Evren'in “Sapık ideolojilere açık, devlete arkasını dönen, milli değerlere hiç önem vermeyen, Atatürk yolunu inkar eden bir eğitim-öğretime müsaade edilmeyecektir”<sup>671</sup> şeklindeki sözleri pek çok gazetede yer almıştır.

<sup>669</sup> Tercüman, 2 Kasım 1982, s. 1-12

<sup>670</sup> Milliyet, 18 Ekim 1982, s. 6

<sup>671</sup> Tercüman, 4 Kasım 1982, s. 1

Anayasanın halktan Evet oyu olarak kabul edilmesini isteyen Evren nasıl ki itiraz alan maddeler karşısında Atatürk üzerinden bir savunma yapmış ise, anayasaya hayır oyu isteyenler de yine propaganda çalışmalarında Atatürk'ü kullanmışlardır. Örneğin Uğur Mumcu, 1982 anayasası ile din derslerinin zorunlu hale getirilmesinin Danışma Meclisince kabul edilmesi sonrasında kaleme aldığı “Atatürkçülük adına” başlıklı köşe yazısında, zorunlu din derslerinin Atatürkçülüğe aykırı olduğunu ifade etmiştir. Mumcu yazısında şu ifadeleri kullanmıştır: “*Zorunlu din dersi ilkesi, Atatürk'ün laiklik ilkesi ile taban tabana ters bir düşüncenin ürünüdür. Zorunlu din derslerini vicdan özgürlüğü ile bağdaştırmaya ve hele hele bu anayasa maddesini Atatürkçülük adına savunmaya hiç mi hiç olanak yoktur.*”<sup>672</sup>Mumcu aynı konuda farklı yazılar da kaleme almıştır. “Göz Göre Göre” başlıklı köşe yazısında da aynı konuya değinen Mumcu, zorunlu din eğitiminin Atatürkçülük ile açıklanamayacağını şu cümlelerle ifade etmiştir: “*Danışma Meclisi, Aldıkaçtı'lı Komisyon ve TRT propagandacıları din derslerini Atatürkçülük adına koutmaya çalışıyorlar Ve devlet TRT'si bugün propagandasını yapıyor. Atatürk'ün devletçilik ilkesini boşver, Atatürk'ün halkçılık ilkesini boşver, Atatürk'ün laiklik ilkesini göz göre göre çiğne, Atatürk'e tanınmayan yetkileri bir kişiye tanı, sonra kalk ben Atatürkçüyüm de... Atatürk'ün kemikleri sizler efendiler, kemikleri! Cumhuriyet tarihimizi önce sizler okuyunuz efendiler, beyler, beyefendiler, sizler!..*”<sup>673</sup>

Evet oyları için beyaz, hayır oyları için de mavi rengin belirlendiği kampanya sürecinde, Evren kamuoyundan beyaz pusula ile oy kullanmasını talep etmiş, anayasaya hayır diyenler ise mavi pusula kullanılmasını istemişlerdir. Ancak anayasaya hayır oyu verilmesine ilişkin propaganda çalışması yapılması askeri yönetim tarafından yasaklandığından, basında mavi pusulanın propagandası son derece ilginç şekillerde yapılmıştır. Anayasaya hayır oyu verilmesi yönünde telkinde bulunmak isteyen basın kuruluşları, “*Atatürk'ün gözleri de mavidir*” diyerek oy istemişlerdir. Özellikle Cumhuriyet Gazetesi yazarlarının ve karikatüristlerinin

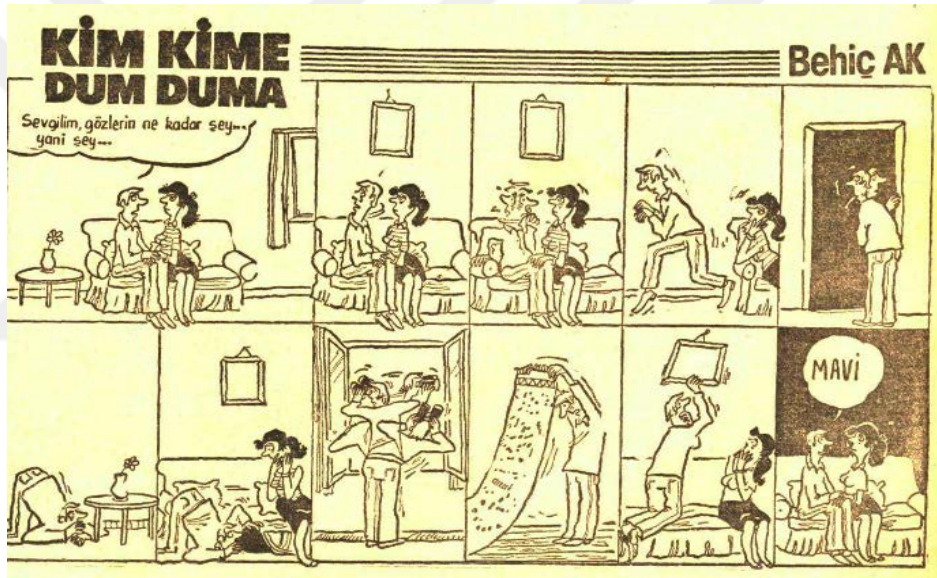
---

<sup>672</sup> Uğur Mumcu, “Atatürkçülük Adına”, **Bütün Yazıları /19 -24 Ocak Anayasası**, um:ag yayınları, Ankara , 2008, s. 128-129

<sup>673</sup> Uğur Mumcu, “Atatürkçülük Adına”, **Bütün Yazıları /19 -24 Ocak Anayasası**, um:ag yayınları, Ankara , 2008, s. 138

izlediği bu yöntem ile Mavi rengin propagandası yapılmaya çalışılmıştır. Yani referandumda hayır oyu verilmesini isteyenler de propaganda çalışmalarında tıpkı Evet oyu isteyenler gibi Atatürk'ten faydalanmışlardır.

Cumhuriyet Gazetesi'nde referandumdan bir ay önce 6 Ekim 1982 tarihinde yayımlanan Behiç Ak'ın karikatürü de bu kapsamdaki örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kadınla erkeğin diyaloguna yer verilen karikatürde, erkek: "Sevgilim gözlerin ne kadar şey... yani şey" der. Ancak erkek "şey" in ne olduğunu bir türlü açıklayamaz. Tedirgindir etrafı kolaçan eder, halının altına, kapının arkasına bakar ve sonunda MAVİ der.<sup>674</sup>



Behiç Ak 7 Ekim 1982 tarihinde de yine Mavi yasaklarını hicveden bir başka karikatürle çıkmıştır Cumhuriyet okurlarının karşısına. Bu kez iki sevgili birbirlerine mavi kelimesini kullanmadan bu rengi "şey" diyerek tarif etmeye çalışmaktadır. Denizin rengi şey, gökyüzünün rengi de şey, sana şey şey menekşeler topladım... gibi örneklerin bulunduğu karikatür, dönemin ruhunu yansıtması bakımından önemli örneklerden biridir.<sup>675</sup>

<sup>674</sup> Cumhuriyet, 6 Ekim 1982, s.5

<sup>675</sup> Cumhuriyet, 7 Ekim 1982, s.5



Cumhuriyet Gazetesinin yazı işleri müdürü Hasan Cemal 1982 referandumu sürecinde mavi rengin imasının bile basında sıkıntı yarattığını ifade etmiş ve yaşadıklarını şu şekilde nakletmiştir:

"1982 yılının Ekim ayı. Anayasa için halkoylaması yaklaşıyor. Askeri yönetim tarafından iki kez kapatılmış olan Cumhuriyet'in Genel Yayın Müdürüyüm. O günlerde Behiç Ak'la İsmail Gülgeç'in karikatür bantlarında bir konu sürekli tekrarlanıyor: Mavi... "Atatürk'ün gözleri mavi!" "Gökyüzü ne güzel, masmavi!" "Sevgilimin gözleri mavi! Başyazarımız Nadir Nadi sordu: "Hasan Cemal, bizim karikatürcüler nedir öyle maviye takmışlar? Habire mavi mavi diye çiziyorlar?" "Bilemiyorum, öğrenir söylerim." Ertesi sabah haber toplantısında, bizimkilerdeki bu mavi merakını sorunca, bir anda bütün bakışlar hayretle bana dönmüştü. Gerçekten bilmiyor muydum? Yoksa kafa mı buluyordum onlarla?.. Böylece öğrenmiş oldum. Anayasa referandumundaki oy pusulalarının renkleri, 'kabul'de beyaz, 'hayır'da mavi idi. O günden sonra mavi renkli haber ve yorumları dikkatle izlemeye başlamıştım. Çünkü, mavi renge herhangi bir yasak yoktu ama, 'hayır'ın değil propagandası, 'telkin'i bile askeri yönetim tarafından gazete kapatma suçları arasına alınmıştı. Ekim ayı sonlarına doğru bir gün telefonum çaldı. "Sıkıyönetimden arıyorlar." Tedirginlik... Ne halt ettik yine?.. Selimiye Kışlası'ndaki Birinci Ordu Komutanlığı'nın santralindeki astsubay adımı

sorduktan sonra her zamanki üslubuyla konuşuyor: "Komutanımı irtibatlıyorum." Karşımda Kurmay Başkanı: "Cemal Bey" diye başlıyor, o hiç unutamadığım boğuk sesiyle, "Anayasa referandumuyla ilgili yasaklar artık tam olarak uygulanacak. Özellikle Cumhuriyet'i çok yakından izliyoruz. Anayasa'yla ilgili en küçük bir ima, telkin, telmih yoluyla dahi olsa en ufak bir şey istemiyoruz. Yoksa derhal kapatacağız." Arkasından ekliyor: "Bir de mavi konusu var. Sizde kimdi o, Gülgeç mi ne biri var. Hep mavi mavi diye çiziyor. Bundan sonra mavi de olmayacak. Anlaşıldı mı?"<sup>676</sup>

Cemal'in de aktardığı gibi sonunda haber yorum ve karikatürlerde bile mavi kelimesinin kullanılması da açıkça yasaklanmıştır. Ancak bu yasağa rağmen, Atatürk üzerinden yürütülen "mavi propagandası" Evren'i kızdırmıştır. Evren, Anayasa tanıtım çalışmaları kapsamında ziyarette bulunduğu İzmir'de yaptığı konuşmada bu konuya değinmiştir. Milliyet Gazetesi'nin bu konuya ilişkin haberinde şu ifadeler yer almaktadır: "Evren, anayasaya hayır kampanyası yürütenlerin mavi renkle ilgili bazı benzetmeler yaptıklarını hatırlattı. Atatürk'ün gözlerinin mavi renkte olduğunun söylendiğini ve bunun anayasaya karşı oy verilmesi için kullanıldığını belirten Evren, 'Bakın edepsizleri görüyor musunuz? Atatürk'ü de buna alet etmek istiyorlar. Atatürk'ün gözleri mavidir ve mavi gözlerle bakmaktadır. Ama elinden gelse onları parçalar' dedi. Devlet Başkanı sözlerini gök mavi ama bir işe yaramıyor. Eğer bulut gelirse yağmur yağıyor, bereket getiriyor şeklinde sürdürdü"<sup>677</sup>



<sup>676</sup> Hasan Cemal, "Anayasa için renk yasaklamıştı askeri yönetim!" *Milliyet*, 25 Eylül 2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/09/25/yazar/cemal.html> Erişim Tarihi: 20.02.2016

<sup>677</sup> *Milliyet*, 2 Kasım 1982, s. 9



Aynı konuya 5 Kasım 1982 tarihli konuşmasında da değinen Evren, şöyle konuşmuştur: “Sinsice neler neler söylemiyorlar sevgili vatandaşlarım. Atatürk’ün gözlerinin renginin mavi olup, mavi baktığından tutun da denizin mavi sularında serinleyen, gökyüzünün maviliklerinde huzura kavuşulacağına kadar mavi rengi ima ederek güya parlak buluşları ile ‘ret’ oyunu telkine yeltenmektedirler.”<sup>678</sup>

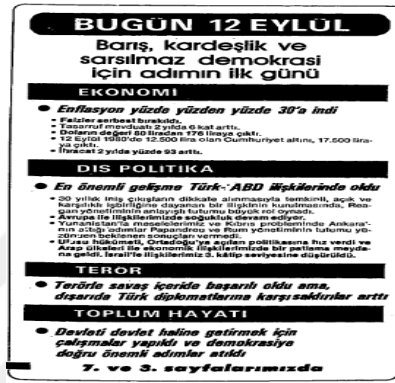
Anayasa referandumu ve Cumhurbaşkanlığı seçimi yaklaşırken, askeri rejimin, bilhassa da Evren’in kamuoyunun onayını ve desteğini alması daha da önemli hale gelmiştir. 12 Eylül askeri darbesi her ne kadar basın geneli tarafından takdirle karşılanmış olsa da darbenin üzerinden iki yıl geçmiştir. Ancak basında 12 Eylül öncesinin hatırlatılması ve “darbenin niçin gerekli” olduğunun tekrar tekrar anlatılması, kamuoyunun Evren’e desteğini pekiştirecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. 12 Eylül darbesinin yıldönümü bu tür yayınlar için bulunmaz bir fırsat yaratmaktadır. 12 Eylül’ün ikinci yıldönümünde Tercüman Gazetesinde yayınlanan haberler adeta “Evren ne iyi yaptı” dercesine Evren’i ve darbeyi övmekle kalmamış aynı zamanda 12 Eylül öncesindeki durumun vahametini hatırlatmıştır. Tercüman Gazetesi 11 Eylül tarihli nüshasında ana sayfadan, “Dünü Unutmayalım”<sup>679</sup> başlıklı haberinde, “Bugün 11 Eylül iç savaşın, cinayetin, anarşinin son günü” ifadelerini kullanmış ve 12 Eylül öncesi yaşanan terör olaylarının gazete kupürlerine yer vermiştir. Çeşitli katliam ve terör olaylarına ilişkin bu gazete kupürlerinin yeniden yayınlanması, toplumdaki korkuyu da tetikleyici niteliktedir.



<sup>678</sup> Kenan Evren TRT Konuşması, 5 Kasım 1982

<sup>679</sup> Tercüman, 11 Eylül 1982, s. 1

Tercüman Gazetesi'nin 12 Eylül 1982 tarihli nüshası da benzer bir şekilde yine "darbenin gerekliliği ve olumlu sonuçlarına" odaklanmıştır. Gazetenin ana sayfasında Başbakan Ulusu ve Devlet Başkanı Evren'in demeçlerine yer verilirken, 12 Eylül, "barış, kardeşlik ve sarsılmaz demokrasi için adımın ilk günü" olarak tanımlanmıştır.<sup>680</sup> 12 Eylül'ün ekonomiden, dış politikaya, terörden, toplum hayatına kadar pek çok alandaki olumlu etkilerinin sıralandığı haberler ile Evren ve askeri rejim bir kez daha takdirle karşılanmıştır.



Haberin devamında 12 Eylül 1980 ile 1982 yılları arasında bir kıyaslama yapılmış ve bu kıyaslamada, içteki olayların azaldığı ancak Asala gibi terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen yabancı terör saldırılarının arttığı ifade edilmiş ve 12 Eylül sayesinde "devletin devlet haline geldiği" vurgulanmıştır. Milliyet Gazetesi de 12 Eylül'ün ikinci yıldönümünde 12 Eylül'ün "kurtarıcı işlevi" ne değinmiş ve 12 Eylül'ün ülkeye sağladığı "olumlu" gelişmeleri sıralamıştır.<sup>681</sup>

<sup>680</sup> Tercüman, 12 Eylül 1982, s.1

<sup>681</sup> Milliyet, 12 Eylül 1982, s. 1



Diğer yandan 12 Eylül'ün yıldönümü artık Türkiye için bir "kutlama vesilesi" haline gelmiştir. Gazeteler, 12 Eylül'ün yıldönümünün "kutlandığını" haber vermektedir. 13 Eylül 1982 tarihli Tercüman gazetesi ilk sayfasından yayınladığı haberde şu ifadelerle yer vermektedir: "*Devlet Başkanı Evren, 12 Eylül hareketinin ikinci yıldönümünü Beypazarı Nallıhan ve Çayırhanlı vatandaşlarla beraber kutladı*"<sup>682</sup>

Evren de propaganda çalışmaları kapsamında aynı yöntemi izlemiş ve yeni anayasanın kabulü için 12 öncesi korkuların depreştirilmesi yolunu izlemiştir. Evren demeçlerinde, "*12 Eylül öncesinin olayları yeniden yaşanmak istenmiyorsa, devletin ve milletin bölünmesi arzulanmıyorsa, Anayasa'ya evet denilmelidir*" şeklinde ifadeler kullanmıştır. <sup>683</sup> Hemen hemen tüm gezilerinde ve tüm konuşmalarında aynı korkuya işaret eden Evren, referandum öncesindeki son konuşmasında da aynı şeyin altını çizmiş ve "*12 Eylül öncesine dönmek istemeyen Evet der*" şeklinde konuşmuştur. <sup>684</sup>

<sup>682</sup> Tercüman , 13 Eylül 1982, s. 1

<sup>683</sup> Tercüman, 25 Ekim 1982, s.1

<sup>684</sup> Milliyet, 6 Kasım 1982, s. 1



Evren referandum öncesi son konuşmalarından birinde ise ölüm tehditleri aldığını söylemiş ve aslında kendisinin bile güvende olmadığını ima etmiştir. Cumhuriyet Gazetesi bu demeci manşetten duyurmuştur. Haberde: Evren’in “*bir tek can borcumuz var hiçbir hürsümüz yok*” ifadeleri öne çıkarılmıştır.<sup>685</sup>



1982 yılının Ekim ayında referanduma sunulacak anayasa taslağı netleşmiş ve gazeteler aracılığıyla tam metin kamuoyuyla paylaşılmıştır.<sup>686</sup> Buna göre Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Alparslan Türkeş ve Necmettin Erbakan’ın da aralarında yer aldığı 4 partinin 96 yöneticisi siyasetten men edilecektir. Parti yöneticileri 10 yıl süreyle siyaset yapamayacaklardır. Diğer yandan Evren’in anayasa anayasayı tanıtan konuşmalarının eleştirilmesi de MGK’nın 71 nolu bildiriyle yasaklanmıştır.<sup>687</sup> Dolayısıyla 7 Kasım 1982 tarihinde yapılacak olan anayasa referandumuna tek taraflı bir propaganda süreci ile gidilecektir.

<sup>685</sup> Cumhuriyet, 3 Kasım 1982, s. 1

<sup>686</sup> Tercüman, 20 Ekim 1982, s.1

<sup>687</sup> Tercüman, 21 Ekim 1982, s. 1

Anayasa takvimi halk oylaması ile noktalanacak

# Şimdi söz milletin

Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen Anayasa Tasarısı Resmi Gazete'de yayınlandı. Tasarı ile feshedilen dört partinin toplam 96 yöneticisi, 10 yıl süreyle siyasi haklarını kaybediyor

● AP, CHP, MSP ve MHP'nin bütün milletvekili ve senatörleri ile NPK'li Abdülkerim Doğru, 5 yıl süreyle parti kuramayacak ve kurulan partilerin, merkez yönetim kurullarında görev alamayacaklar.

● Eski kontenjan senatörü Muhsin Batur, CHP'ye geçtiği; bazı bağımsız milletvekilleri ve sabit senatör Ahmet Yıldız da, haklarında zımne özdışı yapıldığı için, 5 yılın yasak kadrolarına girdiler.

● CGP Genel Başkanı Turhan Feyziolu'yla ilgili herhangi bir kısıtlama yok. Haklarında zımne özdışı uygulanmış tabii senatörler, kontenjan senatörleri ve bağımsız milletvekilleri de hak kaybına uğramadı.

● Kişi hürriyeti ve güvenliği, bas-yayın, toplantı, hak ve müeyyeleri, toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavta ilgili hükümler, yeni kararları çıkarıldığı anda veya mevcut kanunlarda değişiklik yapıldığında yürürlüğe girecek.

ANKARA, (Türansas) - 7 Kasım Pazar günü toplanarak meclis okunmuş olan Anayasa Tasarısı, Resmi Gazete'de yayımlandı. Tasarı, 12 Eylül'de çıkarılan 161 sayılı Anayasa değişikliği ile feshedilen dört partinin yöneticilerine 10 yıl süreyle siyasi haklarını kaybetmelerine sebep olacaktır.

(Konsey 71 sayılı kararını yayımladı)

Evren'in Anayasa'yı tanıtan konuşmaları ve Anayasa'nın geçici maddeleri eleştirilemeyecek

● Bugün yürürlüğe giren karara göre bu konularda sözlü ve yazılı beyanda da bulunulmayacak.

ANKARA, (Türansas) - Millî Güvenlik Konseyi'nin Anayasa'nın geçici maddelerini feshetmesiyle birlikte, Anayasa'nın geçici maddeleri de yürürlükten kaldırıldı. Bu karar, 7 Kasım Pazar günü toplanarak meclis okunmuş olan Anayasa Tasarısı'nın bir parçasıdır. Konsey, 71 sayılı kararını, Evren'in Anayasa'yı tanıtan konuşmaları ve Anayasa'nın geçici maddelerini eleştirmesine sebep olacaktır.

7 Kasım Pazar günü toplanarak meclis okunmuş olan Anayasa Tasarısı'nın bir parçasıdır. Konsey, 71 sayılı kararını, Evren'in Anayasa'yı tanıtan konuşmaları ve Anayasa'nın geçici maddelerini eleştirmesine sebep olacaktır.

Bu yasak kuşkusuz basın için de uyulması gereken önemli bir karardır. Ancak basının yasağa uymanın ötesine geçerek, Evren'e açıktan destek olduğu haberler de gözden kaçmamaktadır.

Anayasa metninin kamuoyuna açıklanmasının ardından Kenan Evren yurt gezilerine çıkarak propaganda çalışmalarına başlamıştır. Siyaset yasağı getirilen eski siyasilerin saf dışı bırakıldığı, Evren'in eleştirilmesinin de yasaklandığı bu sürecin açıkça haksız rekabet unsurları içerdiği söylenebilir. Böyle bir süreçte, aksi mümkün olmadığından dolayı, gazetelerde ağırlıklı olarak Evren'in demeçleri ön plana çıkmıştır. Aksi görüşler ya da eleştiriler basında yer bulmakta zorlanmıştır. Bu süreçte Evren'in gezilerindeki demeçlerinin yer aldığı haberlerde çoğunlukla "12 Eylül öncesi korkuların hortlatıldığı" ve bu korkular üzerinden anayasaya evet oyu istendiği gözlenmiştir. Bu tür haberlere bir başka örnek de 5 Kasım 1982 tarihli Tercüman Gazetesinde görülebilir. Gazete, Evren'in İstanbul mitingindeki görüşlerini manşetten şu şekilde duyurmuştur: "12 Eylül olmasaydı Taksim Kızılmeydan olacaktı"<sup>688</sup>

<sup>688</sup> Tercüman, 5 Kasım 1982, s. 1



Bu arada basının, bu gezileri “Devlet adına Anayasayı resmen tanıtmaya göreviyle başlatılan yurt gezileri” şeklinde ifade ettiğinin altı çizilmelidir. Bu ifade ile Evren partiler üstü bir konumda sunulmakta ve anayasayı tanıtmaya görevinden şahsi çıkar sağlamadığı intibası oluşmaktadır. Çünkü kullanılan bu ifadeye göre, bu geziler, resmi bir görevdir ve devlet adına yapılmaktadır.

Evren’in anayasayı tanıtmaya gezilerinin gazetelere yansıma biçimine bakıldığında 12 Eylül öncesine ilişkin korkuların ön plana çıkarıldığı görülecektir. Gazeteler bir yandan 12 Eylül öncesinin ne kadar korkunç olduğuna ilişkin demeçleri ön sayfalardan okurlara iletirken, diğer yandan da Evren’in gittiği yerlerde nasıl da sevgiyle karşılandığına ilişkin fotoğraf ve yorumlar yayınlamaktadır. Anayasayı tanıtmaya gezilerinin ilk durağı olan Rize ve Trabzon gezilerinde 12 Eylül öncesini hatırlatan Evren’in demeçleri Tercüman gazetesinin manşetinden duyurulmuştur.<sup>689</sup> Bir sonraki gün Erzurum gezisine yer veren gazete yine 12 Eylül öncesinin karanlık günlerini hatırlatmakta ve Evren’in Erzurum’da “coşkun sevgi gösterileri ile karşılandığını”<sup>690</sup> duyurmaktadır. Bu habere bir de “Evren baba hoş geldin” yazılı pankartın fotoğrafı eşlik etmektedir. Bu fotoğraf da halkın Evren’e olan sevgisinin ve desteğinin bir kanıtı olarak ortaya konmaktadır.

<sup>689</sup> Tercüman, 26 Ekim 1982, s. 1

<sup>690</sup> Tercüman, 27 Ekim 1982, s. 1



*çevresindekilere talimat vererek, Fatma Yeşilmen'i dinleyeceğini, peşinden kolordu karargahına getirilmesin istedi.”* <sup>691</sup>

Yukarıdaki örnekte de açıkça görüldüğü gibi Evren'in anayasayı tanıtma kapsamındaki gezileri ve demeçleri haberleştirilirken, habere eklenen yorum ve analizler ise Evren'e pek çok olumlu değer atfetmektedir. Gencinden yaşlısına, halkın Evren'e karşı duyduğu büyük sevgi ve saygının yanı sıra, Evren'in ne kadar alçakgönüllü ve mütevazı olduğu gibi unsurlar da bu tür haberlerde göze çarpmaktadır. Üstelik basın üzerinde böylesine açık bir baskı olmasına rağmen, örneğin mavi renginin kullanımı bile böylesine kısıtlanmışken, Evren'in konuşmalarında sıkça basın özgürlüğünden bahsetmesi basının sansür edilemeyeceğini açıklaması ve bu demeçlerin de gazetelerde büyük puntolarla kullanılması son derece tezat bir durumu ortaya koymaktadır. <sup>692</sup>



Yukarıda da bahsi geçen koşullar göz önünde bulundurulduğunda 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan Anayasa referandumundan hiç de sürpriz olmayan bir sonuç çıkmıştır. Anayasa yüzde 91,17 gibi son derece yüksek bir oy oranı ile kabul görmüş ve Kenan Evren de böylelikle Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Haber gazetelerde de ilk sayfadan duyurulmuştur.

<sup>691</sup> Tercüman, 27 Ekim 1982, s. 12

<sup>692</sup> Milliyet, 5 Kasım 1982, s. 3





Tercüman Gazetesi 8 Kasım 1982 tarihli gazetesinin manşetini “Milletçe Kabul”<sup>693</sup> şeklinde atarken, Milliyet Gazetesi ise, “Kenan Evren Cumhurbaşkanı”<sup>694</sup> şeklindeki manşetle çıkmıştır okurlarının karşısına. Cumhuriyet Gazetesi ise, “Yeni Anayasa ile Yeni Dönem: Evren Cumhurbaşkanı”<sup>695</sup> manşetini atmıştır.

<sup>693</sup> Tercüman, 8 Kasım 1982, s. 1

<sup>694</sup> Milliyet, 8 Kasım 1982, s. 1

<sup>695</sup> Cumhuriyet, 8 Kasım 1982, s. 1

Anayasa'ya bu kadar yüksek oranda kabul oyu verilmesi, referandum tarihinden bu yana 2010'lu yıllarda bile hala tartışma konusudur. Çalışmanın önceki bölümlerinde de değinildiği gibi bu oy oranında, dönemin ruhu ve şartları da kuşkusuz etkili olmuştur. Pek çok kaynağa göre 12 Eylül öncesi dönemin yeniden oluşması korkusu halkı evet demeye mecbur bırakmıştır. Evren'in propaganda çalışmaları kapsamında radyo ve TV'den yaptığı son konuşmada; *“Sizlere gelip, kulaklarınıza eğilip, Anayasa 'ya mavi oy, ret oyu vermenizi söyleyenlerin yakasından tutunuzu ve sorunuz, Peki bu Anayasa reddedilirse ne olacak? Menfi propaganda yapanlara mutlaka sorunuz: Bu Anayasa kabul edilmezse kendileri acaba ne yapabileceklerini sanmaktadırlar”*<sup>696</sup> sözleriyle anayasaya hayır oyu verilmesi durumunda halkın çıkışsızlık yaşayacağını ima etmiş olduğu da unutulmamalıdır.

Ayrıca adil rekabet koşullarına aykırı yürütülen bir tanıtım ve propaganda süreci yaşanmıştır. Evren'in eleştirilmesinin mümkün olmadığı, basının özgür olmadığı bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu şartlar altında anayasaya yüzde 90'ın üzerinde kabul oyu verilmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Diğer yandan 1982 anayasasına verilen rekor oylar, çeşitli defalar farklı analizlerle de çözümlenmeye çalışılmıştır. TBMM'nin 2012 yılında yayınladığı bir raporda, 1982 Anayasasına evet oyu verilmesinin psikolojik analizi şu şekilde yapılmıştır: *“12 Eylülcülerin darbelerine gerekçe hazırlamak için birçok provokasyonla gençleri birbirlerine kırdırmaları, toplumu ölümü gösterip sıtmaya razı etmelerinin dehşetengiz psikolojik etkisi, 12 Eylül Anayasası referandum sonuçlarına da yansımış, halk darbecilerin elinden zorla aldığı kısmi demokratik günlere bir an önce dönebilmek için çok yüksek oranda “evet”le anayasayı onaylamıştır. 12 Eylül Anayasası referandum sonuçları, halkın bir nevi celladına gülümsemesidir. Halk, darbecilerin anayasasına büyük çoğunlukla “evet” oyu vermiştir ama aslında ortada kararını toplumsal süzgeçlerden, geri-bildirim kanallarından geçirerek oluşturmuş halk da yoktur. Sinmiş, ürkmüş kitlelerin kararı, demokratik bir iletişim ortamında değil, dehşet psikolojisi atmosferinde sadece “kaç-kurtul” hedefine yönelmiştir”*<sup>697</sup> Sonraki yıllarda da çokça

<sup>696</sup> Kenan Evren TRT Konuşması, 5 Kasım 1982

<sup>697</sup> TBMM **Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu- I. Cilt**, Kasım, 2012, s. 672

tartışılan 1982 anayasa referandumunu sonuçları çeşitli şekillerde analiz edilmektedir. Kimileri bu sonucu, mavi pusula kullanmanın imkansızlığına bağlamaktadır. Mavi pusulaların şeffaf zarfların içinden belli olması nedeniyle vatandaşların mavi pusula kullanmaktan çekindikleri ve bu nedenle beyaz pusulanın yani evet oylarının yüksek çıktığı şeklinde bir kanaat mevcuttur. Bir başka yorum ise, “Anayasaya ‘hayır’ çıkarsa bu halk bizden memnun demektir” diyen Evren’den kurtulmanın tek yolunun anayasayı onaylayıp sivil hükümete geçmektir” diyenler de evet demiştir.<sup>698</sup>

Carter Findley ise, 1982 anayasasının kabulüne ilişkin değerlendirmelerin farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Findley’e göre; “*Kimilerinin 1961 anayasasının zaafalarını düzelteren nispeten demokratik bir anayasa olarak gördüğü 1982 anayasası, diğerlerine göre daha geniş bir uzlaşmaya dayanan bir anayasa yapma fırsatının kaçırılışı, Türkiye’nin parlamenter sisteminin zayıflaması, cumhurbaşkanının ve MGK’nın yetkilerinin tehlikeli bir şekilde genişlemesi ve haklarının ciddi bir şekilde sınırlanması anlamına geliyordu.*”<sup>699</sup>

Sonuçların açıklandığı 8 Kasım tarihinden hemen iki gün sonra 10 Kasım Atatürk’ü Anma gününde Tercüman Gazetesi’nin attığı manşet ise son derece manidardır. “Artık rahat uyu”<sup>700</sup> manşetiyle çıkan gazete, açıkça referandum sonuçlarını ima ederek, bu sonuçlar üzerine Atatürk’ün de rahat uyuyabileceği kanaatini bildirmiştir.



<sup>698</sup> Yıldırım Oğur, “Milli Referandum Tarihimiz”, *Taraf*, 29 Mart 2010, <http://tap.taraf.com.tr/haber-milli-referandum-tarihimiz-2-48112/>; Erişim tarihi, 20.02.2016

<sup>699</sup> Carter V. Findley; *Modern Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2. Baskı, 2012, s.354.

<sup>700</sup> *Tercüman*, 10 Kasım 1982, s.1

Referandumu takip eden 10 Kasım Atatürk'ü Anma gününde Cumhuriyet gazetesi de ilk sayfasının tamamını Atatürk'e ayırmış ve büyük bir Atatürk resmi kullanmıştır. Gazete, yeni Cumhurbaşkanı Evren'in 10 Kasım demecini de yine ilk sayfadan duyurmuştur. Evren şöyle demektedir: *“Atatürk sevgisini azaltmaya hiç kimsenin gücü yetmeyecektir.”*



Cumhuriyet Gazetesi yazarlarının neredeyse tamamının Atatürk konulu yazılar yazdığı bu tarihte Cumhuriyet Gazetesinde yer alan bir ilan ise dikkat çekicidir. İlanda Atatürk için mevlit okutulacağı bilgisi bulunmaktadır. İlan metninde *“Ölümsüz Atatürk'ün yüce ruhuna seçkin hafızlara Mevlit okutturulacak”* denilmektedir.<sup>701</sup>



Milliyet Gazetesi yazarlarından Mümtaz Soysal ise farklı bir bakış açısı ile konuya yaklaşmış ve 10 Kasım 1982 tarihli yazısında şu ifadelere yer vermiştir: *“Başımız sıkıştıkça, karşılaştığımız her sorunda, birbirimizi suçlamaktan, kendimizi aklamaya varıncaya kadar, her durumda olur olmaz vesilelerle Atatürk'ü için içine*

<sup>701</sup> Cumhuriyet, 10 Kasım 1982, s.2

*sokmak hepimize hep kolay gelmiştir... Çoğu zaman sorunları çözme çabasını bile göstermeden Atatürk'e sarılmışızdır.”<sup>702</sup>*

10 Kasım 1982 tarihindeki Atatürk konulu haberler arasında bir de spor sayfasına rastlanmaktadır. Cumhuriyet Gazetesinin spor sayfasında, Atatürk'ün Fenerbahçeli olduğuna ilişkin bir haber yer almaktadır.<sup>703</sup> Atatürk Fenerbahçeliydi başlıklı bu haber siyasi alanda her görüşe kalkan olarak kullanılan Atatürk'ün yakında spor alanında da bir kalkana dönüşeceğinin habercisi olarak değerlendirilmektedir.



#### 5.4 Seçim Sonuçları: Demokratik Hayat ve Atatürkçülük

Türkiye’de demokratik hayata geçiş takvimi yaklaştıkça, basındaki Atatürk konulu haber ve yorumların da azaldığı hatta neredeyse ortadan kalktığı gözlenmiştir. 12 Eylül 1980 günü gerçekleşen askeri darbe ile yukarıdaki bölümlerde de örneklendiği gibi basında çok yoğun bir şekilde Atatürk ve Atatürkçülük konusu işlenmiş, neredeyse her gün Atatürk temalı yazı ve yorumlar yayınlamış hatta bu konu üzerinde yazılı basındaki köşe yazarları arasında ciddi tartışma ve kavgalar yaşandığı gözlenmiştir. Ancak bilhassa 1982 yılındaki anayasa oylamasına gidilen süreçte ve sonrasında da Evren’in Cumhurbaşkanlığı makamına geçmesiyle paralel

<sup>702</sup> Mümtaz Soysal, “Atatürk’e Saygı”, 10 Kasım 1982, **Milliyet**, s. 2

<sup>703</sup> **Cumhuriyet**, 10 Kasım 1982, s. 10

bir şekilde, basında Atatürk konusunun bayramdan bayrama işlenen bir hale geldiği gözlenmiştir. Kuşkusuz bunda Evren'in demeçlerinin payı da çok yüksektir. Evren, 12 Eylül 1980'deki darbeden sonra neredeyse tüm demeçlerinde Atatürk'e atıf yaptığından gazeteler de bu demeçleri haberleştirmiş ve Atatürk konusundaki tartışmalar, basın da en önemli gündem maddelerinden biri haline almış, çoğu zaman manşetlerden düşmemiştir. Ancak sivil hayata geçiş sürecinde Evren'in demeçlerindeki Atatürk vurgusunun da azaldığı görülmektedir. Bu da doğal olarak basındaki haberlere yansımış ve Atatürk konulu haber ve yorumlarda ciddi bir azalma görülmüştür. Anayasa oylaması ve sonrasında genel seçime gidilen süreçte, 1980 ve 1981 yıllarında neredeyse her gün her köşe yazısında Atatürk ve Atatürkçülük konulu haber ve yorumlara rastlanırken, bilhassa 1983 yılında özellikle de genel seçime gidilen süreçte, Atatürk yeniden 12 Eylül öncesinde olduğu gibi daha çok "bayramlarda hatırlanan ülkenin kurucusu olan tarihi şahsiyet" kimliğine dönmüştür. Bu nedenle genel seçime gidilen, sivil siyasetin yeniden kurulma hazırlıklarının yapıldığı süreçte, basındaki Atatürk etkisi yok denecek kadar azdır. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi 23 Nisan, 29 Ekim gibi milli bayramlar ya da 10 Kasım'lar Atatürk'ü anma vesilesi olarak karşımıza çıkmakta ve Atatürk ancak böyle günlerde gazetelerin ilk sayfasında ve genişçe yer almaktadır. Örneğin 23 Nisan 1983 tarihli Milliyet Gazetesinde Evren'in Atatürk'e ilişkin demecinin haberleştirildiği ve "Evren: Atatürk yolundan başka yol yok" başlığının kullanıldığı görülmektedir.<sup>704</sup> Yine aynı şekilde Evren'in Atatürk konulu demeçleri de 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı vesilesiyle gazete sayfalarında yer almıştır. Evren'in: "Çocukların Atatürk İlkelerini öğrenmesi gerek" şeklindeki demeci de bu tür haberlere örnek olarak gösterilebilir.<sup>705</sup>

---

<sup>704</sup> **Milliyet**, 23 Nisan 1983, s. 1

<sup>705</sup> **Milliyet**, 24 Nisan 1983, s. 1



Evren: «Atatürk yolundan başka yol yok»

**EVREN: «ÇOCUKLARIN, ATATÜRK İLKELERİNİ ÖĞRENMESİ GEREK»**

● Cumhurbaşkanı, bilişimci Abdi İpekçi'nin kim olduğunu ve onu kimin öldürdüğünü sordu.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı nedeniyle Ankara'nın çeşitli ilkokullarında temelli eğitim çocukları Çankaya'da kabul olan Cumhurbaşkanı Recep Evren, yaptığı konuşmada "Çocuklar, Atatürk'ü iyi öğrenmekten yanında onun fikirlerini, devrimlerini ve ilkelerini öğrenmeleri gerek" dedi. Kendilerinden daha tecrübeli olan büyüklere de onların düşüncelerini isteyen Evren çocuklara bediyeler dağıttı.

Evren, daha sonra konuşta bir çocuğun Abdi İpekçi'ni kimin öldürdüğünü sordu.

Atatürk resimlerinin büyük bir şekilde ve ilk sayfadan kullanımı 1980 ve 1981 yıllarının aksine yalnızca milli bayramlar ile sınırlı kalmıştır. 29 Ekim 1982 tarihli Tercüman gazetesi de Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle uzunca bir aradan sonra ilk sayfasında Atatürk resmine yer vermiştir.<sup>706</sup> Cumhuriyet Gazetesi de aynı şekilde ilk sayfasında büyük bir Atatürk resmine yer vermiş ve Cumhuriyetimiz 60 yaşında manşetini kullanmıştır.<sup>707</sup> Ancak sıradan günlerde, Atatürk konulu haberlerin ya da Atatürk konulu tartışmaların 1980 ve 1981 yıllarına kıyasla neredeyse yok denecek kadar azaldığı söylenebilir.



<sup>706</sup> Tercüman, 29 Ekim 1983, s. 1

<sup>707</sup> Cumhuriyet, 29 Ekim 1983, s.1

Anayasa referandumunu atlatan Türkiye için yeni eşik, 1983 yılının Kasım ayında yapılacağı açıklanan genel seçimler olmuştur. Bu seçimler ile demokrasiye geçiş gerçekleşecek ve 12 Eylül darbesiyle yönetime gelen askeri rejim sona erecektir. Ancak seçim tarihinin açıklanmış olması, siyasi faaliyetlerin de başladığı anlamına gelmemektedir. Kamuoyu bir yandan heyecanla demokrasiye geçiş sürecini merak etmektedir. Ancak diğer yandan bu süreçte hangi siyasilerin ve hangi partilerin yer alacağı da tam olarak netleşmemiştir. Siyasiler ise seçime 1 seneden az süre kalmasına rağmen, sahneye çıkmakta zorluk yaşamaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanı Evren, her fırsatta sıkıyönetimin henüz sona ermediğini ve siyasi faaliyette bulunmanın suç olduğunu hatırlatmaktadır.<sup>708</sup>



Her fırsatta eski siyasilerin yeni dönemde yeri olmadığını vurgulayan Evren, yeni dönemde yeni partilerin oluşmasını istemektedir. Evren'in bu yöndeki demeçlerinden biri 11 Nisan 1983 tarihli Tercüman Gazetesi'nin manşetinde "Geçmiş Düşünceye İzin Vermeyeceğiz" manşetiyle yer almış; haberde şu ifadelerle yer verilmiştir: "Cumhurbaşkanı Evren, Denizli ve Uşak konuşmalarında yine 12 Eylül öncesini hatırlattı ve devirlerini tamamlamış partiler gitti, taptaze partiler gelsin istiyoruz dedi"<sup>709</sup>

Diğer yandan, artık yeni anayasanın yürürlüğe girmiş olması da demokrasiye geçiş için geri sayımı hızlandırmıştır. Gazeteler, bu sürece ilişkin haberler yapmakta, kamuoyunu demokrasiye geçiş takvimi hakkında bilgilendirmektedir. Tercüman Gazetesi 16 Mart 1983 tarihli nüshasında bu sürece ilişkin haberlere yer vermiş ve

<sup>708</sup> Tercüman, 29 Kasım 1982, s. 1

<sup>709</sup> Tercüman, 11 Nisan 1983, s.1



“Demokrasi’ye Son Adım” manşetiyle çıkmıştır.<sup>710</sup> Görüldüğü gibi demokratik sürece geçiş, basının da merakla takip ettiği, heyecanla beklediği bir süreç olmuştur.



Genel seçimlerin ülkede heyecanla beklendiğinin bir kanıtı da yine basının haberleri veriş şekliyle görülebilir. 25 Nisan 1983 tarihli Tercüman Gazetesi henüz seçimler bile yapılmadan adeta demokrasiye geçişi kutlamış ve “Hoşgeldin Demokrasi” manşetiyle çıkmıştır. Gazete 16 Mayıs tarihinde partilerin kurulacağını haber vermektedir.<sup>711</sup> Takip eden günlerde ise Evren seçim tarihini 6 Kasım olarak açıklamıştır.<sup>712</sup>



12 Eylül 1980 Darbesi'nin ardından yasaklanan siyasi faaliyetler, Anayasa'nın kabul edilmesinden sonra, Danışma Meclisi'nin (DM) kabul ettiği ve Milli Güvenlik Konseyi'nin (MGK) onayından geçen Siyasal Partiler Kanunu'nun 24 Nisan 1983'te

<sup>710</sup> Tercüman, 16 Mart 1983, s. 1

<sup>711</sup> Tercüman, 25 Nisan 1983, s. 1

<sup>712</sup> Tercüman, 30 Nisan 1983, s. 1

yürürlüğe girmesiyle kademeli olarak serbest bırakılmıştır. 1983 yılının Mayıs ayından itibaren seçimlere katılacak partilerin çoğu kuruluşunu ilan etmiş ve seçim çalışmalarına başlamıştır. Bunlar arasında emekli Orgeneral Turgut Sunalp başkanlığında kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Turgut Özal tarafından kurulan Anavatan (ANAP) Partisi, Necdet Calp tarafından kurulan Halkçı Parti(HP), Erdal İnönü'nün Genel Başkanlığında Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Emekli Orgeneral Ali Fethi Esener başkanlığındaki Büyük Türkiye Partisi (BTP) BTP'nin kapatılmasını takiben Yıldırım Avcı başkanlığında kurulan Doğru Yol Partisi (DYP), Mehmet Pamak başkanlığında kurulan Muhafazakar Parti (MP) ve Refah Partisi (RP) bulunmaktadır.

Ancak kurulan tüm partilerin seçimlere katılması mümkün olmamıştır. Çünkü 12 Eylül yönetimi, siyasi partilerin seçimlere katılabilme koşulu olarak MGK'nin onayından geçmiş en az 30 kurucu üye bulunması gerekliliğini ortaya koymuştur. MGK'nın onayından geçen Seçim Kanunu ise milletvekili adayları listesinin MGK tarafından veto edilebileceğine hükmetmiştir. Bu hükümler gerekçe gösterilerek, kurulan partilerden ancak üçünün seçimlere katılmasına izin verilmiştir. En çok vetoyu SODEP ve DYP kurucu listeleri görmüş, MGK'nın veto barajını aşmayı başarabilen MDP, HP ve ANAP 6 Kasım genel seçimlerine katılma hakkı elde etmiştir. Ancak yine de vetodan etkilenmişlerdir. MGK, MDP'den 74, ANAP'tan 81, HP'den 89 adayın yanı sıra, 428 bağımsız aday veto etmiştir. Bu nedenle, HP 11, ANAP 8 ve MDP 3 eksik adaylıkla seçimlere girebilmiştir.

Basında her ne kadar demokrasiye geçiş konusunda kutlama boyutuna varacak başlıklar atılsa da görüldüğü gibi genel seçime katılabilme koşulları son derece ağırdır. Üstelik yeni kurulan partiler açısından propaganda ve tanıtım faaliyetleri de son derece kısıtlı bir zamanda yapılmak durumundadır. Diğer yandan 12 Eylül rejimi açıkça MDP'yi işaret etmekte ve Sunalp'i desteklemektedir. Yine de tüm olumsuz koşullara rağmen 12 Eylül yönetiminin sonuna yaklaşılmaktadır.

MGK ve Evren tarafından destek gören Sunalp'in demeçleri incelendiğinde Evren'in demeçleri ile paralel hatta aynı olduğu gözlenmiştir. Sunalp de kampanya sürecinde tıpkı Evren gibi Atatürk'e referans vermekte ve partisinin Atatürk

Milliyetçiliğini benimsediğini vurgulamaktadır. Sunalp, aslında partilerine Atatürkçü Demokrasi Partisi adını vermeyi istediklerini ancak Atatürk adı teminat altına alındığından bunu gerçekleştiremediklerini de ifade etmiştir.<sup>713</sup>



Genel seçimlere gidilen süreçte yarışa katılan partiler arasında en çok MDP'nin Atatürkçülükle ilişkili haberlerinin yer aldığı söylenebilir. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi MDP'liler hem basına verdikleri demeçlerde Atatürkçülük vurgusu yapmakta, hem de çeşitli vesilelerle Atatürkçü olduklarını ifade etmektedirler. Milliyet Gazetesinde yayınlanan bir başka haberde ise, ressam Cemal Karababa'nın MDP'ye Atatürk ve Sunalp resimleri armağan etmesi nedeniyle partide tören düzenlendiği duyurulmaktadır.<sup>714</sup> Sunalp'ın Atatürk resmi önündeki pozu eşliğinde yayınlanan haber de yine MDP'nin Atatürkçülüğüne yapılan bir atıf olarak değerlendirilmektedir.



<sup>713</sup> Milliyet, 23 Mayıs 1983, s. 1

<sup>714</sup> Milliyet, 28 Eylül 1983, s. 6

Genel Seçimlere aylar kala, Evren'in demeçlerinde yeniden Atatürkçülük vurgusu ön plana çıkmıştır. Evren asıl Atatürkçünün kendisi olduğu, diğerlerinin “yalancı Atatürkçüler” olduğunu belirtmiştir. Milliyet Gazetesinde yer alan haberde şu ifadeler yer almaktadır: “Evren: Atatürk'ün vasiyetini yerine getirmek istiyoruz. Ancak yalancı Atatürkçüler bizi suçlamaya çalışıyor”<sup>715</sup>



Evren'in 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerçekleştiği günlerde vermiş olduğu ilk demeçleri, askeri rejimin sonlanma sürecinde yinelediği de gözlenmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbensin hemen akabinde Evren'in basına yansıyan ilk demeci, “Ne sağında ne solundayız, Atatürk'ün yolundayız” şeklinde olmuştur. Evren'in aynı söylemi askeri rejimin sona yaklaştığı bir süreçte tekrarlamaya başlamıştır. Bu kez bir asker olarak değil, bir sivil olarak ve Cumhurbaşkanı sıfatıyla aynı sözleri söyleyen Evren'in ifadeleri basında genişçe yer bulmuştur. <sup>716</sup>



<sup>715</sup> Milliyet, 16 Temmuz 1983, s. 1

<sup>716</sup> Milliyet, 16 Temmuz 1983, s. 12

Evren ve Milli Güvenlik Konseyi'nin açıkça desteklediği MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp'ın söylemleri de Evren'inkiyle birebir benzerlik göstermektedir. Evren'in 12 Eylül darbesiyle birlikte adeta sloganlaştırdığı “Ne sağcıyım ne solcu, Atatürkçüyüm” ifadesini Sunalp de demeçlerinde kullanmış ve bu tür söylemleriyle 12 Eylül yönetiminin adeta bir devamı olduğu yolundaki yorumları desteklemiştir.<sup>717</sup>



Sunalp her fırsatta partisinin ve kendisinin Atatürk çizgisinde olduğuna dair demeçler verse de<sup>718</sup> seçimden beklediği sonucu alamayacaktır.



Genel seçimlere kısa bir süre kala gazeteler adaylara ilişkin ihbarların yapıldığına dair haberlere yer vermiştir.<sup>719</sup> Bu ihbarlar arasında “bazı adayların

<sup>717</sup> Milliyet, 30 Ekim 1983, s. 3

<sup>718</sup> Milliyet, 3 Kasım 1983, s. 6

<sup>719</sup> Cumhuriyet, 17 Eylül 1983, s. 1

Atatürkçü olmadığı” da bulunmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki kamuoyunda adayların Atatürkçü olması gerekliliği gibi bir ön koşul oluşmuştur.



Atatürkçü olmadığı iddia edilenlerin ihbar edildiği bu dönemde Atatürk'ü eleştirdiği iddia edenlerin aldıkları cezalar da basına yansıyan haberler arasında yerini almıştır. Örneğin, Atatürk'ü eleştirdiği gerekçesiyle tutuklanan memurlar haberlere konu olmuştur. Milliyet Gazetesinin 13 Ağustos 1982 tarihli; "Atatürk ve rejim aleyhinde konuşan bir memur tutuklandı" başlıklı haberi bu durumu net olarak koyan örneklerden birisidir.<sup>720</sup>



Genel Seçimlere haftalar kala, Evren de askeri rejim döneminin son demeçlerini vermektedir. Yaklaşık üç yıllık dönemin muhasebesi anlamına da gelecek şekilde yaşananları özetleyen demeçler veren Evren'in 12 Eylül icraatlarını "Atatürk'ün vasiyeti" şeklinde tanımladığı gözlenmiştir.<sup>721</sup>

<sup>720</sup> Milliyet, 13 Ağustos 1982, s. 12

<sup>721</sup> Tercüman, 20 Ekim 1983, s.1



Evren ayrıca Atatürkçülüğün unutulmakta olduğunu vurgulamakta ve Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun unutulmaya başlanan Atatürkçülüğü yeniden ele alacağını duyurmaktadır.<sup>722</sup>



Evren ve MGK kampanya sürecinde son güne kadar Sunalp liderliğindeki MDP'yi desteklemiştir. Seçimden yalnızca bir gün önce Evren'in basına yansıyan demeçlerine bakıldığında özellikle: "MGK icraatını sürdüreceğ yönetimi getireceğinize inanıyorum"<sup>723</sup> şeklindeki sözleri ile açıkça MDP'yi işaret ettiği anlaşılmaktadır.

<sup>722</sup> Milliyet, 20 Ekim 1983, s. 1

<sup>723</sup> Milliyet, 5 Kasım 1983, s. 1



Gazetelere manşet olan tüm bu demeçlere, Evren'in ve MGK'nın açıkça MDP'yi desteklemesine rağmen, 6 Kasım 1983 seçimleri ezici bir ANAP galibiyetiyle sonuçlanmıştır.



Geçerli oyların yüzde 45,14'ünü elde eden ANAP 400 üyeli TBMM'de 212 milletvekili kazanırken, HP oyların yüzde 30,46 ile 117 milletvekilliği elde etmiştir. Evren ve MGK tarafından açıkça desteklenen ve seçimlerin favorisi olarak gösterilen MDP ise oyların yüzde 23,27 ile ancak 71 milletvekili çıkarabilmiştir. Turgut Özal 20 Kasım'da Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve 24 Kasım 1983'te toplanan TBMM'de Başkanlık Divanı'nın oluşmasıyla MGK'nin görevi resmi olarak sona ermiştir. 13 Aralık'ta Özal başbakanlığında ANAP hükümeti kurulmuş ve demokrasiye geçiş resmen gerçekleşmiştir. 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerden Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan partisinin birinci çıkmasıyla birlikte askeri rejim de son



bulmuştur. 24 Kasım 1983 tarihinde seçilmiş tüm milletvekilleri TBMM’de yemin ederek göreve başlamışlar ve böylece Türkiye’de 12 Eylül 1980 tarihinde akamete uğrayan demokratik hayat yeniden resmen başlamıştır.



## SONUÇ

12 Eylül dönemi Türk yazılı basınında Atatürk ve Atatürkçülük başlıklı bu çalışma kapsamında dönemin yazılı basınıni temsil eden Tercüman, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin incelenmesi sonucunda, 12 Eylül basının toplumun Atatürk algısı üzerinde şekillendirici bir rol oynadığı gözlenmiştir. 12 Eylül askeri darbesinin yarattığı baskıcı atmosferde her adımın Atatürk ve Atatürkçülükle izah edildiği ve böylece meşrulaştırıldığı bu süreçte, basın da Atatürk ve Atatürkçülüğün farklı şekillerde algılanıyor olmasında önemli bir pay sahi olmuştur. Basın üzerinden yürütülen Atatürkçülüğü tanımlama ve biçimlendirme çabasında kuşkusuz 12 Eylül yönetiminin payı büyüktür. 12 Eylül yönetiminin topluma sunduğu “Atatürkçülük fikri” elbette gazetelerin yayın politikalarında da etkili olmuş, tepeden inen bu “Atatürkçülük algısı”, ilgili haber, yorum, fotoğraf ve karikatürler üzerinde bile hissedilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen yayınlarda özellikle 12 Eylül darbesini takip eden süreçte pek çok haber ve yorumda, Atatürk’ün darbeyle ve askeri yönetimle doğrudan ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Demokratik yaşama geri dönüşün sağlandığı 1983 yılına kadar neredeyse tüm haber ve yorumlarda askeri yönetim ve bu yönetimin başında bulunan ve bu dönemin simge kişiliği olarak karşımıza çıkan Org. Kenan Evren “Atatürkçü” kimlikleriyle yer almış ve bu yönleri nedeniyle basında övgüye değer bulunmuşlardır. Evren’in her fırsatta “*Biz ne sağdayız ne soldayız, Atatürk’ün yolundayız*” şeklinde demeçler vermesi ve 12 Eylül darbesini Atatürkçü bir hareket olarak tanımlaması sonucu, Atatürkçülük adeta 12 Eylül rejimi ile özdeşleştirilmiştir. Bununla da kalınmamış ve ne basına ne de topluma Atatürkçülük dışında bir seçenek bırakılmamıştır. Atatürk’ü eleştirmekle 12 Eylül rejimini eleştirmek eş anlamlı sayılmış ve her ikisi de suç kategorisinde ele alınmıştır. Hatta Atatürk’ü eleştirdiği gerekçesiyle tutuklanan memurlar haberlere konu olmuştur.

Bu nedenle 12 Eylül ve sonrasında karşımıza çıkan Atatürk imgesi, önceki dönemlerden de daha fazla, hemen her siyasal hareketin adeta mecburi referansı haline gelmiştir. 12 Eylül yönetiminin aldığı her kararı, uygulamaya koyduğu her

düzenlemeyi, attığı her adımı Atatürk'e ait sözlerle meşrulaştırma çabasına giriştiği gözlenmiştir. 12 Eylül askeri darbesinin oluş nedeni de zaten yine Atatürkçülük üzerinden açıklanmıştır. 12 Eylül yönetimi, darbenin gerekçesini, "Atatürk yolundan çıkılmış olması" amacını da "Atatürk yoluna geri dönülmesi" olarak açıklamıştır. Her adımı Atatürk üzerinden meşrulaştırma çabası basına da yansımış ve çeşitli yayın kuruluşları da kendi ideolojik konumlarını - başka bir seçenek kalmadığından- Atatürk üzerinden meşrulaştırma çabasına girişmişlerdir. Bu nedenle farklı görüşleri savunsalar da incelemeye alınan yayın kuruluşlarının tümü de kendisini Atatürkçü olarak konumlandırmaktadır.

12 Eylül yönetimi nasıl ki her konu karşısında Atatürk'ten referanslar vermiş ise, basının da pek çok konuda aynı yolu izlediği gözlenmiştir. Hemen her konu karşısında, "Büyük Kurtarıcı o günlerde sanki bugünleri görmüşçesine şu sözleri söylemiştir" benzeri ifadeler yer verilmiş ve haber ve yorumlarda Atatürk'ün on yıllar önceki söylev ve demeçlerinden seçilen parçalara yer verildiği gözlenmiştir. Seçilen bu parçalarla bir takım uygulamalar Atatürkçülüğe aykırı ya da uygun olarak değerlendirilmiş ve kamuoyuna sunulmuştur. Böylelikle yayın kuruluşları da, sendikalardan, ekonomi politikalarına, dış politikadan, dini tartışmalara kadar pek çok güncel konuda, Atatürk'ün söylev ve demeçlerine sığınmış ve "Atatürk de olsa böyle yapardı" mantığıyla, kendi doğrusunun meşruluğunu ispatlamaya gayret etmiştir.

Darbenin gerçekleştiği 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren basında müthiş bir Atatürkçülük rüzgarı görülürken demokrasiye geçiş ve sivil hayata geçiş sürecinde bu etkinin gözle görülür bir şekilde azaldığı görülmektedir. 12 Eylül 1980'den başlayarak, özellikle 1981 yılı sonuna kadar çok yoğun bir şekilde hissedilen basındaki Atatürk ve Atatürkçülük temalı söylemler, 1982 yılındaki Anayasa referandumu sürecinde epeyce azalmış, demokrasiye geçişin sağlandığı 6 Kasım 1983 seçimlerine kadarki süreçte ise neredeyse tamamen ortadan kaybolmuştur. Basındaki Atatürkçülük söyleminin boyutlarını belirleyen en temel faktör kuşkusuz Evren'in bizatihi kendisi ve söylemleridir. Basındaki Atatürkçülük etkisini tırmandıran da, zayıflatan da onun söylemlerindeki Atatürk yoğunluğudur. Evren'in

darbenin ilk yılında çok yoğun bir şekilde tüm demeçlerinde Atatürk referansı ile hareket ettiği, ancak ilerleyen tarihlerde demeçlerindeki Atatürk etkisinin zayıfladığı görülmüştür. Atatürk konulu yayınların darbeyi takiben en yüksek seviyeye ulaşmış olmasının bir diğer nedeni de 1981 yılının Atatürk'ün 100. doğum yılı olması nedeniyle 1981 yılının Atatürk Yılı olarak ilan edilmesinden kaynaklanmıştır. Yıl boyunca süren etkinlikler, basında yer alan Atatürk konulu haber, yorum ve tartışmaların da artış göstermesine neden olmuştur. Basındaki “Atatürk yoğunluğu” 1982 yılı ortalarında azalmaya başlamış ve basın da 1982 ve 1983 yıllarında, 1980 ve 1981 yıllarındaki kadar yoğun bir Atatürkçülük etkisine girmemiştir. Ayrıca 1980 ve 1981 yıllarında Evren basında Atatürkçü yönüyle olduğu kadar, asker yönüyle de dikkat çekmektedir. Evren'in katıldığı tatbikatlar ve askeri yönü daha çok vurgulanmaktadır. Ancak 1982 ve 1983 yıllarındaki haberlerde Evren'in Cumhurbaşkanı koltuğuna oturması ve demokrasiye geçiş sürecinin hızlanmasıyla birlikte, haberlerde Evren'in askeri tarafından ziyade, sivil ve sosyal yönleri ortaya konulmuştur. Evren'in yaşlılarla, çocuklarla kurduğu müspet ilişkiler, sanata, çevreye ve doğaya düşkünlüğü, halkın dertlerini dinleyen, bu dertlere çare olan anlayışı ön planda tutulmuştur. Öyle ki Evren'in resimlerinin bile dikkatlice seçildiği gözlenmektedir. Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonraki pek çok resminde ve resmedildiği illüstrasyonlarda 1980 ve 1981'dekinin aksine, askeri değil, sivil kıyafetli olduğu anlar seçilmiştir. Bu bağlamda gazetelerin haberlere eşlik etmesi için uygun bulduğu resimler de önem arz etmektedir. Çoğu zaman başlıklardan ve haber metinlerinden daha çabuk ve daha çok dikkat çeken görsel unsurların etkisi, metinden ve başlıktan daha güçlü olabilmektedir. 12 Eylül dönemi basınındaki Kenan Evren fotoğrafları incelendiğinde Evren, özel hayatında sevecen, neşeli, merhametli, sempatik bir eş, mütevazı bir kişilik, devlet yönetiminde ise güvenilir, güçlü ve karizmatik bir devlet adamı imajı çizmektedir. Bu bağlamda gazete sayfalarına yansıyan tek kare fotoğrafın dahi önemi büyüktür. Çünkü bazen kelimelerin anlatamadığı pek çok şeyi, bir tek fotoğraf karesiyle anlatmak mümkündür.

12 Eylül askeri darbesini takip eden ilk günlerde darbenin çok açık bir biçimde Atatürk üzerinden meşrulaştırıldığı gözlenmiştir. İnceleme kapsamındaki

gazetelerin tümü de darbeyi “Atatürkçü bir hareket” olarak nitelendirmiş ve bundan duyduğu memnuniyeti ve güveni dile getirmiştir. Çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan gazeteler arasında yer alan Cumhuriyet, Tercüman ve Milliyet gazeteleri ile dönemin popüler gazetelerinden Hürriyet ve benzeri gazeteler, farklı hedef kitlelere hitap etmek ve ideolojik tutum olarak birbirlerinden ayrılmakla beraber, 12 Eylül darbesini takip eden ilk hafta birbirlerine son derece benzer yayınlar yapmışlardır. Bu gazetelerin 12 Eylül darbesi karşısında aldıkları tutum benzerliğinin ortak noktası, darbeyi meşru göstermek ve haklı bulmak olmuştur. Müdahaleyi haklı gösteren, sıradanlaştıran, destekleyen haber ve yorumların ağırlık kazandığı yayınlarda şu ortak özellikler göze çarpmaktadır. İncelenen gazetelerin hemen hepsi, müdahaleyi Atatürkçü bir müdahale olarak tanımlamış ve bu nedenle de güvenilir olarak nitelemiş, dış dünyanın da darbeden memnun olduğunu vurgulamış, toplumun tüm kesimlerinin harekâttan yana olduğunu belirtmiş, hayatın hızla normale döndüğü izlenimi verilmiştir. Gazetelerin haberleri ele alış şeklindeki başka bir ortaklık ise, neredeyse hiçbirinin 12 Eylül’ü bir darbe olarak nitelememiş olmasıdır. Aksine, gazeteler 12 Eylül’ün bir darbe olmadığını anlatan haber ve yorumlara yer vermiş ve 12 Eylül’ü tanımlamak için daha ziyade, “operasyon”, “harekat” “eylem” ve “müdahale” gibi kavramları kullanmayı tercih etmişlerdir. 12 Eylül askeri darbesini takip eden günlerde gazeteler Atatürk posterleri dağıtmış, Atatürk şiirleri yayınlamış, Atatürk konulu yazı dizileri hazırlamıştır. 13 Eylül tarihli gazeteler okurlarının karşısına “Atatürk Yolunda”, “Ana Hedef Atatürkçülük” gibi manşetlerle çıkmıştır. Darbe yapan kadroyu Atatürk ile özdeşleştiren haberlerin 12 Eylül’ün hemen ertesinde çok yoğun bir şekilde pek çok gazete tarafından benzer şekilde sunulması, darbeye meşruiyet kazandırma çabasının yanı sıra, halkın darbeye karşı olan tutumunu da olumlu yönde etkileme gayreti olarak değerlendirilmektedir. Darbeyi izleyen ilk günlerde basında dönemin politikacılarının sürekli olarak eleştirildiği, güvenilmez kişiler olarak sunulduğu ve kötülendiği gözlenirken, 12 Eylül rejimi “Atatürkçü” olarak sunulmuş ve bu yönüyle de “güvenilir” olarak lanse edilmiştir. Köşe yazarları da Atatürkçü olarak tanımladıkları bu askeri harekâttan memnun olduklarının altını çizmişlerdir. Bu kadarla da kalmamış, pek çok gazeteci Evren’e ve MGK’ya desteğini, hatta bağlılığını açıkça ifade etmiş ve vatandaşları da destek olmaya davet etmiştir.

Dünyanın da bu harekattan memnun olduğunun altını çizen gazetelerin bir başka ortak noktası ise, 12 Eylül'ün hemen sonrasında hayatın hızla normale döndüğü vurgusu yapmaları olmuştur.

12 Eylül 1980 darbesinin hemen akabinde basındaki ortak tutum, müdahalenin Atatürkçü bir hareket olduğu yolundadır. Sıcağı sıcağına müdahaleyi Atatürkçü olarak nitelendiren ve bu gerekçe ile müdahaleyi güvenilir ilan eden pek çok gazete, darbenin üzerinden zaman geçtikçe, Atatürkçülüğü tartışmaya başlamış ve Atatürkçülüğü tanımlama çabasına girmiştir. Darbenin ilk yılında yazılı basında Atatürkçülük tartışmalarının ve bu kavramı tanımlama çabasının hem haber metinlerinde hem de köşe yazıları ve yorumlarda sıklıkla yer aldığı gözlenmektedir.

12 Eylül yönetiminin icraatlarını Atatürk ve onun söylemleri üzerinden meşrulaştırma çabasının devam ettiği bu süreçte, incelenen tüm yayın kuruluşlarının kendi ideolojileri doğrultusunda farklı birer Atatürkçülük tanımı ile okurlarının karşısına çıktığı ve diğer yayın kuruluşlarının Atatürkçülük tanımlarına şiddetle karşı çıktıkları görülmüştür. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi, Atatürk'ü tam bağımsızlık, devrimcilik, anti-emperyalizm gibi ilkeleri üzerinden tanımlamayı seçerken, Tercüman Gazetesi ise Cumhuriyet gazetesinin aksine, Atatürk'ün devrimcilikle ya da anti-emperyalizmle açıklanamayacağını ifade etmiş ve Atatürk milliyetçiliği fikrini öne çıkarmıştır. Tercüman gazetesinin yazarları da, gazetenin genel çizgisine paralel olarak Atatürkçülüğü "Türk milliyetçiliği" yönüyle öne çıkarmış ve Cumhuriyet gazetesinin aksine, Atatürkçülüğün "tam bağımsızlık" gibi "kısır bir ifadeyle" tarif edilemeyeceğinin altını çizmiştir. Tercüman gazetesinin Atatürkçülüğü; "akılcılık, demokrasi, Türk milliyetçiliği, Büyük Türkiye'yi yaratma sevdası" prensipleriyle özetlemiştir. Milliyet gazetesinin ise Atatürk'ü çağdaşlık ve laiklik ilkeleri üzerinden tanımlamayı tercih etmiş ve Kemalizmi Batılılaşma olarak tarif etmiştir. Mehmet Barlas, Çetin Altan, Örsan Öymen, Teoman Erel, Metin Heper ve Mümtaz Soysal gibi Milliyet yazarları, Atatürk'ü çağdaşlık, laiklik, batılılaşma gibi unsurlar üzerinden açıklamışlardır.

Haberleri ve köşe yazılarında Atatürk'ü farklı şekillerde tanımlayan ve yorumlayan gazeteler, diğer yayın kuruluşlarının Atatürk tanımlamalarını ise

“Atatürk’ün saptırılması, Atatürk’ün suistimal edilmesi” şeklinde yorumlamış ve karşı çıkmışlardır.

Atatürkçülüğün ne olup ne olmadığı 12 Eylülle birlikte basında ciddi bir tartışma konusuna dönüşmüştür. Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu, Oktay Akbal, İlhan Selçuk gibi isimler, Atatürkçülüğün en belirgin yönünün anti-emperyalizm olduğu vurgulamışlardır. Cumhuriyet yazarları, Atatürk’ü milliyetçilik kavramı ile özdeşleştiren Tercüman yazarlarına açıkça meydan okumuş ve defalarca köşelerinde karşı karşıya gelmişlerdir. Milliyet gazetesi, Tercüman ve Cumhuriyet gazetelerine nazaran daha ortada durmuş ve Atatürkçülük kavramı üzerinde bu denli sert tartışmalara girmekten çekinmiştir. Ancak yine de Atatürkçülüğün sömürüldüğü ve suistimal edildiği fikri bu gazete köşe yazarları tarafından da defalarca kaleme alınmıştır. 12 Eylül öncesi ideolojik kampaşa yüzünden olaylara farklı yaklaşan basın kuruluşları, 12 Eylül ile birlikte, her ne kadar farklı şekillerde tanımlasalar da, “Atatürkçülük” ortak çizgisinde buluşmuşlardır.

Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı her sorunda ya da her tartışma konusu karşısında gazetelerin Atatürk üzerinden bir çözüm önerisi getirdiği gözlenmiştir. Ancak bu çözümün içeriği, tıpkı Atatürkçülüğün tanımının farklı olması gibi her gazetede farklı şekillerde yer almaktadır. Ekonomi politikalarından eğitim politikalarına, iç güvenlikten dış politikaya kadar herkes kendi kanaatini Atatürk üzerinden ispata çalışmıştır. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu borç erteleme yoluyla ilerleyen bir ekonomik sistemin Atatürkçülükle izah edilemeyeceğini vurgulamıştır.

Nazlı Ilıcak, Güneri Cıvaoğlu, Ahmet Kabaklı, Ergun Göze, Rauf Tamer ve Yavuz Donat gibi Tercüman yazarları Atatürkçülüğün özel teşebbüsten yana olduğunu vurgularken, Cumhuriyet yazarları Atatürk’ün devletçilik ilkesinde özel teşebbüse yer olmadığı vurgusunu yapmışlardır. Tercüman Gazetesi yazarlarından Nazlı Ilıcak, Atatürk’ün “Ne Mutlu Türküm Diyene” ifadesini öne çıkarırken, aynı gazete yazarlarından Ahmet Kabaklı da Atatürkçülüğün sol söylemlerle

tanımlanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Kabaklı, Atatürkçülüğü tanımlarken, “altı ok” gibi slogancılık yapılamayacağını vurgulamıştır.

Farklı gazeteler kendi görüşlerini savunmak ve kamuoyuna kabul ettirebilmek için aynı yolu izlemiş ve görüşlerini Atatürk üzerinden onaylatma gayretine girmişlerdir. Ancak her kesim Atatürk’ün kendi görüşlerini destekleyici nitelikteki söylevlerini paylaşmıştır. Dolayısıyla 12 Eylül’ü takip eden günlerde yazılı basında birbirinden farklılaşan Atatürk portreleri sunulmuştur. Hem Tercüman’ın hem de Cumhuriyet’in Atatürkçülüğü sahiplendiği, ancak Atatürkçülüğün farklı değerlerini daha ön plana çıkardıkları görülmektedir. Fakat her iki gazete de bir diğerinin Atatürkçülük tanımlamasından son derece rahatsız görünmektedir.

Tercüman gazetesi yazarlarının Atatürk konulu yazı ve haberlerinde Atatürk’ün komünist olamayacağı, komünizme karşı olduğu, aksine milli değerleri ve Türk milliyetçiliğini benimsediği vurgulanmaktadır. Diğer yandan Atatürk’ün tüm kesimlerin kalkını haline gelmiş olması da eleştirilmektedir. Milliyet Gazetesi yazarlarından Rauf Tamer gibi isimler ise, 12 Eylül’den bu yana herkesin sırtını Atatürk’e dayadığını belirtmiş ve bu durumu eleştirmiştir.

Dönemin basını kuşkusuz dönemin icraatlarından ve dönemin ruhundan beslenmişlerdir. 12 Eylül yönetimini de her icraatını Atatürk üzerinden gerçekleştirmiş, hatta cezaevindeki mahkumlara bile Atatürk’ün söylevleri ezberletilmiş, hükümlüler günün büyük bölümünde Atatürkçülük eğitimi almışlardır. Atatürkçülüğün, Emin Çölaşan’ın Milliyet gazetesindeki yazı dizisinde belirtildiği gibi mahkumları “terbiye” etmek için bir araç olarak kullanıldığı günlerde, adeta her kesim Atatürkçü olmak, ya da Atatürkçü görünmek zorunda bırakılmıştır. 12 Eylül’ün siyasal atmosferi Atatürkçü olup olmama konusunda tercih hakkı bırakmadığı için 12 Eylül öncesinde var olan ideolojik grupların farklı Atatürkçülük tanımları geliştirdiği gözlenmiştir. Bu tanımlarda Evren’in demeçleri de özellikle Tercüman gazetesi için doğru bir referans noktası olarak ortaya çıkmıştır. Tercüman gazetesinin pek çok haberinde gerçek Atatürkçülüğün Evren’in demeçlerinde ifade ettiği Atatürkçülük olduğu vurgusu hakimdir.



Kaynağı da hedefi de Atatürkçülük olarak açıklanan 12 Eylül askeri darbesini takip eden ilk günlerde basın yoğun bir şekilde Atatürk ve Atatürkçülük konulu haber ve yorumlara imza atmış, gazeteler boy boy Atatürk resimleriyle süslenmiş, Atatürk posterleri ve promosyonları dağıtılmıştır. Darbeyi takip eden üç ay içinde 1981 yılına girilecek olması ve 1981 yılının da Atatürk yılı ilan edilmesi nedeniyle yurttaki “Atatürk çılgınlığı” basına da sirayet etmiş ve 1981 yılı Atatürk ve Atatürkçülüğün endüstriyel ürüne dönüştürüldüğü en yoğun dönemlerden biri olmuştur. 12 Eylül rejiminin neredeyse tüm icraatlarını Atatürkçülük ile açıklaması 1981 yılının Atatürk yılı ilan edilmesiyle pekiştirilmiştir. 1981’in Atatürk’ün doğumunun 100. yılı olması nedeniyle 1981 Atatürk yılı olarak ilan edilmiştir.

1981 yılının Atatürk’ün doğumunun 100. yılı olması nedeniyle yapılan hazırlıklar dönemin yazılı basınında da geniş yer bulmuştur. Bu dönemde büyük firmaların Atatürk yılına maddi katkı sağlama yarışına girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Firmalar yaptıkları bağışlarla hem Atatürkçü olduklarını ispat etme imkanı hem de 12 Eylül yönetimine desteklerini açıklayarak, yakınlık kurma imkanı bulmuşlardır. Ayrıca bağışçılar dönemin basınında da geniş yer bulmuş ve haberlerde kendilerinden takdir ve övgüyle söz edilmiştir. Diğer yandan özellikle gayrimüslim vatandaş ve cemaatlerin bağışları da basın açısından ilgi çekici bulunmuştur.

1981 yılında Atatürk’ün 100. doğum yıldönümü nedeniyle ülke çapında düzenlenen Atatürk yılı etkinliklerinin neredeyse hepsinin haberleştirildiği bu süreçte, Türkiye’de adeta “yer gök Atatürk” olmuştur. 12 Eylül müdahalesinin amacı ve hedefi olarak sunulan “Atatürk yoluna dönüş” vurgusu 1981 yılı boyunca da her fırsatta Org. Evren ve 12 Eylül yönetimi tarafından tekrarlanmış ve basın üzerinden pekiştirilmiştir. Bu dönemde özellikle Atatürk büstlerinin çok yoğun bir şekilde haberleştirildiği de gözlenmiştir. Normal şartlarda bir Atatürk büstünün açılışı sıradan bir haber olarak değerlendirilebilecek bir durum olmasına rağmen, 12 Eylül atmosferinde açılan çoğu Atatürk büstü ya da heykeli birinci sayfalardan haber olabilmıştır. Bu dönemde kurumların, okulların, firmaların adeta Atatürk büstü açma yarışına girdiği gözlenmiştir. Basın açısından Atatürk büstlerinin açılışları ya da büst siparişi verilmesi ise “önemli haber” kategorisinde ele alınmıştır. Sadece Atatürk büstlerinin açılışları değil, Atatürk büstlerinin vatandaşlar tarafından gönüllü olarak

temizlenmesi de yine önemli haberler arasında sayılmıştır. Basının Atatürk büstlerine bu denli yüksek haber değeri atfetmesinde kuşkusuz 12 Eylül yönetiminin tavrı da etkili olmuştur. 12 Eylül yönetimi, tüm Türkiye'yi Atatürk büstleriyle donatmayı icraatlarının en önemli adımlarından biri olarak tanımlamıştır. 12 Eylül yönetiminin tavrı dikkatle incelendiğinde bu büstlerin yalnızca Atatürk'ü değil, 12 Eylül rejimini de sembolize ettiği anlaşılmaktadır. Öyle ki bu büstlerin ulaştığı her yerde, 12 Eylül rejiminin varlığını daha da güçlendirdiği algısı ortaya çıkmaktadır. İlerleyen tarihlerde bahsi geçen büstlerin açılışlarının neredeyse tümünün gazetelerde haberleştirildiği görülmektedir. 12 Eylül rejiminin yönettiği ve basın üzerinden de pekiştirilen ve desteklenen bu süreç, Atatürk'ün kültleştirilmesinde de son derece önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 1981 yılı boyunca Atatürk büstü yapımı o kadar artış göstermiştir ki, Atatürk heykeli ve büstü yapan firmalar bile ihtiyacı karşılamak için gazetelere ilan vermeye başlamıştır. Bu nedenle dönemin basınında Atatürk büstü yapan firmaların ilanlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Aynı dönemde tıpkı Atatürk büstleri gibi, Atatürk fotoğraf ve rozetlerinin de adeta karaborsa olacak şekilde değerli hale geldiği, kimi kuruluşların ilanlar aracılığı ile Atatürk fotoğrafları derlediği, kimilerinin Atatürk fotoğraflarını ve rozetlerini ilan yoluyla sattığı, kimilerinin ise ücretsiz olarak dağıttığı gözlenmiştir. Atatürk büst ve heykellerinin bu denli yoğun bir gündem maddesi haline gelmesi eleştirileri de beraberinde getirmiştir.

1981 Atatürk yılı kapsamında Türkiye'de neredeyse tüm devlet kuruluşları, tüm bakanlıklar ve hatta özel sektör temsilcileri, Atatürk konulu etkinliklere imza atmıştır. Orman bakanlığından, boya firmalarına, gazetelerden, sigara üreticilerine kadar son derece geniş bir yelpazede Atatürk adına etkinlikler düzenlenmiş, onun adı kullanılmıştır. 1981 yılında Türkiye'de pek çok sokağın, caddenin, okulun, hastanenin, göletin, ormanın ve daha pek çok yerin adı Atatürk olarak açıklanmış ya da değiştirilmiştir. Aynı şekilde, pek çok kurum Atatürk konulu yarışma ve etkinlik düzenleme gayretinde girmiş, bu da "Atatürk ve orman", "Atatürk ve çevre", "Atatürk ve çocuklar", "Atatürk ve yaşlılar", "Atatürk ve işçiler", "Atatürk ve maliye", "Atatürk ve spor", "Atatürk ve sanat" gibi sayısız alanda çalışmalar, araştırmalar yapılmasına ve köşe yazıları yazılmasına neden olmuştur.

Atatürk adının ürünlerde, gazetelerde, köşe yazılarında yer alması, Atatürk büstlerinin hızla ülkeye yayılması, Atatürk posterlerinin promosyon olarak dağıtılması, Atatürk konulu yüzlerce sergi ve yarışma düzenlenmesi gibi örnekler, 12 Eylül döneminde Atatürk'ün endüstriyel ve popüler bir ürün olarak karşımıza çıktığının göstergesidir. Bu durum öyle bir hal almıştır ki, Atatürk firmalar için de ideal bir reklam aracına dönüşmüştür. Anadolu Bankası, Ziraat Bankası, İş Bankası, Töbank, Şeker Bank gibi pek çok banka, gazetelere verdiği çeşitli ilanlarda Atatürk resmi kullanmış, onun sözlerine yer vermiş ya da Atatürk'ün izinden gittiklerini beyan etmişlerdir. Yeni yıl ilanlarında, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı gibi özel günler ve resmi bayramlarda bu tür ilanlardaki Atatürk vurgusu dikkat çekmektedir. Diğer yandan Atatürk gazeteler için de ideal bir yeni yıl promosyonu olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Tercüman Gazetesi, 1980 yılını kapatırken, okurlarına yeni yıl armağanı olarak içinde Atatürk'ten vecizelerin ve Atatürk fotoğraflarının yer aldığı Atatürk takvimi vereceğini duyurmuştur.

Atatürk çayı, Atatürk sigarası, Atatürk takvimi, Atatürk rozeti, Atatürk posterleri gibi pek çok ürüne ilham veren bir kaynağa dönüşen Atatürk, bu dönemde tüketilen ve hatta “çok satan”, “kar getiren”, “iş yapan” bir ürün kategorisine de dönüşmüştür.

Basın bir yandan Atatürk'ün çeşitli çevrelerce suistimal edildiği, kültleştirildiği, yozlaştırıldığı eleştirileri yaparken, diğer yandan Atatürkçülüğün tanımı konusunda bir uzlaşıya varamamıştır. Atatürkçülüğün ne olduğu ve nasıl tanımlanması gerektiği konusu da 1981 yılı boyunca da çeşitli gazeteler ve köşe yazarları arasında tartışma konusu olmuştur. Atatürk'ün ve düşüncelerinin hangi kelimelerle tanımlanacağı, sol mu yoksa sağ jargonla mı tanımlanması gerektiği konusunda basında ciddi ayrılıklar yaşanmıştır. Bu ayrılığın basındaki en temel temsilcilerinin Tercüman ve Cumhuriyet gazeteleri olduğu anlaşılmaktadır. Tercüman gazetesi Atatürk'ün sol görüşlüler tarafından kullanıldığını, sömürüldüğünü iddia ederken, Cumhuriyet Gazetesi ise aynı iddiayı sağ görüşlüler için dile getirmektedir. Tercüman Gazetesi iddiasını güçlendirmek için Evren'in Atatürk yılı açılış törenlerindeki konuşmasına atıfta bulunmuş ve Evren'in “Devrim”

yerine “İnkılap” kelimesini kullanmasını önemsemiş, desteklemiştir. Tercüman “devrim” yerine Evren’in ifade ettiği şekliyle “inkılâp” demeyi tercih etmiştir. Tercüman’ın genel eğilimi Atatürk’ün Türk milliyetçisi olduğu yönündedir. Tercüman gazetesinde, solculuğun Atatürkçülüğe ters bir cereyan olduğu belirtilmiş, hatta “solcu takımın Atatürkçülüğünün Atatürk’e en büyük küfür olduğu” ifade edilmiştir.

Güncel her türlü tartışma konusunun Atatürk üzerinden yürütüldüğü bu dönemde, özellikle Tercüman ile Cumhuriyet gazetelerinin görüşlerinin birbirlerinin karşısında olduğu gözlenmiştir. Dahası Tercüman, Cumhuriyet’i, Cumhuriyet de Tercüman’ı Atatürkçülüğü yozlaştırmakla suçlamaktadır. Milliyet Gazetesi ise 1981 yılındaki yoğun Atatürkçülük haberlerinde Atatürkçülüğü milliyetçi ya da antiemperyalist şeklinde tanımlamaktan kaçınmıştır. Milliyet gazetesi, Atatürkçülüğü daha çok laiklik, çağdaşlık, akılcılık gibi ifadelerle tanımlamayı seçmiştir. Milliyet Gazetesi yazarlarından Çetin Altan da Kemalizm’i, “Osmanlılığın bittiği yer” şeklinde tarif etmekte ve Cumhuriyetçilik ilkesinin geri planda kalmasını eleştirmektedir. Altan Atatürkçülüğün çağdaşlaşma anlamına geldiğini ifade etmiştir. 12 Eylül basının, savunduğu değerleri Atatürk’ün sözleri üzerinden meşrulaştırma pratiği, Atatürk’e ait sözlerin bağlamından koparılarak alıntılanması nedeniyle, kafa karışıklığı yaratmıştır. Örneğin, bir gazete Atatürk’ün demeçlerinden örnek vererek, onun liberal ekonomiye karşı olmadığını, diğeri ise yine Atatürk’ün söylemlerinden örneklerle liberal ekonomiye karşı olduğunu vurgulamıştır.

Atatürkçülün ne olup ne olmadığı tartışmalarında Evren’in demeçleri de basın açısından kimi zaman önemli bir referansa dönüşmüştür. 12 Eylül darbesiyle birlikte harekâtın meşruluğu, haklılığı ve başarısı üzerinde duran dönemin yazılı basını, harekâtın lideri Orgeneral Evren’i de çeşitli şekillerde övgüye değer bulmuş, bunu da sık sık haber ve yorumlarında dile getirmiştir. Aynı yaklaşım Evren’in Atatürkçülük tanımları üzerine de ortaya çıkmış ve en iyi Atatürkçülük tanımını Evren’in yaptığı şeklinde yorum ve haberler yayınlanmıştır. Evren’in Atatürk üzerinden yüceltildiği ve Atatürk’ün de Evren üzerinden tanımlandığı bu süreçte, Evren’e yönelik iltifat dolu sıfatların sıklığı göze çarpmaktadır. Evren’in yönetici olarak başarısı, halkla

olan teması, giyimi, tavırları, konuşmaları, konuşmalarında seçtiği kelimeler, İslam dinine karşı saygılı tutumu basında öne çıkmış ve övgü dolu ifadelerle yer bulmuştur. Diğer yandan incelenen yayın kuruluşlarında Evren'in adeta Atatürkleştirildiği de gözlenmiştir. Özellikle Atatürkçülük tanımlamasında yaşanan karmaşada basın, Evren ve demeçlerini önemli bir referans noktası olarak görmüş ve Atatürkçülüğü, Evren üzerinden tanımlama gayretine girmiştir. Böylece 12 Eylül harekâtının "Atatürkçü", ama "Evren'in tarif ettiği şekilde bir Atatürkçülük yolu izlediği" kanaati oluşturulmuştur. Harekâtın kamuoyu üzerinde meşruiyet kazanması için son derece önemli olan bu yaklaşım, yani "harekâtın Atatürkçü olduğu vurgusu" yazılı basın tarafından fazlasıyla işlenmiştir. Pek çok haber ve yorumda, Evren, Atatürk'ün 1980'lerdeki temsilcisi gibi sunulmuş ve onun sözleri de tıpkı Atatürk'ün sözleri gibi bir muameleye tabi tutulmuştur. Dönemin yazılı basınında Atatürk'ün görüş ve düşünce dünyasını Evren'in demeç ve nutukları üzerinden sunma ve kabullenme eğilimi ortaya çıkmıştır. Atatürk'ün dine bakışı, dil politikaları, dış politikaya bakışı, Atatürk ilkelerinin izahı gibi konular böylelikle Devlet Başkanı Orgeneral Evren'in perspektifinden okurlara sunulmuştur. Kısacası Evren nasıl bir Atatürk portresi çiziyorsa, basın da bu profili tasdik etmiştir. Üstelik pek çok yayında Evren'in Atatürkçülüğün tek ve yegane temsilcisi ve bekçisi olarak sunulduğu gözlenmiştir. Yazılı basının Evren'i de kimi zaman "Atatürk gibi bir lider" şeklinde sunduğu da gözlenmiştir. Basının Evren'i giyimi, tavırları, halkla olan diyalogu, kararları ve pek çok konuda Atatürk ile özdeşleştirdiği anlaşılmaktadır. Örnekler incelendiğinde, Evren'in şahsının yüceltilmesi 12 Eylül harekâtının ve yönetiminin de yüceltilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Tercüman gazetesinde daha ağırlıklı olarak hissedilen bu durum, Evren'in yurt içi ve yurt dışı seyahatlerine ilişkin haberlerde daha net bir biçimde görülmektedir. Evren'in farklı yönlerinin sunulduğu farklı haberlerde, "kararlı bir asker", "başarılı bir devlet başkanı", "iyi bir evlat", "sportmen ve sağlıklı bir birey" şeklinde farklı ama hepsi de olumlu profiller ortaya çıkmaktadır.

Basındaki Atatürk konulu haber ve yorumlara 1982 yılında da sıklıkla rastlanmış ancak bir kıyaslama yapıldığında 1980 ve 1981 yıllarına oranla 1982 yılında Atatürk konulu haber ve yorumlarda bir azalma olduğu gözlenmiştir. Askeri

yönetimin, 1981 yılındaki Atatürk etkinliklerinin hemen sona ermeyeceğini ve 1982 yılında da devam edeceğini açıklaması ile 1982 yılında da Atatürk konulu etkinlik haberleri basında sıklıkla yer bulmuş ve Atatürk konulu tartışmalar da devam etmiştir.

1980 ve 1981 yıllarından farklı olarak 1982 yılındaki tartışmalar daha çok yeni anayasa eksenli olarak ilerlemiştir. 1982 sonbaharında anayasa referandumunu, 1983 sonbaharında ise genel seçimlerin yapılacağını açıklanması, hem toplumun hem de basının bu konulara daha çok eğilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu açıklamayla birlikte ülke gündemi öncelikli olarak yeni anayasa yapımına hemen sonra da genel seçimlere kilitlenmiştir. Dolayısıyla gazetelerin de gündeminde en öncelikli konular, anayasa yapımı ve genel seçimler olmuştur. Atatürkçülük de bu iki konu üzerinden yeni anayasa ve yeni siyasi partiler üzerinden tartışılmıştır. Anayasa’da Atatürkçülük ne şekilde yer alacaktır? Türkiye’yi yeni dönemde kim veya kimler yönetecektir? Bu kişiler yeterince Atatürkçü müdür? Gerçekte kim daha Atatürkçüdür? Hangi parti Atatürk ilkelerine daha bağlıdır, hangileri bu ilkeleri benimsememektedir? Türk basını 1982 yılı itibarıyla bu soruların cevaplarını aramış ve Atatürk konulu tartışmaları bu ekseninde sürdürmüştür.

1980 askeri darbesinin gerçekleştiği günlerde darbeyi meşrulaştırmak için haberlerde sıklıkla atıfta bulunulan Atatürk imgesi, bu kez genel seçimler öncesi Evren’i yüceltmek için kullanılan bir imgeye dönüşmüştür. Türk basını Atatürk’ü başka hiçbir siyasi lidere benzetmek bir yana, neredeyse isimlerini bile yan yana geçirmezken, Evren’in neredeyse her adımı ve her söylemini Atatürk ile ilişkilendirmiştir. Türk basınının; Evren’in Atatürk çizgisinde olduğu, onun izinden gittiği ya da Atatürk mirasının takipçisi olduğuna ilişkin haber ve yorumlara sıklıkla yer verme çabası; demokrasiye geçiş sürecinde olan Türkiye’de tam da genel seçimler öncesi Evren’in elini güçlendirme gayreti olarak değerlendirilmektedir. Pek çok haberde adeta Türkiye’nin “Yeni Atatürk’ü” olarak lanse edilen Evren’in bu sayede kamuoyunu ikna gücünün de artacağı beklentisi oluşmuştur. Evren’in Atatürk’e benzetilmesi, onun izinden, onun yolundan gittiğinin basın tarafından

sürekli pekiştirilmesi ile Türk basını “Atatürkleştirilen bir Kenan Evren portresi” sunmuştur.

Her ne kadar yazılı basın Atatürkçülüğün ne olduğu üzerinde ortak bir fikre varmamış olsa da, 1982 yılında yeni yapılacak Anayasanın Atatürkçü olması gerektiği konusunda basın neredeyse hemfikirdir. Dolayısıyla Atatürkçülüğün ne olduğuna, nasıl yorumlanmasına ilişkin tartışmalar 1982 yılında da yazılı basında devam etmiştir. 1980 ve 1981 yılında olduğu gibi 1982 yılında da çalışma kapsamında seçilen gazetelerin hepsinde farklı bir Atatürkçülük tanımına rastlanmaktadır. Üstelik her bir gazete, kendilerinin tanımladığı Atatürkçülüğün dışında kalan tanımları, “Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü yozlaştırma-saptırma gayreti” olarak nitelemektedir. 1982 yılında Anayasa yapımı sürecindeki Atatürk konulu tartışmalar arasında en göze çarpan nokta ise, Atatürk ilkelerinin yeni anayasada ne şekilde yer alacağı konusudur. Bu süreçte Cumhuriyet Gazetesi ile Tercüman Gazetesi yazarlarının defalarca karşı karşıya geldiği görülmektedir. Her iki gazete de Atatürkçü olduğunu iddia etmesine karşın, her ikisinin Atatürkçülük tanımı birbirinden uzak bulunmaktadır. Cumhuriyet Gazetesi, çeşitli vesilelerle “Atatürkçülüğün dinciler tarafından istismar edildiği”ne ilişkin haberler yayınlamış, Tercüman Gazetesi yazarları ise Atatürk’ün solculukla ilişkilendirilemeyeceği tezini savunmayı sürdürmüş ve “Atatürk’ün Altı Ok’u” şeklindeki ifadelerin bir partiyi çağrıştırmamasından rahatsızlığını belirtmiştir. Tercüman gazetesinin de temsilcisi olduğu bir kesim, Atatürk’ün şahsının ve ilkelerinin her ne kadar kapatılmış bile olsa CHP’yi çağrıştıracak bir şekilde kullanılmasından rahatsızlık duymaktadır. Bu rahatsızlık çeşitli defalar farklı yazılar aracılığıyla dile getirilmiştir. Altı Ok’un anayasa girmesi konusundaki tartışmalar Cumhuriyet ile Tercüman Gazeteleri arasındaki Atatürkçülük kavgasını alevlendirmiştir.

Atatürk ilkelerinin yeni anayasaya ne şekilde gireceğine ilişkin tartışmalar kapsamında Tercüman gazetesinin komünizme ve sol ideolojilere karşın özellikle milliyetçilik ilkesini öne çıkardığı gözlenmiştir. Atatürk ilkelerinin yeni anayasada ne şekilde yer alacağı konusunda zaman zaman çeşitli röportajlar da yayınlayan gazete, bu röportajlarda da anayasada milliyetçilik ilkesinin vurgulanması

gerektiğine ilişkin fikirleri ön plana çıkarmaktadır. Ancak Cumhuriyet Gazetesi'nin anayasada "Atatürk milliyetçiliği" ifadesinin yer almasından memnuniyet duymadığı anlaşılmaktadır. Gazete yazarları anayasaya konacak "Atatürk Milliyetçiliği" kavramının aslında özgürlükleri kısıtlayacağı kaygısını dile getirmektedir. Taslağın görüşmeleri sırasında Atatürk Milliyetçiliği ilkesinin anayasadan çıkarılması talepleri basında geniş bulmuştur. 18 Ağustos 1982 tarihli Tercüman gazetesi ise Atatürk Milliyetçiliği konusundaki tartışmaların sona erdiğini duyurmaktadır. Gazetenin manşeti, "Atatürk Milliyetçiliği Kavramı Anayasa'ya girdi" şeklindedir. Bu gelişmeyi onaylayan gazete, anayasa tasarisının ilk maddesinin alkışlar içinde kabul edildiğini de eklemiştir.

12 Eylül 1980'de başlayan Atatürk ve Atatürkçülük propagandasının bu kez referandum kapsamında yinelendiği görülmektedir. Tüm taraflar kendi görüşünü Atatürk üzerinden savunmaktadır. Atatürk'ün çeşitli kesimlerce günlük siyasi olaylarda puan toplamak amacıyla kullanılması artık sıradan hale gelmiştir. Atatürk bu süreçte anayasanın kamuoyuna kabul ettirilmesi kapsamında yapılan halkla ilişkiler çalışmalarında da önemli bir unsura dönüşmüştür. Evren'in anayasayı tanıtmak için yaptığı yurt gezilerinde zaman zaman Atatürk'e atıfta bulunarak, anayasa için evet oyu istediği gözlenmiştir. Yeni anasadaki maddelerin basında da Atatürk üzerinden meşrulaştırıldığı gözlenmiştir. Özellikle Evren'in demeçlerinde "Atatürk de olsa böyle yapardı" anlamına gelecek ifadelerle sıklıkla rastlanmaktadır. Basının da bu tür ifadeleri ön plana çıkardığı görülmektedir. Anayasa tartışmaları sürecinde kamuoyundan itiraz alan maddeler söz konusu olduğunda Atatürk üzerinden bir savunma yapıldığı gözlenmiştir. "Atatürk de olsa böyle yapardı" ya da "Atatürk de zaten böyle yapmıştı" şeklindeki yaklaşımlar için kamuoyunun yeni anayasaya ilişkin olumlu görüş benimsemesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

İşin ilginç Anayasanın halktan Evet oyu olarak kabul edilmesini isteyen Evren nasıl ki itiraz alan maddeler karşısında Atatürk üzerinden bir savunma yapmış ise, anayasaya hayır oyu isteyenler de yine propaganda çalışmalarında Atatürk'ü kullanmışlardır. Aynı tablo basına da yansımış ve basın da hem haberlerinde hem de köşe yazılarında anayasa referandumuna ilişkin olumlu ya da olumsuz görüşlerini



Atatürk üzerinden şekillendirmiştir. Her ne kadar anayasa referandumu öncesinde basında anayasa taslağının eleştirilmesi ya da anayasaya hayır propagandası yapılması mümkün olmasa da, Cumhuriyet gibi gazeteler, farklı yollar bulmuş ve açıktan olmasa da çeşitli imalar üzerinden anayasaya hayır propagandası yapmaya çalışmışlardır. Anayasaya hayır oyunun mavi pusula ile verilecek olması nedeniyle, Cumhuriyet haberlerinde, köşe yazılarında hatta karikatürlerinde mavi renge ve bu rengin güzelliğine atıf yapmak suretiyle, mavi propagandası yapmaya çalışmıştır. Gazete bu yöntemi izlerken, sık sık Atatürk'ün mavi gözlerine de atıfta bulunmuştur. Dolayısıyla referanduma hayır propagandası da, tıpkı evet propagandası gibi Atatürk üzerinden yürütülmüştür.

Yüzde 92'ye yakın bir oy oranıyla kabul edilen 1982 anayasasının kabulüyle birlikte Evren de Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Türkiye'de demokratik hayata geçiş takvimi yaklaştıkça, basındaki Atatürk konulu haber ve yorumların da azaldığı, sert tartışmaların yerini daha magazin haberlere bıraktığı gözlenmiştir. Bu bağlamda Milliyet gazetesinin Atatürk'e ilişkin magazin haberleri dikkat çekmektedir. Bu süreçte Milliyet gazetesinin magazin unsurların kullanarak, özellikle yabancı uyruklular ve gayri Müslimler üzerinden Atatürk'e övgüler dizdiği tespit edilmiştir. Yabancıların ve gayri Müslimlerin, Atatürk hayranlığı dile getirilmeleri, dönemin Türk basını açısından önemli haberler arasında gösterilmektedir. Örneğin yurtdışında bir sokağa, caddeye Atatürk adı verilmesi ya da Atatürk anıtlarının açılması gazetelerin önemseydiği haberler arasındadır. Dakar'da bir caddeye Atatürk adının verildiğini duyuran bir haber de bu tür haberlere örnek olarak gösterilebilir. Bu tür haberler her ne kadar magazin ya da aktüel haberler olarak kategorize edilse de, aslında bu tür haberler aracılığıyla topluma bir Atatürkçülük tanımı sunulduğu da yadsınamaz. Atatürk sevgisinin ne şekillerde gösterilebileceğine dair örneklerin neredeyse hepsi de övgü dolu sözlerle sunulmuştur.

1982 yılındaki anayasa oylamasına gidilen süreçte ve sonrasında da Evren'in Cumhurbaşkanlığı makamına geçmesiyle paralel bir şekilde, basında Atatürk konusunun 1980 ve 1981 yıllarına kıyasla çok da sert olmayan hatta magazin unsurlar üzerinden ve bayramdan bayrama işlenen bir hale geldiği gözlenmiştir.

Anayasa oylaması ve sonrasında genel seçimlere gidilen süreçte, 1980 ve 1981 yıllarında neredeyse her gün her köşe yazısında Atatürk ve Atatürkçülük konulu haber ve yorumlara rastlanırken, bilhassa 1983 yılında özellikle de genel seçimlere gidilen süreçte, Atatürk yeniden 12 Eylül öncesinde olduğu gibi daha çok “bayramlarda hatırlanan ülkenin kurucusu olan tarihi şahsiyet” kimliğine dönmüştür. Bu nedenle genel seçime gidilen, sivil siyasetin yeniden kurulma hazırlıklarının yapıldığı süreçte, basındaki Atatürk etkisi önceki yıllara göre azalmıştır.

Genel Seçimlere aylar kala, Evren’in basında yer alan demeçlerinde yeniden Atatürkçülük vurgusu ön plana çıkmıştır. Evren asıl Atatürkçünün kendisi olduğu, diğerlerinin “yalancı Atatürkçükler” olduğunu belirtmiştir. Evren’in 12 Eylül 1980 askeri darbesinin gerçekleştiği günlerde vermiş olduğu ilk demeçleri, askeri rejimin sonlanma sürecinde yinelediği de gözlenmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin hemen akabinde Evren’in basına yansıyan ilk demeci, “Ne sağında ne solundayız, Atatürk’ün yolundayız” şeklinde olmuştur. Evren’in aynı söylemi askeri rejimin sona yaklaştığı bir süreçte tekrarlamaya başlamıştır. Bu kez bir asker olarak değil, bir sivil olarak ve Cumhurbaşkanı sıfatıyla aynı sözleri söyleyen Evren’in ifadeleri basında genişçe yer bulmuştur. Evren ve MGK’nun açıkça desteklediği MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp’in basına verdiği demeçlerindeki söylemleri de Evren’inkiyle birebir benzerlik göstermektedir. Evren’in 12 Eylül darbesiyle birlikte adeta sloganlaştırdığı “Ne sağcıyım ne solcu, Atatürkçüyüm” ifadesini Sunalp de demeçlerinde kullanmış ve bu tür söylemleriyle 12 Eylül yönetiminin adeta bir devamı olduğu yolundaki yorumları desteklemiştir.

Genel seçimlere kısa bir süre kala gazeteler adaylara ilişkin ihbarların yapıldığına dair haberlere yer vermiştir. Bu ihbarlar arasında “bazı adayların Atatürkçü olmadığı” da bulunmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki kamuoyunda adayların Atatürkçü olması gerekliliği gibi bir ön koşul oluşmuştur. Ancak Evren’in ve MGK’nın açıkça MDP’yi desteklemesine rağmen, 6 Kasım 1983 seçimleri ezici bir ANAP galibiyetiyle sonuçlanmıştır.

12 Eylül 1980 günü başlayan ve basın üzerinden yoğun bir şekilde yayınlanan Atatürk ve Atatürkçülük konulu haber, yorum ve ilanların içerikleri, 12 Eylül yönetiminin ve icraatlarının Atatürk'le özdeşleştirilmesine ve özellikle sonraki yıllarda Atatürk'ün “darbeci” şeklinde yorumlanmasına neden olmuştur. 12 Eylül basınının Atatürk'ü haberlere ve yorumlara konu ediş şekilleri incelendiğinde bu dönem basınının Atatürk'ü kültleştirdiğini de söylemek mümkündür. 12 Eylül basınının, Atatürk'e yönelik övgülerini Atatürk'ü ilahlaştırma noktasına getirmiş olması, sonraki yıllarda yaşanan Atatürkçülük tartışmaları açısından da önemli bir zemin oluşturmuştur. Bu çalışma kapsamında incelenen dönemde özellikle Cumhuriyet gazetesi yazarlarının Atatürk'ü ve eserlerini kutsallaştırdığı gözlenmiştir. Örneğin Cumhuriyet Gazetesinde Atatürk'ün yeterince ve doğru bir biçimde anlatılmadığından söz edilmiş ve okullarda “gereksiz” din dersleri yerine büyük nutuk dersleri okutulması gerektiği belirtilmiştir. Atatürk'ün nutkunun din dersinin yerine getirilmesini öngören ve Nutuk'u din dersine alternatif olarak gören bu bakış açısı, Nutuk'a adeta kutsal kitap muamelesi yapmaktadır.

12 Eylül basınında Atatürk'ün ölümsüzlüğüne vurgu yapan ve Atatürk adeta hayattaymışçasına yapılan yayınlar da aynı bakış açısının ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazetecilerin pek çok güncel mesele karşısındaki tezlerini savunmak için Atatürk adeta hayattaymış gibi Atatürk'ü konuşmuşlardır. Örneğin Türk sporuna yönelik bir eleştiri haberinde Atatürk'ten özür dilenmesi ve hayattaymışçasına spor yönetiminin Atatürk'e şikayet edilmesi bu açıdan ilginç örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece haber metinlerinde değil, köşe yazılarında da Atatürk'e ölmemiş ve adeta hayattaymış muamelesi yapılmıştır. Köşe yazarları arasında Atatürk'ü adeta diriltip konuşuranlar olmuştur. Pek çok yazarın bu dönemde kaleme aldığı yazılar incelendiğinde, sanki Atatürk'ten görüş almışlar gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır. Her bir köşe yazarının, kendi görüşlerini meşrulaştırmak gayesiyle hayali bir şekilde güncel olayları Atatürk'e yorumlatması, bugün Atatürk'ün hala tam olarak anlaşılammış olmasındaki en büyük etkenlerden, en büyük yanlışlardan biri olarak değerlendirilmektedir. 12 Eylül basınının Atatürk ve Atatürkçülük konulu yayımlarında izlediği bu tutumlar göz önüne alındığında,

sonraki yıllarda çokça tartışılan “Atatürk’ün putlaştırılması, ilahlaştırılması” gibi eleştirilerde 12 Eylül basınının payı yadsınamaz.

Dönemin basınında 12 Eylül yönetiminin koşulsuzca desteklemiş olması ve 12 Eylül rejiminin sunduğu “Atatürk profilinin” destekleyen nitelikte yayınlar yapması sonraki yıllarda ağır şekilde eleştirilmiştir. Bu eleştirileri yaparken elbette dönemin koşullarını da göz ardı etmemek gerekir. Dönemi doğru analiz edebilmek açısından 12 Eylül yönetiminin basına karşı tutumunu da değerlendirmekte fayda bulunmaktadır. Basının 12 Eylül rejimini adeta koşulsuz desteklemesinin çeşitli nedenlerinden biri de 12 Eylül yönetiminin basına uyguladığı ağır baskı ve yaptırımlara rağmen ayakta kalabilme çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. 12 Eylül askeri darbesi, Türk yazılı basın tarihi açısından en karanlık dönemlerden birinin başlangıcını teşkil etmektedir. Bu dönemin böylesine kategorize edilmesi elbette ki, askeri rejimin basın üzerinde uyguladığı sansür ve yasaklardan ileri gelmektedir. Bu süreçte pek çok yayın kuruluşu cezalarla karşı karşıya kalmış, bazıları süreli bazıları ise süresiz olarak kapatılmıştır. Yayınlanacak yazılar çoğu zaman askeri rejimin onayından geçmiştir. Onay verilmeyen durumlarda ise gazetelerin boş sütunlarla çıktığı görülmüştür. Askeri yönetimin basın üzerindeki kontrol ve baskısı nedeniyle, kimi yayın kuruluşları adeta 12 Eylül askeri rejiminin propaganda aracına dönüşmüştür.

Bu dönemde pek çok basın kuruluşu bir yandan ticari olarak ayakta kalabilmek, diğer yandan da 12 Eylül yönetimini kızdırmadan yola devam edebilmeyi amaçlamıştır. Bu gerçeği bir kenara koymakla birlikte, basının 12 Eylül döneminde yine de iyi bir sınav vermediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Basının baskıcı bir rejim karşısında okurların haber alma özgürlüğü doğrultusunda yeterince mücadele etmediği ve belki de 12 Eylül yönetimine teslim olmayı tercih ettiği, bu çalışma sonucunda ortaya çıkan sonuçlardan biridir. Aynı şeyi, 12 Eylül’ün baskıcı atmosferi altında 12 Eylül icraatlarına karşı duramayan geniş toplum kesimleri için de söylemek mümkündür. 12 Eylül darbesi ve sorumlularının, sonraki yıllarda toplumun çeşitli kesimlerince en ağır şekilde itham edilmiş, eleştirilmiş hatta yargılanmış ve cezalandırılmış olmalarına rağmen, 12 Eylül döneminde toplumda

darbeye karşı ciddi bir direnç gösterilmemiş olması da kayda değerdir. 12 Eylül döneminde darbeyi ve darbenin yöneticilerini alkışlayanlar, darbeden sonra darbeyi ve sorumlularını en ağır şekilde itham etmiş, eleştirmiştir. 12 Eylül döneminde toplumun darbeyi eleştirmemesi, dönemin baskıcı atmosferi ile açıklanabileceği gibi, basının kamuoyunu bu doğrultuda yönlendirmesi, darbenin dayattığı toplum psikolojisi, toplumsal örgütlenme eksikliği ya da biat kültürü gibi çeşitli bileşenlerle de açıklanabilir.

12 Eylül darbesi ve sorumluları darbeden yaklaşık 30 yıl sonra 2014 tarihinde yargılamış ve o tarihte hayatta olan Evren ve Şahinkaya'nın 21 Aralık 1979'da dönemin Başbakanı'na verdikleri muhtırayla Anayasa'yı ve TBMM'yi ortadan kaldırmaya ve görevini yapmasını engellemeye teşebbüs suçunu işledikleri, 12 Eylül 1980'de de cebren Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı tağyir, tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşekkül eden TBMM'yi ıskat ve cebren men suçunu işledikleri gerekçesiyle "ağırlaştırılmış müebbet" hapis cezasına çarptırılmışlardır. Mahkeme ayrıca Evren ve Şahinkaya hakkında Askeri Ceza Kanunu'nun 30. maddesinin uygulanmasına hükmetmiş ve böylece Askeri Ceza Kanunu'nun 30. maddesi, gereği, Evren ve Şahinkaya'nın rütbeleri sökülerek, orgeneralikten erliğe düşürülmüştür. Bu karar dönemin basını tarafından alkışlanmış, onaylanmış hatta geç kalınmış bir karar olarak değerlendirilmiştir. 12 Eylül dönemi basınında da gazetecilik ve köşe yazarlığı yapan ve bu çalışmada pek çok kez atıf yapılan isimlerin, darbe sırasında darbeyi alkışlaması, 30 yıl sonra darbeciler cezalandırıldığında da cezaları alkışlaması basının siyasi iktidarlarla ve güncel politik atmosferle ilişkisini anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

12 Eylül kamuoyu gibi 12 Eylül basını da askeri yönetim karşısındaki teslimiyetçi bir tutum izlemiştir. Bu tutum, Atatürk söylemi ve Atatürk imgesinin basın aracılığı ile otoriter bir rejimin ana malzemesine dönüştürülmesi, eşsiz askeri ve siyasi başarılarla imza atmış bir devlet adamı olan Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün darbeye, darbecilikle ilişkilendirilmesi, hatta diktatörlük gibi ithamlara muhatap olmasının en önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Bu dönemde basının Atatürk ilkelerini güncelleme çabası da hem Atatürkçülüğün yanlış tanıtılmasına neden olmuş hem de tarih bilimi açısından önemli bir sorun doğurmuştur. Atatürk'ün ilkelerinin “Altı Ok” ile tarif edilmesi ve altı ok'un da CHP ile özdeşleşmiş olmasının yarattığı rahatsızlık sonucu, bazı yazarlar, bu ilkelere ek yapılmasını, altı ok'un genişletilmesini önermişlerdir.

Görüldüğü gibi 12 Eylül dönemi olarak nitelendirilebileceğimiz süreçte, Atatürk çeşitli kesimlerce çeşitli kalıplara sokulmuş, her ideoloji Atatürk'ü kendine göre yorumlamıştır. Esasen Atatürk gibi tarihi bir şahsiyetin tarihsel bütünlük ve devamlılık içinde ele alınmadığı ortadadır. 12 Eylül basını, okurların Atatürk'ü bir bütün olarak tanınmasına mani olmuştur. 12 Eylül basınının Atatürk'ü ele alış şekli nedeniyle Atatürkçülük fikri tahribata uğramış, Atatürk'ün fikri ve eserleri günlük siyasi kavgaların gölgesinde bırakılmıştır. Atatürk'ün günümüzde hala tam olarak anlaşılammış olması ve güncel pek çok konuda siyasi bir malzeme olarak kullanılıyor olmasında 12 Eylül basının yarattığı tahribat ve tahrifatın payı büyüktür. 12 Eylül dönemi yönetiminin 12 Eylül basını aracılığı ile Atatürk ve Atatürkçülük üzerinde oluşturduğu tahrifatın izlerini günümüzde görmek hala mümkündür.

## KAYNAKÇA

### 1. Kitaplar ve Makaleler

Ahmad, Feroz; **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)** (Türkçesi: Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 2007.

\_\_\_\_\_ ; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s.200.

Akşin, Sina; **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Akyol, Taha; "Ama Hangi Atatürk", Doğan Egmont Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2008.

**Amiral Gemisinin Seyir Defteri 1948-1998**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1998.

Anadol, Kemal; **12 Eylül Günleri**, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1987.

Arcayürek, Cüneyt; "**Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-8: Müdahale'nin Ayak Sesleri 1978-1979**", Bilgi Yayınevi, 1985.

Arcayürek, Cüneyt; **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor - Cilt 10**, Bilgi Yayınevi, 1990.

**Basın 80-84**, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1984.

Başkaya, Fikret; **Paradigmanın İflası**, Doz Basım-Yayın, İstanbul, 1997.

Belge, Murat; **12 Yıl Sonra 12 Eylül**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1992.

Berker, Feyyaz; Uras, Güngör; **Fikir Üreten Fabrika TÜSİAD'ın İlk On Yılı 1970-1980**, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.

Birand, Mehmet Ali; "**12 Eylül Saat 04.00**", Karacan Yayınları AŞ, İstanbul, 1984.

\_\_\_\_\_ ; **The General's Coup in Turkey-an inside story of 12 September 1980**, Londra, 1987.

Birand, Mehmet Ali; Bila, Hikmet; Akar, Rıdvan; **12 Eylül Türkiye'nin Miladı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.

Bora, Tanıl; Can, Kemal; **Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket**, İletişim Yayınları, İstanbul, 9. Baskı, 2009.

Boratav, Korkut; "**İktisat Tarihi (1908-1980)**", **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, (Yay. Yön. Sina Akşin) Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.

Bölügiray, Nevzat; **Sokaktaki Askerin Dönüşü**, Tekin Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 1991.

Cemal, Hasan; **Tank Sesiyle Uyanmak 12 Eylül Günlüğü**, Doğan Kitap, İstanbul, 1986.

\_\_\_\_\_ ; **Tank Sesiyle Uyanmak**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

\_\_\_\_\_ ; **Demokrasi Korkusu 12 Eylül Günlüğü**, Doğan Kitapçılık, 5. Baskı, İstanbul, 2000.

Copeaux, Etienne “**Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine**” (çev. Ali Berktaş), İstanbul, Tarih Vakfı.

Çalışlar, Oral; **12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Çelen, Tuncay; **Denizler’den Terzi Fikri’ye**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2011.

Demir, Vedat; **Türkiye’de Medya-Siyaset İlişkisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 2007.

Devletoğlu, Jan; **İngiliz Arşivlerinde 12 Eylül’ün Ayak Sesleri**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.

Dönmez, Hasan; **Kalbim Ülkemde Kaldı (Mamak... Ey Mamak 2)**, Su Yayınları, İstanbul, 2009.

Duran, Ragıp; **Apoletli Medya**, Belge Yayınları, İstanbul, 2000.

Dursun, Davut; **12 Eylül Darbesi (Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler)**, Şehir Yayınları, İstanbul, 2005.

Erdoğan, İrfan; Korkmaz, Alemdar; **Popüler Kültür ve İletişim**, Erk Yayınları, Ankara, 2005.

Ertan, Temuçin Faik; “*Darbeler Dönemi ve Demokrasiyi Yaşatma Çabaları II*”, **Türkiye’de Demokrasi ve Parlamento Tarihi**, (Editör: Doç. Dr. Şaduman Halıcı), Anadolu Üniversitesi Yayınları Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 2013.

Eryılmaz, Tuğrul; **Gazeteci Kendine de Sormalı**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1999.

Evren, Kenan; **Kenan Evren’in Anıları 1**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.

Evren, Kenan; **Kenan Evren’in Anıları 2**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.

Evren, Kenan; **Kenan Evren’in Anıları 3**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.



Evren, Kenan; **Kenan Evren'in Anıları 4**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.

Evren, Kenan; **Kenan Evren'in Anıları 5**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.

Findley, Carter V; **Modern Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2. Baskı, 2012.

Gevgili, Ali; *"Türkiye Basını"*, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt:1, İstanbul, 1983.

Gürbilek, Nurdan; **Vitrinde Yaşamak, 1980'lerin Kültürel İklimi**, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.

Hale, William; **Türkiye'de Ordu ve Siyaset, 1789'dan Günümüze**, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.

Ilıcak, Nazlı; **12 Eylül Kazanında Bir Gazeteci**, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.

İnalçık, Halil; **Atatürk ve Demokratik Türkiye**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.

Kahraman, Hasan Bülent ; **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi- I Kavramlar Kuramlar Kurumlar**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.

Karlı, İhsan; **Türk Basımında Milletvekili Seçimleri**, Volga Yayıncılık, Kocaeli, 2014.

Karpat, Kemal H.; **Kısa Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Koloğlu, Orhan; **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2013.

Kongar, Emre; **12 Eylül Kültürü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.

Köker, Levent; *"Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi"*, A.İnsel (Edit), **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, cilt 2. Kemalizm. İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Köktener, Aysun; **Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Kurban, Dilek; Sözeri, Ceren; **İktidarın Çarkında Medya**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2012.

Kuzu, Ali; **12 Eylül İhtilali ve Onların Çocukları**, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2010.

Kuzu, Burhan; *Yeni Bir Anayasa'ya Doğru*, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 47 Sayı: 3, 1992, s. 220

Kürşat, Mehmet; **12 Eylül Zindanlarında Ülkücü Olmak**, Hoşgörü Yayınları, İstanbul, 2012.

Mavioğlu, Ertuğrul; **Apoletli Adalet**, İthaki Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2008.

\_\_\_\_\_ ; **Asılmayıp Beslenenler**, İthaki Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2008.

Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, **12 Eylül Öncesi ve Sonrası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981.

Mumcu, Uğur; **Bütün Yazıları/18 –Alaturka Kapitalizm**, Um:ag Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2010.

Mumcu, Uğur; **Bütün Yazıları/19 -24 Ocak Anayasası**, Um:ag Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2008.

Müftüoğlu, Rıza; **Copların Askerleri**, Ocak Yayınları, Ankara, 2000.

Oğuz, Ahmet; **12 Eylül'den Mamak Hücrelerine**, Rehber Yayınları, Ankara.

Özen, Haldun; **Entelektüelin Dramı: 12 Eylül'ün Cadı Kazanı**, İmge Yayınları, Ankara, 2002.

Özdemir, Hikmet, **Atatürk'ü Yeniden Düşünmek**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.

Özyürek, Esra; **Modernlik Nostaljisi**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2008.

Söğüt, Mine; Dural Tamaşa F.; Demirhan Çetin; **Fotoğraflarla 12 Eylül Kitabı**, Tempo Kitapları-15, Hürğüç Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Söylemez, Alev; **Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği**, Haberal Eğitim Vakfı Yayını, Ankara, 1997.

Sucu, Mehmet; **12 Eylül Yasakları**, Cumhuriyet Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 2010.

Tanör, Bülent; **Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye, 1980-2003**, (Yayın Yönetmeni Sina Akşin), 5. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 2011.

Tartanoğlu, Ali; **Baskın Basın'ın mı?**, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara, 1994.

Tek, Hayati; **Darbeler ve Türk Basını**, Divit Basımevi, İstanbul, 2006.

Tekiner, Aylin; **Atatürk Heykelleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Topuz, Hıfzı; **II. Mahmut'tan Holdinglere, Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 2003.

Turan, Ahmet; **Darbe Arası Türkiye (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, Anılar-Gözlemler-Tanıklıklar)**, Resital Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Turan, Şerafettin; “Atatürkçülük/Kemalizm”, N. Güngör (Der), **Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri**, Gazi Üniversitesi Yayını- No7, Ankara, 2007.

Turan, Şerafettin; **Türk Devrim Tarihi**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.

Tuşalp, Erbil; **Cumhuriyetin Öyküsü Bin Belge**, Dost Kitapevi, Ankara, 1989.

**Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu-** TBMM Yayınları, I. Cilt, Kasım, 2012.

Üskül, Zafer; **Siyaset ve Asker**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 1997.

Zürcher, Erik Jan; **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

## **2. Süreli Yayınlar**

### **a. Gazeteler**

Akşam  
Cumhuriyet  
Günaydın  
Hürriyet  
Kudret  
Milliyet  
Ortadoğu  
Radikal  
Sabah  
Son Havadis  
Tan  
Taraf  
Tercüman  
Ulus  
Vatan

### **b. Dergiler**

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi  
Yankı Dergisi

### 3. Tezler

Akgün, Mehlika; *12 Eylül Askeri Darbe Sonrası Gazetelerdeki Magazinleşme Eğilimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul, 2011.

Çıtak, Şerife Özgün; *1980 Askeri Darbesinin Yazılı Magazin Basınındaki Yansıması ve Basının Magazinleşmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2007.

Savgi, Gürhan; *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2006.

Sunay, Cengiz; *12 Eylül Dönemi Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri (1980-1987)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2009.

Tekerek, Meltem; *12 Eylül Askeri Müdahalesi ve Ekonomi Politikaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2012.

Uzun, Meltem; *Medya Sahipliğinin İçeriğe Yansımaları: Cem Uzan ve Genç Parti Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 2008.

### 4. Elektronik Kaynaklar

**Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, s.3-5

<http://atauzem.atauni.edu.tr/dosya/ortak/materyal/Atat%C3%BCrk%20%C4%B0lkel eri%20ve%20%C4%B0nk%C4%B1lap%20Tarihi%20I-%C3%9Cnite%201.pdf>

Erişim Tarihi: 20.05.2016

**Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi**- Atatürk Özel Sayısı-,2013

<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2013-1/34.pdf>,

Erişim Tarihi: 14.02.2015

**Emre Kongar**, Atatürk’ü ve Atatürkçülüğü Kim Yozlaştırdı?

[http://www.kongar.org/aydinlanma/2004/443\\_Ataturkculugu\\_Kim\\_Yozlastirdi.php](http://www.kongar.org/aydinlanma/2004/443_Ataturkculugu_Kim_Yozlastirdi.php)

Erişim Tarihi: 02.04.2014

**Hasan Cemal**, “Anayasa için renk yasaklamıştı askeri yönetim!” **Milliyet** , 25 Eylül 2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/09/25/yazar/cemal.html> Erişim Tarihi:

20.02.2016

**Milliyet**, 30 Nisan 2012, Güngör Uras Ke yazısı: <http://www.milliyet.com.tr/tusiad-parali-ilanlar-ecevit-brzezinski-/ekonomi/ekonomiyazardetay/30.04.2012/1534350/default.htm>, Erişim Tarihi: 07 Mart 2015

**Milliyet**, 21 Ocak 2015, Güngör Uras ke yazısı, <http://www.milliyet.com.tr/ecevit-i-tusiad-ilanlari-degil-/ekonomi/ydetay/2001561/default.htm> Erişim Tarihi: 07 Mart 2015

zgen, Murat; “**1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleme Olgusu**”, <http://www.siyasaliletisim.org/dr-bahadr-kaleaas/prof-dr-murat-oezgen/221-1980-sonras-tuerk-medyasnda-gelimeler-ve-magazinleme-olgusu.html> 2004, Erişim tarihi: 10.09.2015

**Radikal**, 14 Ocak 2009, Bkz: [http://www.radikal.com.tr/ekonomi/30\\_yil\\_once\\_ilanlarla\\_eceviti\\_deviren\\_tusiad\\_ila\\_ni\\_ilk\\_ecevite\\_okutmus-916861](http://www.radikal.com.tr/ekonomi/30_yil_once_ilanlarla_eceviti_deviren_tusiad_ila_ni_ilk_ecevite_okutmus-916861) Erişim Tarihi: 07.03.2015

**Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/akpye-tepki-ataturk-numayisinde-birlesti-1160471/> Erişim Tarihi: 15.12.2014

**Suat Gezgn**, Medya ve Demokrasi, Konrad Adaneur Vakfı Yayınları, s. 167 <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/19gezgn.pdf>, Erişim Tarihi: 17.11.2015

**Yıldıray Oğur**, “Milli Referandum Tarihimiz”, **Taraf**, 29 Mart 2010, <http://tap.taraf.com.tr/haber-milli-referandum-tarihimiz-2-48112/> Erişim tarihi, 20.02.2016

[http://home.arcor.de/necmeddin\\_erbakan/hayati/milliselamet/erbakanve6eyluelkonya.html](http://home.arcor.de/necmeddin_erbakan/hayati/milliselamet/erbakanve6eyluelkonya.html), Erişim Tarihi: 12.04.2013

<http://www.cnnturk.com/2012/yasam/diger/11/26/.jri.kim.vurdu.sorusu.80.lerin.en.buyuk.esrariydi/686153.0/>, Erişim Tarihi: 22.03.2014

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/02/11/donat.html>, Erişim Tarihi: 12.04.2013

<https://www.youtube.com/watch?v=9DomiJXHRrY>, Erişim Tarihi: 21.03.2015

## **EKLER**

### **EK -1 GENELKURMAY BAŞKANI ORG. KENAN EVREN'İN CUMHURBAŞKANI KORUTÖRK'E UYARI MEKTUBU- 27 Aralık 1979**

" Sayın Cumhurbaşkanım,

Ölkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası, milli birliğin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücölüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü milli bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görölmektedir.

Milli Güvenlik Kurulunun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlarıdır.

Kuvvet Komutanları ile beraber yaptığım son gezilerimde Ordu ve Kolordu Komutam seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerimde milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kere daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatıalilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim.

Saygılarımla. "

## Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü

Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli siyasi, ekonomik ve sosyal ortamda her geçen gün hızını biraz daha artıran anarşi, terör ve bölücülüğe karşı milli birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için; Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Kahramanmaraş olaylarının yıldönümünde henüz ilk ve orta-öğretim çağındaki evlatlarımızın örgütlü eylemciler tarafından zorla sürüklendikleri anarşik olaylar ibretle müşahade edilmektedir.

Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak İstiklal Marşımız yerine komünist enternasyonal söylenele, şariat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır.

İktidar olan siyasi partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşleri doğrultusunda hareket edecek kişilerle doldurması, kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesini zorunlu hale getirmektedir. Siyasi partilerce yaratılan bu bölünme giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen iç kaynakların şekillenmesine, himayesine; polis, öğretmen ve diğer birçok kuruluşların birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı guruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeni ile uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir.

Bölgemizdeki gelişmeler Ortadoğu'da her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek durumdadır. İçte anarşist ve bölücüler yurt sathında genel bir ayaklanmanın

provalarını yapmaktadırlar.

Ülkede birlik ve beraberliğin, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin Yüce Meclislerimizde en kısa zamanda kararlaştırılması bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır.

Diğer yandan Meclislerin açılışından bir buçuk ay sonra komisyonların ancak teşkil edilebilmesi ve ülkenin acilen çözüm bekleyen konuların müzakere için bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir.

Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplamanın; iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan bir an evvel kurtulması hükümetler kadar diğer siyasi partilerimizin de görevleri arasındadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; İç Hizmet Yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak, Anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi Devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir.



## EK-2

### GENELKURMAY BAŞKANI ORG. KENAN EVREN'İN 30 AĞUSTOS MESAJI – 30 AĞUSTOS 1980

Aziz yurttaşlarım, kahraman silah arkadaşlarım,

Yüce ulusumuzun yeniden doğuşunu müjdeleyen ve Türkiye Cumhuriyetine hayat veren büyük zaferimizin 58 inci yıldönümüne, ulu önderimiz Atatürk'ün aydınlattığı yolda ve ilkelerinden asla taviz vermemeye kararlı olarak ulaşmış bulunuyoruz.

Ulusumuza ve Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına kutlu olsun. Ebedi başkomutanımız Atatürk'ün 30 AĞustos 1922 büyük zafer destanının bir anısı olarak Türk ordusuna armağan ettiği bu mutlu bayram bu yıldan itibaren ayrı zamanda silahlı kuvvetlerimizin kuruluş günü olarak da kutlanacaktır.

Kara kuvvetleriyle 2189, deniz kuvvetleriyle 890, hava kuvvetleriyle 59 ve jandarma genel komutanlığı ile de 141 nci yılını idrak eden Türk Silahlı Kuvvetleri için, bu muhteşem zaferin yıldönümünden daha anlamlı ve daha güzel bir kuruluş günü düşünebilmek esasen mümkün değildir.

Ulusunun engin güven ve gurur kaynağı kahraman Türk Ordusu, kendisine bahşedilen bu kutsal güne layık olduğunu, gerektiğinde, daima en mükemmel şekilde gösterecek ve birçok yüzyılları aşarak büyük zaferin meşalesini, Ulu Atatürk'ün izinde, sonsuza kadar Şan ve Őerefle nesilden nesile taşıyacaktır.

Çünkü o, erişilmez gücünü, tarih sayfalarını menkibeleriyle süsleyen kahraman soyundan, üstün moral ve disiplin ruhundan almakta, çağdaş bilim ve tekniğe dayanan eğitimini, modern harp silah ve malzemesi ile de her geçen gün bir kat daha geliştirmektedir.

Son yıllarda ülke ekonomisinin uğradığı talihsiz bunalımların olumsuz etkilerine

rağmen, onun Atatürk inancı ve sınırsız yurt sevgisiyle dolu çelik göğsü, en kötü emellerin tufanıyla dahi yıkılmaz bir kale ve aşılmaz bir dağ olarak kalacaktır.

Ancak, Türk Silahlı Kuvvetlerini, dışa bağımlı ülkelerin daima zarar gördüğü bazı olumsuz etkilerden koruyabilmek veya bu zararı en düşük düzeye indirebilmek için, milli harp sanayiine öncelik vermek ve süratle gerçekleştirmek gerektiğini de ayrıca önemle vurgulamak isterim.

Ne yazık ki, Yüce Atatürk'ün uzağı gören üstün dehasıyla başlattığı yerli harp sanayii atılımının, aynı heyecanla devam ettirilememesi bir aralık tamamen terkedilmesine sebep olan hata ya ihmallerin bedelini Türk Silahlı Kuvvetleri bugün oldukça ağır bir bunalımla ödemektedir.

Dünyanın en güçlü ve kahraman ordusunun korkusuz savaşçıları, ihtiyaç duydukları ve çok iyi değerlendirecekleri muhakkak olan yeterli silah ve malzemeyi dış ülkelere binbir güçlük ve çok pahalı bir şekilde sağlayabilmek yerine, ulusunun eşsiz zekasından ve becerisinden beklemektedir. Çünkü onlar, güçlerinin de ötesinde, tüm çabalarını, ülkemize en iyiyi, en doğruyu ve en güzeli verebilme tutkusuna adanmış, tarih boyunca fedakarlık ve kahramanlığın simgesi, uygarlık ve bilimin öncüsü, ahlakın ve halkın koruyucusu olarak, Türk ulusunun hayatına büyük değerler katmıştır. Toprağının ekilmesinde, yurdunun imarında, yurttaşının eğitilmesinde daima yardımcı olmuş, Türk'ün bağımsızlık ve onurunu kötü emellerden korumuş ve kurtarmıştır.

Nitekim bugün de aldatılarak iç ve dış ihanet odaklarının kuklaları haline getirilmiş bazı zavallı kişilerin, güzel vatanımızı kan ve kin gölü haline getirerek parçalamayı amaçlayan anarşik eylemlerinin karşısına büyük bir heyecan ve hassas bir görev bilinci ile dikilmiş bulunmaktadır.

Ulusumuzun mutluluk ve huzuru uğruna seve seve üstlendiği sıkıyönetim hizmetini, çeşitli yerlerde çalışarak esas görevinden ayrı kalma pahasına da olsa, gece ve gündüz ara vermeden sadakatle ve gayretle yürütmektedir. Bununla beraber,

eğitim ve savaş görevlerinin aksatılmaması için gösterilen bütün çabalara rağmen, birlikler üzerinde az da olsa yarattığı olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için, iki yıla yaklaşan sıkıyönetim uygulamasına bir an önce son verilmesi gerektiğine inanmaktayız.

Uygun yasal tedbirler alınmak suretiyle, normal düzene dönülmesini birçok defalar talep etmiş olmamıza karşılık, halen yürürlükteki yasalarımızın buna imkan vermediğini ve bu konuda yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu görüşünü taşımaktayız.

Ancak sıkıyönetim komutanlarının hiç olmazsa bazı sorunlarına çözüm getirebilmek üzere, yetkilerinin arttırılması ile ilgili olarak sunulan yasa değişikliğinin meclislerimizden geçirilebilmesi için sarfedilen çabalarımız maalesef netice vermemiştir.

Son 20 yılda, yurdumuzda, ortalama her iki yıla karşılık bir yıl sıkıyönetim uygulaması zorunluluğu ortaya çıktığına göre, nedenlerinin çok iyi bir tahlilden geçirilerek bir çözüm yolu bulunması gerekli görülmekte ve bu görevin de meclislerimize düştüğüne inanılmaktadır.

Meclislerimizin aylardır çalışamaz ve Cumhurbaşkanı seçimi gibi çok önemli bir görevini yapamaz duruma getirilmiş olmasından derin ıstırap duyarken, ülkede huzur ve skunun sadece sıkıyönetim komutanlarından beklenmesinin ve kısa sürede gerçekleşmemesi üzerine de, onların suçlanmasının insafla ve sağduyu ile bağdaştırılması elbette mümkün değildir.

Nitekim, yurdumuzda olduğu gibi, anarşinin hüküm sürdüğü tüm ülkelerde, mücadele, ulusça verilerek yapılmakta ve ancak bu suretle üstesinden gelinebilmektedir.

Tarihimizin, birlik ve beraberliğimize ait birçok güzel örneklerle dolu olmasına karşılık bugün böyle bir bütünleşmeyi sadece sözle istemekte, fakat ne yazık ki, asla

gerçekleştirememekteyiz.

Bütün bunlara ilave olarak, devlet otoritesinin düştüğü zafiyet de, anarşi ve terörün üreyip gelişmesine elverişli ayrı bir ortam yaratmakta, önceleri, öğrenci öğretmeninden, suçlu emniyet görevlisinden, evlat babadan çekinmekte iken, bugün bu düzen tamamen tersine dönmüş bulunmaktadır.

Unutmamak gerekir ki, vatandaş devlet otoritesinin etkinliğini ve suçluların süratle cezalandırıldıklarını görmek ister. Ancak o zaman devletine güvenir, yardımcı olur ve beklenen bütünleşme de bu suretle sağlanabilir.

Değerli arkadaşlarım, yurt ekonomisinin içinde bulunduğu bunalımın ortadan kaldırılabilmesi için elbirliği ile sarfedilecek çabalar yerine, sapık ideolojilerin bilinçsiz köleleri tarafından sürdürülen bu azgın anarşi ve terör, hiçbir soruna çözüm getirmemekte ve sadece bütünlüğümüze göz diken kötü emellere hizmet etmektedir.

Yurtta doğmasını düşledikleri kargaşa ile demokratik düzenin ve ülke bütünlüğünün yok edilmesini amaçlayan anarşinin idrakten yoksun vatan haini yaratıcıları, elbette layık oldukları cezayı bulacak, tarihimizde bir zamanlar türemeye yeltenen benzerleri gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kahredici yumruğu altında ezilerek, akıttıkları kardeş kanlarının günahları içinde boğulup gidecekler ve yüce Türk ulusu, bağrından kopan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yarattığı güven ortamı içinde, sonsuza kadar daha birçok bayramları refah ve mutluluklarla kutlayacaktır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kahraman evladı, sen bağımsızlığımızın tek ve en büyük güvencesi, Atatürk ilkelerinin sadık ve fedakar bekçisi, geleceğimizin gerçek sahibisin.

Atatürk ideali en güçlü rehberin, Cumhuriyetimiz en kutsal emanetindir.

Onlarla yaşa, onlarla sonsuza ulaş.

Cennet yurdun için mucizeler yarat; her köşesi iyilik, doğruluk ve güzellik çiçekleriyle dolsun.

Kahraman ulusunu mutlu ve hür yaşat ki, şehitlerinin ruhları şad olsun.

Atatürk ilkelerinden asla taviz verme, onları amacına götür.

Bu senin, Türk ulusuna ve yurduna karşı en kutsal görevin ve en yüce sorumluluğundur.

Ulusun sana güvenmekte, seninle gurur duymaktadır. Sen bu güvene layık olduğunu yüzyıllardan beri her zaman, en mükemmel şekilde gösterdin, gelecekte de, kudretle ve büyük bir görev anlayışı ile göstereceğine kesin inanç besliyorum.

Sayın yurttaşlarım, değerli arkadaşlarım,

Türk Silahlı Kuvvetleri, sorumluluklarının engin bilinci içerisinde, kendisine düşecek görevleri, yasaların verdiği yetkilerden güç alarak, şevk ve heyecanla yerine getirmeye hazır bulunmakta, aziz ve kahraman ulusunun daima emrinde ve hizmetinde olmanın sınırsız gururunu yaşamaktadır.

Sizleri, bu engin gurur ve heyecanla selamlıyor, Türk Silahlı Kuvvetler kuruluş gününü ve Zafer Bayramınızı en içten sağlık, mutluluk ve başarı dileklerle kutluyorum. Bizlere bu eşsiz zaferi armağan eden büyük kurtarıcımız Atatürk'ü ve aziz şehitlerimizi tazimle anıyor, malül ve muharip gazilerimizle, şehitlerimizin dul ve yetimlerine, silahlı kuvvetlerimize uzun yıllar değerli hizmetler vermiş ve bugün saflarından şaklen ayrılmış tüm emeklilerine derin şükranlarımla, hepimize sevgiler sunuyorum.

### **EK-3**

## **MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ 1 NUMARALI BİLDİRİSİ- 12 EYLÜL 1980**

Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bu bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti:

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen hareketin amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurttta sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05'den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma hareketi hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır.

Vatandaşların sükunet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim.

#### **EK- 4**

#### **ORG. EVREN'İN TRT'DEKİ KONUŞMA METNİ – 12 EYLÜL 1980 – 13.00**

Yüce Türk Milleti,

30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla sizlere radyo ve televizyondan hitap etmek imkanını bulmuş ve ayrılan kısıtlı süre içerisinde mümkün olduğu kadar, yurdumuzun içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumu ile anarşik ve bölücü eylemleri; alınması gereken tedbirleri çok kısa olarak izah etmeye çalışmışım. Yine çok iyi hatırlayacaksınız ki, iki yıldır her fırsattan istifade ile muhtelif defalar verdiğim beyanat ve radyo-televizyon konuşmalarım da bu hayati önemi olan konuları dile getirmiştım.

Kalbi bu vatan ve millet için atan sağduyu sahibi vatandaşlarım kabul edeceklerdir ki; ülkemizin halen içinde bulunduğu hayati önemi haiz siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar, devlet ve milletimizin bekasını tehdit eder boyutlara ulaşmış ve bu hal devletimizi, Cumhuriyet tarihinin en ağır buhranına sürüklemiştir.

Yine hepinizin bildiği gibi; anarşi, terör ve bölücülük, her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını söndürmektedir. Aynı dini ve milli değerleri paylaşan Türk Vatandaşları siyasi çıkarlar uğruna, çeşitli suni ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamplara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek, adeta birbirlerine düşman edilmişlerdir.

Atatürk ilkelerini esas alarak kurulan Cumhuriyetimizin bu duruma düşürülebileceğini, bundan 10 sene evvel tasavvur dahi etmek mümkün değildi.

Bugüne kadar iktidara gelen çeşitli hükümetlerin, her yıl artan bir hız ile yaygınlaşan ve dünya tarihinde sayısız örnekleri görülen özel harbin sızma ve çökertme hareketına karşı iç güvenliği sağlayacak kararları ve tedbirleri birinci öncelikle alacaklarını vadetmelerine rağmen; sonuç alacak teşebbüsleri, siyasi çıkar çatışmaları ve basit parti hesapları, kaprisler, hayaller, gerçek dışı talepler ve Türk Devleti'nin niteliklerine ters düşen gizli ve açık emeller arasında kaybolup gitmiştir.



Düşmanın amaç ve yöntemleri, anarşi, terör ve bölücülüğün ulaştığı düzey; özel hukuki tedbirlere, idari düzenlemelere, sosyal koşulların geliştirilmesine milli eğitim ve iş hayatının düzenlenmesine ihtiyaç göstermekteyken; milletin vekaletini taşıyan milletvekilleri ve senatörler Meclislerde aylardan beri, hiçbir sorumluluk duymadan yalnız parti menfaat ve disiplini uğruna bu olaylara seyirci kalabilmişlerdir. İktidarların başarı ümit ederek aldıkları her tedbir, muhalefetler tarafından kınanarak ve hatta memleket yararına da olsa baltalanmıştır. Milli birlik ve beraberliğe en fazla muhtaç olduğumuz dönemlerde bile kutuplaşmalar ve bölünmeler adeta teşvik edilmiş; yangını beraberce söndürmek yerine, üzerine benzin dökülerek memleket bilerek veya siyasi çıkarlar uğruna, sırf iktidara gelebilmek pahasına bir yangın yerine çevrilmek istenmiştir.

Ağızlarından düşürmedikleri hukuk devleti kavramı, bir kısım anayasal kuruluşlarca, devletin parçalanması pahasına da olsa yalnız kişilerin müdafaası olarak yorumlanmış, devletin ve milletin savunulması ise sahipsiz kalmıştır.

Anayasanın kuvvetler ayrılığı ilkesinin birlikte getirdiği sorumluluk, uygulamada kuvvetler çatışmasına dönüştürülmüştür.

Düşüncelerimiz, dinimiz üzerinde ve akla gelebilen her konuda dış ve iç kaynaklı bölücü ve yıkıcı faaliyetler bütün şiddetiyle sürdürülürken ne hazindir ki; bir kısım gerçeğe uymayan özerklik, dar görüşlü, sahibinden başkasının inanmadığı bilimsellik ve koşulları dikkate almayan salt hukuk savunucuları, yıkılacak devletin enkazı altında kalacaklarının, yok olup gideceklerinin idraki içinde olamadıkları görünümünü vermişlerdir. Bu acı hakikatleri görüp çare arayanların veya Türk Ulusunu uyaran ve milleti bütünleşmeye davet edenlerin ise seslerini duymak mümkün olamamıştır. (Bir kısım kıymetli Türk basınının bu konuda zaman zaman yaptıkları uyarıları burada şükranla belirtmek isterim.)

Siyasi partiler, bu kritik dönemde milletin özlemle beklediği önlemleri almak yerine; iç gerilimi devamlı olarak arttırarak, yıkıcı ve bölücü mihrakları büsbütün kışkırtarak, onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile adeta yarışarcasına seçim yatırımları için zemin yaratma yollarını tercih etmişlerdir.

İktidara gelen siyasi partiler, devlet teşkilatının bütün kademelerini kendi görüşleri doğrultusundaki kişilerle doldurarak, kamu görevlilerinin ve vatandaşlarımızın bir tarafa girerek kamplara bölünmesini zorunlu hale getirmişler, giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen kaynakların şekillenmesine ve kamu kuruluşlarında çalışanlarla, polis ve öğretmenlerin dahi birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olan partizan tutum ve davranışlardan vazgeçmemişlerdir. Böylece tarafsız halkımız, devletten beklediklerini parti kapılarında aramaya mecbur bırakılarak devlet otoritesi yok olmaya, vatandaşların hak ve hukukunu korumak ve ona tarafsız hizmet götürmek yerine, devletin saygınlığı yavaş yavaş erimeğe mahkum olmuş ve dolayısıyla ülkemizde tam otorite boşluğu teşekkül etmiştir.

Bir kısım bedbahtlar Türk Milletinin bağımsızlığını, birlik ve beraberliğini temsil eden İstiklal Marşımıza, koyu taassup veya sapık ideolojik amaçlarla protesto maksadıyla oturarak veya İstiklal Marşı yerine Enternasyoneli söyleyerek açıkça saygısızlık gösterebilmişler ve buna doğrudan sorumlu kişiler tevil yoluna sapsak suretiyle savunmalarını yapabilmişlerdir.

Uzun zamandan beri bu fevkalade üzücü olayları yakından takip eden Türk Silahlı Kuvvetleri hatırlayacağınız gibi; milletin kendisine verdiği yetkileri kullanamayan ve bu korkunç gidişi acz içinde seyreden anayasal kuruluşların tümünü Cumhurbaşkanımız aracılığıyla uyararak, alınması gereken tedbirlere de yer vermek suretiyle büyük Türk Milletine karşı yüklendiği sorumluluğu dile getirmiştir. Aradan geçen 8 aylık süre içerisinde yaptığımız sayısız uyarmalara rağmen hemen hemen bu tedbirlerin hiç birine yasama ve yürütme organları ile diğer anayasal kuruluşlardan yeterli bir cevap alınamamış ve bu konuda müspet faaliyetleri de izlenememiştir. Bu uyarı mektubundan sonra bir kısım yasaları etkisiz hale getirerek çıkararak Meclislerimiz 22 Mart 1980 tarihinden beri siyasi çıkar hesapları ile çıkmaza sürüklenen Cumhurbaşkanlığı seçiminden dolayı içinde bulunduğumuz buhran ile mücadelede en kıymetli unsur olan zamanı fütursuzca harcamışlardır. Dünyanın hiçbir ülkesinde Cumhurbaşkanlığı makamı ve seçimi bu kadar hafife alınmamış ve bu kadar zaman boşa harcanmamıştır.

Asayiş ve ekonomik bunalıma çareler getirmesi ve kanunlar yapması beklenen yasama organlarımız, memleket üzerine çöken bu kabusu karşı kayıtsız kalmışlardır.

Anayasamız, Türk Vatandaşlarının dini inançlarından ötürü kınanamayacağını, açıkça belirtmiş olmasına rağmen, tek bir oyun peşinde koşan siyasi partilerimiz, yüce Atatürk'ün Cumhuriyeti Döneminde unutulmuş mezhep ayrılıklarını kışkırtmakta faydalar görek Erzincan, Sivas, Kahramanmaraş, Tunceli ve Çorum illerinde siyasi çıkarlar uğruna vatandaşlarımızın birbirini katletmelerine neden olmuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan ve kendini Türk Vatandaşı kabul eden herkesin tek bir vücut halinde Türk Milleti'ni oluşturduğu unutulmuş ve değişik mezheplere bağlı vatandaşlarımızın tam bir kardeşlik bağı ile kaynaşmalarını engellemek isteyen kışkırtıcılar siyasi destek görmüşlerdir.

Bir kısım anayasal kuruluşlar muhtelif etkiler altında anarşi, terör ve bölücülük karşısında tarafsız, adil ve ortak bir yol izlemek yerine, bizzat Anayasanın ihlali karşısında dahi sesiz kalmayı tercih etmişlerdir.

Bütün bu şartlara rağmen; hukuk devletinin temel ilkelerini savunmakla görevli anayasal kuruluşlarımız, devletin en üst kademesindeki anarşizmin yarattığı tehlikenin büyüklüğünü idrak edemediklerinden veya terör odaklarının tehdidinden çekindiklerinden, devletin temellerine konan dinamitle her an parçalanma tehlikesi karşısında olduğunu gözlerden kaçırmaya çalışmışlardır. Devlet çökertildiği zaman Anayasanın kanatları altına sığınan tüm hukuk kurumları ile özerk, bilim ve müessese ve derneklerinin bu enkaz altında yok olacağı unutulmuştur.

Son iki yıllık süre içinde terör 5.241 can almış, 14.152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. İstiklal Harbinde, Sakarya Savaşındaki şehit miktarı 5.713, yaralı miktarımız 18.480'dir. Bu basit mukayese dahi Türkiye'de hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulandığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sevgili Vatandaşlarım,

İşte bütün bunlar ve buna benzer sayılabilecek ve hepiniz tarafından yakinen bilinen daha birçok sebeplerden dolayı Türk Silahlı Kuvvetleri ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, kanun ve nizam hakimiyetini, diğer bir deyimle devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis ve idame etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır. Bugünden itibaren yeni hükümet ve yasama organı kuruluncaya kadar muvakkat bir zaman için yasama ve yürütme yetkileri benim başkanlığında, Kara, Deniz, Hava Kuvveti Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşan Milli Güvenlik Konseyi tarafından kullanılacaktır.

Büyük Atatürk'ün deyimiyle "Ulusal kültürümüzü, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak yurdumuzu dünyanın en mamur ve en uygar araç ve kaynaklarına sahip kılmak" hedefine yönelik hızlı bir kalkınma döneminin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi zaruretine inanıyoruz. Bu inancımızın gerçekleşmesi için yüce ulusumuzun, bağrından çıkardığı ve yurdumuzdaki kutuplaşmada hiçbir tarafı tutmayan, sadece Atatürk ilkeleri doğrultusunda yürüyen Türk Silahlı Kuvvetleri yönetimine güveneceğinden kuşkumuz yoktur. İçinde bulunduğumuz buhrandan çıkmamız için ulusça arzu edildiğine inandığımız, disiplinli ve her türlü tasarrufa ağırlık veren bir yaşam ve dayanışma ortamına girilmesini ve milletçe gücümüzün tümünü ortaya koyacak bir çalışma hızını bekliyor ve yüce Türk Milleti'ne güveniyoruz.

Vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında birleştirmenin iç barış ve huzurun sağlanmasında vazgeçilmez faktör olduğu düşüncesiyle, Atatürk Milliyetçiliğinden hız ve ilham almanın, politikada "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine bağlı kalmanın, milli mücadele ruhunun, millet egemenliğine Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurunu yerleştirmek ve geliştirmekle ülkemize yönelik tehditlerin ulusça göğüsleneceğine inanıyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti, NATO dahil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalarak, başta komşularımız olmak üzere bütün ülkelerle kar-şılıklı bağımsızlık ve saygı esasına dayalı, birbirlerinin iç işlerine karışmamak kaydıyla eşit şartlar altında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme kararındadır.

Uluslararası sorunların barışçı yollarla çözümlenmesinden yana bir dış politika izlenmesine devam edilecektir.

Birçok tutum ve davranışlarıyla demokratik özgürlükçü parlamenter sisteme inancını defalarca kanıtlayan Türk Silahlı Kuvvetleri, en kısa zamanda Bakanlar Kurulu'nu kurarak, yürütme sorumluluğunu bu Kurula bırakacak ve hür demokratik parlamenter sistemin şimdi olduğu gibi dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu ve Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanununu hazırlamayı ve bunlara paralel düzenlemeleri yapmayı müteakip insan hak ve hürriyetlerine saygılı, milli dayanışmayı ön plana alan, sosyal adaleti gerçekleştirecek, ferdin ve toplumun huzur, güven ve refahına önem veren özgürlükçü demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime ülke idaresini devredecektir.

Sayılan bu hazırlıklar tamamlanincaya kadar Yurdumuzda her türlü siyasi faaliyetler her kademedede durdurulmuştur. Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin yeniden hazırlanacak Anayasadaki düzenlemelere ve yeni Seçim ve Partiler Kanununa göre zamanı, koşulları ilan edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir.

Parlamento üyeleri, siyasi faaliyetlerden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır.

Ancak, kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturma yapılacaktır. Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partilerinin parti başkanları şimdilik can güvenliklerinin sağlanması amacı ile Silahlı Kuvvetlerin koruma ve gözetiminde belirli yerlerde ikamete tabi tutulmuşlardır. Durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır.

Memlekette idarenin tam bir tarafsızlık içinde vatandaşın hizmetine koşması sağlanacaktır. Devlet hizmetinde bulunanların siyasi etkiler dışında çalışmaları kanun hakimiyeti altına alınacaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyduğu şu anda devletin yanında tarafsız ve adil hizmet görececek yöneticiler, eski zamanın siyasi davranışlarına yönelmedikçe hizmet ve görevlerine devam edeceklerdir.

Kanun ve nizam hakimiyetini sağlamada tecrübeli ve yetenekli kişilerden oluşan mahkemelerin süratle ve doğru kararlar vermelerini ve bunları korkusuzca uygulayabilmelerini sağlayacak yasal ve idari tedbirler alınacaktır.

Memleketin ekonomik koşullarını kendi gücümüzle iyileştirmek için her alanda elden gelen gayret sarfedilecektir. Çalışkan ve vatanperver Türk işçisinin mevcut ekonomik koşullar çerçevesinde her türlü hakları korunacaktır.

Ancak temiz Türk işçisini sömüren, onları kendi ideolojik görüşleri istikametinde kullanmak için her türlü baskı oyunlarına başvuran, işçinin hakkı yerine kendi menfaatlerini ön planda tutan bazı ağaların bu faaliyetlerine asla müsaade edilmeyecektir.

Tüm işverenlerin iş barışının koşullarını sağlayacak esaslardan ayrılmadan üretimin artırılması ve ihracata yönelik gayretlerin gelişmesine yardımcı olmaları için her türlü tedbir alınacaktır.

Köylünün, milletimizin efendisi olduğu inancını, kuvveden fiilen çıkarmak için tarım alanında üretimi artıracak bir tarım seferberliği ve fiyat politikası ile gerekli diğer önlemlerin alınmasına, bilhassa önem verilecektir. Türk köylüsünün tarlasından ayrılıp şehir-lere göç etmesini zorlayan ekonomik ve sosyal nedenlere çare aranacaktır.

Eğitim ve öğretimde Atatürk Milliyetçiliğini yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır.

Yarının teminatı olan evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Bu maksatla hepimizin tek tek saygıyla andığımız öğretmenlerimizin Der'li, Bir'li derneklere üye

olarak bölünmelerine müsaade edilmeyecektir. Her düzeyde öğrencinin amacı Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve becerisini kazanmak olacaktır.

En kıdemsiz erinden, en üst komutanına kadar Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tüm personeli, bu amaçlara ulaşmada devletin iç ve dış tehditlere karşı kollayıcı ve koruyucu gücü olarak siyasetin dışında kalacaktır.

Aziz Yurттаşlarım;

Bir defa daha belirtiyorum ki; Silahlı Kuvvetler aziz Türk Milletinin hakkı olan refah ve mutluluğu, vatan ve milletin bütünlüğü ve gittikçe etkisi (azalmaya) azaltılmaya çalışılan Atatürk ilkelerine yeniden güç ve işlerlik kazandırmak, kendi kendini kontrol edemeyen demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmak, kaybolan Devlet otoritesini yeniden tesis etmek için yönetime el koymak zorunda kalmıştır.

Komutan, subay, astsubay ve erler olarak hepimiz vatan ve. milletin refah ve mutluluğu uğruna her şeyimizi, bu arada hayatımızı dahi seve seve feda etmeye hazırız. Memlekette her zaman bulunabilen ve özellikle son zamanlarda çoğalan kötü niyetli birçok kişi ve kuruluşlar sizlere yalanlar düzerek, bunun aksini söyleyebilecekler ve menfi propagandalara başvurabileceklerdir. Bunlara asla inanmayınız. Bütün uygulamalar milletin gözü önünde yapılacaktır.

Kıymetli Vatandaşlarım;

Her zaman milletiyle bir bütün ve Türk milletinin emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetlerine ve yeni yönetime karşı yapılacak her türlü direniş, gösteri ve tutum anında en sert şekilde kırılarak cezalandırılacaktır.

Yurtta kan dökülmemesi için bütün vatandaşlarımın tahriklere kapılmaksızın sükunet içinde yayınlanacak bildirimler doğrultusunda hareket etmelerini ve ikinci bir bildiriye kadar sokağa çıkmamalarını rica ederim.

Vatandaşlarımın birbirlerinin hak ve hukukuna saygılı olmalarını, sevgi içinde kırınlıklarını unutmalarını, hepimizin bu mübarek topraklar üzerinde aynı haklara

sahip bir Türk vatandaşı olduğumuzun idraki içerisinde olarak yeni yönetime yardımcı olmalarını vatanperverlik ve asil karakterlerinden bekler, mutlu ve aydınlık yarınlar dilerim.





## ÖZGEÇMİŞ

Ankara doğumlu. Bilkent Üniversitesi İletişim ve Tasarım bölümünden mezun olduktan sonra Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisansını yaptı. Harvard Üniversitesi'nde 21. Yüzyılda Liderlik programını tamamladı.

On yılı aşkın gazetecilik/televizyonculuk kariyerine üniversite yıllarında başladı. ATV, TRT gibi kanallarda çeşitli programlarda yapımcı asistanlığı yaptı. SKYTRK, ART, Bloomberg HT ve TV5, Kanal B gibi televizyon kanallarında yapımcılık, editörlük, muhabirlik, sunuculuk ve yorumculuğun yanı sıra, ana haber spikerliği ve program departmanı koordinatörlüğü gibi görevler üstlendi. Yurt içi ve yurtdışından pek çok canlı yayın gerçekleştirdi. Siyasi ve aktüel programlara ek olarak dış politika, teknoloji, eğitim ve kültür sanat programları da hazırlayıp sundu. Ayrıca belgeseller ve dönemsel seçim programlarının da yapımcılık ve sunuculuğuna imza attı.

Tercüman, Akşam, Güneş, Yeniçağ ve Hürriyet Gazeteleri ile çeşitli internet portalları ve dergilerde haber, söyleşi, dizi ve köşe yazıları yayımlandı.

Avrupa Komisyonu tarafından Brüksel'de düzenlenen AB eğitim programını ve Reuters'in düzenlediği Televizyon Haberciliği eğitim programını başarıyla tamamladı. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY) ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu gibi uluslararası kuruluşlara iletişim danışmanlığı verdi. Çeşitli AB projelerinde iletişim uzmanı olarak görev aldı.

Kariyerini Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesinde Radyo Televizyon Sinema Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak sürdürüyor. Aynı zamanda Kanal B'de yayımlanan Doğru Seçim ve Kariyer Yolculuğum programlarını sunuyor. Ayrıca Ankara Stratejik Araştırmalar Vakfı'nın Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı yürütüyor. Çeşitli üniversiteler ve kurumlara iletişim, sosyal medya, habercilik ve liderlik gibi alanlarda eğitimler veriyor. Tören, konferans, panel ve benzeri etkinliklerde konuşmacı/ moderatör/ sunucu olarak yer alıyor.

Evli, bir kızı ve bir oğlu var.